

266575

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

IRODALMI

HAGYOMÁNYAI.

KIADTA

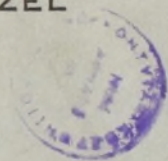
KAZINCZY GÁBOR.

HARMADIK KÖTET:

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF LEVELEZÉSE

KAZINCZY FERENCZCZEL

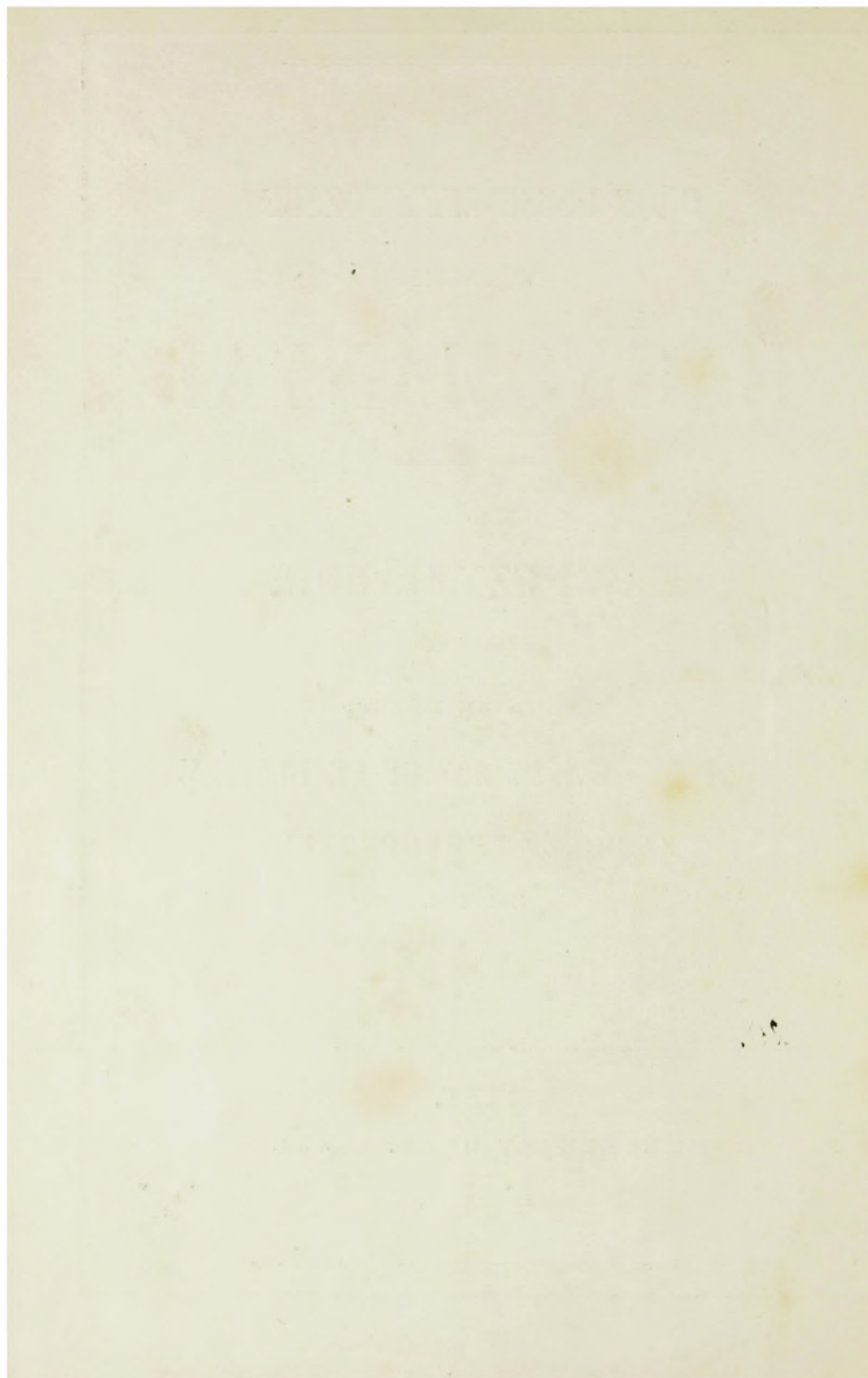
1793—1831.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV NÁL.

MDCCCLXIV.

1034.

GRÓF

DESSEWFFY JÓZSEF.

III.

Je. 20.

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

IRODALMI

HAGYOMÁNYAI.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

HARMADIK KÖTET.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

MDCCCLXIV.

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

BIZODALMAS

LEVELEZÉSE

KAZINCZY FERENCZCEL

1793–1831.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

HARMADIK KÖTET.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

—
MDCCCLXIV.

266575

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

B-4885

1959.

Pest, 1864. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

**GR. DESSEWFFY JÓZSEF ES KAZINCZY FERENCZ
LEVELEZÉSÖK.**

CCXVI.

Széphalom, január. 25-d. 1820.

Kedves barátom!

Lyányom nem győz dicsekedni azon kegyességgel, melyet eránta a mélt. grófné és a szeretetreméltó Virginie bizonyítanak. Ha az a gyermeknek hasznára nem volna is, hogy azoknak van társaságokban, ahol épen azt tanulhatja, amire leginkább van szüksége: életet és elevenséget, s elméséget, nyájasságot, — én a házadnál létel szerencsáját valószínű grátiának tekinteném: így nem lelek szót megköszönni, amit a mélt. grófné s a kis Virginie cselekesznek. Közöttök van igazi iskolájában. Neki a nyelvek ajándéka is igen kis mértékben jutott, úgy hiszem, hogy ennek a lelkes asszonyságnak s ennek a lelkes gyermeknek példája ő rá is jóltevéleg fog hatni, és mint fog majd hatni annak a szerencsés halandónak, akit a haza s a megyék úgy csudáltak mint a szebb társaságok. Oztán énnékem az az óhajvásom, hogy gyermekeim, fiúk és lyányok, már kised korokban figyelembe tegyék magokat; az arra fogja őket ösztönözni, hogy egész életükben igyekezzenek megnyerni a Jók javallását. Ez a mi keresztyén tudományunk bennünket mindég az alázatosságra emlékeztet, s így képmutatókká lesünk, hamisokká. Voltaire Cicerónak ezt a római nagy érzést adja szájába: Romains!

j'aime la gloire et je ne veux point m'en taire, s Tacitus ezt mondja : Contemta gloria contemni virtutes. A Te házadnál, megbecsülhetetlen kegyességű barátom, és minekutána a mélt. grófné vele is játszottat egy rollát azon komoediában, melyet gyermekeid fognak adni februáriusban, a gyermeknek az a szerencséje is lesz, hogy ő a kassai nagy világ szeméit vonja magára. Feleségem és én egészen érezzük kegyességtek nagyságát, s köszönjük azt, úgy ahogy a koldus köszöni a reménytelenül kapott alamizsnát.

Hogy a gyermek a klavírverésben ment valamennyire, azt gróf Mailáthnak, aki azt maga is mesterisen veri, s sok másoknak inkább hiszem mint magamnak : de tánczmestere is azt beszéli, amint klavirmesterének leveléből tudom, dass er Zseni als ein wahres Phaenomen unter seinen Schülerinnen aufführen wird. Megörülvén a hírnek, arra kértem ezt, hogy ha a gyermek méltóvá tenné arra magát, tánczoltasson vele ballétet is a játékszín tánczolói s tánczolóúéi közt. Valamit tanulni lehet, azt mind kell tanulni, és minél jobban, s amit tudunk, azt tudatni kell, hogy tudjuk. Maga az idvezítő azt mondá, hogy a gyertyát nem teszik a véka alá. Sohasem tudja az ember minek hol veszi hasznát, és mi által teszi szerencsáját. De midőn a tudás mutatásának szükségét emlegetem, te érted, hogy az nem azt teszi, hogy még amit nem tudunk is mutassuk, és hogy amit tudunk, hiúsággal mutassuk. Seneca azt a mentséget adja aretológiával eltöltött leveleinek, hogy ő *erényt* azért prédikál, hogy *magát* kényszerítse tanításainak tevésére ; s ez bizonyosan így van. Aki ily tanításokat tesz, kénytelen kerülni a megpiríttatást.

Alig várom, édes barátom, azon leveledet, amelyben velem tudatni méltóztatol, mint méne véghez a szabolcsi restauráció, melylyel én megelégedve épen nem vagyok, s úgy áldjon meg engem Zebaoth Jehova, hogy nem Vay Ábrahám miatt. Nem szeretem a nemzet jusainak elnyomattatását. Pedig úgy candidálni, hogy csak az választathassék akit a candidáló akar választani, világos elnyomás. Finta brutális heros

amint látom. De én a brutális heroismust is szeretem, mióta a brutális genialitású Niczky László toasztját tudom, amelylyel a szerencse egyetlen fiának, ő cs. kir. apostoli Felsége kamarásának egészségéért ivék, azon hozzáadással, hogy neki főispánságot kíván Szabolcsban 300 esztendő múlva. Ugyan hogy nem nyeli el a föld az ilyen megtisztelteteket szégyeltekben? Engem ott ütött volna meg a guta.

Prof. Vályi Nagy Ferencz jan. 15-dikén meghala. Jan. 30-kán predikáció s magyar oráció fog mondatni tiszteletére, jan. 31. pedig prof. Kézy mond neki deák orációt az auditióriumban. Én betegeskedéseim miatt temetésén meg nem jelenheték, de levelem által bizonyossá tettem özvegyét, két fiát s egy lányát, kik rettenetes szegénységre jutottak ezen halál által, hogy férje s atyjok nekem meg nem holt. Ide zárom szeretetre méltó hitvese levelét; lásd mely szép tournure van első soraiban, pedig a levelet nem csak a fájdalom új kifakadásában is írta, hanem olyankor is, midőn Thalie leányom és nevelője a ház előtt megállottak, hogy, estve lévén, sietve jöhessenek haza. Homérja felől ezen levélből fogod látni, amit tudni óhajtasz.

Meghala Zoltán Pál is, a Kácsándiné híve, jan. 5-dikén, Sennyei pedig 7-dikén. Holnapután fogjuk felolvasni az új helyi gyűlésben testamentomát. 20,000-t hagyja félig a szegényeknek, félig a bolondoknak. Barátom, *sok embernek* van jusa legátumára!

Ha könyveid megérkeztek, méltóztassál a Görög Anthologiával együtt a Heyne Virgiljének legelső kötetét, és azt, amelyben a Georgicák utolsó éneke áll, velem közleni. Nagy szükségem van mind a kettőre. S legalább Virgilt egy hét alatt visszaküldhetem.

Mit mondasz Értekezésemre, melyet a Tud. Gyűjt. novemberi kötete felveve? Szent Miklós Aloyz *örömmel*, Döbrentei *bámulással* olvasta, az én nem-barátom Kulcsár, és

Mokry urak (amint ezt mástól tudom) felőlem egy kis figyelemmel szólnak, s Kulesár csak azolta, de sajnálkozva, gróf Teleki József, a László fia, egy értelemben van velem. Mind eddig csak ennyit tudok, s már az elég volna; de én Gróf Dezsőffy Józsefnek ítéletét vágyok mindenek felett érteni, s még akkor is az Ezét, amidőn nem javallhatja amit csinálók.

Azolta Horváth József Elek szólala meg, s még ezen Értekezésem látása előtt. Ő a *Nemzet nagy részének* ítéletével támad meg. Ez igen rendes. Tehát Galilei és Christoph. Columbus rosszat tanítottak, mert egyebet mint amit a tudósok egyetemben hittek. Ennek most felelek, s egész nyugalomban.

Élj szerencsésen, édes barátom, fogadd el s add által forró köszönetemet a mélt. grófnénak és Comtesse Virginienek mind azért amit leányomért teszték. Ne vegyétek tiszteletlenségnek, ha valamiben benneteket meg talál bántani a gyermek. Feleségem mindkettőtöket hév tisztelettel tisztel, s ajánlja magát s a gyermeket kegyességtekbe.

örökös híved
Kazinczy Ferencz.

CCXVII.

Széphalom, febr. 5-d. 1820.

Tisztelt kedves barátom!

Engedd, hogy arról szólhassak legelőbb, amivel szívem leginkább van eltelve. Vályi Nagy Ferencz úr szeptemberben a humaniorum professorságból exegetica theol., egyházi történetek s görög literatúra tanítására állíttatott. Az Iliász fordítása, melyen 1813 oltá 1817-ig dolgozott, egészen elgyengítette volt egészségét. Most új tárgyak tanítására állíttatván,

éjjelét nappalát tanulásban töltötte, s már octóberben elbetegedett. Január 15-d. megholt. Magam az őszi nedves és hideg időben nem örömet teszem ki egészségemet s életemet a veszélynek, s kisebbnek képzelvén baját mint kellett volna, s látván, hogy felesége nem szólít meg látogatásokra, sem prof. Kézy úr nem jelenti baját halálosnak : addig halasztám az általmenetelt, míg halála híre által öszverázkódtatám. Decemberben gyermekeim nevelője s Thalie lányom azt a hírt hozák, hogy már vissza kezd térni egészsége. Így nem láttam szükségesnek, hogy hozzá fáradjak.

A jó embernek halálakor a gyűlölség is megszűnik, mely a tudósok karját nagyon szokta háborgatni; ez történt az én kedves barátommal is. A professori kar, az ifjúság, az egész Patak, s a szomszéd helyek úgy vették a hírt, mintha egy jó fejedelem dőlt volna ki. Az idő január. 19-kén igen kedvetlen volt, s a temető távol van a collegiumtól; és még is a koporsót a professori kar, 12 gyászba öltözött nemes ifjak, s tanítványai vitték a sírig. Ekkor csak énekszóval.

Jan. 30-dikán, vasárnap, a collegium vicecurátora Fáy Ferencz, és a seniori számadás megtekintése s a félesztendei censúrák tartása végett felgyülekezett világi és papi nagyok előtt a templomban tartatott a megholt halotti tisztelete. A hely papja, ki egyszersmind prof., Láczy József, predikáziót tart a evangyliomnak e szavairól : *Bizony ez az ember igaz volt.* Utána a dogm. theol. professora Somosy János úr tart a egy orátiót a *tanítói hivatal fontossága és méltósága felől*, s a templom eltölt zokogással.

Délután prof. Kézy úr monda egy deák előgiumot, melyet Heyne is magáénak ismerhetett volna.

Mind Somosy, mind Kézy elhangzaták nevemet, mint Te, imádott ember, a dietán. Nékem a csikos pántlika s a kamaráskoles és rojt nem azért nem kell, mert meg nem kaphatom : de midőn a jók azt bizonyítják, hogy szeretnek, már akkor én vagyok a legkevélyebb, dicsőséget leginkább szomjazó, halandó.

Midőn az az én szegény barátom megholt, Kézy mindjárt szaladt tudakozni, ha az özvegynek van-e pénze. Azt kapta feleletül, hogy 2 frtjánál nincsen többje. Kézynek

anyia sem volt; de azért szerze kölcsön 10 frtot még akkor nap.

Másnap a patikáriusné (a pataki) küldé által 110 frtnyi contóját, de — ajándékban.

(Tulsiczky és az orosz pap önmagoktól megvonaták neki a harangot.)

Az asszonynak nincs háza, nincs birtoka, nem s fizetése, s két fia van, s egy eladó leánya, nem szép, de jó. Az Iliás, az első soron kezdve az utolsóig, megvan, tulajdon kezével dolgozva, s nagy része le van tisztázva nyomtatás alá. Maradtak azon kívül tulajdon kezével leírva igen tisztán egy kötet magyar, deák, görög versei is, melyek nyomtatásban tehetnek két kötetet. — Adóssága a szerencsétlen árváknak 1200 ft teszen. Erdélybe is, gróf Teleki Józsefnek is (a László fiának) írtam, írtam az újságíróknak s a Tud. Gyűjtnek, hogy ezeket a munkákat nagyjainknak ki kellene adni, s az özvegynek ajándékozni minden explokot. Midőn Schiller adósságokkal elterhelve megholt, még Wesselényi is játszdottatta darabjait, s ami begyűlt, az árváknak küldé.

Kézy a görög literatúrát, Somosy az exegesist akarják tanítani 3 esztendeig ingyen, de úgy, hogy a fizetés az özvegnél maradjon az alatt.

Barátom, ne higyjük, hogy az emberi nem egészen elfajúlt. Még vagynak lelkek.

Jan. 7-kén 'Sennyei meghala. 27-ben gyűlés tartatott testamentomának felbontása s elolvasása végett. 500,000-t adóssági levelekben, 500,000-t s még többet, egynek a 'Sennyei fiúk közül hagyta, de oly rendeléssel, hogy ez a kamatoknak felét költhesse, a másik fele mindég capitalisokká tétessék. Kihalván a férfiág, a leány 'Sennyei lesz az örökös, de csak úgy ha 'Sennyei nevet veszen magára. Ha ezek is kihálnak, Zemplény az örökös, s akkor esztendőnként legalább 60,000 fttal parancsol. Egy rész a szegényeknek, egy rész a literat., egy rész a hasznos dolgok találóinak fog kiosztogatni. Legjobb az, hogy az örökösnek tisztévé tétetett Zemp-

plényben lakni. Minden harmadik esztendőben számolni tartozik a megyének. Ha ezt nem tenné, a megye érdemesb 'Sennyeinek adja a birtokot.

Aristokratizmus és fősvénység téteték a rendelést.

Különben a haldokló 'Sennyei felől rendes anekdotok beszéltetnek.

A leleszi praemonstratensisiek között egy László nevű meglátogató, s emlékezteté, hogy adassa fel magának az utolsó kenetet. 'Sennyei gondolkozóba esett, ha azt kelljen-e tennie; végre megszólalt: Vegyen az Úr széket a fejelemhez, s lásson dolgához. A pap azt felelte, hogy ő isten szolgálja; azért térdepeljen le, s mondjon el nem tudommit. 'Sennyei kifakadt: E . . . t, ha az úr isten szolgálja, én isten fia vagyok, s az utolsó kenet elmarada.

Az imregi minoriták gvárdiánja meglátogató; Bizony, ha gondoltam volna, hogy Nagysád ily beteg, misével megterhelve jöttem volna. 'Sennyei nem felelt. — De ha hazáérek, mindjárt mondatok tizenkettőt a Nagyságod egészsége visszatéréseért. — Ha az úr miséje oly sikeres, felele 'Sennyei, egy is *dosztig* elég, ha pedig kettőt mond, a maradékom is hasznát veszi. — Nem adott a papnak semmit.

A testamentoma e szókon kezdődik: Az örök isten nevében. — Kitörlötte a formuláreből, amit fiskálisa írt volt a szokás szerint oda.

Ungvár-Németi Tóth nekem egy görög sonettet küldé, Azt akará látni, hogy a régi nyelv mint jön ki az új formában. Néhány sorát első olvasásra, de némely sorát még a lexikon segédjével sem értem, vagy mivel igen gyenge görög vagyok, vagy mivel az írást igen nehezen lehet olvasni. Ide teszem azt azon kéréssel, hogy méltóztassál közleni nevelőddel, s kérni, hogy fordítsa prózába.

ΕΛΠΙΣ ΚΑΙ ΧΡΕΙΑ

Αἶνὸν τὸ πένθος τῆς Δήμητρος ἦν
 Ὀλωλ', ὄλωλεν ἡ τέρεϊνα κόρα.
 Ἀνάσσουσιν δ' ἐπεὶ τὴν παῖδ' ἐξεώρα,
 Σ' ὕμνησεν ἡ μητὴρ Ὑμῖν Ὑμῖν.

Ὀδηγὸς ἐν σκότῳ λάμπει ὁ Μῆν,
 Τοῖς δ' ἀλγέουσιν ἐν χειμῶνος ὥρᾳ
 Βάκχος φέρει, Κύπρις τε καλὰ δῶρα,
 Ὡς μὴ φέρεσθαι τὴν πεπρωμένην.

Θεοὺς τὸν ὄλβον δοῦναι ἔστι δεινόν,
 Μοὶ δ' ἐλπίς ἀρκεῖ, μοὶ δ' ἐλπίς σὺ μείνον,
 Ἡ χρεῖα δ' ἀνδρὶ ὀλβίῳ τύχοι.

Τῆς δεινότητος ἐλπίς ἐστ' ἄωτος,
 Καρπὸς τὸ χροῆσθαι τῷ τυχόντι πρῶτος,
 Ρίξαν δ' ἔχουσιν αὐτὴν οἱ θεοί.

Kivált a végzet excellens. Mutatta Bécsben, hol medicinát tanul, némely görögöknek, s azok bizonyossá tették, hogy nekik régolta vannak sonettjeik.

Nekem talán semmi dolgozásom nem találja nyilvánabb javallást, mint Festeticshez írt epistolám és azon Értekezésem melyet a Tud. Gyűjt. a novemberi füzetben veve fel, s így aligha magam nem vagyok az, aki vele legkevesbbé elégedhettem meg. Az eleje jó talán : de a hátsóbb felén kitetszik, hogy siettem, attól félvén, hogy a redactio hosszúnak fogja találni, s nem egyszerre adja, hanem darabonként. Szent-Miklós volt az első, aki ítéletét megírta, azután Döbrentei, tovább superint. Kis, hogy másokat elhallgassak. Gróf Teleki József, a László fia, egy értelemben van velem ; atyja bizonyosan nem lesz, mert épen ő az, aki az érthetlenséget és anarchiát leginkább emlegeti. Ungvár-Németi Tóth írja hogy Bécsben még akik ügyemnek ellenségei is, javallva

olvasták, sokan pedig felemre tértek. Minél mélyebben ismeri valakia classicusokat, annál kevésbbé idegen a neologismusoktól. A decemberi kötetben egy kedves barátom által támadtata meg Túladuna. Ennek már megírtam, hogy felelni fogok. Rendesek azok a vádak, hogy a *szabad* nemzet törvényeit taposom, hogy *erővel* tolok rá holmit erre a *szabad* nemzetre. Feleletem ismét nyugalom hangján lesz írva, s minekelőtte lenyomtatatik, közleni fogom ellenkezőmmel.

E holnapban Sallustot fogom dolgozni utolsó kézzel. Más meg lesz-e vele elégedve, nagyon kétlem : de én magam megleszek, s ha nem tetszik a publicumnak, maradjon ez a magam öröme. — De Sallustot egyszerre bocsátom ki Ciceróval, hogy a járatlan olvasó érthesse, miért kelle a kettőt nem egyarányt dolgozni.

Lyányom írja, hogy ő Nagysága a méltós. grófné elcsudálkozott azon kérdésedre, ha való-e, hogy gyermekeid komoediát játszani készülnek, és hogy Comtesse Virginie sajnálotta, hogy Te megfosztatál a meglepetés örömétől. Másszor Genie írja meg, hogy a dolog titok, melyet minthogy nem írt, én nem tudhattam. Jelentsd alázatos tiszteletemet a méltós. grófnénak, s mondjad mennyire sajnálom örömeinek megcsönkítését. Vigasztalhatatlan volnék, ha vádolhatnám magamat : de ezt meg sem álmodhatám. Bár én léphetnék be akkor, midőn a játék már adatik : de karom, melynek fájdalma ma sem kisebb, mint novemberben volt, ezt meg nem engedik. Csakhogy a szerencsétlenség a balt érte, nem a jobbat hogy írhaszak, mely ha haszontalan is, nekem örök örömöm. A legfelsőbb forgó (csuklyó) kapta a sérelmet. Ezután nem merek tüzes lovon lovagolni, hol mind a két karomra van szükség; tüzetlenül lovagolni pedig nem öröm.

Edes barátom, én azt hiszem, hogy alig fogok rá ismerni a lyányomra, midőn majd visszahozatom : annyi *életet* kap a Te házadnál, a méltós. grófné látásában, hallásában, és Comtesse Virginiét tévén példányává. Szívének, erkölcsének, elméjének tisztasága felől felelek : *életnek* híjával volt,

s ezt neked fogja velem együtt köszönhetni. Ő a szárny (Flügel, Fortepiano) miatt Kassán fog múlatni, mert a leczkét félbe hagyatnom vele vétek volna. A tánczban is nagy előmenetelt fog, úgy tartom, tenni. Ha haza jön, a magyar dolgozásokban fogom gyakorlani, s excerpáltatok vele Ítéletem szerint az a legjobb mód a tanulásra. Még elég ideje van. Különben arra készítem, hogy egy második Splényi Manczi lehessen, azaz nevelője árván maradt férfi- és leánytestvéreinek. Érzeni fogja ő, érzeni fogják testvérei jótéted következeit, s midőn ezt mondom, megköszöntem kegyességedet.

Ide zárom a prof. Rummy levelének végét, elébe tévén ami hozzá tartozik, magát a levelet azért nem küldhetem, mert abban oly dolgok állanak, amit ő nem akar tudatni senkivel mással.

Élj szerencsésen. Áraszsza az ég rád minden áldásait, minden örömeit.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Rummy leveléből.

Grillparzer verfasste für die Aglaja, einem Taschenbuch 1820. ein Gedicht: Campo Vaccino betitelt. Die Censur liess den Druck desselben zu. Das Taschenbuch war fertig, und die Exemplare lagen bey dem Buchbinder, als Pilat, Secretär des Ministers Metternich und Herausgeber des Oesterreich. Beobachters, das Gedicht von Grillparzer, als höchst anstößig und ketzerisch, denuncierte. Es musste aus den fertigen Exemplaren herausgerissen werden, und es ward mit Füßen zerstampft. Auch ist dem Dichter im Allerhöchst. Nahmen die Indignation des Monarchen intimirt worden.

Videatur adnexum. De ezt és a Rummy levelét ne közöld mással, Rummy miatt, s a Rummy levelét küld vissza.

CCXVIII.

Kassárul, február. 15-ikén. 1820.

Drága édes kedves Ferenczem!

Be rég nem írtam neked?! — Mennyi szíves leveleidre tartozom felelettel?! — Henyének mondhatnál, de nem az vagyok. Csipkedő perczenként fogy vénülő életem, most a betegeskedés, majd ismét az atyai bajok és gondok ragadják el rágya tőlem; — így vesztegeti részeletenkint pénzét a tétkozló míg elszegényedik. Még a pénz dolgában is gazdagabb vagyok, mint az időben, és alig lelek olykor-olykor egynehány pillanatokat, melyeket a barátság kebelében és könyvecskéim társaságában békével, búfeledve tölthessek. De félre a terhelő gondolatokkal.

Leányod gyönyörű egy alak. Nem a bátorság kilobbanásait kell benne mérséklenni, hanem inkább bátorítani szerénységét. — Minap ártatlanul titokelárulóvá levél. Egy komédiával akartak meglepni 49-ik születési napomra. Felfedted a titkot. Feleségem reád egy kevésbé neheztelt, de én vigasztalám; bizonyossá tévén, hogy mindenkor még jobban szerettem a szép reményeket, mint a meglepetést. Teljes szívéből bocsát meg néked Laurám.

A szabolcsi választószék hisztóriája, melyet annyira vágyol tudni, rövideden a következő:

Kilencz esztendeje nem volt választó-gyűlésünk, elhatalmaza hát a magistrátusi sarch-iga. Kállay Miklós sohasem praeseskede a sedriákon, csupán a cancellariával és a helytartó tanácssal tartotta fel magának a levelezést, és azt is többnyire csak in publico-politicis: az volt fő politikája, hogy semmiféle urbáriomi per vagy panasz ne vitessék fel a helytartó tanácshoz; egyébaránt a nagy urat méltósággal játszotta a gyűléseken kívül, de a gyűlésekben néha nagyon fennhangon szóla a státusokkal; hivatala utolsó esztendeiben, az alatta lévő társ magistrátushoz is, melylyel viceispánsága

kezdetekor nagyobb mértékben testvérkede; hozzá járult mind ezekhez, hogy olykor indulatoskoda; volt sógorasszonyával és több esztendei mátkájával, kinek szívét mással váltotta fel, egy fa házáért össze is vesze, és így az elkeseredett szívű fortélyos asszonyt tetézett bosszúra ingerlé; azt is igen rossz néven vevék néki, hogy adminisztrátor akart lenni, s midőn nem lőn, az új adminisztrátor eránt eleinte magát úgy viselte, hogy megtetszenék rajta titkos kívánsága el nem sülése fájdalma. — Legközelebről meghasonla a státusokkal egy kápolna és egy patika felett, — végtére elvénuült a sok harsolódások között ez a nagyon nemes szívű ember, és a szélütés kezdte el rajta bosszúját, minekelőtte még azt a vármegye bevégezte volna. Ő tehát a státus kedveségét elvesztette egész nemzetségével együtt. Akármit beszéljenek a szabolcsiak, kormányra termett fia, Kristóf, nem buta, nem tudatlan. Egy-két hiba, melyen tanulunk, semmi. *Parva sapientia regitur mundus.* Ő már csak azért is részesült a státusok atyja ellen való haragjában, mert még Splényi főispántól szolgabírónak surrogáltata; ő is tehát még az ütközet előtt el volt temetve.

Dézsiról tudod: hogy ő vitte az egész vármegye terhét. Alkalmasint olvasta és rágódott in *adhortatione* Ciceronis ad Quintum fratrem.

V . . t esmered; neki nem elég valamit elérni, hanem erőnek erejével akar. Néki a szentírásból e szavak tetszenek leginkább: „et violenti rapiunt illud.“ Ha szép asszony lennék, nem mernék vele magam lenni szemközt. Ő sok bort, sok pénzt, sok vakmerőséget hozott forgásba; még apját is lehozta, aki, hogy tekintetével fiának használjon, egy részét a terminusnak is Pesten elmulasztotta. Az adminisztrátor azért nem candidálta, mert valamennyi előkelőbb földesúr félt hatalmaskodó és fenyegetődző lelkétől, vágyásitól, kevélységétől, és mivel több alkalmatosságokban kimutatott fogyatkozó igazságérzése senkinek sem látszatott szolgálni zálogúl; de ő ezekkel nem gondolt, minden önszeretetet felháboríta, félretéve minden kimélléseket, hátunk gerinczére és nyakunkra hágyva akart felfelé lépni — Dézsiék iránt még a háladatosságot is tapodta, — a személyes voksolás sege-

delme mellett, meg akarta mutatni, hogy csupán a bor is tehet viceispánt, — hogy nem kell a hatalmasabbak kezeit barátságosan rázogatni, szorítgatni, mikor kitelik az embertől a szegényebbek szomjúhozó gégei áztatása.

Pálffy, a debreczeni kerületbeli táblabíró, igen okos, igen derék ember. Lehetett volna viceispán, ha akart volna; de némelyek mátkájától, Kállay Pistánétól, féltek, ő pedig nem látszott szerelmét Szabolcs vármegyének feláldozni akarni; azon kívül minek hagyott volna el tartós hivatalt mulandóért? kivált, minekutána az adminisztrátor jó eleve nem eszközölte ki számára, hogy rangját mint assessor megtartsa, és így könnyebben mehessen fel a királyi táblához.

A régi nemzetségű és hatalmas Ibrányi Antalt az önbizodalmatlanság, a nyugalmas élet szeretete és talán a fösvényiség is elidegenítette minden áldozattételektől; moderatio ejus ignaviae nomen tulit, neque exercuit fortitudinem, nisi in renuendo. Semsey Lajos a restaurációra sem jött, a finom eszű Soos János szintúgy nem; — így tehát: Molnár úron kívül, még Genesyt és Bay consiliárius urat lehetett volna candidálni első viceispánnak, s akkor a vótumok szélyelmentek, és könnyen megtörténhetett volna, hogy Molnár kapja el a pecsétet.

Ezen környüállásokban meggondolván az adminisztrátor, hogy Dézsi Mihály 40 esztendeig szolgál a vármegyének, — hogy az adminisztráció terhét eddig is ő vitte, — hogy azt senki nem esmérí és nem esmérheti jobban, — hogy egy új adminisztrátornak egy valamennyire meghasonlott vármegyében tapasztalt első v-ispánra van szüksége; azt ítélván azonkívül dicasteriomi helyheztetése szerint, hogy a vármegye dolgai folytatását is dicasteriomi lábra lehessen vagy kellessen ütni a mostani környüállásokban; úgy hitte, hogy a reformátusok, csak az ő felekezetekből lehessen első v. ispán, keveset fognak azzal gondolni, ki légyen az, és hogy Dézsinek református vágytársai is könnyen meg fognának engesztelődni a candidátióból való kihagyattatások felett; nem véve hát szorosan a törvény óhajtását, mely azt kívánta volna: „ut nobiles bene possessionati fiant comites“ : hihető, Tacitus

szavait alkalmaztatta Dézsi Mihályra : „Curtius Ruffus mihi ex se natus videtur.“

Könnyen hiszem, hogy egy más nézése is volt, az tud niillik : hogy a penna és pecsét ne lehessen egy familiánál vagy egy vallásnál; — végtére, hogy a zúgolódva buzgó reformátusokat, ha árúlkodni találnának, azzal letorkolhassa : „Íme egyetlenegy reformátust candidáltam első v. ispánnak, és mégis minden személyes gyűlölség mellett őt választották.“ — Nékem mind ebben, akármit beszélljenek, legkissebb részem sem volt; de nem volt nehéz minden embernek gondolatjait áttallátni; én tehát csak mint szemlélkedő magyarázom és beszéllem elő a történeteket. Az adminisztrátor nem szorult tanácsomra, és én nem bátorkodtam volna azt rá tolni. Az igaz, hogy Dézsit becsülöm, és szívesebben emlékezem a vármegyének 40 esztendő telt szolgálataira, mint arra az egynehány igazságtalanságra, melyet érántam különkülön, nem egyenes tekintetekből, elkövetett. Én sohasem tudtam személyességet a közdolgok közé vegyíteni, és ha V. . Á. . . t, minden előkelőbbekkel együtt nem kívántam v. ispánnak, az nem azért volt, mert önszeretetemet és igazságomat sértette — ezt igen könnyen megbocsátottam volna néki — hanem mivel egész a nevetséges makacsságig oltalmazta olyan vétkes cselekedetét, melyből egyenesen kitetsze : hogy nem tartja szoros kötelességnek az átvett vagy magára áltruházott kötéseknek pontos betöltését, azt az in-sociale principiomot vitatván szüntelen : „amaz megtörte szavát irántam, és így én is a magamét más iránt megtörhetem.“ — Isten mentsen meg az ekkép gondolkozó vagy érző bírótól! Azt mondja Rousseau : „Les fautes et même les crimes sont pardonnables, mais pas leurs principes;“ szülheti a gyarlóság vagy indulatosság a vétket akárkiben is, de csupán a principiomok szülhetik a vétkeiséget. Mikor azonkívül a hivatalra vágyó ember még a hivatal elnyerése előtt mást rágalmaz és a jövő rovására fenyegetődzik, mikor ott hatalmaskodik, ahol jó szót kellene adni, mikor azt hiteti el magával, hogy a dialektika, logika : nem kell azon csudálkozni, ha tartanak az okos és emberséges emberek a kormánynak kezébe való adatásátul. Nem az illetén fonáksá-

gokban kell mutatni energiát, hanem oly dolgokban, melyeknek igazságát minden nemes szív érzi, minden jó lélek öleli.

Én mint adminisztrátor egészen máskép cselekedtem volna. Ha nem akartam volna conferentiát tartani, hogy a szégyenszékét elkerültessem (melynek gondos elkerültetése azonban sokkal inkább kényeskedő udvariságot, mint valóságos szabadságérzésre mutat) : megírtam, vagy megmondtam volna jó eleve V . . Józsefnek, hogy az előkelőbbek fiának mindnyájan ellenére vannak, hogy kezdje alább, minden önszereteteiket ne sértsen, céljainak kivitelében több igazságérzést, megfontolást és okosságot mutasson, e mellett pedig mind ezért hogy könnyebben elnyelettessem az öreggel a keserű, de elkerülhetetlen pilulát, és az, jövődre, mind a gyarlóbb apának, mind a magameghitt fiának használhasson, mind pedig azért, hogy az igazság is úgy hozta volna magával : V . . Á . . . . eleven elméjét, esmereteit, az erős akaratra való nemes ösztönét méltán megdícsértem volna, hozzá tévén : hogy az olyan nagy nemzetségű, országoszlopos és hatalmas ember fiának senki sem fogja Szabolcs vármegyében, a jövő választószék alkalmatosságával sem akarni, sem merni az első viceispánságot kezéből kitekerni, ha magát addig máskép fogja alkalmaztatni a boeskortalanokhoz is. E meglévén, így szólottam volna a státusokhoz :

„Tekintetes Státusok!

Minekutána a Tettes Státusok többsége ő Felsége kívánságát a votisatióra nézve próba gyanánt elfogadta volna, úgy kell azt a próbát tenni, hogy a választás dolgában, mind a választók közt, mind a választandók közt, a birtokra nézve szintúgy mint a vallásra nézve, az aránymérték megtartassék. Minden országban, amelyben valamely vallás követői, akármi tekintetben is törvényes hátrább-állítást tapasztalnak, és nincs tökéletes egyenlőség a polgári törvényekben a vallásokra nézve : a kevesebb kedvezéssel bíró vallás követői szorosabban csatolják magokat össze, és ezen összezsugorodásban keresnek erőt, vagy hogy fenntarthassák állapotjokat, vagy hogy azt javíthassák. Akár igaz, akár képzelt, akár helyes, akár helytelen legyen félelmek vagy vágyások, az mindegy, de a tűnemény való és természetes, és

annak igazságát Irlandia szintűgy bizonyítja a római katolikusokra, mint Magyarország a reformátusokra nézve; csak a mértékben van a különbség — szorosabb korlátok közé lévén szorítva t. i. a katolikusok Irlandiában, mint a reformátusok Magyarországon, ott tehát a katolikusok közt még erősebb az összeváltás. Kérem a t. Státusokat, hogy beszédemet senki balra ne magyarázza. Én csak azt mondom, hogy ott, ahol nem egyenlő a törvény az egyik vallásról a másikra való áttalmenetelre, és ahol a vegyített házasságokban született magzatokra nézve *sexus sexum non sequitur*: némely külön fogott embereknek legliberálisabb gondolkozása mellett is, a magistrátus választása dolgában tekintetbe kell venni minden főispánnak vagy adminisztrátornak a vallási *aequilibrium*-ot is. Ott ahol csupán a személyes nemességhez van kötve a vótumok adása, nem pedig a birtokhoz, a mellett pedig a szám többsége annál a vallásnál vagyon, mely a fennálló törvényekre nézve több polgári egyenlőséget óhajt, és azt idővel a világosulás terjedése mellett, hihetőképén meg is fogja nyerni: ott mondom, addig is, míg azt megnyeri, veszedelmes lenne nem venni tekintetbe az előkelőbb birtokosok kívánságát is. Érzeni kell ezt mindennek, aki az okosság és a haza törvényeit mélyebben megfontolta. Szabolcs vármegyében a választó és választandó nemességnek többsége reformátusokból áll, de nagyobb részét a vármegyének katolikusok bírják, és így úgy kell ebben a vármegyében gyakoroltatni a személyes választás jusának, hogy sem a vallásbeli számról nézve való inproportió a birtokra való inproportiónak ne ártasson, sem ez annak kárára ne legyen; — hogy tehát ez elérődjön, minden személyes hivatalra nem fogok külön vallásúakat candidálni, hanemha p. o. az első viceispánságra merő katolikusokat, a másodikra merő reformátusokat, vagy viszont és úgy tovább. Mivel több fiskális, több notárius és több perceptor van, a felére ezen hivataloknak csupán csak az egyik vallásból valókat, a másik felére pedig csupán a másiktól fogok candidálni, arra figyelmeztetvén az első notáriusra nézve, hogy a penna ne legyen sem ugyanazon egy vallásnál, sem az önégy, familiánál a pecséttel. *Pro honore* sem fogok senkit is candidálni — nem azért, mintha

ezen díszre vagy megkülönböztetésre nem lennének sokan is érdemesek, hanem éppen azért, mert igen sokan is vannak, és azoknak száma napról napra szaporodik, akiknek, úgy mint nekem, fájhatna, ha netalántán a candidátióból kimaradnának. Amidőn merő érdemesekből áll a candidátió, minél többen a candidátusok, annál többen szomorodnak el az el nem választottak közzül; ha pedig nem érdemesek is candidáltak, merő játék a candidátió, és mind a candidált, mind a nem-candidált érdemeseknek merő búsítása és bosszontása. Nem a dísz keresésében, hanem elnyerésében áll a dicsőség, és a magyar nemesség mostani állapotjában és szaporodásánál fogva, nem annyira kell táplálni a vágyásokat, mint arra szoktatni hazánkfiait, hogy megjutalmazatlanul is a király és a haza javára törekedjenek. Mivel pedig a t. Státusoktól próba gyanánt ő Felsége kívánsága szerint elfogadott személyes votizátió következtében a voksolásnak(?) minden kirekesztése mellett, a főispáni hivatal vagy helytartóság tehetsége valamennyire megszorítottatott; én azonban itten az ő Felsége személyét képező főispánt képezem: a voksolást akárcikre is, sem a candidátió előtt, sem utána, meg nem engedhetem, a votizátiót pedig valaki olyanra, aki nem fog candidálódni, szintúgy be nem vehetem, mert valamint a végrehajtó hatalmat a votizátiónak próba gyanánt való elfogadása után a t. Státusok törvénysértéssel nem vádolhatják, úgy a végrehajtó hatalom is semmitsem engedhet jusaiból és nem tűrheti, hogy a t. Státusok nem csak a választási, hanem a candidálási jussal is bírhasanak. Én tehát a fiskálisok candidátiójával fogom kezdeni a választószéket. Első fiskálisnak merő reformátusokat candidálok, eképen — stb. második fiskálisnak — stb. — s így tovább.

Minekutána így a fiskalátust restauráltam volna, ekkép folytatnám beszédemet: „Látták a t. Státusok részrehajlatlanságomat, és annak gyökeres okait érzeni fogják velem, hogy mind az igazság, mind a vgye becsülete megkívánja, hogy sem az előkelő kathol. földesurak, kivált akiknek takasáik reformátusok, ne panaszkodhassanak, hogy a magistrátus őket törvényes jusaik gyakorlásában vagy akadályoztatja vagy nem segíti vallási kedvezésből, sem pedig a

református taksások ne mondhassák, hogy katolikus földesuraik őket a törvényen túl vagy ellen nyomják; hogy tovább sem a szegényebb nemesség ne sérthesse jusaiban a tehetősebbet, sem a tehetősebb ne háborgathassa jusaiban az ügyefogyottabbat. Ezt Szaboles vármegyének kimagyarázott körülállásaiban, az általam említett okoknál fogva, csak azon az úton lehet elérni, amelyet előadtam, s amelyet követek, és amelyért mind az isten, mind lelkiesméretem, mind fejedelmem előtt felelni mindenkor kész vagyok. Bízom a t. Státusok bölcsességében, hazafiúságában s a törvényes végrehajtó hatalom iránt való köteles tiszteletében, remélvén, hogy a t. Státusok az új fiskalátust tiszte kezdetével velem együtt minden kedvetlenségtől meg fogják kímélni. Gondolják meg a t. Státusok, hogy csak egy oly nemzet érdemli meg törvényei kímélését a végrehajtó hatalomtól, aki maga megtartja törvényeit és statutumait; ne gyakorolják úgy törvényes szabadságaikat, hogy azoknak természetesen vagy meg kelljen csökkenni, vagy egészen elenyészni; ne éljenek úgy velek, hogy hazafitársaik azokkal ne élhessenek. A választási lármák és túlságok idegenítették el ő Felségét a voksolási systémától; mutassuk meg, hogy érdemesek vagyunk még hátralévő szabadságaink megtartására; — vegyük szívünkre, végtére, hogy mennyit ártott már és mennyit árthat még szabadságainknak azoknak illetlen és zajjal való gyakorlása; megtörténhetne hogy a magyar szabadság sírjába hangozzanak vissza lármázásaink: ne temessük el hát őseink vérébe mártott es annyi szomorú viszontagságok közt ránk szállott legédesebb, legirigylettebb kincsünket; ne induljunk mértékletlen úton még fenhagyatott szabadságaink oltalmára és megtartására, mert ez az út a decretális hivatalokra vezet, melyeknek sajnos emlékezete nincsen még egészen lelkünkől kitörülve“.

Csak ezen beszéd után mentem volna által az első viceispánságra való candidátióra, és ezen hivatalra is merő reformátusokat candidáltam volna. Hallhattad, hogy a főispán egészen máskép cselekedett; — így hát én nem voltam tanácsadója, amint közönségesen beszéllették.

Maga a restauráció így ment véghez :

Minekutána igen felületesen és mindenféle mellékes czélokból való tekintetek szerint, meghatározta volna egy deputáció, hogy kinek van vótuma; minekutána herczeg Eszterházytól, ha személyesen meg nem jelenik vagy jelenhetik, és így eo ipso minden nemes özvegyasszonyoktól is, azért mért a plenipotentiákkal már visszaélések is történtek, megtagadta volna a vótumot, sokan pedig valamennyi 16 esztendő s pataki diákoknak vótumot akartak volna szerezni: herczeg Eszterházyt a többi előkelőkkel együtt megkérte a vgye, hogy borral, herbécsekkel stb. adózzék a szegényebb nemes atyáinkfiai tartása számára Kállóban. Azt adták okúl, hogy az adminisztrátor a hely szűki miatt kétszáznál többen nem adhat ebédet, és így meghatározták, hogy p. o. gróf Dessewffy Ferencztől ennyi hordó bort, Semseitől pedig ennyit kérjenek. Igen szépen felelt nekik gróf Dessewffy Ferencz, azt írván: hogy mivel ő személyesen betegsége miatt meg nem jelenhet, és így nincs vótuma, nem szándéka azokat borával felborozni, akik talán épen kívánsága ellen votizálnának. Nekem nem írtak, én mindazonáltal küldtem egynehány hordó bort, azzal a megjegyzéssel, hogy „ámbátor nem tartottak méltónak a megszólításra, mindazonáltal szeret és becsül engem a szegényebb szabolcsi nemesség is, esmervén még az insurrectió s időkü töl oltá, és tudván, hogy én fiatal koromban magam insurgáltam, nem pedig szegény nemesembert küldöttem magam helyébe; hogy az utolsó dietátúl fogva is esmer a vármegye, hogy én szívesen adok, és önkint adok, még akkor is, mikor meg nem kérettetem, de hogy igen jó volna, ha az evők és ivók előtt azoknak neveik felolvastatnának, akik valamit küldöttek, és kiki mennyit küldött, és hogy még ennél is idvességesebb lenne az, ha a béküldött eleség és ital kiosztója olyan ember lenne, aki sem nem visel hivatalt, sem nem akar viselni.“ Ezt mind azért írtam, mert az egész kérelemnek és élelem-beküldésnek nem volt egyéb czélja, hanem az, hogy Elek szolgabíró, Kállay Pistánénak testvére legyen annak kiosztogatója, és így hivataljában annál bizonyosabban megmaradjon, de neki sem sült el.

Minekelötte még a candidációhoz fogott volna az ad-

ministrátor, egy óránál tovább kiáltozták Vay Ábrist, és mintegy kényszeríteni akarták az adminisztrátort, hogy candidálja; nem lehetett szóhoz férni; a candidáció után ismét újra még nagyobbban kiabáltak; de nem vala többé kiabálás, hanem valóságos ordítás. Teli volt a szála piros, álmos, félig részeg, szédelgős és ökreendező gubás nemesekkel; gőzölgött a palota, mert igen sok bor költ el a múlt éjszaka, és legalább öt--hat főbb helyeken, mind az utcákon, mind a házakban ettek, ittak, muzsikáltak, dorbézoltak és lármáztak, és mintegy megelőzték a restaurációt a sok iszákosok. Oly szerencsés voltam első nap, hogy lecsillapíthattam a sokaságot, emlékeztetvén őket a decretális v. ispánokra. Ezért megszólított Vay József szokása szerint, logikai hibát levén beszédemben, és hozzá tevén, hogy e csak poeticus gondolat, mivel azok, akik József alatt szolgáltak, sok rosszat hárítottak el a hazáról. Én azt felelém: hogy szeretek logikai hibát elkövetni Kanttal, akinek kategoricus imperativusa azt kívánja: hogy az ember törvénytelen fejedelemnek ne szolgáljon; hozzá tevém: hogy éppen így védelmezték magokat Napoleon senátorjai; hogy, ha mindegyik követte volna gr. Csáky József példáját, a törvénytelenéseket parancsoló törvénytelen fejedelmek külsők által kéntelenítettnek céljait végbevitetni, mely állapot kevesebb lehetne, akár gyalázatos, akár tartós, mint mikor hazaföldiek segítik az országos alkotmány felforgatását; ha azt fel kell forgatni vagy változtatni, az országgyűlésén kell, vagy pedig assemblée constituante által; hogy ha azért szolgált a consiliárius József császárt, hogy céljai elérésében ő Felségét megjártsathassa, urát csalta meg, ha pedig hogy segítse azokban, hazáját. Senki sem kételkedik, hogy igen sok jót akart József császár, de németeket akart csinálni belőlünk, ki akart vetkeztetni nemzetiségünkől. Van-e valami oly jó e világon, ami ezen gyalázatos rosszhoz fogható lenne? és oztán szabad-e valamely fejedelemnek valamely nemzetet akarátja ellen vagy erőszakkal boldoggá tenni? Isten mentsen meg ettől a jacobinusi, jezsuitai principiumtól: *hogy ha jó a célja a fejedelemnek, szabad neki mindent azon cél elérésére elkövetni.* Ha még a népekről mondanók ezt: transeat; mert mivelők

önmagok czéljai, az ő competentiájok alá tartozik mind a czéljok jóságáról, mind az eszközökről való ítélet, és ha ártanak is magok magoknak, lássák. Mindég kiviheti a valóban jót, a nemzet akaratjával a jó s okos fejedelem. Sed nec ipsa libertas vi parta placet. Nem azon kell igyekeznünk, hogy a morált a politikától elválasszuk, hanem azon, hogy el ne válasszuk. Az elválasztással előbb-utóbb csak a fejedelmek vagy a miniszterek nyernek, az el nem választás által pedig mindég nyer mind a nemzet mind a fejedelem. El fognak azon idők is következni, mikor kábaság lesz a gonoszság, az igazságtalanság, a fúrfangság és a sarcz-iga; e most még merő theoriának látszik némely, a magok értelmében szerfelett bízó embereknel, kik azt vélik, hogy a sociális mechanizmusnak minden lehetőségeit már keresztülfutották az emberek. Ugyan miért nem állítják azt is, hogy semmiféle új machinák nem fognak többé feltaláltatni? Egészen más a kérdés, mikor a mindég-tartósságról van a szó. De csaknem elfelejtém, hogy a vármegye, nem pedig a politikai világ restaurációjáról szólok.

A votizáció úgy ment: hogy némely ugyanazonegy boeskoros egyszer a gyapjú alatt, másszor pedig a szűr alatt votizált; némelyek, akik semmiféle járásban egy talpalatnyi földet sem bírnak, több járásokban is votizáltak. Többnyire a kállai nemesség restaurált. Egy kállai borbély azt mondta nekem: hogy Vaynak igen jó bora van, és megivott legyen abból egy fertály hordóval, hogy ő nagyságára, aki a kállai taksásoknak arany hegyeket ígért, kétszer votizált. — E nem szabad, mondek. Igazán? kérdé. Bizonyosan, felelek. No ezt nem tudtam, úgymond; mert én bizony ő nagyságát úgy szeretem, hogy tizenötször is rá votizálnék, ha mindég hozzá férhettem volna. Ez a derék ember, aki Kállay viceispánt mindég beretválta, nem adott reá vótumot, de mások sem adtak, mert Kállay Miklósnak nem volt több 3 vótumánál amint ő annál inkább fájlala, mivel nyilván kérte a gyűlésben az adminisztrátort, ne candidálná, ez azonban candidálta lógós gyanánt. — Másnap merő pápisták candidáltattak második viceispányokká. Zoltán lön. Eldődeit emlegeté; amint hallom, neki törődik hivatalának. De bezzeg láрма volt mi-

kor Dézsi Györgynek el kelle válni a notáriától. Hasztalan tartóztatta könnyeit. Ekkor kezdtek csipkedni az adminisztrátort, fel s alá járt Lónyai (de nem a főispán) az asztalon és theatrális mozgásokkal citálta keresztül-kasúl, összevissza a törvényeket, és a reformáta vallás sérelmeit hántorgatta. Egy darabig nagy béketűrőssel és állhatatossággal tűrte a szemrehányásokat az adminisztrátor, a leghízelkedőbb kifejezésekkel élt Dézsi György iránt, azt mondta, hogy közbe fogja magát vetni iránta ő Felségénél, de mindezek nem használtak; azt lobbantották szemére: hogy megesalta a Státusokat, hogy nem hisznek neki. Valami Józsa nevű is vagdalni kezdette; ekkor egy kevésbé felhevült ő nsga azt mondván: „kétlem, ha van-e Józsa uramnak vótuma?“ Józsa a felelettel nem maradott adós, de valamivel későbbben fizetett, felszólalván valami tíz minutum múlva, s mondván, hogy több vótuma van mint Fáy uramnak, aki semmitsem bír a vármegyében. Az adminisztrátor követte Tacitus tanácsát: „Optima nonnullarum injuriarum vindicta, si non intelligantur.“ Ez új bátorságot ada az ostromlóknak, és Finta uram oda vetemedé, hogy felingerlené a Státusokat, ne votizálni mennének. Mivel így egy ember, az ő Felsege kívánsága szerint való vármegye determinációját fel akarta forgatni, az adminisztrátor a gyűlést félbeszakasztotta; némelyek követték ő nagyságát szobáiba, és jól cselekedtünk, mert alkalmasint capitulált volna utóljára, s így nem csak tisztinek szükséges tekintetét eltemette volna, hanem következetlenségekre is talán elragadtathatta volna magát, ha látná, hogy az előkelőbbek közül is senki sem védelmezi hivatalának méltóságát. Míg ő nagyságánál a szobában valánk, az erdélyi püspök, Beck, Szathmáry consiliárius, a bátyám, meg én, s más többek: a fiatal emberek egy valóságos jacobinusi gyűlésnek példáját adták a nagy palotában. Dézsit az első viceispánt le akarák tenni, Bayt akarták első viceispánnak választani: — specie recusantis ardentissime cupiebat — azonban még sem mert. A notáriusi székbe hurezolták azután. Ekkor történt hogy a macedoniai Dogali, talán valami kései maradéka Aristotelesnek, azt kérdezé tőle: hát mír nem vállalja, mír nem vállalja a méltóságos úr a viceispánságot, mikor önkint

megteszik a Státusok? — „Hát az úr miért nem vállalja fel boltjában a legénységet?“ kérdé viszont Bay. Ide s tova mentek a deputációk, alkudozni akartak a Státusok az adminisztrátorral; ekkor, megvallo, kértem: ne engedne egy tapodtnyit, s inkább pakoltatna s fogatna be, mintsem hivatala méltóságát megaláztatná. Finta úr bocsánatkérésre jött egy deputációval — így kezdte: „Ha megbántottam Nagyságodat“ — azt vevé feleletül, hogy ő kisebb, mintsem megbánthatná ő Felsége képviselőjét, de hogy a vármegyét bántotta meg, fellázítván a determináció ellen. Dézsi viceispán igen gyengén viselte magát a jacobinusi gyűlésben; senki sem jobban és becsületesebben, mint az i. boldogult Szathmáry consiliárius. Nem hiában számláltam én őt mindég a legokosabb és legjobb emberek közé a hazában, neki csupán, csak a közjóért vert mindég szíve — az isten dicsőítse lelkét. On n' est grand que par le coeur, et quand celui ci ne vaut pas grande chose, la tête est toujours plus ou moins fausse, c' est à dire ou tyrannique, ou machiavellique, ou servile, ou egoiste. Végtére kiment a gyűlésbe az erdélyi püspök, s ezt a kérdést tevé a katholikusoknak: fognának-e neheztelni, ha p. o. az adminisztrátor valamely hivatalra merő reformátusokat candidálna? Egy hanggal szájjal felkiáltottak mindnyájan: Nem — így hát vége lőn a vitának. Ez az egész történet világosan kimutatta, hogy igazságom volt még a gyűlés előtt azt mondani az adminisztrátornak, hogy ha én neki lennék; Szabolcs vármegyében minden személyes hivatalra csak egy vallásból candidálnék, úgy hogy a hivatalok süljenek ki vegyítve a vallásokra nézve, nem pedig hogy minden hivatalra vegyítve candidáljak; — a lármát is megjövendőltém, ha nem a fiskalátussal fog kezdődni a restauráció. Nagy figyelemmel kell lenni mikor valami újítás behozódik. Megmutatta a tapasztalás, hogy a votizáció el nem kerülteti a lármázást, nem a praktikákat, nem a megvesztegetéseket; hogy a főispánok activitását megszorítja, hogy csupa traktéreket csinál belőlök, hogy egyetlenegy restauráció megemészti kétszerte is esztendei fizetésöket, hogy ez a mód a restaurációk számát kevesíteni fogja, hogy megint egy más törvényt is meg fog kelleni szegni, azt t. i. hogy minden há-

rom esztendő múlva legyen tisztválasztás, vagy pedig csak igen hatalmas urak fognak főispánok lehetni. Ott ahol hercezeg Eszterháznak csak annyi vótuma van, mint a legutolsó boeskorosnak, a votizáció systemája et in theoria et in praxi merő képtelenség. Ez az idea a választandó választókra fog vezetni, ami nem lesz rossz, de csak az okos és emberséges emberek, akik az aristokratia és demokratia közt a szükséges aequilibriumot fel akarják tartani, dolgozzák ki annak systemáját, mert különben rosszak lesznek a következtetések. Azonnal kész a despotismus a monarchiában, ha a választási intézetekben az aristokratismus és demokratismus egymást nem mérséklék. A despoták és tyrannusok még jobban szítanak a demokratismushoz — azért fejezte le a más fejeit Tarquinius; de zabolán kell tartani az aristokratismust is, és pedig mind alólról, mind felőlről. Térjünk vissza a restaurációra.

A léha fejű Elek kimaradt. Már ebben volt egy kevésséke részem. Bizony nem arra való, hogy szolgabíró legyen. Kállay Péternek p. o. tíz béresét vágatta fel, kik közül öt nemesember volt; azt kérdelem én, hogy nem jurisdictio-e még eddig a földesúr Magyarországon? és mégis egy conventionátus eselédemet felvágatta a löki bíró a Tisza partján mindenenek láttára. Nem az a kérdés, hogy vétkes volt-e eselédem vagy sem, hanem az, hogy gróf Dessewffy Józsefnek magának kell-e a maga eselégeit megbüntettetni vagy a löki bírónak? Egy esztendő oltá, a múlt tavasztól fogva, nem kaphatok satisfactiót; nem ad sem Dézsi sem Bónis; és miért nem? mert a löki bíró kálvinista, gróf Dessewffy József pedig pápista. Ugyan hová tették a reformátusok az eszöket? mikor még egy gróf Dessewffy Józsefnek is, az ily liberális gondolkodású embernek mint én vagyok, alkalmatosságot adnak az ilyen panaszokra? Ex politica deberent justitiam administrare, si non ex sensu justitiae — azután csudálkoznak, hogy még a philosophus pápisták is a vallásra néznek a tisztválasztásban. Más a theoria, más a praxis és a tapasztalás. Azt mondják: hogy az én eselédem káromkodott, hogy az egyik tiszttem egy nemesasszonyt Sz. Mihályon, kinek atyjafiai vannak Lökön, felvágatott — totum non ad rem. Mennyi emberek káromkodnak a löki révén, akiket

senki nem bánt; de ha meg kell büntetni a káromkodást, én is meg tudom azt büntetni, és én soha sem mondtam: hogy nem adok elégtételt a botránkoztatásért, ha Tiszaparton is. Ami a tisztemet illeti: hozzám senki nem jött panaszra; ha jött volna, adtam volna satisfactiót; ha pedig a nemesasszony via juris akarja keresni némes tisztemet, lássa — kereshette volna még akkor is, mikor szolgálatomban volt; én nem csupán azért bocsátottam el, hanem több más okok miatt is — e folyó esztendőnek kezdetével. A volt löki bíró talán Vay József taksása, és így ő sérthetetlen; ő azonban veretheti cselédeimet! Bizony nem okosság ilyen subsumptiókra adni alkalmatosságot, mert ha nem igazak is, legalább hihetők. Vagy meg kell hát mondani az okát, miért nem szolgáltatnak ki az embernek igazságot. Kant azt mondja: hogy ha nem lehet valamit demonstrálni, meg kell mutatni legalább — hogy nem lehet demonstrálni. Velem pusztá kifogásokkal semmire sem lehet menni.

Az ebédek vígak voltak, a lármák és indulatosságok után. A két Hunt, a szabolcsi t. i. és a zemplényi, versent futottak az elmésségben. Albert azt mondta a szerencse fiának: hogy ha úgy fog az ezután is nőni, végtére Napoleon lesz belőle. V... Á... olyan volt mintha leforrázták volna. Szánni kezdém, és remény kezdette szívemet érdeklenni, hogy ez a tapasztalás, ez a practica educatio hasznára leend, mert az erő amely benne dolgozik, dícséretes, de annak eszközeivel nem tudok megelégedni. Egész nyíltszívűséggel beszéltem vele az asztal felett még egy nappal a notáriusi választás előtt; kértem, akarjon notárius lenni, adjon csak egy jó szót az adminisztrátornak, fogadom, hogy főnotárius lesz, és rövid idő múlva első viceispán, s így azután repülni fog; kértem, ne mutassa ki a publicum előtt, mintha azt ítélné, hogy a vármegye pennája becssteleníti a rojtos kulcsot, hogy ez a gondolkodás módja fonák és megbántó, hogy tudok kamarásokat concipisták, sőt practicánsok, zászlótartók és kadétok között is. Borsót hánytam a falra. Tudod-e mit felelt? „Ellenségem aki nekem azt javasolhatja. Homo facit dignitatem, non dignitas hominem. Szép mondás: mikor azt a borkiosztás meg nem előzte. Diesen Menschen musz man aufge-

ben. Wie Schade um ihn. Ő azt gondolja, hogy ellensége vagyok, de nagyot hibázik; — azt fájlalom, hogy nincs szíve eszével harmóniában, és hazám miatt sajnálom.

Harmad nap nagy bajjal kivitem, hogy Finta ellen fiscális actio determináltasson, azért, mert a determináció ellen arra buzdította a Státusokat, ne votizáljanak. Én voltam leginkább a votizáció ellen, míg meg nem határozódott, de az nem látott tovább orránál, aki nem érzette, hogy a votizáció meghatározása után szükség volt, mind magára Fintára, mind pedig a vármegyére nézve, resensust mutatni a vármegyének, és azzal magát erősíteni minden lehetséges delációk és minden rosszabb következkések ellen Finta úrra nézve is.

Most pasquillusokat írnak Dézsi ellen Szabolcs vármegyében, mézáros fiának nevezik stb. Akik írják, talán majorem suorum ultimi, dum ille primus.

Nyelvbéli értekezésedről többnyire igen kedvező esékly ítéletemet (mert azt olvasni akarod) a következó levelemben; így is elég hosszúra telt a mostani; mondhatom Ciceróval: nem vala időm írni rövidebbet, — de barátodtól van ez a minden methodus nélkül való rhapsódia is.

A tegnap vett leveledre is felelni fogok. Most a Tunisiást olvasom. Pyrker epicum ingenium, ért a keresztény vallás mythologizálásához. Nincs kiszakítva az Aglájából Grillparzer versezete; azt jelenti az újságban, hogy nincs szerencséje ő Felségök mellett lennie. Örvendek neki: so ist Pegasus nicht im Joch.

Ein Geist, ein Gott erhebt er sich,
Entrollt mit einmal in Sturmes Wehen.

A szerencsi plébános engem recenseált; ezt e recensiót is megküldöm. Ez az ember annyira szereti a *k* betűt, hogy ha e francia szó *caca* magyar lenne, ő annak többesében gyönyörködne leginkább, mivel ezen többesben kedves *k* betűjére mindenütt, azaz mind a szó elején, mind közepén, mind végén, és így háromszor rá találna; és ha még így szólhatna: *a kakáknak kakáik*, már akkor a harmadik égbé lenne elragadtatva, mint maga a Pegasus.

Kölcey Iliászát is majd visszaküldöm egynehány jegyzeteimmel a költeményes nyelvre nézve.

Márton recenzióját és Rájnisodat ide rekesztem; megvan nekem is, de régibb kiadásban, ha nem csalatkozom. Ezelőtt is olvastam több esztendőekkel, de sem akkor sem most nem igen sokat tanultam belőle. Ha a magyarok makacsodni fognak mértékes prosodiánkra nézve, úgy fognak járni, mint a németek, kiknek legfelségesebb gondolatokkal teljes hexameteireket sem olvassák a külföldi pallérozottabb nemzetek. Az ejtés és fül törvényei nem függhetnek csupán a conventionális megjegyzéstől a mértékes versekben, a németek elszavallási prosodiája csak félig meddig prosodia. Nem elég, hogy csak maga csudálja valamely nemzet a maga prosodiáját: *nemo perfectus iudex in propria causa*.

Nekem nincs meg Jacobs Anthológiája, hanem megvan Matthissoné — ha ezt parancsolod, szolgálhatok. Szeresd igen igen kevés nyugalomban élhető Jóskádat.

Vale, vale, vale.

Pipszedet.

SPES ET USUS ¹⁾.

Gravis erat dolor Cereris;
Periit, periit tenera puella.
Postquam autem regnantem conspexit filiam,
Te celebravit mater Hymen, Hymen.
Viae dux in tenebris splendet Luna,
Dolore pressis autem hyemis tempore
Bachus fert, Cyprisque, pulchra dona,
Ita ut amplius non vituperent fatum.
Deis felicitatem dare est difficile,
Mihi autem spes sufficit, mihi vero spes tu mane,
Usus vero viro felici contingat.
Durae sortis optimus flos est spes.
Fructus usus cui contingit, primus,
Radice vero ipsam habent dii.

¹⁾ U. Némethi Tóth László görög sonettjének szoros fordítása.

A kiadó.

Követ Józsa hogy nem maga írhatta le a fordítást, mert megsértette a napokban szerencsétlen elsikamlás által jobb karját. Tansics is segítette e fordításban.

Ide rekesztem Romy levele töredékét.

Nem hiszi Tansics, hogy lettek volna sonettjeik a görögöknek, mert csak a rhythmust esmerték, rímeket pedig nem akartak esmerni; a sonett a kettőből áll.

Elmaradt a komédia születésnapomra. Én leptem meg feleségemet Eleonóra napjára; Eugenie a Gyönyörűséget vagy Gyönyört játszott, lányom a Virtust vagy Erényt, Emil az útválasztó Herkulest, Xenophon után magyarul. Ha még egyszer-kétszer gyakorlandja magát a gyönyörű Gyönyörűség, nem lesz oly bátoratlanka vagy bátortalanka.

CCXIX.

Szephalom, febr. 20-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Prof. Nagy Ferencz úrnak már patvarián való fia ma méne el tőlem. Tegnap nálam töltötte az egész napot. Vele volt a Homér Iliászának kézírása, vele Polyhymnia; s most hallom, hogy még egy csomó apróbb versei vannak az atyjának, melyek a Polyhymniához tartoznak. Így tehát a nyomtatás négy vastag kötetet fog tenni. Barátom, s lelked nemessége miatt is tisztelt s csudált barátom, fogj kezet velem, s ezt a lakóház, fizetés s minden birtok nélkül való háznépét boldogítsd. Én semmit nem adhatok, mert semmin nincs: Te adhatsz, de neked is másnak is oly terhesek az idők, hogy nem tehetjük amit akarnánk. Azonban egy érdemes ember özvegye s gyermekei nem maradhatnak segéd nélkül, kivált midőn 1200 ft adósság nyomja. Tegyetek össze annyi pénzt ti, akiknek van miből öszvetenni valamit, hogy

hozzá foghassanak a nyomtatáshoz; hogy az a munka, mely a szegény Nagynak életét megrövidítette, nekik legalább valami nyereséget adjon. Homérnak némely ember nem szeretheti egyebét a nevéért: de a nemzetnek dícsőségére lesz, hogy azt mondhatja, hogy bírjuk az Iliászt. És aztán alamizsnát venni a *nem kevélynék* is szomorú. Ha a nyomtatásra adtok pénzt, az adósság fizetésére esik, s a birtoktalan háznép kiragadtatik bajából. Szólítsd meg a gazdagokat. Az országban a Te neved nagy tekintetben van: a Te megszólításod nem lesz sikertelen. Legyen gondod a Magyar Kurír leveleire. Jelentésem meg fog e holnap vége felé jelenni benne. Én Szatmár vármegyét szólítom meg. Ha az általad *borzasnak* méltán keresztelt Beregszásznak 1200 ftot adhatta Szatmár: miért ne adhatna a Homér fordítójának? Engedd nekem azt a nagy örömet, édes barátom, hogy egy szegény, de érdemben gazdag ember maradékinak segédet nyújthassak kéréseim által. Szeretném a németnek és angolnak azt mondhatni, hogy mi is dicsekedhetünk szép tettekkel.

Én most Sallustban élek. De az csak együtt jöhet ki Ciceróval. Az ingerlések csak tüzelnek, s meg akarom azt a gyönyörű verset érdemlenni, amelyet maradékim nem csak nyomtatva, hanem kezed írásában is fognak olvasni.

Gróf Mailáth János nekem ezt írja a Tudom. Gyűjt. novemberi darabjában megjelent értekezésem felől:

Und nun muss ich Ihnen sagen, dass ich seit lange her nichts gelesen habe, was mir so viel inneres Vergnügen gewährte, als Ihr Aufsatz contra Versegghy. Das ist etwas überaus gediegenes; es ist unmöglich, dass ein Unparteiischer, oder ein Gegner, den bloss Vernunftgründe bestimmen, und nicht Leidenschaft, nicht augenblicklich zu Ihnen übertrete. Das Ganze ist so klar, so richtig argumentirt, so consequent durchgeführt; und dabey liest es sich so gut, zieht so an! Es ist das Evangelium der Neologen, oder eigentlich der Koran der da bekehrt, und die Ungläubigen tödtet. Sie haben Ihren Freunden viel Freude gemacht und den Triumph der guten Sache entschieden.

E szerint minden játék nélkül mondom, az az értekezés

másoknak sokkal inkább tetszik mint magamnak. Még sok, sok mondani való volna. De annyi a dolgom, hogy nem érek rá.

Az evangéliumban nem tudom kicsoda azt mondá a Krisztusnak, hogy ha rajta nem segít, oda lesz mindjárt. — Bizony én is közel vagyok hozzá, hogy azt kiáltsam az egekre: Rettenetes időkben élünk. De a Theodicaea emberei azzal vigasztalnak, hogy a segéd éppen akkor jó, mikor *krisist* csinál a baj; s ezt látni rajtam is. — Tegnap előtt vevék Nógrád vgyéből tudósítást, hogy Sávoly eránt nem a nagyszombati táblán, hanem a septemvirátuson is megnyertük már a pert. Almásy mellett éppen annyi bíró perorált és vokolt mint mellettünk, s a palatinus voksa döntötte el *calculo Minervae* a dolgot a mi részünkre. Azt írja az én barátom, hogy ez a rész több falukból és pusztákból áll, s a bozítai major nagy tekintetű dolog. De meg nem tudta mondani hány faluból s pusztából, s hogy mit hozhat be. Örvendj édes barátom, gyermekimnek. Úgy hiszem, Kázmér eránt is stabilálva lesz actorátusom húsvétig. De hol veszek pénzt, hogy a jószághoz jussak? 61-d. esztendőmben levén, magam ezeket alkalmasint úgy nézem, mint Mózes nézte a Kánaánt.

Nyugtalanul várom régen nem vett, rég olta óhajtott leveledet. Mint viselte magát Zsenim a theátrumi játékban? mint a fortepiánón? Mint van vele megelégedve különben is a méltós. Grófné? mint viseltetik eránta Comtesse Virginie? Te magad mit nézsz ki a gyermekből? meg fog-e felelni várakozásimnak, és annyi költségnek, amibe ő nekem már eddig is került? Ezeket szeretném tőled hallani. Mert a mások ítéletével sokat nem gondolok. *Tibi placuisse!* ez az én fő óhajtásom.

Főnotárius Comáromy úr megjelent a gyűlésre, mely Kassán tartatik. E levelet is cancellistája viszi. Nem hozhatná-e ki a kért könyveket? De a Matthisson német anthológiájára nincs szükségem.

Ismét kérlek, boldogíts a Hormayr Histor. Taschenbuchja láthatása által. Visszaküldöm egy hét alatt.

Jelentsd nem csak alázatos, nem csak hív, hanem

hálás tiszteletemet a tiszteletre legméltóbb asszonynak, s ajánlj kegyességeibe. Maradok elhalhatatlan tisztelettel

örök híved

Kazinczy Ferencz.

CCXX.

Kassáról, február 26-d. 1820.

Édes, drága Ferenczem!

A te Értekezésed igen szép magyarázat; és fejtegeté-
seid gyönyörök; de talán még sem találtad el egészen a
tárgyat. Te a haladók és veszteglők között akarsz a közép
utat kivágni, de a kérdés nem a haladók, hanem a szaladók
vagy túljárók és veszteglők közt forog fenn. Tudom én,
hogy valamint a theologiában és politikában, valamíg ezek
tökélyökhöz nem közelítenek, szintúgy a literatúrára nézve
is kelljen mind találatni, mind pedig perlekedni egymás
közt, a túlmenőknek, az engedékenyeknek, függetleneknek,
tudósiaknak (doctrinaires), sőt ministerieknek is; de azért
még sem javasolható a túlmenés, mivel többet árt, hogysen
használ. A jobbra szebbre szoktatás, már csak azért is, hogy
a szoktatót nálunknál természetesen okosabbnak gondol-
tatja, számtalan ellenkezőkre akad: kecségtetni kell hát
azokat a behoandókra; de mi ellenkezik inkább a kecség-
tetéssel, mint a sebes futás? Új szót, új szólásmódot akarjak
bevétni, s kapjam magam s töltsék be egész lapokat neolo-
gismusokkal, seregenként halmozzam azokat? Csak akkor
tetszők, mikor gyöngyöknékként itt amott csillognak, mint a
harmat a virágokon kikeletkor a derült ég alatt. A mag-
vető a mezőn nem fut, nem szalad: mértékes lépésekkel ha-
lad, nehogy anyaföldünk rá boszonkodván, aratáskor meg-
csalja a magvak szóróját. Te az érthetőt, a könnyűt, a széppel,
az erőssel, a hathatással ellenkezésben látszatol gondolni, a

tökély pedig ott állítá fel trónusát, ahol ezek karon fogódzva, mint Horáitz Grátiái, királyi széke körül lejtőt járnak.

Gratia cum Nymphis ducere nuda choros.

Ha van erőtlen szépség, van erőltetett is. A nyelv szókiből és szólásokból áll. Szód ha nincs, teremtened kell, és lehet a magyar nyelv felette termékeny méhéből, vagy több szók összetétele által. Példa erre mind a múlt, mind a jelenkor, nem csak nálunk, hanem a régi s mostani külföldieknél is. Nagy nyelvtökély az, barátom! pók módjára, a nyelv kebeléből teremthetni. A régi bölcsék közzül a kiadás (emanatio) systémája követői a pókhoz hasonlították a Mindenhatót. Nem látom miért ne lehessen egy anyanyelvben mint a miénk, a még általteendő és teremtetendő külső szókat magyarul nemzeni, és a már bevétetteket, ha még nagyon külföldiesen hangzanak, magyar kaptára ütni, úgy mint eldődeink, akik p. o. a *synodust* zsínatnak mondták, az *usura*-t uzsorának. Mikor p. o. a nádor nemzeti bált adott az országgyűlése alatt, nem jelent-e meg azon i. b. gróf Károlyiné és a még élő gróf Koháryné, mind a kettő született Waldstein grófnék, sőt Brentano marquisné is, szintúgy mint gróf Eszterházy Ferenczné, született herezeg Grasalkovics leány, magyar ruhában? A dolgot kell, úgy tetszik nekem, fordítani, nem a szót, és mindég tekintettel lenni nyelvünk természetére. Azon kellene igyekeznünk, hogy a nyelv váljék classicosszá. A nyelvek gyéniosza változik, nem hasonlóképen természetök, azonban a magyar nyelv természete sem az mindég, amire grammatikoszaink azt szorítani akarnák, a szólásokra nézve pedig a nagyon szoros követés, vagy utánzás, vagy inkább majmozás és mímelés, még érdeklőbb. Ilyenek p. o. *egy fogadj Istent arat*. E nem classicosz kitétel akármilyen nyelven is: *fogadj Istent aratni* minő képzelet-sértő idea; ilyen, de kisebb mértékben, Fáy Fris Bokré-tájában p. o. e kifejezés a 27-ik lapon: *Egy lassan emelkedő domb tetején kies kilátással állott egy múltató házacska* stb. „kies kilátással álló házacska”: valóban nem a legszerencsésebb kép, akár azt tegye, hogy a házból van a kies kilátás, akár azt, hogy a házra — nem lehetett volna-e ezt

e képtelen németlést így magyarosítani : *kilátásra álló ház?* Miért és mivel lett volna így dísztelenebb a kitétel? A külső literatúrák egyáltalában, de kivált a német, sok, mind szerencsés, mind szerencsétlen szólásaink okai. Nem az új szósságot és szólósságot kell hát kárhoztatni, hanem az ítélet-botlott szóst, és azt is csak azon esetekben, midőn ítéletlenkedik.

Hogy egészen felfoghasd ideámat azon különbségre nézve, melyet valamely nyelv természete és gyéniosza közt látok : íme egy példa : *elszigetelt*, isolé helyett, a magyarnál nem olyan szerencsés kitétel mint a francziánál, mert mi nem küldjük szigetekre a bűnösöket — a *szikráztatás*, azaz electricitas isolálása pedig metaphorábúl vett metaphora. A német sem mondja : *er ist verinselt*, mert az ő gondolkozása, érzése módjábúl, törvényeiből és szokásaiból belső, külső, köz és különfogott élete folyásábúl nem szivárogo ki az efféle kitétel. Nincs hát sem a magyar, sem a német gyéniosza szerint; de nincs a magyar nyelv természete szerint is. *Elkorlátolni*, *elszigetelni* azt teszi inkább : korlátokat, szigeteket körültenni, a franczia pedig ezen kifejezettel *isolé* nem ezt akarja kijelenteni : hanem magán-maradást, valamely túltengeri távoleső szigetben, és ezen ideától kölcsönözi a kitételt, még akkor is, mikor azt a *szikráztatásra* alkalmaztatja. *Isolé* ebből származik : *isle* és *seul*. Ha csak sziget vesz körül valakit, még nem értetődik, hogy maga van azon a szigeten. Tűrhető az etymologyizálás, mikor nem a szók hanem az ideák gyenealogyiájára vezet. Én tehát azt merem gondolni, hogy mind nyelvünk gyéniossa, mind pedig természete szerint ezt e szólást p. o. *ich stehe isolirt da* (mely a német nyelvben valóságos tarka és klasszikosztalan kitétel) így lehetne magyarra fordítani : *magánított állok itt*. Én úgy ítélek : hogy a nyelv természete, azaz más szókkal valamely nyelv analogiája, ellen soha sem szabad külső szólásmódot követni : de lehet praeter analogiam, mert így gyarapodnak a nyelvek, et ita creantur futura analogiae exempla. A nyelv természetét tehát nem szabad háborgatni. Bővíülhet, teljesedhetik azonban az a nemzet, következésképen a nyelv gyéniosza változásával. Ez az idea felette fontos, s igen termékeny a nyelvek kifejtődésére és a neológok és orthológok közt folyó per eli-

gazítására. Én anya-, én vezérideának tartom, és sehol sem olvastam még.

A *narancság* és *borág* között nagy a különbség; a *borág* a merészségen túl vitt metaphora; a bornak lehet virágja a vízben termő plánták hasonlatosságára, de hogy lehet *ága* a bornak a bor előtt? Nem kárhoztatom én a merész metaphorákat, tudom hogy az új szokás is csak szokás, de ha a régi tartós szokás tekintete által meggyökerezett képtelen szókat meg kell szenvedni; igyekezni kell, hogy az új szokás az ép értelmén fundálódjék, hogy az új teremtésű szók ne sértsék a képző-tehetséget, melynek egyedül kell létüket köszönniek. Nem igen vizsgáljuk olvasás közben a régi szók genealogiáját, a tartós szokás mintegy felszentelte már az azokkal való élést, ha képtelen teremtésűek is; de az új szót vizsgálja a mostani olvasó, és mivel gondosabbak a jelenkori olvasók az előbbieneknél, az íróknak is gondosabbaknak kell lenniük. Pampinus, Szabó és Sándor szerint *hutjolló*, *hutyoró*, *husang*, Márton új szótárja szerint pedig, *hajítás*, *szőlőkacs*, *sündörgő* szölőlevél. Van hát elég szónk erre, és lehet választani, s nem látom miért lenne szebb a *borág* a *hutyorónál*. Én a szépségéről a beszéd vagy írás folyamatjában való helyheztetéseken kívül nem merek, nem tudok ítélni.

Abból, hogy a sztilisztika különböző nemeinek más más szólásaik vagynak, „et qu'il ne faille pas confondre les genres“ nem következik: hogy ne teremtettek legyen már a magyar nyelvben oly szók is, melyek a sztilisztikának akár-mely nemében helytelenek lennének. Azt is szükséges megjegyezni, hogy minden sztilisztika nemének meg kell a maga külön és tulajdon érthetőségének lenni, és hogy találatnak oly érthetetlenségek, melyek minden nemből azok volnának. A jó ízlés alapjai nem bizonytalanok, de azok alkalmaztatása ritka harmoniát kíván meg az érző- és ítélőtehetség közt, Soha sem találkozott nagy író, ki a maga nemében érthetetlen lett volna, soha sem, aki egész lapokat töltött volna el vagy új, vagy régi, külső szókkal vagy szólásformákkal, mint Helmeczy. Mindég megtetszett minden nagy írón, hogy a gondolatokat üzte inkább mint azok köntösét. A ruha mint-

egy magatúl termett szép alakú teremtésein. Tiszta képeket és ideákat kell teremteni az új szók és szólások által is.

Quintilián, aki alkalmasint jobban tudott latánul mint mink, a mellett pedig tisztultabb érzéssel is bírt mint a mi nyelvmestereink, nem dicsérte Sallustban a görögös gondolkozást. Mi a görög és római nyelvet csak könyvekből esmerjük, és így gyanús talán némelykor ítéletünk a nyelvre nézve a régi auctorok akár tökélyeiről, akár hibáiról. A római írás és válogatott társaság nyelvét nem esmerjük egész kiterjedésében; annyi bizonyos, hogy minden most virágzó csinosodott és nemzeti bélyegű népeknél csak ennyit szabad a külföldiektől kölcsönözni és náluk utánozni, amennyit és amit a kölcsönöző nép gyeniosza és nyelve természete megszennved. Ez teszi a rómaiaknál is: *ut non male graecos imitari viderentur* — ezt teszi: *dabiturque licentia sumpta pudenter, signatum praesente nota producere nomen*. Horátz még akadékosabb volt, mert azt mondja: *Si graeco fonte cadant, tudniillik: a görög nyelv leányáról szólott, és még akkor is hozzá teszi: parce detorto.*

Én is azt hiszem, hogy a magyar nyelvben kevesebb szót lehet kölcsönözni és többet kell teremteni, mint más a görög és rómaival rokon nyelveken, mert a mienk nem lány-, hanem anyanyelv, és éppen azért lehet annak méhéből a régi szók felébresztése, a tájékiak befogadása, a származtatás, gyökérre-fogás, vagy összetétel, vagy a külföldi szók magyar rájárára való vonása által — elegendő érthető, hathatós, szép hangzatú szókat teremtenünk.

A német nyelv mindég darabos fog maradni, Klopstocknál szintúgy mint Schillernél. V. Károly császár a lovakkal beszélt németül, mi a csikókkal beszélhetnénk. Haller velősségét tehát nem lehet darabosságnak nevezni, sem pedig Gellertnek, a németek első mesélőjének, nyelvét beteges erejű nyelvnek meséjében. Olvastam én mind Lessing meséit, mind értekezését a mesékről. Ő ebben inkább a görögöket csudáló filologosznak, hogysem filozofuszi eszthetikósznak, vagy eszthetikósi filozofusznak mutatta magát. Pfeffel meséi különbek, a mese tárgyai feltalálásokra, de nem előadási-természetes együgyűségekre nézve. Lichtenberg, aki maga

helyes német író, azt mondja honbelieiről, hogy az ő geniejek nem a természet utánzásában áll, hanem hogy jobbadára az utánzások utánzóí, hogy nem jutott nekik a szépmesterségekben a teremtő lélek eredetisége. A külső literatúrák által csak ébresztetni kellene egy igaz tűzű nemzet gyenioszának, nem pedig követés által egészen kifomáltatni. Mindegy csak a görög antikokról beszélünk: hát ugyan kik után? az egyiptombeliek után példázattak-e azok? Olyan angolynekat láttam Olaszországban, kik a medici Venusszal léphetek volna fel. A természet és társaság minden tárgyaira nézve el van szórva a különbkülönb neműszép és rút a világ minden éghajlatjai alatt. Ha legszebb a testi természet minden tekintetben, vagy legalább a legbájolóbb tekintetekben, Persziában, Georgyiában, Mingréliában, Czirkassziában, a régi Jóniában és Görögországban, s a mostani jóniai szigeteken vagy Olaszországban: oda kell utazni a szépnak beszívása végett, s ott kell magunkat annak bájos kellemeitől andalíttatnunk, hogy még az ott már belénk eresztett szépet is idealizálás által szebbé tehessük. Pyrker Tunisiászában így festi a mennyországot: „Wo das Helle noch heller ist.“

Midőn a legelőkelőbb német író Góthét oly kevés ember olvassa Anglia, Francia és Olaszországban, még a fordításban is, a csudált rossz író pedig, a gyeniális mázoló jobb darabjait nem csak Európában, hanem Ázsiában és Amerikában is, Péterváratól az Atlantikom tengerig, sőt a Csendes oceánig, minden hibái mellett, a jó nevelésű emberek szintúgy mint a pór nép olvassák és mintegy emlegetik: szabad gyanítani, hogy a mázoló nincs minden érdem nélkül, és hogy kell lenni a legnagyobb német íróban valaminek, ami a jó ízléssel ellenkezik. Mi az? az eredeti lélek hijánossága. Ő nem festő, hanem képfaragó; körvonásai remekek, de nem tud lelket, színt, erőt adni képzeatinek. Ő a görögöktől csak a plasztika mesterséget tudta eltanulni, de nem egyszersmind azon élet- és erőt adó színekre hevülni, melyekkel a régi görög szerzők írásai még a fordításokban is bővelkednek; „sa nudité n'est pas animée, mais froide.“ Nem kellenek csillámok, czikornyák, de nem kell azért csupán akár a legszebben kifaragott és legfejérebb pentelei vagy carrárai

hideg kemény márvány a stylisztikában. Tudták a görögök a plasztikát a festőséggel párosítani a stylisztika minden ne-
meiben. Legeredetiebb darabja Göthének Fausztja, de minő
képtelen eredetiség ez? Minő p. o. eleitől fogva végig, min-
dég és mindenütt fűszerezett Jean Paul bújá eredetisége?
Ugyan mit mondott volna p. o. Fausztról egy régi athéna-
beli még akkor is, ha a mostani kor minden környűlmenye-
ibe, tartozatjaiba magát belé gondolta volna? „La phantas-
magorie n'est pas phantaisie.“ Stael asszonyság Németor-
szágról írott könyvében Schlegel úr sugallására mindent
elkövetett, hogy Göthét az égig emelje. Mivel barátja kedvi-
ért a híres és elmés asszonyság Göthének véghetetlen ma-
gasztalására fakadott, azt hitetik el magokkal a németek,
hogy Göthe a legelső író a világon, és hogy a francziák, an-
golyok és olaszok szintűgy annak tartják, de ezek az eszthe-
tikai és classzicoszi kicsinosodásban a mostaniak közül
leginkább megőszült és legtovább haladott nemzetek nem
így ítélnék — hihető hát, hogy a jövőendő nyom sem fog úgy
ítélni mint a mindenek felett magok magokat szüntelen
csodáló németek, kiknek azonban ezen önesudálások mellett
is nincs még eddig nemzeti bélyegű szépliteratúrájok, hanem
jó oskolai könyveket írnak a tanulók számára és értenek a
tudományok skeletizálásához compendiomaikban. Nem mon-
dom azért hogy nincsenek s nem voltak eredeti fejek Németor-
szágban, mert Schlötzer, Thümmel, Jean Paul, Lichtenberg,
Schiller, Kotzebue, Geszner stb. azok. De más ideám van
nekem a nemzeti bélyegű szépliteratúráról valamely nemzet-
nél. A római írók is utánozók, de azért kitetszik rajtok az
eredeti bélyeg. Megkülönböztető bélyege a római literatú-
rának a majestás, mely még a görögben sincs meg oly teljes
mértékben mint a rómaiaknál. Látszik minden római nagy
írón, hogy ahoz a nemzethez tartozott, mely a világnak ura vala.
A sok fordítások által csupán csak bővítették a németek nyel-
vöket, de jobban lágyíthattak volna rajta. Görögország is több
tartományokra vala felosztva, és mégis van a görögöknek szép
nemzeti bélyegű literatúrájok. Van ugyan bélyege a német li-
teratúrának is, de az, amennyiben nemzeti bélyeg, és eredeti,
nem a szép birodalmába való jó íróik legnagyobb részénél.

Míg a német tudósok és írók nem fogják azt a pontot eltalálni, melyet a görög, a római, az olasz, a francia és az angol írók többsége, kivált a folyóbeszédben, eltalált, hogy t. i. őket nem csak a tudósok, hanem a finom nevelésű világi emberek is egész Európában szívesen és gyönyörűséggel, ha csak fordításokban is, olvashassák, míg bizonyos szép nemzeti bélyeg és eredetiség nem fog a német írók írásaiból kitündöklenni, addig nem lesz becses literatúrájuk Európában. Homer ist bei den Deutschen Homer, úgymond az orosz Karamsin. Igen is : de hol a német Homer, és be messze esik Klopstock Homértől, sőt Miltontól is! Már csak az is minő dölyfös ízetlenség a németeknél, erőnek erejével hat lábú verseket írni, mikor prosodiátlan nyelvök teljességgel alkalmatlan a mértékes versezetre. Nálunk Ráday kezdé méregetni a rímes verseket, de ha a rímes versek ízetlenségre mutatnak és a barbár századok szülöttjei : minek azok ízetlenségét nevelni és belőlök mintegy leoninusz verseket csinálni, melyek szintűgy mind rímeseek, mind mértékesek. Az angolok és németek jól teszik, ha mérik rímes verseiket, mert nekik nincs prosodiájuk : „la declamation et non la prononciation regle leur prosodie“ s ők a hosszú szótagot is igen gyakran rövidnek veszik; Klopstocknál p. o. e szóban : *entsprossen* megperdül az első tag, és amit Anakreon nem csak lehetetlennek érzett, hanem ki sem ejthetett volna, a magábanhangzó csoportos 5 mássalhangzó előtt kurtává tud válni a német atyafi mindent összeörlő szájában; náluk tehát, mikor mérik a rímes verseket, maga a nyelv prosodiai tehetetlensége ragaszt különbféleséget az egyszerűség mellé, de nálunk csak az egyformaságnak szaporítása a rímes versek mértékre vevése, hacsak minden rímes verset más más mérték-sorra nem veszünk. A szótagok számára és a megszakításra nézve pedig már Ráday előtt is lábaztuk a rímes verseket.

Mivel az új szók teremtése egyik legfőbb tárgya értekezésednek, nem ártott volna megjegyezni, hogy nem a szót, hanem a dolgot kell kitenni az új szó által, hanem a legnagyobb pontossággal is legalább a dolognak fő bélyege, vagy valami képet ütő metaphora avagy hasonlatosság után. A szoros általtételek valamely nyelvből nem mindenkor sze-

renesések; *modestus*, *modeste* p. o. nem azt teszi a római és francia nyelven: hogy valaki módot tart vagy szép szerrel viseli magát, mert ez inkább *ingenuus*, *ingénu*, *ártatlan*, *nemes erkölcsű*: hanem azt teszi, hogy el nem bízza magát, hogy vakmerőtlen, hogy szégyellős, hogy pirúlatos; — még akkor is tehát ezen szókkal kellene élni a *szerény* szó helyett, ha bizonyos lenne, hogy *szerény* szebb szó, mint am azok. Már többször megjegyzém, hogy csupán csak helyheztetése szerint kellene ítélnünk valamely szó szépségéről, mert a magában szép szó is csúnya lehet helyén kívül, a rút pedig szép a maga helyén. *Szerény* szép szó, jó szó, de azt teszi, régulier, ordentlich, nem pedig *modeste*. Valamely szónak szép hangzása miatt nem kellene a szó értelmét felforgatni, — *rendes* inkább vagy legalább azt is teszi amit francziául így mondunk határozatlanul: *particulier*, mert *singulier* megint más. Lehet metaphorásan élni némelykor a szomszéd értelműekkel, sőt a szólásnak kecsét ad néha az ilyen alkalmaztatás: de gondosabbaknak kell lennünk, mikor új szókat csinálunk, melyeknek mellesleg értelmöket a szokás még meg nem állapította; a *modestiának* fő bélyege a nem-bizakodás, lehet ez ellenkezésben a rendességgel, un *homme très régulier peut être très immodeste*. Miért nem lehetne tehát, p. o., mind érthetőleg, mind pedig tetszősen e latán szólást: *juvenis non tantum modestus, sed etiam pudicus et verecundus*, így fordítani: „nem csak szégyellős, hanem szemérmes és pirúlatos ifjú egyszersmind?“ A hosszabb szó nem mindenkor csúfabb a rövidebbnél. Talán csak ott kellene új szót csinálni, ahol elkerülhetetlenül szükséges. Távul legyen, hogy a mondottakat szentírásnak tartsam, de legalább tanúbizonyságomul szolgálhatnak, hogy életemben nyelvünk fellett sokat elmélkedtem.

Ahol az egymásba futó színek gyönyörű játékáról oly gyönyörűen szólász: a színek sorát téveszted el, s elhagytad az etymológiát. Az első az analogia, azután mindjárt az euphonia következik, csak azután jó a közszokás, az etymologia legvégére. Igaz ugyan, hogy más egyebüvé való a czir salom és linea, azonban tanácsolni kell az ízlést, hogy tudja, ha magától nem érzi, mit kell összeütközésekkor győzedelmeztetni.

A több szók összetételére és egybenolvasztására nézve elfelejtette a Tud. Gyűjteményben legközelebbi dorgálód, Horváth József úr, hogy *egy ház* azt teszi: *ein Haus, egyház* pedig *Kirche*: nagyon közönségesítette tehát adott reguláját; azonban nekem sem igen tetszik egy szóba szorítva a *vadkanpamlag*; azt mindazonáltal nem hiszem neki, hogy ez az olasz szó *canzone* csak azt tegye *ének*, de újra kezét fogok vele, amidőn nem csudálhatja a *princzeeskét*, azt pedig sajnálom, hogy a külföldi szók magyarításában a látiomi nyelvhez ragaszkodik inkább, mint magának a szónak hangjához — hiszem, ha nyelvünk nincs rokonságban sem a diákkal, sem a francziával: a külföldi szók magyarosításában a hangra, a végezetekre kell figyelmeznünk, és a magyar száj járásához magunkat alkalmaztatnunk — de ebből nem következik, hogy a *k* és *s* betűket szaporítani kellessen. Aminap azt írta valahol egyik hazánkfia, hogy a sziszegés csúnya: de hát szebb-e a sikótás? Az *s* sikótó betű, és igen szapora nyelvünkben, és mivel a sziszegő *sz* is szintűgy, ámbár nem oly bőven, találtatik benne: nem látom, miért ne lehessen olykor olykor általa mérsékleni, kivált a szók végén, sívító *s* betűnket. Tudva van a kellemetes Alcibiádról, hogy inkább szeretett sziszegni, mint sívítani.

Az előhordottakból együttvéve az a következés, hogy nem szabad az minden magyar írónak ami Neked. Te serevezető vagy, ezer tökélyek fedik olykori síklásaidat; de minden követő seregben találkoznak *baromállati utánzók*, ezeknek regulákat kell adni, ezeket nem lehet ön ihleltetésökre bízni. „On peut, úgymond Chamfort, conduire l'esprit partout, quand le génie ne l'emporte nulle part.“ Illő hozzád, aki mindég jobban szeretted literatúránkat mint önmagadat, és akinek nyelvünk annyival tartozik, azon igyekezned: hogy jó és szép példád a hamis követőkkel útat ne vesztesen. Igen jól jönne hát ki, ha magadtól beküldenéd ezen levelemet a Tud. Gyűjteménybe, mert ha én küldeném azt, mustrálgatódnak látszanék, a pedig bizony nem czélyom. Tudva van a haza előtt erántad tiszteletem, szeretetem, és ebből a levélből is kitetszik — ha tehát te küldenéd be levelemet, látná a magyar közönség, hogy a neologismusra nézve

megegyezünk gondolkozásunkban, és hogy én csupán annak alkalmaztatásában kívánok náladnál valamivel szorosabb és meghatározottabb sinórmértéket, hogy a kérdésben levő tárgy megfejtésére és meghatározására az általad nyitott utat talán egy kevésbé töröttebbé tettem, és így a megegyezést könnyítettem. Facile est inventis addere, és bármi kicsiny érdem, de érdem, akármiben is, az egyességet a hazafiak közt kieszközölni igyekezni.

Holnap Edelénybe kell mennem a nagy és zsiros temetésre — a többi tárgyakról hát másszor, sőt erről is. Én szegényebb vagyok mint maga Homér, mert neki nem voltak gyermekei, és nem Stadion volt Jóniának pénzügyminisztere. Szívem igaz fájdalmára nem lehet hát az a dicsőségem, hogy tehessek valamit az Iliász fordítója hátrahagyott özvegye számára. Ajánlani fogom Samu bátyámnak, de előre látom, hasztalanul, mert ő nem az ügyefogyott Apollót, hanem a hatalom-adó Plutuszt imádja. De mikor egy a theologiának neki haló költő maradékai szegénységre jutnak, nem nyithatná-e fel erszényét és nem szerezhetne-e magának dicsőséget egy olyan úr, mint Vay Ábris, kinek nincs egy krajezár adóssága is, és aki még a mellett a principium mellett is „quod omnis res tantum valeat, quanti vendi potest“ napról napra mind jobban dúzsgazdagodik? Ha az apja jótétele meg tudta ölni Nagy Ferenczet, miért ne vigasztalhatná fia kegyessége a halhatatlan költő maradékait? Nyomtattassa ki maga költségén a magyar Iliászt, és a bejövő pénzt ajándékozza az özvegynek: fogadom, teljes szívemből fogom versekbe magasztalni, bármilyen ellenségének gondol is.

Add meg lelkemnek azt az érdemlett becsületet, kedves barátom, és hidd el, hogy nem teszem szegényebbé magamat, mint vagyok.

hív *Jóskád.*

U. I. Nekem nincs meg Hornmájer *) Zsebkönyve, keresni fogja valahol Dúlházy, és iparkodni fogok, hogy engedje meg a kölesönöző a kölesönözést.

*) Hormayr.

CCXXI.

Széphalom, martius 31-d. 1820.

Tisztelt, igen kedves barátom!

Ily lelkes, ily nagy és sok tudománynyal, ismeretekkel, tapasztalással, ily nagy gonddal írt két levélre legalább távolról hasonlító lélekkel, tudománynyal s egész gonddal írt levélben kellene szólanom, s én csak az utolsót sem adhatom elfogva általad nem képzelhető bajaim, gondjaim s feleségemnek betegeskedése által, ki tizenöt esztendő óta most fekvő beteg először, nem veszedelmesen ugyan, de oly nehezen, hogy ebből veszedelem, azaz halál is következhetik. Febr. 20-d. Patakra ment, vigasztalni, emberek közé kivinni a szegény prof. Vályi Nagy Ferencz minden tekintetben érdemes özvegyét, ki férje halála olta, fájdalomában is, érzvén is adóssága terheit, öt hétig ki nem ment udvarkájáról; egy egész hetet tölte nála, s betegen jött vissza hozzám. A heroismus nincs áldozatok nélkül, s micsoda barát az, aki mindég csak magát tekinti? Gyermekeim ezen veszteségben legalább igen szép példát látnak magok előtt, hogy barátjaik eránt legyenek ők is egészen barátok. Feleségem felől és felőlem legalább ilyenformát fog elmondhatni a világ.

A szabolcsi restauráció felől nekem mindég kedves volt a hír, s kedves minden arról vett hír; mely kedvesnek kelle tehát a Tetőled vett hírnek lenni. Azt mondják, hogy azt te vitted: Te azt tagadod, s a történelemből látom, hogy azt Te nem vihetted egészen: de hogy benne igen nagy részed volt, azt maga ez a hol játékkal, hol komolysággal, hol epével írt levél is mutatja. Ne akadj fel az utolsó szón; akiben epe nincs, az keveset ér, s van igazságos epe is, és nemes. A mi

korunknak az a nagy vétke van, hogy mibennünk nem kezd epe lenni. De a természet bölsebben viszi a maga munkáit, mint, hogy azt lehetne rettegnünk, hogy az epe bennünk majd fel nem ébred megint. Te elmondád, s nekem igen nagy gyönyörűségemre, mit csináltál volna Te, ha főispán voltál volna; engedd mondanom, mit tanácslottam volna én a főispánnak, ha értelmemet kérdezte volna.

Én mélt. Fáy Barnabás urat 30 esztendő óta ismerem. Nagy tudományú, nagy tapasztalású, nagy munkásságú, tiszta lelkű úr, aki felől azt reményli a világ, hogy első kiüresüléssel a personális székbe fog ültettetni, s ennek a reménynek én is örvendek, s kimondom nyilván, hogy ámbár sok példák tanítottak már, hogy tartalék nélkül a legnemesb lelkű embereknek sem kell hinni: én mégis minden peremben ami van és ami lehet, vaktában compromittálnék ebbe a szívesen tisztelt férfiúba. Ha még Fáy is megcsalna, nem volna méltó a világ, hogy benne élni kívánjak. — Mind e mellett még is ez a restauráció nem tetszik azoknak, akik azon megjelentek, s nekem sem tetszik, s ezt annál szababban mondhatom, mivel meg vagyok tökéletesen győzve az eránt, hogy az magának a restaurálónak sem tetszik.

A mészáros fia lett viceispán! ezt kiáltják. Ezt kiáltani gyalázat. Az a kérdés, érdemli-e? Nevezzek-e az élő s nem élő magyarok közt oly embereket, akik csak annyik, s talán kevesebbek voltak mint Dézsi, s a legfőbb polczokra emeltettek. Hunyadi János, és Beck Pál, s Drevenyák Ferencz; mind hárman születés, birtok nélkül való emberek, s nem érdemlették-e mit nyertek? Mivel volna jobb oly gazdag és régi s fényes születésű embereket rakni hivatalokba mint Rhédey gróf Lajos? Dézsi régen szolgálja a megyét, a szolgáltatnak mindenik nemén keresztülment, szolgáltatban volt most is, s ez mellette szól; én rá adtam volna voksomat, ha jelen voltam volna. S a főispánnak jó okai voltak óhajtani, hogy viceispánnak Dézsi választassék. Egyet azonban mégis mernék gáncsolni; azt, hogy a főispán itt talán attól rettege, hogy ha Dézsi kimarad, felfordúl a vármegye. Hála érte a gondviselésnek, azért még egy hajónk sem süllyede el, hogy egy nagy kormányzónk kiholt. Lónyay helyett cons. Hor-

váth Lászlónk leve, s a hívatalt soha nem viselt Zoltán felől azt írod, hogy neki törődik már is, noha belépésekor csak eleit emlegetheté. — Szabadabb bizodalommal s reménynyel lehetett volna tehát candidálni; most a candidatio úgy történt, hogy nem lehetett mást választani mint Dézsit. Úgy candidálni pedig hogy csak egy választathassék, annyi mint nem candidálni. (Ezen §-ban sok epeömlést találtál.)

Akkor tájban midőn én születtem, báró Patachich Ádám bihari főispán és váradi püspök a maga oekonomikus praefectusát, valami istenek tudják honnan jött Pál Ferenczet akará viceispánná választATni; s előre látván, hogy abból semmi sem lesz, ha a rendeknek jusaikon erőszakot nem követend el, nem tarta conferentiát, s némely híveit titkon megkérte, hogy készítsenek előre embereket, akik Pál Ferenczre voksolgassanak. A rendek összevgyültek s conferentiát vártak, sőt kértek. Az erőszakkal élni akaró nem látá tanácsosnak azt tartani; azt tehát a rendek tartottak a főispán nélkül. Előre látván, hogy oly két ember fog candidálatni, akik meg nem választathatnak, nem tudták elkészíteni a tőlök függő aljas sokaságot, kire sikoltozzanak; arra taníták meg tehát, hogy senki se merjen egyebet kiáltani, mint amit Bossányi Ferencz kiált ki, de azt oztán vakon sikoltozzák. Még akkor a sokaság tisztelettel viseltetett némely nagyjaink eránt, mert akkor ezek a nagyok nem tevék magokat nevetségessékké sem a gyalázatos tartalékok s igazságtalan tettek, lopások és rablások, sem a csak patvaristákhoz illő kurválgatások által; én meg emlékezem, hogy ha a nagyatyám (ez a Bossányi Ferencz) s a vicepalatinus Péchy Imre atyja, ki a nagyatyámnak cousinje, patvaristája, tovább sógora volt, s az öreg Domokos Lajos megjelentek, minden úgy felszökött ülőhelyéből, mint midőn Cátó lépe a Flóra cirensába.

A főispán tehát candidálja v. ispánnak Böthy Mihályt, egy valakit akinek nevét elfelejtettem, és harmadiknak Pál Ferenczet. Pál Ferencz azt hitte, hogy már viceispán.

Nagy volt a csendesség. Bossányi Ferencz, egy száraz, magas, metsző hangú férfi, feláll, a sokaság fordul, s kikiáltja a Böthy nevét.

Böthyi együgyű, magával is tehetetlen ember volt s esu-

dálkozott, hogy rá adhat valaki voksot. Azonban a sokaság csak Böthyt harsogta.

Képzeltetetlen volt a főispán elakadása és a Pál Ferenczé. Sokára a főispán a maga clienseinek egyikét magához szólítja, s azt súgja neki, hogy csináljon csendet s mondja el ami következik.

Sua Excell. non potest satis mirari, quod Inclyti Status Dnum Böthy in vice Comitem clamitent. Tamen notum omnibus nobis est, Dnum hunc ad gerendum munus vicecomitis omnino inhabilem esse.

A sokaság érzé az igazságot, s elakadt. Bossányi ismét felállott, a nép felé fordult, s ezt kiáltotta : Si sua Exc. illum dignum dijudicavit, qui candidetur, nos dignum qui eligatur. Vivat Böthy. — S Böthy viceispán leve, Pál Ferencz pedig úgy leve oda mint sok mai viceispánságot reménylő, vagy viceispánságból kifittyenő ember, aki egyebet lát történni, mint amit várt.

Nem kellene tovább mondanom a történetet, mert itt vége van annak, ami ide tartozik: de tudni kívánod talán, mit monda Böthy midőn egyszerre istenné téve látta magát, mint az isten-tökké, vagy tök-istenné lett Claudius császár Seneánál; azért engedd ezt is mondanom.

Örült a viceispánságnak, mint a bangók szoktak, s megköszönte kinekkinék, s a nagyatyámnak azt mondta : Köszönöm, édes öcsém uram, hogy viceispánná tett; de az eladtát vigye is ha azzá tett; subscribálok és pecsételek én mindent; különben úgy összezavarom a vármegyét, hogy száz okos ember sem hozza helyre.

Megtartotta amit ígért, s gróf Batthyányi Imre, a pinkafeldi, kir. biztosul küldetett Biharba, hogy restauráljon s hagyja ki a candidátióból Böthyt. Batthyányi megmondta Böthynek, mi van eránta parancsolva, s kérte, resignáljon; kérték a rendek is; de ő bízott, hogy aki a székbe beültette, megis tartja benne, s nem resignált. Látván, hogy megcsalatkozott reménységében, midőn egy kis csendesség volt, felkele székéről, engedelmet kért a restauráló kir. biztostól, s a rendektől hogy eltávozhassék, hozzá adván, hogy

„bizony fáj a hasam.“

Bóthy kiesett ugyan : de Patachich nem candidála többé Pál Ferenczeket, s tarta conferentiákat.

Én tehát, ha az voltam volna, akit méltónak nézhetett volna mélt. Fáy úr a megszólításra, hogy adjam vélekedésemet mit csináljon, ezt fogtam volna tanácslani :

1. A restauráció kihirdetésekor kimondattam volna, hogy aki ittat, pénzt osztogat, a nép erkölcsiségét elrontja, candidáltatni nem fog, mert nem szolgálatot, hanem uraságot keres; a hivatal pedig szolgálat, nem uraság.

2. Consil. Vayval világosan, egyenesen, bizodalommal szólottam volna, s nem adtam volna neki okot, hogy engem barátságtalansággal, bizodalmatlansággal vádoljon.

3. Ábrist előre, sőt hivatalom kezdete olta, mint atyjának szíves barátja, oktattam, vezettem volna, hogy a hivaltalt keresse; egy oly nevű, birtokú, eszű, tanulású embernek mint Vay, mindég szabad hivaltalt keresni, sőt mindég kötelesség. De azt is meg mertem volna neki mondani amit Te, hogy annak aki soha nem szolgált, ha Vaynak hívják is, ha birtoka van is, ha rojt fityeg is a mentéje zsebjénél, nem szégyen a szolgabíróságon, notáriusságon kezdeni, mert a Vay név, mert a nagy birtok, mert a pénz, mert a rojt, mert az ész, mert a sok vagy kevés tanulás senkit sem veszen ki a maga sorából, azon sorból, ahol Vay együtt áll a maga bocskortalan taksásával.

4. Azt tanácslottam volna, hogy minden hivatalra candidáltassék pápista is, kálvinista is, ne egy hivatalra is csak kálvinista, csak pápista. Készebb voltam volna azt látni, hogy Hevesben, Sárosban, egy protestáns sem választatott, mint hogy oly változtatás hozassék be, amelyet a rendek előre nem akartak. A conferentia eligazíthatta volna a rettegett bajt.

5. A *bocskortalan* és a *taksás* nevezeteket nem tanácslottam volna, mert annak a Te taksásod, tisztelt, szeretett, nemeslelkű férfi, nem oka, hogy te nem vagy az ő taksása, s te nem vagy bocskortalan, ő pedig nem tűzött ruhájú s nem csizmás. A törvény Téged és ötöt egy jusúakká tette, bár nem egyenlökké; s ítéletem szerint nagyon igazságos igazságtalanság az, hogy a Te taksásod úgy választhasson tisztet mint Te, mert a tisztviselő, az emberi gyarlóság szerint, hajlandóbb szol-

gálni a gazdagnak és nagynak, mint a szegénynek. Nem ítélem én tanácsosnak, hogy oly dolgokat, amilyeket Te írsz, hogy elmondottál volna, diétai végzés nélkül mondj, kivált restaurálás végett összevegyült sokaságnak. Amennyire tudom, még a francia uralkodásban is egy jussal bír a választásban a szegény sorsú, de nem szolga (másnak szolgálatjában nem álló) polgár, ha 50 livre adót fizet, — és hercezeg Fitzjames vagy Decazes.

5. Én sem az asztalra nem állanék, hogy a vallást illető articulusokat citálgassam, sem magamat Finta Marcziként nem viselném: de ha per contemptum **uramnak**, Niezky **uramnak**, Józsa **uramnak** tituláztatnám, már akkor az **uram** titulust bizonyosan visszaadnám, még pedig azon megjegyzéssel, hogy ha vétettem, szabad megbüntettetnem, de a törvény harag, bosszú és megvetés nélkül büntet, s aki oly embert *uramoz*, akivel nem szégyenel egy asztalnál ebédelni, az *bánt* — hanemha nem tud magyarul. A nélkül, hogy tudnám mit tevé Finta, vaktában merném neki ígérni, hogy triumphálni fog perében. Annyi tanúja lesz, amennyit kívánni fog. S ahol mind a két részről esett hiba, ott nem volna tanácstalan dolog elnézni az egyik fél vétkét.

Amit eddig mondték, olyformán néz ki, mintha neheztelnék, hogy Vay Ábrahám nem leve viceispán; de én azt a vádat nyúgodt elmével hallanám, s ha megvan levelem Kazinczy Péternél, melyet a restaurációra menést kívánó leveleire írtam, előmutatnám annak bizonyosságára, hogy ok nélkül érdekel a gyanú. Nem szeretem azokat akik erőszakosan vagy csak *nagyon* is szeretnének lenni viceispánok; nem *szolgálatot* keresnek; s mi haszna van a hazának a mostani emberekből, akik fiatal korokban lettek viceispánok? Bár egyike se lett volna! — Ha Vay Ábris volnék, a viceispánságot nem is keresném; a magyar nemes szolgálatban vagyok, ha szolgálatban nincs is; s hol van az megírva, hogy csak a gazdagoknak, nagyoknak kell lenni v. ispánoknak? A gazdagok szintoly húzavonák, mint akik ex se nati sunt, és így az a hajdani idvességes törvény haszontalan leve, megváltozott, s rosszra változott, erkölcsink miatt. Vay azolta nálam volt, de csak két óráig. Soha sem láttam több nyúgodalomban, s abban ke-

resi triumphusát, hogy ha nem candidáltatott is, kiáltoztatott, s oly sokak által, hogy ő lett volna az, ha candidáltatott volna. Atyját szívesen sajnálom. Legyen gyengeség benne, hogy ezt óhajtotta : *én ezt az atyai gyengeséget* szívesen tisztetem. Hallom, vele mind a főispán mind mások igen sokan, sok méltatlanságot követtek el. Ezt egy Vay Józsefen elkövetni vadság. — Midőn ezt a nagy embert és Téged forgatlak, Scipió forog előttem, és Cátó. Scipió felől azt mondják, hogy Rómának minden fiai között ő volt a legnagyobb; s könnyen hajlok elhívésére : de nekem Cátó a csudáltam, a kedveltem. S Scipió és Cátó nem voltak barátok ; Scipió, legalább tudunkra nem bántotta Cátót, de ez Scipiót szüntelenül *allatrálta* — e szóval teszik ki a római írók. Vay József szörnyen hasonlatlanná leve magához, midőn neked *po ticus gondolatot* emlegete a zöld asztal mellett, s egyébképen is megbánthatott már a dietán, amit egy Vay Józseftől nem vártál, és senki nem várt. De én a nagy emberek vétkeikre örömet behúnyom szemeimet, s mind azt sajnálom, még pedig tettetés nélkül és igen mély fájdalommal, akiket megbántottak, s leginkább akkor, midőn egy Vay József egy gróf Dessewffy Józsefet bántott meg — mind magókat. Hidd el, édes barátom, nem tudom mit adnék érte ha barátságot meg nem szakadt volna. Két ily nagy ember, s többé nem barátok! Mindkettőkre árnyékot vet ez az elhidegülés.

Prof. Vályi Nagy Ferencznek még egy kr. segedelmet sem tudtam szerezni. Te bizonyosan adtál volna más esztendőben, és így ez csak az eszt. vétke. Ábrisnak előhoztam ; ő sem látszik hajlandónak adni, s szörnyű fájdalommal beszéllé, hogy ismét viselős a felesége, és hogy már *hetedik* gyermeke lesz most. Nekem, aki alig lihegek, nem sok a hat. — Azt azonban Vay Ábrisnak dicsőségére mondhatom, hogy Prof. Nagy Ferencz maga dicselkedett fel nekem egyszer, s talán épen az 1817. szörnyű esztendőben, hogy Vay Ábris neki egyszerre *ötszáz* forintot ajándékozott.

A szerencsi pleb. jegyzéseit itt küldöm szíves köszönettel. Több jót találtam benne, mint gondoltam. A verbumok paradigmái ellen az euphonia miatt véteni ítéletem szerint nem szabad. Magának a görögnek, aki mindent szerete lágyabbá tenni, vannak darabosságai, kemény hangzásai. Egyes szókon szabad segíteni, mint *fohász*, *mosoly*, *árny*, *körny*, *csend*, *nyugalom*; de mi lesz abból, ha az egész formákon változtatunk?

Orthologusimra tett jegyzésedet vagy értekezésedet igen nagy örömmel küldöm fel a Tud. Gyűjt. kiadónak, s kevélykedni fogok azon, hogy ily férfi költ ellenem: a Te küzdésed nékem fényt ad — mihelyt megfelelsz kívánságoknak, azaz mihelyt úgy íratod le, hogy *tulajdon kezzeddel álljon alatta neved*. Kétkedem azon felül, ha elfogadják-e az epistoláris formát, mert a dialogus ellen (a hosszúság miatt) protestáltak, noha Ciceró a maga philosophiai s grammatikai értekezéseit szerette így adni elő, hogy a soványságot így elfedje, megneemesítse.

Igenis, az orthologus fél orthologusra s hyperorthologusra oszlik, mint a neologus fél neologusra s hyperneologusra. De azt nem láttam szükségesnek elmondani, mert azt minden olvasó értheti. Nem az a kérdés, ha szabad-e, amint én is mondtam, recensensem is mondotta, hanem hogy mi szabad; az-az kevés és elég szabad, de sok nem szabad. S mi a sok? az-ami *számban* sok, vagy ami *mértéken túl* van. Az orthologus, fél orthologus és hyperorthologusnak ami a mértéken túl nincs is, sok, s a számban sok is sok. Az elsőt soknak ismerem: nem a másodikat, mert nekünk sokra van szükségünk.

Vadkan-pamlag olyan mint a *málybőr-esizma*, s sokkal könnyebb mint a *kapufélfa*, mint a *fűszerszám*, mint a *szemfényvesztő*, mint az *anyaszentegyház*. Írd e szókat külön, s megtéveszted az olvasót, *fű szer szám* — így fűről is, szeréről is, számról is gondolkozol, együve írva csak a spezereyről. *Anyá szent egy ház*: így *anyáról*, *sentről*, *egyről*, *háZRól*, összekapva azon társaságról, mely a keresztyén vallást jelenti.

Neked, tisztelt férfi, s irigylett tudományú, lelkű, tapasztalású barátom, sok oly ideáid vannak, ami neked vagy tulajdon ideád, vagy csak némelyekkel nem közös. Mint Te

nem tartozol azt hinni, amit péld. ok. gróf Mailáth János és én, úgy Mailáth és én nem azt, amit Te. Ne vedd tehát tiszteletlenségnek, ha a németeket némely pontokban a francziák ellen védem. Soha sem vetted te magadnak azt a fáradságot, hogy lásd, mennyivel több Góthe mint Kotzebüe. Ez mázsolva teremt szép scénát; a scena gyönyörű, a nyelv és a felolgozás valóságos mázolás. Olvasd a Góthe Achilléiszét, olvasd Epigrammáit, olvasd elégiáit, s telj el tisztelettel Góthe eránt. Egy nemzet sem mutathat ily classicus dolgozást, egy sem az egész Európában. Ez vakmerőnek tetszhetik attól, aki minden európai nyelveket nem ért: de nem vakmerő attól, aki a franczia s olasz dolgozást összevethatott a némettel, a spanyolt pedig és az angolt nem vak hitel ismeri, hanem anglus nyelvmesterével magának megmagyarázta. A német, igenis, sok iskolai compendiumot dolgozik: de a németnek sok iskolai compendiuma meszeri kézzel dolgozott compendium, s Emilia Galotti s Don Carlos bizonyosan nem oly munkák, melyet az emberi nemzetnek bármely szaka dicsekedés nélkül nevezhessen magáénak, nola a francziának nem tragoedia, amiben országlási intriga nincs, és ami csak próza, nem pedig vers. A Conversationssprache, és ami csak nem-ideális, ízlés abban nagy a franczia: egyebekben a német is ér valamit. De emlékezem én, hogy Te még Clavigóval sem vagy megelégedve, holott az német szókkal írt franczia munka; mint Stella olasz vagy spanyol, Faust anglus, Iphigenia pedig görög.

Hogy a német a maga prosodiáját a francziával meg nem tudta izelíttetni, az nem a német hibája. Villers is franczia, és mégis úgy ítél mint a német. Ugyan ha a rieselndes Bächgen nem adonicus, hogy tribrachys a *patria*?

Rájnisknak Georgicáit több kiadásban ezen egynél nem bírjuk; nem a Georgicákat, hanem az Eklogákat olvastad más kiadásban. A Matthiesson anthológiájára nincs szükségem: a Jakobséra volna, s kénytelen leszek meghozatni, pedig soha sem adtam pénzt fősvényebben könyvért, mert szegényebb soha még, mint most, nem voltam. De ha a Heyne Virgíljé-

nek legelső kötetét, és azt amelyben a Georgicák IV-dik éneke áll, kiküldöd, azzal ugyan nekem a szó legtulajdonabb értelmében gráziát teszel, s erre ismét meg ismét kérlek.

Lehetetlen az, hogy Te ne bírd olasz nyelven a Tasso Gierusalemme Liberáját; s ha bírod, kérlek mindenre ami előtted szent, parancsolj rá Dúlházy úrra, hogy keresse ki s küldje. Ha mindazáltal nem találád bírni, légy rajta, kedves édes jóltevőm, hogy megkaphassam valakitől. Este talán tud egyet Kassán valakinél. Le akarnám fordítani. Annyi eszt. olta megint megolvasám egyszer a prof. Kézytől elhozott franczia prózai fordításban. Tegnap, nagypénteken, azzal töltöttem időmet.

Lyányom és klavírmestere nem győznek dicsekedni azon sok kegyességtekkel, amit rá vesztegettek. Köszönöm azt mind magadnak, mind a mélt. grófnénak, mind comtesse Virginienek forró tisztelettel. Reá mind hármatoknak, de kivált lelkes, eleven, széplelkű s mívelt lelkű leányodnak, jóltevőleg kelle hatnotok; mert természetes az, hogy azokat tegyük leginkább példányunkká, akikkel egy korban állunk. Ha az utak engedték volna, kihozattam volna az innepekre, hogy lássam mit nyere körötökben, s mennyit veszte el félénkségből, szótalanságából. Örülök én e két hibájának, mert nem felette nagyon szeretem a nem félénk és nem szó-talan asszonyokat: de a jó hiba is hiba, s

Insani sapiens, nomen ferat aequus iniqui,
Ultra quam satis est, virtutem si petat ipsam.

A lyálynak szerénynek kell lenni s szemérmesnek: de nem némának, nem nyájasságtalannak; nem olyannak, hogy hallgatása ostobaságra magyaráztathassék.

Elj szerencsésen! Nincs ember, akit inkább szeressek, tiszteljek, irigyeljek, csudáljak.

CCXXII.

Kassán, július 8-kán, 1820.

Kedves barátom!

Közlöm erga remissionem Kunics levelét, és kérem segítségis kérése teljesítésében. Tegnap végeztem el Verseghy Felelete olvasását; sok philosophia van benne, de nem mindenütt elegendő.

Kerestelek Újhelyben szállásodon. Mikor látjuk már egyszer az Erdélyi Leveleket és Sallustiuszt? Nagyon örvendek rajta, hogy reménységed van a magadéhoz jutnod. A gyermekeinkre pislogó jobb jövő az atyai szívet méltán vigasztalja. Kézy Elógiumával tartozol még nékem. Én istenben boldogult, és az uzsoráskodásban megőszült B. 'S . . . . ., bátyámat úgy nézem mint szent Crispinust; — ez éltében tolvaj volt, holta után pedig szentté lett. Gottlos gelebt und seelig gestorben, ist dem Teufel sein Spass verdorben. Az ártatlan gróf Zichy Leopold ellenben 18 esztendőskorában . . . . . kapott, és két hét alatt Pesten megholt. — Így megy a világ.

Szép anekdotákat beszéllettél el nékem szépen a régiebb választó-székről Biharban. Én is azt hiszem, hogy nem kellene a főispánoknak fortélyoskodni; én is azt hittem mindég, hogy Fáy, dolgát valamennyire elmesterkélte, de azért nem kellene néked rossz néven venni, ha én a vegyült vallású vármegyékben, az egésze nézve ugyan vegyítve, de minden külön hivatatra nézve vegyítlen akarnám tétetni a candidatiót avagy a felajállást. Én ezt szintúgy kívánnám Szepes és Sáros vármegyére, mint Szabolcsra nézve; így hát örülni kellene inkább ezen ideának, mintsem arra neheztelni. Nem esmeri sem eszemet, sem szívemet, aki csak gyaníthatja is vallásbeli részrehajlásomat. Te nem olvastad leveletem azzal

a figyelemmel, melylyel íródott; én még akkor sem írhattam volna le máskép a szabolcsi restaurációt, ha azt az egekből néztem volna. Te, hol egytől hol mástól, majd ezt majd amazt hallottad; de azért igaz marad, hogy Finta úr nem jött más okból fiscális actió alá, hanem mivel a, minden elenvetéseim mellett már régen azelőtt megállapított, voksolás után is azt kiáltotta a státusokhoz, hogy ne votizáljanak. Tudtam én és tudom, hogy ez a fiscális actió függőben fog maradni, és nem is szükséges annak vagy sürgetése vagy végrehajtása; amellet nem is oly rettenetes, mint a Damoklesz felett függő pallos; — de szükséges volt meghatározása a státusok védelmére, ha vagy a Kállay vagy a Vay felekezeti vádolásokra vetemedett volna. Akik Szabolcs vármegyében az okosságot részrehajlásnak vagy indulatosságnak vették, Mili kis fiamhoz hasonlítanak, aki is tegnap megharagudott rám, hogy a cseresznyemagok evésétől óvtam őtet.

Abban a beszédben melyet én mondtam vala, ha főispán lettem volna, egyetlenegy szó sincs a bocskortalanokról. Tudom én jól, hogy sem a bocskoros sem a bocskortalan nem tehet, amaz bocskorárúl, emez pedig csizmájárúl; de ha ennek nem kell tapodni amazt, amannak sem kell a csizmás hercezeg Eszterházyt, aki csak, szintűgy mint a legkisebb nemesember, egyetlenegy vótummal bír, voksától megfosztani; miért pedig? mert hercegsége mellett sem bír szent Tamás hatalmával, és ugyanazon időperezben nem lehet két helyütt egyszersmind. A szabolcsiak, történendő halálom után már előre még a három fiaim anyját is megfosztották a vótumtól. A zemplényiek több igazságérzést mutattak. Én legalább részemről nagyon meg vagyok elégedve a zemplényi restaurációval. A Szemere megmaradásán örvendek, és kívánom, hogy a mendemondáknak a kasszák dolgára nézve végét szakaszssa. Jól van hát: hogy én s egyéb barátjai nincsenek a kinevezett deputátióban, hanem hogy ott van Horváth László, Püspöki Ferencz: így fog legjobban minden kiörölödni, és az ő igazsága győzedelmeskedni. A főispán szerencsésen vitte dolgait; s a mellett mulatott is minket, midőn Soos Pál, Bernáth és gróf Mailáth ügyét oly furesán felfogta; nem mutatott ugyan Ciceróbeli ékesenszólást, mivel

azonban Cátónak hívsz, gyakran jutott eszembe a komoly senátornak ama nevezetes mondása : *O quam ridiculum consulem habemus.* Nem tudom hogy mondhatod : hogy Vay-Scipiót megugatom; sőt ő ugatott meg engem több ízben, amint magad is láttad egykor a szabolcsi gyűlésben, de én őtet azért oly kevésbé tartom Scipiónak vagy Cátónak, akik soha sem uzsoráskodtak, mint magamat, aki olykor nevetközni szeretek, Cátónak.

Azt nagyon sajnálom, hogy a főispán az ifjú Balogot assessornak ki nem nevezte; a kinevezett assessorok serege között esmerek egynehányat, akiknek a kevesebb bor is többet árt, mint Balognak egy egész hordó. Miért ne lehetne valaki azért jó assessor, mert nem visel újmódi frakkot? Azt kellene bebizonyítani, hogy tiltott vagy alávaló cselekedetekre vetemedé. Hogy több esze és tudománya van, mint sok mostani assessornak, az bizonyos; elég lett volna, csudálatos különözéseit azzal kárpálni, hogy nem azonnal, hanem csak sok kérések és esedezések után neveztesen ki táblabírónak; de a bortól gőzölgő s tántorgó Palóczit szolgabírónak felajállani, Balogot pedig minden ajállások mellett is még assessornak sem nevezni, keménység, sőt következtelenség. Mert ugyan, hogy mernek a katolikusok azon panaszkodni, hogy a protestánsok tolják, emelik a magokéit, midőn egy oly jeles elméjű ifjoknak, mint Balog, pártját nem fogják? Nem szeretem ezeket az atyátlan szívű embereket; látszik, hogy nincs fia sem gróf Eszterháznak, sem gróf Sztáraynak. Ezek a böles urak minden dolgot, minden lelket csak egy mértékkel mérnek; nem akarják meggondolni, hogy némely ifjú olyan mint az egres, és sohasem érik meg; egy más, készen pottyán ki anyja méhéből, valamint Minerva Jupiter agyából; némelyek sokáig forrnak, de oztán asszúszólóbor válik belőlök. Könnyű lett volna nekem egy olyan szívre-ható és eszet győző beszéddel előállanom, melynél fogva kénytelenítettett volna a főispán Balogot táblabírónak kinevezni : de mi lett volna a következés? A még tapasztalatlan sógorom, aki még nem élt eleget annak érzésére, hogy a valóságos állhatatosság még a dicséretes czélyű tűznek is mérséklésében áll, ellenem szólott volna — de mivel semmi

dátummal nem tudott volna előállani Balog ellen, mind akaratosságát, mind a szükségtelen keménységre hajlandóbb szívét elárulta volna, és így még ellentállása által bizonyosabb győzelmemet eszközölvén, nem maga magának, hanem szíve fájdalmában nekem tulajdonította volna törekedése süketlenségét.

Íme küldöm neked Hormayr zsebkönyvét. Némely tásói villogású, de némely a borzadásig undorító, verseket is találtam benne. Mindenbe avatkoznak a németek; — minekutána zsebeinket kiürítették, hazánkrul . . . . . számunkra.

S . . . bátyámat a nagy successio nem tette sem jobbá, sem okosabbá, sem adakozóbbá. — Szerezd meg nekem minél előbb a megkoronáztatott pesti Feleleteket; s ird meg, ha mi újság van a magyar literatúrában. Holnap Szent-Mihályra megyek; Édes Gergely Horátiusát is magammal viszem. Hát Nagy Homerusát nem kappjuk-e meg már egyszer? Ha időm lesz, majd kidolgozom még egyszer jobban a Tud. Gyűjteménybe kinyomtatott értekezésed felett való leveletem. Te azt gondold rólam, amint látom, hogy én a szép társalkodású élet tartozatjaiból akarom kifejtegetni és küidealizálni a széptudományok mindennemű remek műveinek reguláit; de ez ugyan nagyon szoros határ lenne, s én nem a társalkodási hanem a társasági életnek tartozatjaiban fundálom meg azokat. Azt se hidd: hogy ne érezzem, hogy hol Pausiás Kotzebue, és hol nem az? és hogy nem hasonlítottam össze sehol is a hasonlóknak Göthével, „dissimilium enim inadaequata comparatio est.“ Csak még a minap is olvastam másod ízben Hermann és Dorotheát, és úgy tetszett, mint ha Homér Odysseáját, nem pedig Göthét olvastam volna: de Kotzebue mindenütt Kotzebue. Ritkán fellelőző, ritkán egészen tiszta, igen gyakran csak csillogó, de mégis mindenütt eredeti. Prózája tömettebb lehetne, de bezeg mester ám „dans la conduite du dialogue“, és az ideák hántásában. Érzem én úgy, mint akár ki, qu'il est souvent defectueux dans le dénouement,“ hogy gyakran Kotzebue szól nála a csizmadia helyett, és hogy úgy beszélletti a szabót mint ha nemes úrfi lenne; — de érzem egyszersmind, amidőn tárgyához képest emelkedik stylusa, vagy ahoz hanyatlík, és hozzá simúl.

Igaz az, hogy a kimívelt és kicsinosodott nyelvnek olyannak kell lenni, hogy mindennek és minden formának előadására alkalmas legyen : de azért még sem lehet a stylusnak más ideálja, mint az : hogy a dologhoz, amelyről írunk, és annak formájához legyen alkalmaztatva. Nem kell kicsiny dolgokat felséges stylussal előadni, sem fellebbező ideákat és képzeteket alacsonynyal, a középrendű dolgok pedig közép mértékű stylust kívánnak. Nehéz ezekről a dolgokról egyáltalában beszélni : de mikor tetszik valami és a bájoló érzés után tagoljuk a benyomásokat, kisül mindenkor, hogy minő csodálkozásra méltó harmoniában alkotta a természet eszünnket szívünkkel. Érzem én mind Göthének, mind Kotzebuének, mind érdemeit, mind fogyatkozásait ; mind a kettő nagy ember, mind a kettőt tisztelnünk kell ; más-más szabású elme mind a kettő. Én nem merem az ilyen nagy emberek elméje rangját meghatározni : de lehet érzésem elméjük nemének különbségét, és az egyikben több hajlékonyságot, a másikban pedig több eredetiséget találok. Én nem mernék egyről is oly megvetőleg szólni mint Te Kotzebuéról a Tud. Gyűjteményben. Jobb a világosság miatt az árnyékban meg nem ütközni, mint árnyék miatt a világosság előtt szemünket behúnyni.

Zsenidet csókolom. Bár itt lehetnék mikor visszahozod. De itt lesz feleségem. Adjanak neked a jó istenek jó egészséget, szerencsésen siető és házod boldogságát eszközölő pöröket, gyermekeidben örömet, feleségedtől vigasztalást, hazánktól hálát ; nekem pedig tartsák meg örökös, igaz barátságodat, melyet viszonzván, maradok holtig

hív *Jóskád.*

CCXXIII.

Széphalom, július 22-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Engem rég olta nem kínzott meg inkább a várás s a haszontalan várás, mint most a Magyar Kurír leveleiben. Meg akartalak lepni, hogy ott, és csak ott, s ne levelemben lásd szívemnek egy előtörő érzését s tiszteletemnek egy újabb bizonyosságát, s Pánczél azt még mindig késik leveleibe felvenni. Úgy hiszem, hogy az el nem marad, hanem hogy azt csak ezután fogja közleni. Ne tagadd meg tehát tőle figyelmedet, s tégy rendelést, hogy az a darab, amelyben epigrammám meg fog jelenni, veled közöltessék. Azt azért is óhajtom, mert amit prózában vetettem mellé, nem tartottam meg magamnál, s ide nem vethetem.

Én június első napján virradtakor indultam útnak tovább Pazdicsról, hol Szirmay András s szép s jó feleségének szép és jó leánya még aludtak, s hamar Nagy-Mihályban voltam. Legalább Tansicsot akartam egy pillantatig látni, bár ágyában, mert sietnem kelle Ribnyiczére Dráveczkyhez. Mint csudálkoztam el, midőn a régi, nehéz izlésű, s ocsmány melléképületekkel körülfogott kastély helyett most egy *tündérlakot* láttam magam előtt, körülölelve egy már teljes virányában álló kerttel. A kaput elzárta az úrnapi oltár, s a főispánt várták, én pedig nem szerettem volna magamat gyanúba hozni, hogy azért mentem Nagy-Mihályra, hogy a főispánnak sugdossak. E szerint ki sem lépve szekeremből tovább hajaték, s még ebéd előtt, s korán Dráveczkynél voltam.

Szemeim előtt lebege a szép kastély, és minthogy azt oly úr lakja, akit minden jó tisztel, szeret, engedtem poetai tüzemnek, s kicsináltam az epigrammát.

NAGY-MIHÁLY.

Ott Armida vevé tündérlakjába Rinaldot :

Itt a Károlyi lyányt Sztáray hozta belé.

Meg vala esalva Rinald : de te, boldog férjfi, nem álnok

Lyányka tüzétől égsz, s hölgyed örökre tiéd.

Dózsölj bájaiban s a tündérlaknak örülj itt ;

Egy vagyon hátra : siess! s törzsököd újra virul.

Dort nahm Armida in ihre Feenwohnung den Rinald (die Geschichte steht in Tasso's Befreytem Jerusalem) : hier führte Sztáray die Tochter Károlyi's dahin. Rinald ward betrogen : aber du, beglückter Gatte, glühst nicht in dem Feuer eines betrügerischen Mädchens, und deine Geliebte ist ewig dein. Schwelge in ihren Reizen, und freu dich des Feenschlosses hier. Doch eins ist noch übrig : Auf! und dein fast verloschener Stamm blüht wieder auf.

Elkészülvén epigrammám, mintegy pirúltam, s piritottam magamat, hogy Nagy-Mihálylyal együtt Szent-Mihály is nem kapa tőlem epigrammát. Szerencsés valék párját csinálhatni, s ezen munkámmal nagyon meg vagyok elégedve. Imhol az :

SZENT-MIHÁLY

(a később idők képében).

Akit Athéne nekünk s a hétheg.ü város irigyel,

Akinek ajkairól nestori sváda szakadt,

Holdjait itt szántá, mint Xenophon; itt vere lantot.

Gyermekeit itt nevelé szíve nagy érzetiben.

Pusztá vala a vad sík, perzselt agyag : Eleonóra

Rá pillanta, s az im thesszali Tempe leve.

Térj árnyékiba, hív Idegen; szent helyre jutottál.

S az büszkén most is hirdeti génuszit.

Den uns Athen und Rom auf den sieben Hügeln beneiden, von dessen Lippen Nestor's Beredsamkeit floss, pflügte seine Felder hier, wie Xenophon, schlug hier die

Leyer, erzog seine Kinder hier in den grossen Gefühlen seines Herzens. Wüste stand die gehölzlose Fläche da, ein versengter Grund : aber Eleonore blickte sie an, und siehe sie änderte sich in eine Tempe, wie die in Thessalien, um. Trete in ihren Schatten treuer Wanderer, du betrittst einen heiligen Boden, welcher auch jetzt noch ihre einstigen Genien verkündet.

Ha valamit hiszek szent hittel, azt hiszem, hogy epigrammámat sok *igaz ember* könyv nélkül fogja elmondani, midőn Debreczenből Tokajba, s Tokajból Debreczenbe elmegyén. Többet hiszek : gyermekeid ezt az epigrammát köbe metszetik, s grófnéd ültetéseibe fogják felállíttatni. Amen ! Amen ! Amen !

Azon nap amelyen Téged szállásodon hijába kerestelek ismét, mert Báriba mentél el, a főispán asztalánál kiosztották a tokaji bort. Én Szulyóvszky és Szemere István között ültem, Szulyóvszky és a főispán közt pedig gróf Schmidegg. A főnotárius nem vala az asztalnál, s elmaradásával magának nagyon ártott, ha nem tudom mely baja volt is. — Szemere megszólita : Nincs notáriusunk, ígyék bátyám uram a főispán és mindenik mágnás egészségéért, de minden pausa nélkül, hogy a poharak ki ne ürüljenek. — Imhol vannak toistjaim.

Ő Exeját a n. mélt. főispánt, aki ezúttal is éreztette velünk mind bölcsességét mind kegyességét, az Isten etc.

Mélt. gróf Schmidegg Fer. urat a vármegye diszét, szerelmét, az Isten etc.

Mélt. gróf Sztáray Albert úrnak az Isten adjon oly fiat mint maga.

Ha a bor engedte volna, képzeled, hogy a Te nevedet úgy nem hagytam volna el, ámbár jelen nem valál, mint midőn az egyik dietára választatván követnek, ámbár jelen nem valál, s mások a Lónyay s társa mint megválasztott követek

egészségéért ittak, azt kiáltám ki, hogy az Isten téged éltesse, s adja, hogy megválasztott követeink olyanok legyenek mint Te. Erre Okolicsányi János *tapsolt*.

Én Újhelyben alig láttatám magamat. A hivatalra vágyók tele voltak ott is, mint mindenütt, gyanakodással; és még így is alig kerülhetém el a vádak, gyanúk. Szulyóvszky azt hitte, hogy én Vay Ábráhámmal tartok a Kazinczy leány feleségénél fogva. Mely kár barátom, hogy némely embernek nem az a szíve, ami a feje, és hogy oly praefidens, hogy azt hiszi, hogy a dolgok nem lehetnek másképen mint ahogy azt ő képzei! Én azt óhajtom, hogy a viceispáni hivatalok mindenütt csak oly embereknek jussanak, amilyeneknek Te óhajtottad itt, és az a két mágán, akit a M. Kurírban veled együtt forró lelekkel neveztem meg. — Én meghallván holmit még a primás installációja előtt, Péter bátyámnak írtam egy levelet oly véggel, hogy Vayt megszelídítse. Péter közlé levelemet a vejével, s ez egy rettenetes levelet küldé hozzám. Azon kezdém válaszomat, hogy nekem mindég kedves, mikor akinek velem baja van, szónak állít; de így lévén ez, jure meo kívánom hogy kihallgasson. Erre Vay tökéletesen megnyugtatót; látta, hogy én ötet szívesen szeretem, és az ő javát is akarom. — Szerencsémre Vay mutatta levelemet Szemere Albertnek, s ez elcsendesíté Szulyóvszkyt.

Egy restauráció sem volt még, s egy sem lesz soha, amely egészen úgy történjen meg, mint a jók óhajtják: de a zemplényivel meg lehet elégedni. Püspöky és Bydeskúti, s Bernáth János is azzal épen nincsenek megelégedve, s az természetes. Vay Ábrám azt óhajtja, hogy az öregek minden restaurációkor adjanak helyt az ifjaknak; de én azt nem óhajtom. Több is szolgálna úgy a köznek: de nem mindég volna köszönet benne. Bár a jó öregek örökké szolgálhatnának: a gonosz ifjak soha! soha! Elég tanító példáink vagynak.

A szabolcsi restauráció fölött tett ítéletemet nem tudom menteni, mert nem tudom mit írtam. De azokat menteni nem is szükség. Midőn én a magam vélekedéseimet írom, az bizonyosan nem azért van, hogy annak a nagy embernek gondol-

kozását igazítsam, akit az egész baza tisztel, hanem csak azért, hogy vele láttassam a magamét. Bizony az a szabócsi restauráció méltán magának is a restaurátornak nem tetszhetik.

O quam ridiculum etc. etc. Be sokszor mondhatjuk el azt! és be sok helyen!

Kézynék orációja az exámen alatt hagyta el a sajtót, s már akkor mikor én Patakon nem voltam. Ez neked bizonyosan fog tetszeni. Nem cifra, hanem csendes, s halotti beszédnek az kell. Ezt teszi az *apte* dicere. Szép gondolatok, szép beszéd.

Nagy Ferenczné nem kapa egyéb segedelmet mint azt, hogy meghagyák még esztendeig a házban. Azt mondják, nincs pénzek.

Két gazdag főcurátora van a pataki collegiumnak. Vay József és Lónyai Gábor. Azonban a collegium birtoka conscribáltatik, hogy valahol pénzt vehessenek fel, különben a nagy épület sok esztendeig nem kap fedelet.

Az Iliász M^{Sa} nálam van, hogy végig tekintsem s a leíró botlásait kijegyezzem. Semmit sem változtatok egyebet, mint a toll hibáját, s az orthographiát nem az én, hanem a Nagy Ferencz theoriájához alkalmaztatom. Sok igazítani, sok újra dolgozni való van benne. — *Polyhymnia* maholnap nyomtatva lesz.

Az én Erdélyi Leveleimet még egyszer óhajtja látni a mi Döbrenteinink. Alig fogom teljesíthetni kívánságát. Gróf Teleki László és fia József, s a generális B. Vay Miklós nevelője, Szabó úr, megolvasták, s meg vannak vele elégedve; gróf Teleki József sürgeti kiadását, s arra int, hogy a Bártfai Levelek betűjével s papirosára ne nyomtattassam. De Trattner is sürgeti, azt súgván, hogy amely könyv ára több mint négy ft, nem kap vevőt. Az Erd. Leveleké több lesz, és mégis úgy hiszem, hogy elkél belőle 500 expl. De hol vegyek pénzt kiadására, s a hat réz metszésére? 1.) Vajda-Hunyad. 2.) Déva és vára. 3.) Erdélynek vignett nagyságú mappája. 4.) Hunyadinak czimere. 5.) A római tábor, és 6.) még egy réz. — Isten tudja mikor adhatom ki.

Készen van nálam a Szirmay ház históriája is, de még

Pállal, a lazonyival, közlenem kell. Némely Szirmay az alázatost játszsza, s úgy teszen, mintha nem akarná megjelenését a munkának. Tudtomra egy háznak sem jutott az a szerencse, mely a Szirmaynak itt fog. Ab incunabulis regni ad nostra tempora.

A pesti praemiális munkák együvé fognak nyomtattatni, s 70 árkust tesznek. Septemberben fogjuk venni. A gróf Telekiének előre örvendek. De bezzeg majd lesz sok nevetséges a többiben.

Elmúlván a restauráció, Dókus Lászlóhoz mentem, midőn kezébe adának egy levelet. Megolvasta. Késő, úgymond; ha előbb vettem volna, megvolna amit kér. Ekkor monda, hogy Beregszászy Pál az assessorságot kérte tőle. — Nem rendes teremtsései-e a Jehovának ezek a tudósok? Beregszászy és assessor! — Így leve azzá Szatmárban, így most Pesten, s kikürtölteti. De nem azt, hogy kérte.

A lyányomon nagyon megtetszik, hogy élt grátiáddal, s körülted s a mélt. grófné körül s Comtesse Virginie körül forgott. Sok elevenesség benne most sincs; de sokkal több élet és módosság, bátorság van, mint volt. Az én szívem sem telik el inkább, midőn rólad szólok, hasonlíthatatlan ember, mint az övé, midőn Comtesse Virginie felől szól. Leányodat nagyon szereti, s nem győzi magasztalni, mely sok jó órát adott neki. Emlegeti némely szavait, s parodirozza e szavát: *fi im*, mely a Comtessenek familiáris szava, amint mondja. Aurélt úgy festi mint mindég tanulót, Marcellt és Emílt mint oly tüzeseket mint az én fiaim.

Az eperjesi tábla nem csak judicátusomat s institútumomat állapítá meg Kázmér iránt júniusban, hanem actorátusunkat is Szendrő eránt Referend. Fáy Barnabás ellen, s ennek a liquidálásra septr. 4-dikéig szabott határt. Sávolyi birtokunk ez:

Sávoly, Kovácsi, Bolgarom, Ipoly-Nyitra, Hegyeme helységeknek, s Bucsony, Veselény, és Galomba praediümoknak hasonfele, s az egész Bozita. Ebből kapok én is részt, ha Hennigerrel bajom nem lesz. Meglássuk. Most várom a hírt. Csak pénzt kaphatnék kölesön, bár uzsorára.

Ezen mesterkedem rég olta. Soha sem voltam nagyobb szükségben.

Élj szerencsésen, tisztelt barátom, s fogadd el te és a méltós. grófné s gyermekeid leghívebb tiszteletemet, legforróbb köszönetemet azokért, amiket Zsenivel tettetek.

Kunicson nem tudok segíteni, mert mit tud a fia, nem tudhatom.

CCXXIV.

Széphalom, aug. 18-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Jó a posta, s hozza a Magyar Kurír XII. darabját, s ebben válaszodat epigrammámra. Azért hallgatál tehát így sok ideig, hogy engem úgy lépjen meg a lenyomtatott válasz, mint Téged lepe meg ugyane levelekben az én versezetem. Még itt sem akarál adósom maradni, széplelkű férjfiú, s nem-mondva mondod, hogy epigrammámat méltónak ítéled figyelmedre. Szép jutalom; de én ezenfelül még egy szépet várok: azt, hogy gyermekeid a tisztelt *Chelone* ültetésinek valamely árnyékában állítanak egy követ idővel, melyre epigrammám fel lesz metszve. Magamért óhajtom azt, nem a versért. A hely jobb vendége irigyelje sorsomat, hogy én azt a nagy embert, azt a nagy asszonyt, akiket versem énekel, és akiknek ők áldani fogják emlékezeteket, ismérhetém, hogy magamat ezektől szeretve láthatám.

Versed ismét igen szerencsés dolgozás, s egyike legjobbjaidnak. Az a Napról vont kép elmés, a Chelone elnevezése igen szép és igen igaz, a fák pedig melyek „serdülnek az égnek“ — könnyeket vontak szemeimbe. Ne csaljon meg soha reményed, s lásd égnék serdülő gyermekidet a Te fényedben.

Lyányom kilencz napja már hogy betegen fekszik, s oly nehezen, hogy nem lehete élete miatt nem reszketnünk. Folyosó üté ki rajta magát, s ábrázatját lárvává csinálta. Nem aludt, nem evett, nem szólott. Tegnap estve fordúlt meg a nyavalya, s én lába mellett ültem. Látám, hogy valamely érzés fogta el, s tudni akarám, min gondolkozik. Halljad szavait :

Nem képzelheti atyám, mely jó gyermek Virginie, s ő, testvérei, s a grófné, s a gróf, mennyi kegyességgel voltak erántam. Valamikor ott töltém a napot, s félve léptem a grófhhoz, hogy, mint magának, atyám, alkalmatlan lesz búcsúzásom, mindég megcsókolt. A grófné anyám volt. Virginie pedig úgy bánt velem, mintha mindég együtt nevedtünk volna. Mikor haza sieték, mert sajnáltam, hogy házi gazdám felverettessék álmából az ajtónyitás miatt, s Knaut úr, ki reggel olta estig mindég tartja leczkéit a klastromban, kifáradva egész nap, miattam éjjel sem nyughatik, a grófné és Virginie mindég tartóztattak. Mikor látom én megint Virginiet?

Elmondám neki, hogy a Knauttól vett hírek szerint a Comtesse csaknem naponként tudakoztatja, ha ő megérkezett-e már; s megígértem neki, hogy ha jobban lesz, leszaladok vele Szent-Mihályra. S ez valóban szándékom. Érezd mely édes nekem látni, hogy amint Te szeretsz engemet, úgy Comtesse Virginie is szereti Zsenit; és ahogy én imádlak benneteket, lyányom úgy imádja Virginiet. Ne engedje az ég, hogy a szép láncz eltépessék!

Vedd a gyermek szent érzésit hála gyanánt sok kegyességtekért, s jelentsd az ő tiszteletét és a szülőiét mind a mélt. grófnénak, mind Comtesse Virginienek. Élj szerencsésen, kedves barátom! s nyögj a vad kor terhe alatt, de ép testtel és ép lélekkel. Egykor csak vége lesz bajaidnak : de mikor az enyémekek?

CCXXV.

Kassán, aug. 25-dikén 1820.

Szívem barátom!

Azon ugyan igen örvendek, hogy az eperjesi táblán jó sententiát nyertél. Azt az eperjesi táblát nem akarja minden ember az igazság istenasszonya legkedvesebb székének tartani, de én megbékéllek vele, és megbocsátom neki oldalas szításait, ha Téged óhajtasod tetejére vezet. Most reménynyel tölt el, napjaid vége felé pedig gyermekeidnek hagyandó birtokodba viszen, ut spe temperatas vitae curas laetior mors excipiat.

A pénz szűki nem ürügy, nem fogás, hanem közönséges és valóságos nyavalya. Én még a boltokba is adós vagyok. Bécsben folytatják a pénzfogyasztást. Az égből még eső sem esik, annál kevésbbé papiros- vagy pengőpénz. Ha meggondolja az ember, hogy mennyi metallom ásatott ki csak I. Leopold idejétől fogva a magyar föld gyomrából, és be kevés forog abból a magyar ember markában: meg kell döbbenni mind szerencsétlenségünkön, mind gyávaságunkon. Mind az ég, mind a föld mindent elkövetett értünk, valamint azok, akik minket századok oltá igazgatnak, mindent elkövetnek ellenünk. — Sokszor gondolkodom ezen méltatlanságok végéről, és csak a történetek sorsában, nem pedig a nemzetem lelkében találok reménységet. Nem tudom min csudálkozzam jobban, azon-e, hogy sanyargatóink nem únták el még a sanyargatást, vagy pedig örökös elaljasodásunkon. *Damus profecto grande patientiae documentum.* Úgy gazdálkodik gróf Stádion, mint gróf C . . . Imre. Az új kölesönözés Rothschildnél egy anglus zsidót fog leginkább gazdagítani. Most legközelebbről ausztriai anglus követnek nevezte ki az angoly király. Erről a felséges italszeretőről szólván: gyakran jutott eszembe, hogy nem érdemlené-e meg az angoly királyné Napoleont férjének? Ugyan lelkes asszony az. — Ha a mostani udvarok politikája lelkét ki

akarod tanulni, olvasd, kérlek, a minap elfogattatott Pradt érsek munkáját : *Sur le congrés de Carlsbad*. Nekem úgy tetszik, hogy Ausztria vezeti most a cabinetumokat, de belé is fog törni fejszéje. Lord Holland azt mondta aminap a parlamentomban : hogy századok oltá ettől a cabinetomtól származott és háromlott minden rossz Európára. — Engedj meg, hogy akaratom ellen is politizáltam.

Szégysellem, hogy el nem találtam, ki magasztalta szent-mihályi kertemet. Köszönetem olvashattad. A nagymihályi kastélyra írt epigrammádat közleni fogom sógorommal. Ő ugyan nem igen tudja az ilyeneket ízlelni, neki soha sem hatottak szívéig a versek, az érzékenységet gyengeségnek tartja; azt gondolja, hogy az ész minden, mint mindnyájan, kiknek nemesszívűségek mellett is csak egyoldalú a kimíveltségök. Nem tudja ő, hogy az ész tisztje a szív érzéseit mérsékelni, a szívé pedig, az elme rohanásait: de csiklandoztatni fogja mégis önszeretetét versezeted.

Én holnap Sz. Mihályra megyek, de csak magam, vilás-fölöstökömöt adni Ferdinánd herczegnek.

Miért nem nyomtatják ki a jutalmatlan feleleteket is? Mért nem bizzák az utolsó ítéletet a publicomra és a jövődöre?

Jó kezekbe akadt az Íliász; csak már olvashatnók; de ha a gazdag Vay és Lónyai semmit sem tehetnek a haza díszére, hogy tehesen más?

Nem emlékezem, hogy megküldtem volna neked komédiámat; — elküldöm. Philemon és Baucis históriáját is versekben foglaltam, Ovid és Lafontaine után. Homer Odysseáját is egyszer másszor fordítgatom. Nem igen van kedvem valamire, mert az idők mostohasága akadályoztatja gyermekeim nevelését; rendbe fogom szedni mindazonáltal minden írásaimat esztendőre; — most Dúlházim a jussaimat és a gazdaságomat illető irományokat szedi rendbe, és a bibliothekáimot, melyet egészen Kassára hozattam.

Septemberben Szent-Mihályra megyünk vacátióra. Nagy-Mihálynak utazunk. Zsenit várja Virginiám, én pedig Téged. Itt leszek megint September elején. Mi az amit Zseni és szüléi meg ne érdemelnének? és ami elegendő lenne, ha szívemmel tehetségem versent járhatna?

Hozza ide által hozzánk az úristen a spanyol és nápolyi lángot, hogy szívesebben éljünk és nagyobb megelégedéssel halhassunk meg. Hidd el, drága kedves Ferenczem, hogy Te kivált, jobb és szebb századot érdemlettél mint ezt e vadot, melyben a rosszak bátran követhetik el a gonoszsgot, a jók pedig jót nem tehetnek.

Gondolnád-e, hogy a legitimitás kitrombitálása mellett az ausztriai ministeriom a nápolyi királynak másod-szülötté fiát, aki császáruk veje, akarta emeltetni a nápolyi trónusra, az első-szülöttnek pedig Siciliát szánta? mind ezt pedig miért? hihetőképén azért, hogy nálunk is példa mellett Ferdinándot elsőszülöttségétől megfoszthassa. Ennek azután Lucát adták volna, mivel a luccai herczegnek buenos-ayresi királylányá kellett volna válni.

A pápa Szent-Pöltenre jön. Mi státusait el fogjuk akarni foglalni, de alkalmasint meg fognak bennünket a nápolyiak előzni.

Nevezetes, hogy franczia követünk Vincent jó Bellegarde helyébe a koronaherczeghez. Azt már tudod, hogy Prágában nem jelenvén meg az udvari bálon az előkelőbb dámák, ő Felsége okát kérdezte, és minekutána azt a feleletet kapta volna, hogy minden drágaságaik a kölcsönözőházban nyugszanak, s így tehát a legnagyobb tisztelet mellett is nem képesek illendően ő Felsége előtt megjelenni, ezt felelte a király: „az semmit sem tesz: lesz még valahol valami kis ruhácskájok.“— A koronaherczegnek kifogták lovait szekereből Csehországban, és emberek húzták ő herczegségét, urunkat ellenben még ott is merő barmok vonczolták.

Ma a politika ördöge szállott meg, valóságos ördög, csúnya, szarvas, fekete, körmös; de angyal volt valaha, mint minden ördög, és nem lehet egyéb célja a felvilágosodásnak, mint hogy ismét azzá váljék.

Vale satis beatus unicis Sabinis.

hív Jóskád.

U. I. Ezer szépeket feleségemtől, aki akkor érzi velem együtt leginkább ínségünket, mikor te panaszkodol.

CCXXVI.

Széphalom, september 15-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Az a levél, amelyet Comtesse Virginie méltóztatott írni a leányomnak, engem kibeszéllhetetlen örömmre ragadott el. Ha ez a szeretetreméltó gyermek a Te lányod nem volna is, örvidenék lányom szerencsájének : de hogy lehetne az én szavamat vagy kevélységnek vagy atyai gyengeségnek nevezni, midőn azt mondom, hogy abban lelem nagy örömet, hogy Comtesse Virginie a Te lányod, akit szíve, lelke, tudományai miatt szeretek, és azé a római lelkű asszonyé, akit még alattvalói is imádnak? Te, vagy a mélt. grófné intézni fogjátok a Comtesse Virginie kezeit a levélírásban : én a Zseniét, s ebből gyönyörű levelezés támadhat, s mind a két gyermek nyerni fog. Kérlek édes barátom, engedd a Comtessnek hogy ismét ír hasson, s intézzük úgy a dolgot, hogy a levél reménylhesen jó választ.

Ha talán a Laczkovics János történetét nem tudnád, elmondom, ahogy azt 1793 martiusban önmagától vettem.

Tudod, hogy a Gréven magyar lovas tisztjei 1790. egy esedezést adának be az országgyűlésének, hogy a magyar regementektől vitessenek el az idegen nemzetbeli tisztek. Ezért gróf Festetics György, Laczkovics és mások elbocsáttattak szolgálatjaikból. — II. Leopold egy udvarnokjával tanácskozott, hogy mint kellessen a papságot rakoncázni. Ez azt felelte, hogy minden vármegyéből vonja a maga felére ez a böles fejedelem. Nevezzen kend valamely jó fejeket, mond a esászár. — Felséged csudálkozni fog, mondá ez, ha kimondom, kit tartok én a legjobbnak : de higgyen neki Felséged mint nekem ; én ismerem egész lelkét, egész gondolkozását : mi ketten egyek vagyunk : Laczkovics az.

A császár elborzadt.

Felséges uram, úgymond, aki a jót igazán akarja, annak le kell tenni az előreítéleteket; annak *lát*ni kell. Parancsolja Felséged, hogy jöjjön fel, szóljon vele; én felelek, hogy Felséged azt az embert nagyon meg fogja szeretni. Ő francziául, olaszul úgy szól és ír mint magyarul; tiszta fej, meleg szív és nagy tudományú. Felségednek kevés embere van, aki annyit érne.

Leopold egy levelkét írta neki olaszul: Mio caro Laczkovics, ez vala a megszólítás. Látni akarom kendet; egy barátja sok jót mond róla. Indúljon mindjárt. Pénzt vegyen fel a pesti vagy budai sóháznál ad lubitum az útra. De mindjárt jöjjön.

Laczkovics ment. A lineánál készen várta egy polizey. Egyenesen vitte a Burgba.

Leopold belé szeretett Laczkovicsba. — Kérjen kend valamely hivatalt. — Ha Felséged azt a charaktert adja nekem, amelyet eddig regimentemnél elértem volna, szerencsés leszek.

Az ily fej, mint a kendé, nem arra való, hogy egy golyóbisnak tegyem ki.

Denomináljon hát Felséged provinciális commissáriusnak Pesten. Megjelenek districtusomnak minden vármegyében, s megteszem a gyűléseken, amit Felséged óhajt.

Míg a kinevezés expedíáltatott, Leopold meghala.

Imhol *Polyhymnia*. Az előbeszédet és a biographiát én írtam. Jók-e a versek, azt Te lásd. De hogy az árváknak legalább gabonát küldj, arra esedezem az ő nevökben. Ínségben vannak, s az ő atyjok adja az Íliást.

Ungvár-Némethi Tóth felől azt a hírt veszem, hogy august 31-kén megholt. Pestről írják, a halál Bécsben történt, és így nem épen lehetetlen, hogy egy bécsi ifjú megtréfálta onnan eltávozott barátját. De ezt a tréfát nem engedi

hinnem az, hogy a halál környülállásosan van írva. Aug. 29-dikén egészségesen ment ki vacsorálni a serházak egyikébe, s egész éjjel hányt. Más nap maga praescribált magának, csekélységnek nézván betegségét. Harmadik nap pathologiae prof. Hartmann megjelent, látta a veszedelmet, s megmondá hogy papra lesz szükség. Azért későn küldöttek, s sakramentom nélkül holt meg a derék ifju. — Nyelvünkön, literatúránkon régen nem történt nagyobb vesztes.

Élj szerencsésen, tisztelt barátom.

CCXXVII.

Szent-Mihály, 22-d. septemb. 1820.

Kedves barátom!

Mivel igen rossz az esztendő a gabona és buza dolgában, így hát a tied még rosszabb az enyimnél. Küldök az idezart lajstrom mellett egy szekeret, mely sógorom házában Újhelyben le fog rakodni, mert sietve tovább megy; minden zsák fekete pecséttel le van pecsételve. Kérlek ne vedd rossz néven azt a kicsinységet, és emlékezz meg kimondhatatlan nagy terheimről. Talán aequilibriumba fogom magam tehetni az idén, mert árpa és zab bőven termett. Jusson eszedbe amit Tacitus a germánokról mondott: munera acceptant, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur.

Báró Vécsey Ferencz, édesanyám testvérje, aki mindig perlekedé s végtére egy perit meg is nyerte, a nyereség beszédese előtt 63-ik esztendő korában esendesebben meghalálozott Pesten, mint bírái fognak meghalni, kik, amíg csak lehetett, húzták-vonták igazságos percit. Soha sem láttam fiatalabb lelkű embert; semmi viszontagság nem tudta reményétől megfosztani, a hit volt vasmacskája, és az ő szíve el volt telve szüntelen mind a világi, mind a túlvilági reményekkel. Be gyakran irígyelhette a philosophia vallását!

soha sem volt szomorú. Akár híjábavaló volt reménysége, akár nem, mindegy: megvevé még éltében a legszebb és legszerencsésebb érzeménynek jutalmát.

19-ikben pedig 11 órakor éjfél előtt napam múlt ki a világból Egerben, puszta szobában, puszta lélekkel; úgy gyűlölte magát az életet és embereket ez utolsó esztendőben, ut optimam et piissimam filiam et nepotes pavore strepitus a congressu suo prohiberet.

Visendus ater flumine languido
Cocytus errans . . . .
Frustra per autumnum nocentem
Corporibus metuemus Austrum.

A feleségem beteg, engemet pedig mély bú szorongat.

Bonheur des malheureux, tendre Mélancholie! stb.

Non semper imbres nubibus hispido
Manant in agros etc. etc.
Et non ter aevo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex.
Annos.

Vale . .

. . . . in quem nec mihi vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente solem.

Pípsz.

CCXXVIII.

Széphalom, octob. 22-d. 1820.

Nemeslelkű barátom!

Mint a szükség idején József tevé jól rokonival a zsidó legenda szerint, Te úgy emlékezel meg énrolam akkor, midőn az esztendő nekem semmit egyebet nem ada szénán és boron kívül, s a tágíthatatlan kénytelenség arra vitt, hogy én is uzsorásaink kezébe essem. S én ezt a Te jóvoltodat mindeddig hallgatva tekinthetem. Engedj meg, tisztelt barátom, köszönetem elhaladásának. Addig halogatám azt meg-

tenni, míg addig maradt, amidőn ímé keresztülesvén bajaimon, rettegett órámon, s a Döbrentei által nekem adott örömeken, szólhatok. Fogadd el köszönetemet, mely azon vallásból áll, hogy én Tőled gyönyörűséggel vennék, ha az az érzés nem fogna el, hogy neked is sokra van szükséged, bár nálamnál összehasonlítás nélkül többet bírsz. Az a financiai portéka engem végre is elront, hacsak valamely machinai isten nem kap ki a bajból.

Feleségem octob. 20-dikán igen szerencsésen szülte meg hetedik élő gyermekemet. Azt tegnap keresztelé meg a regmeczi papja Calvinnak, Lajos Péter Ferencz névre. Az első nevet a szegény ipam emlékezetére kapta a gyermek; a másikat nem a Vay Ábrahám ipa miatt, hanem a nagyatyám nagyatyjára nézve, ki ezt a jószágot cserébe kapá Rákóczytól, más jószágaért, s háromszor fogatott el a német katonaság által, s végre életét a pápistává lételével, s nem tudom hány ezer forinttal váltotta meg. A gyermek ép, mint minden más gyermekeim, úgy hogy közöttök egy sincs béna. Az anyja pedig, aki 9 holnap oltá mindég betegeskedett, terhétől megszabadulván, bajaitól is megszabadult, s a kisedet oly anyai gyönyörködésekkel szoptatja, mintha ez volna első gyermeke.

Minden órán várhatván ezt a szülést, bé nem meheték Kassára, hogy gróf Gyulainét lássam, de Zsenit beküldöttem. Azonban Döbrentei nevem napján este belépe hozzám, s 48 óra múlva tért vissza Kassára. Erdélyi Leveleimen végig futott, s itt hagyta jegyzéseit. Most írom végső dolgozással. Azután mindjárt nyomtattatom.

Döbrentei felől nincs szükségem szólani; annak találtam aki mindég volt. De gróf Gyulai Lajosban azolta hogy láttam, sok szerencsés kifejlődés történt: egy tiszta lelkű, tiszta fejű ifjú. Anyja képzelhetetlenül félénk, s Lajos egyetlen fiú volt. Így az anyja félénksége s féltése ötet is csendes tűzűvé tevék. Neki téged kellene gyakran látni. Én úgy képzelem, hogy neked igen kedves volt látni azt a háznépet, mely felől oly sok helyett van szó Erdélyi Leveleimben.

Nem csak Döbrentei, hanem Lajos is gyönyörűséggel szólottak nálad létek felől. Kivált gyermekeidnek tűzők s tudománybeli előmenetelek támasztott benneki álmél-

kodást, mert hiszen Tégedet és a mélt. grófnét ismerték. Én azt hiszem, hogy neked az a hír nem lesz kedvetlen. Mert a javallás csak akkor pirít, akkor kínoz, mikor az az érzés tölt el bennünket, hogy azt nem érdemlettük.

Hogy egykor igen szép, igen lelkes, igen nemes szívű napad úgy hala meg, hogy én kiszabadulásom oltá őtet nem láthattam, azt ugyan nagyon sajnálom. Amiket nekem sorsa felől beszélt, szíves tisztelettel és szánakozással tölte eleránta. Én azt hiszem azok után amiket mondott, hogy az a ritka míve a természetnek egészen mássá vált volna más szövetségben. Mind a két férje nem a házasság életre születt. Ha parancsolni fogod egyszer, elbeszéllem mind, amit felőle s tőle tudok.

Mely igen óhajtanék tőled hallani holmit fejedelmünk Budán léte felől. Olvastam a Fejérváry Pest vgyei főnotárius levelét, melyben Dókus főfiskálisnak írta, hogy ők (a Pest vgyei deputátusok) csaknem nyakába, lábaihoz borúltak, vivátot kiáltottak az audientíán, midőn ő felségét úgy hallák szólani, ahogy király még soha sem szólott a maga jobbágyihoz. De ha én király volnék, az ily vivátozó nyakba s lábhoz boruló jobbágyoknál inkább szeretném a nem vivátozókat; elég példa van rá. Azon igenis örülök, hogy az egész Európa látá, mely boldog nyugalom van itt, míg másutt a nyugtalankodás lelke mindent fel akar forgatni. Bizony a magyar hűség példátalan. 1809 itt vala az ellenség, ámtgatott, de még azok sem tántorodtak meg, akik csudáltak a Napoleon nagyságát, melyet tagadni senki sem fog. Csudálom én a Friedrichét, és az első Péterét is : de azért sem az egyiknek sem a másiknak, sem a harmadiknak nem szerettem volna lenni jobbágya.

Azt talán nem tudod, hogy a mi második királyi herczegünk, midőn a zemplényiek voltak nála, mindjárt el kezdé beszélni, hogy a Bodrog ott ömöl a Tiszába, és hogy egy biztosság dolgozik a víz kártékonyága ellen.

De élj szerencsésen, igen kedves barátom! Az Isten jutalmaztassa meg érdemeidet. Nem sokára egy gróf Kornis Mihályhoz írt versemet fogod venni. Még nem kész. Te engem még abban is gazdagítál. Feldolgozám azon jegyzése-

det, hogy azért kaptunk eszet és szívet, hogy az egyik a másik tévedését megigazítsa. Ajánlj kegyességeibe a mélt. Grófnénak s tiszteld Comtesse Virginiét. Bár Zsenit ezután is méltóztatnék szeretni.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

CCXXIX.

Kassa, január 6-kán 1821.

Édes, kedves Ferenczem!

Zseni felnőtt. Az ártatlanság közzé elevenség kezd feltetszeni alakjában. Atyai örömöket ígér néked. Mikor együtt van Virginiával, mindaketten boldogok. Bár én is gyakrabban lehetnék veled. Számkivetetted magad Kassáról, vagy, Diogenesed szerint, te számkivetetttél minket.

Rendes amint Laczkovicsról írsz. Vettem Polyhymniát.

Majd küldök gabnát az árváknak, holott igen kevés termett tavaly; de szebb a kevésből adni. U. Németi Tóth úgy holt meg mint Lametrie. Az orvos is csak úgy és nem másképp lehet halhatatlan, mint mi, t. i. cselekedetei és írásai által.

Nagyon szívesen veendem, ha felfedezed nekem az istenben bol. ipam és napam közt való tartozatokat; a barátság keblébe fogod azokat elásni. A németül írt hazai almanachot küldd vissza, ha nincs többé rá szükséged. Zrínyi munkáját is, melyet Bónis velem, én pedig teveled közlöttem, kézírásban. — E napokban kaptam Döbrentei levelét. Ma feleltem neki. — Minden akadoz; az Erdélyi Levelek szintügy, mint a Pesten megjutalmaztatott Feleletek. Egy magyar almanachot készítenek Pesten; gróf Mailáth magyar anthológiája németül maholnap prés alá kerül. Döbrentei Külföldi Színjátéka kapós lesz Pesten. Engem a sok apró gondok úgy elfog-

lálnak szüntelen, hogy alig verekedhetem valami becsületes gondolatra; ha tudnád környűllásaimat, meggyőzöttetnél : hogy nincs legkisebb része is a fősvénységnek bajaimban. — Már a nádor pártfogására is tett szert a Tudom. Gyűjtemény. — Nem ártana ha valami Spectator-forma hav-írásunk is kezdene már egyszer felkerekedni, sunt enim adhuc multa vestigia ruris a Tud. Gyűjteményben.

Még ebben a hónapban veendesz tőlem levelet, mely nevezetesebb íróinknak megesmertetését fogja tárgyazni. Döbrentei társaságában psychologico-literaria biographiákat akarnánk kidolgozni nevezetesebb íróinkról. Literatúránk kifejlődése menetelének megesmertetése lenne a czély, igyekeznénk azt philosophiai és aesthetikai lélekkel írni, részrehajlás és előítéletek nélkül; nem mutatván a literatúrának e vagy ama neméhez, vagy a nemek emez vagy amaz fajához kisebb vagy nagyobb ragaszkodást. A hízkelkedést és a gúnyolást elkerülni igyekeznők. Azon iparkodnánk, hogy olykori elmosolyodásaink, minden vágás szúrás és csípés nélkül még magát a szerzőt is, ne csak az olvasót csiklandozzák, sebet pedig soha se ejtsenek. Szintűgy ójnk magunkat a csupa kijelelésektől (indications), mint a terjeszkedő leppen-tyűségtől (Weitschweifigkeit). Nem emlegetnénk nevezetességek helyett tanúság nélkül való haszontalanságokat, nehogy a részvételt gerjesztő környűllások helyét elfoglalják. Szép lenne, ha velünk kezét fogni, vagy legalább segíteni akarnál.

Szerencsés új esztendőt egész házamtól egész házadnak. Örüljünk, hogy a közelebb múltat meghaladtuk, reméljük jobbat, és mint polgárok és atyák, és mint emberek is kérjük az egeket, hogy a nemzetek, és így az okos és becsületes emberek (azaz a többség) sorsát e mostani igen nagy, igen ritka krísis alkalmatosságával ne rosszabbra, hanem jobbra változtassák.

Maradok teljes szívemből

örökös tisztelőd, szolgád és barátod

Jóska.

U. I. Ugyan ird meg nekem püspök Eszterházy Károly némely nevezetességeit, hogy azokat közölhessem Kunicsal ; annyi szépeket és oly szépen beszéltél nékem arról a nevezetes püspökről.

CCXXX.

Páratlan férjfiú, tisztelt, kedves barátom !

Most veszem kormányszéki tanácsos Nagy-Ajtai Cserei Miklós úrnak levelét, s sietek közleni Téged illető sorait. Ez az úr közel rokona Wesselényi Miklósnénak, ki Cserei leány, s a megholt Wesselényi Miklósnak szoros barátja volt, s mind holtig. Nagy beszélő a dietákon, s erdélyi cancellarius gróf Teleki Sámuelnek ítélete szerint egyike az Erdély legjobb fejeinek. Tihón lakik, Zsibóhoz két órányira, s mostani hivatala szüntelen Kolosvárt tartja. Eddig assessor volt a királyi táblának Vásárhelytt, egyszersmind főispáni adminisztrátora a Háromszéknek, a székelyek közt. Ezeket úgy hittem, előre kelle bocsátanom.

„Dezsőffyről biztattál, hogy bejő hozzánk. Kár hogy reá nem érkezik. Hajtsd be. Itt is emberek vagynak. Tudja ő azt, mert egy ideig itt nevedett Koppi alatt. Annak az embernek kár magas fokon nem állani. Sokat tehetne a köz jóra. Most a primás sokat tehet a császár előtt — és jólelkű ember. Bár megismertetné magát vele Dezsőffy!”

Édes barátom, mely szerencsés volnék én ha minden érdemem nélkül eszközzé tétethettem volna a vak szerencse által, hogy Téged öszvefonván Cserei Miklóssal, s ezen sorok megküldése által a primással, oly pontra állíttathassál, ahol sok jót tehess a hazának, gyermekeidnek, és az enyéimeknek. Az utolsót nem rettegek a két elsőbb mellé tenni, mert én a Te megbecsülhetetlen jóságaid után azt reménylem, azt ígérem magamnak, hogy ha felséges urunk Tégedet a Zichy Károly helyére állítana is, Te rólam és az én gyermekeim

ről megfélekedezni soha nem fognál. Kérlek, írj Cserei Miklósnak, kérlek, tégy egy utat a primáshoz. Sok jó ember fogna örvideni, ha Te mostani nyugalmadból kikapatnál.

Döbrenteiinek nálad léte olta nem vetted leveletem. Te tudod, hogy ez elhülésből eredhet-e. Ne hidd azt barátom, s érezd hogy Te nekem mindenem vagy. Egy nyílás adta előmbe magát, hogy gyermekeimet boldogíthatom, s egy jószágot vettem meg. Mosolygasz, hogy olyakat *én merek, és most*. Hidd, hogy nem tevék gondatlan lépést; de nincs ideje hogy magyarázzak; fogom a maga idejében. Azonban úgy tetszik, a dologból semmi sem lesz, mert olyanba botlatott a történet, akinél több a nyerekedés áhítása, mint az adott szó. Én az effélettől borzadok, s mihelyt effélet látok, oda bizodalnam. Azt hiszem hogy másnak is oly lehetetlen csalni, mint nekem.

Amioltá ezen jószágvétclbe bocsátkozám, alig dolgozom valamit. Éjjel nappal ez foglal el, s feleségem tanúm, hogy ha reményeim mindenfelől nem csalattak volna meg, nem csak gyermekeket és könyveket dolgoztam volna. October 20-dikán, épen egybétcl elébb mint 62-dik esztendőmbe beléptem, fiam születék, kit Lajosnak kereszteltettem, kedves ipam emlékezetére. A gyermek egészséges, s anyja maga szoptatja, de kénytelen vagyok segédére szoptatót fogadni, mert látja maga is amit neki mindég mondtam, hogy ő is a gyermek is szenvedni fog, ha tovább is maga szoptatja. Nem képzclheted mely anyai gyönyörködéssel viseli gondjait; első gyermekének sem örült inkább mint ennek.

Levelem postán megyen, de első alkalmatossággal visszaküldöm a Hormayr Zsebkönyvét. Élj szerencsésen, tisztelt, szeretett, csudált férjfi. Vess Grófnéd lábaihoz, s Comtesse Virginiet tiszteld. Egész szívem előmlík mikor rólad gondolkozom.

Széphalom, január. 9-d. 1821.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

Horvát István, custósa a nemzeti bibliothekának, a primáshoz megyen bibliothocariusnak. Horvát nekem most is nagy barátom. — Érted mit akarok ezzel.

Újságúl írhatom, de nem Horvát után, — hogy consiliarius Jacobus Ferdin. Miller de Brassó azzal vádoltatik, hogy a nemz. muzeum kincsei közzül néhány régi pénzt el-sikkasztta, s pere van a tettért.

CCXXXI.

Széphalom, január 24-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Mintegy két hete, hogy erdélyi kormányzóki tanácsos Cserei Miklós úrnak hozzám írt leveléből egy téged illető czikkelyt egészen kiírtam, s postára adott levelemben megküldöttem. A levél nem vesztetett el; de hallgatásod annál inkább kinez, mivel különben is régen nem vettem semmi írásodat, s ez rettegtek, hogy vagy betegség, vagy valamely történetek érhettek. Óvjanak meg istenid mindentől amit magad nem kívánsz magadnak. Nem lévén e rossz utakban semmi alkalmatosságom ami levelemet vigye, kénytelen vagyok ezt ismét postára tenni. Cserei nyugtalan lesz érteni mit mondál gondjaira s tiszteletének jeleire.

Engem rég olta egészen elfogott a házi baj és a pénz szerelme. Sera est in fundo parsimonia, ezt kiáltja Senecának; de ehez soha sem foghat az ember későn, noha nem soha gonoszabb időkben. Megyünk míg az örvény elnyél. — De minek beszéllek ezekről? Oly kedvetlen tárgy ez mint a halál.

Vedd e helyett még septemberben elkezdett versezete-met, de amelyet csak tegnap estve végeztem el. Egy helytt, s megtörténhetik, több helytt is, a Te gondolatodat szövtem

fel, s látni fogod, hogy az csillám (lumiére) a munkában. Élj szerencsésen, nagylelkű s hazánk határam kívül is tisztelt férjfi s szeresd

hív csudálódát

Kazinczy Ferencz.

GRÓF KORNIS MIHÁLYHOZ

Szent-Benedekre Dézs mel'ltt.

Hijába omlanak, barátom, könnyeid,
Atyád nem hozhatják vissza nyögéseid.
Ércz sarkai a vad Halál kapujának
Soha nem nyílnak meg halandó jajának.
Ebből áll a vadnak egész felelete :
Aki lesz, ide jut; Zeüsznek ez végzete.

Türed amit túrni kell, s leljen fájdalmában
Lelked vigasztalást s erőt önmagában.
Ami elmúlt, tekintsd örökre elmúltnak —
Így kiált a Szükség s az Ész a búsultnak.
Jó, de míg elfásulsz, áldd a Természetet,
Hogy a szenvedőnek lágy könnyet engedett.

Élt már Prometheusznak agyagból gyúrt mive,
De csak verni tudott, nem érzeni, szíve.
Homlokát illetve Pallasz világával,
Küprisz, a szép, keblét rózsálló ujjával *),
S ím a buta agyag lát, eszmél, és ítél,
Sóhajt, szeret, gyűlöl, vágy, útál, fél, remél.
Igazán emberré csak az által leve,
Amit e kettőtől ajándéku'l veve :
Észet, mely oltogassa a szív vad égésit,
Érzést, mely fenyítse az Ész tévedésit **).

Tedd te is, bár nehéz, amire intenek,
S midőn fájdalmaid el-elsüllyesztenek,
S az Ész veszteséged nagy voltát rajzolja,
S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja;

*) Rosige Finger, azaz von einer Farbe, welche in die der Rose einschlägt.

**) Ez a két sor a Te leveledből van véve.

Kérd a Szívtől mit súg egy homályos szent hit,
S derítsd fel elmédnek komoly képzelményit.
Csald meg szemed, s tagadd amit az tisztán lát,
Hajlasz barátodnak ha követni szavát.

Mondd, hogy atyád még él, mert még él lelkednek,
S vége a halálban nincsen az életnek ;
Mondd : az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
Ahol porhajlékát a lélek leteszi ;
Amit egy szép álom feste Scipiónak,
S Plátó s Virgil költe, mondd te is valónak :
S meglátd, a Szív csudát, s igen nagy csudát tész,
És hogy az nem rosszabb birtokunk mint az Ész.

Úgy van! még él atyád, barátja szívednek,
Körülötted lebeg, s tanúja tettednek.
Lát, midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól eredtél,
Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél ;
S bár Teleki Károly volt hív anyád atyja,
Nevedet vérséged fénye ragyogtatja,
Nem az önmagadé! — lát s örvend sorsának,
Hogy ily fiút ada házának s honjának.
Sírj, s ha barátodnak intését tűrheted,
Szeresd a ragyogást, s valld meg hogy szereted. (Voltaire *).
Így sírt, s nem tagadta nagy szíve sirását,
Ki a marathoni vezér ragyogását,
S a ragyogást csak a tettért irigyllette,
S később élte s veszte által érdemlette.

Két út viszen oda, ahova szíved vágy ;
Ne nézz csak vakító példát ; nézd ez mit hágy.
Homály is adhat fényt és a házi élet,
Ha érdemek védik és a köz ítélet.
Felejtve lesznek majd korunk sok nagyjai :
Nem soha Festetics, soha nem Ráday.

Neked osztályrészl az a fényes juta,
Melyen sok jó vészszel, sok rossz kényén futa.
Járd; de a Szirének ellen óvd füledet,
Ne tagadd meg soha ál fényért tisztedet.
Bukj, ha kell, s kívánja szíved szent érzése —
Atyádnak, kit siratsz, erre hív intése.

*) Én a francia poesisnak nem ismerek szebb sorát mint ezt :
Romains, j'aime la gloire, et ne veux point m'en taire.

CCXXXII.

Széphalom, febr. 4-d. 1821.

Tisztelt, kedves, barátom!

Imhol mégyn vissza hozzád a Zrínyi munkája és a Hormayr és Mednyánszky bárók Zsebkönyve. Zrínyidet beküldém Patakra, hogy, ha meg nem volna a bibliothekának, irassák le, s leiratták, széllyel bontatván a Te exemplárodát hogy árkusokként adhassák a deákok kezeikbe. A leírás így egy hét alatt véghez ment. Innen történt, hogy most más színű papirosba van kötve az ami hozzád mégyn, mint akkor volt, mikor vettem. Ha reményleni lehetne, hogy a censor megengedi a kiadást, én ezt is kiereszteném. Nem mondhatom én neked, mint bájos engem mind az ami a Zrínyi tollából folyt. Jól írt magyarul, az akkori időhöz képest tudnillik, és a római írókat szerette követni. Ide teszem némely kijegyzett helyeit, melyekkel a maga helyén mi is haszonnal élhetünk.

*De szerencsétlen én! azaz: oh én szerencsétlen.**Panaszolkodnám a szerencsére — ma ellen.**te ítéleted rajta. — mint lelked rajta!**Soha senki oly szorgalmasan nem volt jelen (sich gegenwärtig) minden cselekedeteiben, mint Julius Caesar.**lassú tanács — nem szeleskedve, hanem érett lélekkel választott lépés.**Endre király Heinrich császárt Magyarországból kiheztette — azaz éhség által kergette ki.**mint az árvizet el kell folyni eresztetni. Duo infinitivi.**vitéz, vagy vitéztelen.**bizony dolog — azaz bizonyos.**„Nem csak csinálnak, de sőt nevelnek“ — duaeparticulae quod graecis solemne.*

Hunyadi Lászlónak vére istennél *nem ereszt feledé-
kenységet.*

Mátyás királynak elválasztását előbb *vigadták meg*
hogy sem lett.

Elaluvá oltalmát.

Elmentté tette vala magát, simulavit se abiisse.

Szüntelenebb isteni szolgálat — mehr als nöthig.

Elbabonázá magától a veszélyt — imádsággal akarta
elkergetni.

Az egész keresztyének regulájában — Enallage.

Én nem feldolgozni akarom ezeket, de másként hasz-
nálni.

Még a heynei Virgíl első kötete van könyveid közöl
nálam, és a Voltaire gyönyörű levelei. Kérlek, ezeket hagyd
itt még egy ideig, és ha bírod, engedd meg Dúlházy úrnak,
hogy a Conversations-Lexikonból kiküldhesse nekem azt a
két kötetet, amelyben a Sprache és az Übersetzen fordul
elő. Én bírom a Conversations-Lexikont, de az enyém csak
az R betűig tart. A többi még hátra van. Ezt is meg fogom
hozatni. Most van szükségem e két czikkelyre.

Mailáth tüzel, hogy adjam ki minél előbb Sallustot és
Cicerót. A kettőt egymás nélkül ki nem adhatom, mert nem
érném el czéloamat. Azt fogják bizonyítani, amit nekem ta-
gadnak ellenkezőim: — *Egy a nyelv, de az hely s a szóló
nyelve nem egy nyelv.* Sallust nem úgy szól mint a mindenek
által javalt és csudált Cicero, és mégis igen szépen szól.
Ezt a nagy igazságot fogja tanítani a kettőnek egyszeri kia-
dása. Dr. Beregszászi most ada ki ellenem egy nyolecz ár-
kusnyi munkát Patakon. Igen sok jó van benne az igen sok
rossz mellett. A munkát a pesti censor nem akará megen-
gedni hogy kiadhassa; ide küldé tehát, s oly parancsolattal
nyomtatták, hogy míg a typographus kész nem lesz vele.
senki ne lássa. Félt a doctor, hogy én hírét hallom, s ellen-
zeni fogom. — Nagyon megesalta magát bennem; én azt
soha sem ellenzettem volna. Két hozzá írt leveletem kinyom-
tattatá, s ezt szégyenlem. Minden tudja, hogy én reptében
szoktam írni leveleimet, és többire akkor, mikor kifáradtam
egyéb munkában. Mi a *suffixum*, azt én úgy tudom, mint

azt, hogy mi a *verbum*. De én a hozzá írt levélben azt nem a grammatikai értelemben, hanem a lexicálisban vettem a *postfixum* helyett. Megmagyarázza a tudós férjfiu, hogy ő is értette a Horácz szavát: *Si volet usus* etc. De hogy ezen értéssel egészen ellenkezőt taníta, mutatja a *Dissertatio*. — Hát még a Patak leírására tett jegyzésekben miket nem mond! Azonban valljuk meg, hogy tökély nem jutott embernek: B. is hibázott, én is hibáztam; B. is tanulhat tőlem, én is B.-től, s a Patak leírásában a gregárius deákok száma etc. etc. felől, bibliothekárius számolása felől, hibás volt a tudósítás, pedig én azt Vályi Nagygyal együtt dolgozám, és prof. Szombathy revidéálta, minekelőtte kiadtam. — Én Beregszászinnak felelni semmit nem fogok. Nem egymásnak valók vagyunk. — Tudni kell amit ő tud, az etymológiát. De egyebet is; s vagynak igen jó, igen szükséges és igen szép hibák. *Malum bene positum non debet tolli*. Ha ez a tudós orientalista a régi írókat is ismerné, nem volna ellensége az enallagével való szólásnak. Ő azt nem szenvedheti.

Sallust jobb most mint volt, de mi az a római originális mellett? Széllyel tépném valamikor a kettőt összehasonlítom. Ciceróm inkább kiállja az összehasonlítást. Szüntelen igazgatók rajta, s azon leszek, hogy ez idén kiereszthessem mindakettőt.

Még novemberben általküldém gróf Mailáthnak az Erd. Levelek felét, minthogy a gróf parancsolá, hogy küldjem által (németre akarja fordítani). Most veszem levelét, hogy öcsese (neveu) a perbenyiki, kivel gróf Eszterházy József megajándékozta Zemplént, még eddig sem küldötte kezéhez. Sajnáltnám ha ez elveszne, mert már ezt a Döbrentei itt léte után dolgoztam, és így ennek jóváhagyása után.

A szászok közül valaki egy czáfolást tett a Tud. Gyűjteménybe azon levelem felől, mely ott már megjelent. Talán a januáriusi darabban venni fogjuk. Dátumaim tagadhatatlanok. De ha igazat mond, megigazítom, s megvallom hibámat. Döbrentei mondja, hogy Erdélyben nagy haraggal vannak ellenem a szászok a *medv-faj* miatt. De ebben ugyan igazok nincsen. Lady Montaigne dáma volt, s a nagy világ szó-

lásaival derekasan ismeretes; és mégis ő is *medvének* nevezte volna azt a fajt, melynek paraszt sorsú tagjai a nyájas megszólítótól elfordúlnak, s egy-két syllabával felelnek kérdéseire, vagy épen nem. Bónis Sámuel úrral épen így bántak. És így nem hazugság amit mondok felölök.

Gróf Mailáth, igen is, kész a magyar anthológiával. 150 verszetet ad ki, kirekesztvén mind azt, ami alkalmi darabnak tekintethetik, azaz *amely valakihez van adreszsálva*. Régi baja a német íróknak, hogy az ilyek felől azt hiszik dass sie kein allgemeines Interesse erwecken können. Horáitz, Pindár őket megczáfолhatná. Látván, hogy a gróf ezt így akarja, nem igyekeztem elvonni szándékától. Ha ez nem volt volna, általküldém vala herczeg Schwarzenbergnek írt versedet. — Kisfaludy Károly is ily szándékkal van, s almanachjába ily tárgyú verszeteket bévenni nem akar. — A császárné megengedte, hogy neki dedicáltassék az almanach.

Lesz egy Zsebkönyvünk is. Igaz Sámuel úr adja ki Bécsben. A czímlapra a tokaji hegyet metszeté az én rajzolásom szerint. Ezt nekem már megküldötte; a kép igen szépen van dolgozva, de nem híven. Visszaírtam neki, hogy igazíttassa meg, s ígérte, hogy fogja. Annál inkább örvendek azon, mert az a szép hegy Szent-Mihályról tekintve épen az, amely Újhely mellől tekintve nápolyi szépségű: a Bónis Sámuel úr Nagyfaluja felől tekintve óriási rút forma.

Igaz maga szólíta meg, hogy Szent-Mihály című epigrammát Zsebkönyvébe felvehesse.

Nem hittem én azt, nemes lelkű férjfi, s nem is hiszem, és hinni soha nem fogom, hogy téged a fősvénység szállhasson meg: de hiszem azt, hogy ezek a tatárjáráshoz hasonlító idők téged is meghatnak, s elveszik nyugalmodat, mert súlyokat te is érzed minden gazdagságaid mellett. A sors nekem nem ada csaknem 900 házhelyű Szent-Mihályt, és amiket Sárosban és Zemplényben bírsz: engem irtóztató csapások érnek, és bár hát a feleségem menekedhetett volna meg a hasonló csapástól! de ötlet egy részben épen az érte, ami engem. Én megvallom, hogy mint a Horáitz Ménája, most éjjel nappal mindég a *fősvénység* gondjai foglalnak el. Sze-

retném gyermekeimnek azt a vallástételt adni szájokba, hogy atyjok igyekezett őket megmenteni a szegénység lelket ölő szükségétől, a világgal pedig azt láttatni, hogy én egyebet is csináltam volna mint könyveket, ha engedte volna állapotom és az idő. — Az a munka, amire vagy te buzdítottad Döbrenteit, vagy Döbrentei téged, gyönyörű lehet, de nem látom mint boldoguljatok. Minden írók nem ismertek. S az írók hada veszedelmes had. Erre is elmondhatjuk Voltairrel: *Illustres fous!* Alázatosok, szerények, nekik nem kell a dicsőség, ők érzik munkáscájok csekélységét, de ez a keresztén alázatosság gög, iszonyú gög. Engem ez vont bajba és háborúba. Bella geri placuit nullos habitura triumphos. Én egmonti lélekkel bírva, egyenességemmel önként léptem kelepczéjekbe, noha az Oránienek sokszor intettek, hogy ne higgyek nekik. Azon kell lennem, hogy becsülettel vághassam ki magamat a bajból, s ezt mondom: Bella geri placuit *magnos* habitura triumphos, mert ha az ügy kap triumphusokat, úgy mi is győztünk.

Hogy Zseni felől szeretettel szólasz, az nekem kevélységem. Azzal az intéssel eresztettem el, hogy csak a jók javallását keresse, nem a fényesekét; s meghagytam neki, hogy a senator Fried úr leánya társaságát keresse inkább, mint akárkiét másét. Harmadik kézből tudom, hogy a lányomat az az igen tiszteletes erkölcsű s gondolkozású személy, valamint atyja is és testvére, nagyon szeretik. Megbecsülhetetlen az a kegyesség, amelylyel éránta Te vagy, mert így a gyermek Téged, a mélt. grófnét és Comtesse Virginiet csudálhatja. Neki maga a természet már, de én is és az anyja, félnkséget adánk; elevenségre van szüksége, és a szebb társaságok tónusának eltanulására. Hol vehetne erre szebb és nagyobb példányokat mint a Te házában? Kérlek, fogadd attól az embertől, aki semmit nem adhat, az itt menő *títkos híreket* hálája jeléül s bizonyságául. Lelked nemessége azt hiteti velem, hogy Te nekem abban rosszúl semmit nem véssesz. Végasztalhatatlan volnék ha valamit találnál benne, ami megbánthatott volna. Élj szerencsésen, tisztelt barátom. s légy elhitetve az eránt, hogy téged forróbban senki sem tisztelt, senki sem szeretett, mint

Kazinczy Ferencz.

Mit mondasz a Cserei levelére? Nem jobb-e így szerettetni mint Te szerettetel, mint úgy, ahogy a mi ragyogó bábjaink, akik előtt görbedeznek, de vagy szidva vagy nevetve?

Mit mondasz Kornishoz írt epistolámra?

Gróf Eszterházy Károly püspökről is papirosra fogom tenni amiket tudok. Méltóztassál várakozással lenni.

CCXXXIII.

Kassa, febr. 6-d 1821.

Édes kedves Ferenczem!

Tegnapelőtt kapum küszöbén megbotlott alattam paripám, és mint egy villám, úgy esett egész terhével bal lábomra; hogyha ki nem rántottam volna azt a kengyelvasból — mivel a ló mindjárt ismét felugrott — bizonyosan maga után hurezolt volna; így csak a lábom zúzattatott össze és kimarúlt. Felszedém ugyan magam, de nem léphettem, és mint egy halottat vittek fel a grádieson. A lármára élémbe rohant feleségem, és kevésbe múlt hogy el nem ájúlt; most pedig plánta módjára a meleg ágyban fog kelleni vagy hat hétig sínlenem szerencsétlenségem. Valósággal „homme plante“ vagyok, és csak annyiban állat, hogy nagy fájdalmakat szenvedek; mert nem tudom bizonyosan: érez-e nagyobb része a növényeknek. Remélem, ki fogok gyógyulni. — Te szerencsésebb vagy — aminap megint fiat szült feleséged. De nem gyengíti-e az a sok szülés? Feleségem azt tartja, hogy a mostani idők inkább kedveznek az osztályoknak, mint a szaporításnak.

Minden tekintetben igaz amit a Gyulay házról írsz. Az ifjú gróf igen szelid erkölcsű, szép tehetsége van a muzsikában; az ifjabb kisasszony mesteri módon játszsza a sakkot; a grófné merő jószág.

A magyarok viselete Budán az egész nemzetet nevetségessé tévé Európa előtt. Azt mondatták a császárral : „totus mundus stultisat etc.“ Erről, mind a gondolatra, mind az előadásra nézve classica i kitételről azt lehet mondani, amit egy lengyel mondott bizonyos alkalmatossággal : „ani Grammatici, ani Politici.“ — Gróf Teleki Samu fia felesége gyönyeivel paszománoztatta ki mentéjét. Az egyik báró Prónaynak drap d'orból valának sarui. Mások temérdek portékákat szedtek fel a boltokból, hogy gazdagoknak láttassanak és tisztelkedhessenek. E mind azért volt, mert nimbussal (azaz sugárfény alatt) akartuk Ő Felségét Troppauba küldeni, és mivel a csehék hidegen fogadták a fejedelmet, mi melegen akartuk — és így az árnyékot elvetni Vrbnára, és magunkra hajtani a kegyességek fényeit és sugárjait. Ő Felsége soha sem volt kegyesebb. Gróf Almásy Kristóf azt projectálta : küldenének egy deputatiót a spanyolokhoz, és köszönnék meg nekik fejedelmünk kegyes ígéreteit. Gróf Teleki Lászlónét megcsókolta a királyné — valamennyi dáma a grófnéhoz tódult, és meg akarta ajkaival érni azt a szent helyet ahová a fejedelmi esők tapadtak. Részemről nem lett volna szükség az ily felséges nyomra — én a nélkül is szívesen megcsókoltam a kegyes, jó, okos, és minden módon gyönyörű grófnét. Ő Felségének Budáról lett elutazása után eltiltatott a nyomtatástól Gustermann munkája 3-dik darabja; később pedig két zsidót magyar nemessékké nevezett ki Ő Felsége. A királyné azt mondta : hogy Prágában 24 óra alatt több kéroleveléket kapott férje, mint két hét alatt Pesten. Csak Vurm, a fejevári püspök, szólott úgy amint az igazság, az okosság és a fejedelemhez való igaz bizodalom és hűség megkívánja; azt mondta tudniillik : „remélik a magyarok, hogy nem fogja őket ezután Ő Felsége pátensek által igazgattatni.“ Sok magyarok azt mondják : hogy közelebbi viseletek által Budán mostani constitútiójokat sok századokra megerősítették. Ezeknek pápaszenre lenne szükségök; nem hogy a nevetségest lássák, mint Fáy András, hanem hogy magok ne váljanak nevetségesekké. A magyarok viselete Budán káros és hazug hízkelés volt — mert megelégedést színlelt, és megcsalta a jó szívű, de nem messze látó, jámbor

fejedelmet. Tudod-e, hogy ámbátor azt kelle egynehány esztendőök előtt vitatni Gustermannak : hogy Magyarországon az első szülöttség jussa után megyen a korona: most mégis legközelebbé arról is gondolkoztak Bécsben, hogy a koronaörökös öcsese kövesse fejedelmünket a trónuson? Úgy hintik el mindenütt a visszavonás magvait az uralkodó házakban, és mind ezeket csak azok nem látják, akiket ezek a dolgok leginkább érdeklenek, és akikhez legközelebb esnek az effélék. — Cserei barátságát hálálom, de Erdélybe nem mehetek, mert nincs pénzem; oztán könnyen megeshetne, hogy oly rossz ideát kapnék ott is a bürokratiáról és az igazság kiszolgáltatásáról, amilyennel dosztig el vagyok telve a magyar bürokratiáról és justitiáról. Vén vagyok már akármely nagy úrnak, ha primás is, kegyelme keresésére. Úgy tetszik nekem : hogy ő herczegsége céljai és kinézései századjával ellenkeznek — meg lehet, hogy hibázom — vagy, hogy ő, mint nagyon nagyot lépett, szükségből, vagy háladatosságból, vagy a kegyelem megtartása végett, koholja intézétjeit. Hallom, azt mondta néki a császár mikor a keresztényi felekezetek megegyeztetéséről szólott a fejedelem előtt : „Mentsen meg a jó isten, tessék Spanyolországra vetni szemeit.“ — Ha a primásnak tetszeni szeretnék, azért lenne : hogy rajtad valami módon segíthessek; politikája, bizonytalan és gyanús popularitása kívánná meg, hogy valamely jeles protestáns férjfiú eránt tenne valami jelest. Az én pályám bevégeződött. Ha élek és ki találnék még egyszer bújni kedves, csendes homályomból, az csak akkor fogna lenni, ha a kormányszék systemáját megváltoztatni kényteleníttetne. Akkor bizonyosan a köz boldogságon igyekezném : ezt mindég előmozdítja a derék emberek eránt mutatott pártfogás. Én nem tudok nemderék embert szeretni, de tudom tűrni, és szívesen javítok rajta, ha és amikor lehet. Még gyermekeim miatt sem hajhászom nagyon a nagy urakat; úgy igyekszem inkább fiaimat nevelni : ut ipsa etiam fortuna carere possint. Az amit az ember a köz jóra nézve tehet, igen kevés és igen lassú haladású, ha nincs oly helyheztetésben, hogy szívével, eszével és nyelvével a dolgozon rugtathasson.

Nálam vala tegnap Deresényi, kért: beszéljélek le acquisitiódról. Céljait nem tudhatom: de, mint okos és tapasztalt embert, barátodnak tartván, nem gondolhatom, hogy egy oly jó fejű ember alacsony lélekből származott tanácsot adhasson. Előhozom hát a dolgot, a nélkül hogy legkisebb ítéllettételt engedjek magamnak egy oly dologra nézve, melynek környülményei nincsenek tudva előtttem. Az afféle emberek mint mi ketten vagyunk, azért igyekeznek némelyek megcsalni, mert tudják, hogy mi teljességgel nem tudunk a csaláshoz; ha mi akarnánk vagy tudnánk eszünket arra fordítani, ők járnák meg nem mi; de olykor ők boldogúlnak; a mi kötelességünk tehát felvigyázni, hogy ne boldogúlhassanak, és némelykor szívünkre vetni eszünk zaboláját.

Én a Brassói Müllerről mindég úgy vélekedtem, hogy ő ahoz a francia bibliothecáriushoz hasonlít, kit egy udvarnag azért ajánlott jövedelemministernek, mivel nem igen nyúlt ahoz ami rá vala bízva; de ha nyúl, jobb hogy bibliothecárius maradjon.

Nagyon kellemetes gróf Kornishoz írt versezeted. Ha én valék apja gondolatodnak, meg kell vallanom, hogy szerencsésen szülő anyában valék nemző.

Exspectemus omnia a tempore. Hijába iparkodunk venségünkre pénzt szerezni. Látod, minő hasztalan iparkodtam. Te nem-iparkodásoddal azt nyerted, hogy kevesebb gondok közt éltél. Malum mole sua remedium inveniet. Esmered az olasz közmondást:

Chi a venti non fa,

A trenta non sa,

A quaranta non ha,

Che si vadi far buzazar a cinquanta.

De hol és ki vágyna már most ránk ezen hideg klímában? Ifjú katonáink sorsa lesz az Nápolyban, ha háborúra kerül a dolog. Rájok egy más olasz közmondás is fog illeni: „Veder Napoli, e poi morir.“ Bocsásd meg cynismusaimat — nem vagyok én azért maró, hanem szerető, szenvedő és bajait békességgel és csendességgel tűrő

hív Jókád.

Febr. 8-d. 1821.

Század volt a múlt éj, de nem a csendes álom, hanem a fájdalomra nézve. Elfelejteté velem már korán reggel azokat drága, szeretetre méltó leveled. Jókat jegyzél ki Zrínyiből, de lehetett volna-e rosszát? A Conversations-Lexikonból küldöm a kívánt kötetet. Többi könyveimet is bírd ameddig tetszik.

A nem, amelyben írunk, az író tulajdonsága; az akkori ihlettetés, a gondolatok és érzetek természete szokta kiszabni lelkünk szüleményei ruháját és annak formáit; máskép írt hát Cicero és máskép Sallust, sőt mind ez mind az különbözőképen e vagy ama nemben, de sőt órában is. Ha históriát írt volna Cicero, históriai stylusát csudálnám, noha az nagyon különbözne akár böleselkedő, akár szószólói előadásától; azonban kitűnne mindenütt Cicero, és a historicus Cicero oly kevésse lenne historicus Sallust, mint a historicus Sallust historicus Cicero.

A *berkek* homálya fedte be Berekszászi fejét. Ő mindent az etymológiára és a legszorosabb grammatikai regulákra épít — piommal egyenget mindent, azért nehézkes esze járása, s nem áldozott soha a Grátiáknak. Nem kér tanácsot a fültől, a szívtől, és mindent csupán a puszta tudományban keres; nem hajt semmit a sokoldalúságra valamely nyelvben; nála nem rend a regula, hanem láncz és békó; egyszerűval: ő soha még felé sem emelkedett a nyelv ideáljához; ha tőle függene: még szaporitaná a nyelv reguláit, és felkurkászná egész napkeletet, hogy kormányzabola alá vesse lelkünk haladását. Fiaimat csúnyáknak nézné, mert nem hasonlítanak hozzám, holott tudja feleségem, és az egész világ szintúgy mint én meg vagyunk győződve: hogy tőlem származnak. Vele hát és Kassaival megszűnik minden okoskodás, mert ők úgy belé merültek a grammatikába, hogy nem is gyanítják a nyelv philosophiáját és aesthetikáját, s azt gondolják, hogy élő nyelvünk be van már fejezve. Az pedig hogy elhibáztad a tanulók számát Patakon, oly kicsi botlás, mint maga a tárgy, melyben botlottál. De ne szóljunk többé az oly

tudósokról, kik nem akarják látni és érzeni, hogy mindég fel kell áldozni az etymológiát az euphoniának, valahányszor a kettő összeütközik. Hazánkban semmi sem terjeszkedik nehezebben a jó ízlésnél: ennek sok oka van, de most ebbe nem bocsátkozom.

Zseni ma is nálunk ebédelt. Szülei után senki sem szereti jobban mint mi. Nagyon el volt a falun foglalva Virginiám, azért nem folytatta a levelezést; majd rá parancsolok, hogy folytassa, — de ne avatkozzanak bele a szülék, hanem olvassák a leveleket, és tegyék megjegyzéseiket a leánykák előtt; így igazulni fog a kifejtődés, nem akadályoztatni.

Mi Döbrenteivel csak a fő írókat és a főbb munkákat akarnók megesmertetni.

Mit írjak még betegágyamból, hol újra Gibbont és Quintiliánt olvasom? azt: hogy jobb szerettem volna a Pegasussal botlani, mert sok, öt hat hétig az ágyhoz szegeztetni, mindég hanyat feküdni, nem mozdulhatni, és fájdalmakat szenvedni, mikor mások járnak kelnek a derült ég alatt, és eszükbe sem jut, hogy eleszuszkodhatnának és nyakokat törhetnék. Sed levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas.

Sőgorod gyakran meglátogat. — Talán írok betegágyamból egynehány nyavalygó jegyzeteket a közted s Berekszászi közt folyó háborúcskára; de békéltető szándékkal, és, amennyire csak lehetni fog, csipkedések, ha nem is mindég csiklandozások, nélkül.

Szabó úr Orfila munkáját a mérgekről lefordította és nékem dedicálta. Vale

Pipsz.

U. I. Köszönöm az ipam- és magamról való történeti jegyzeteket; hasonlókat várok Eszterházy Károlyról, a püspökről.

CCXXXIV.

Tisztelt, kedves barátom!

Te bajban vagy, fekszel, szenvedsz, s én kinyajd, únalmaid enyhítésére nem lehetek. Mely hálátalan volnék én, kedves barátom, ha lehetne mennem, s hidegségből nem mennék. Oly időket élünk hogy legszentebb kötelességinket sem lehet teljesítenünk, hogy a legédesebb gyönyörűséggel sem élhetünk. Nem te vesztesz, hanem én, hogy hozzád nem mehetek. Hidd azonban, hogy szerencsétlenségedet senki sem sajnálja inkább, senki sem kívánja inkább felgyógyulásodat, mint én.

Zemplény vármegye engem arra parancsolt, hogy rendtelenségbe jutott levelestárját tekintsem végig, s hozzam helyre a hibát. Szirmay Antal azt 1783. kezdette rendbe hozni, de azolta a rend feldúlott. Ez a munka halálomig eltarthat. Ha harmincz esztendő előtt vettem volna a parancsolatot, mely örömmel teljesítettem volna! Sokat lehetett volna tanulnom. De most a házi gondok, literatúrai igyekezeim nem engedik, hogy örömmel tegyem amit kénytelen-ségből és csak azért teszek, mert erre a köz bizodalom hív meg, és azért is, mert senki sincs aki tegye. Mindjárt gyűlésbe mégyünk, és így sietve kell bérekeszteni leveletem. —

Lyányom valóban nőni kezd, s annak örvendek. De én nem csak testi növést tapasztalok rajta, hanem lelkit is. Azt azon szerencséjének köszönöm, hogy Te nemeslelkű barátom ötet házadba, s a mélt. grófné a maga szemei előtt, Comtesse Virginie a maga társaságában megszenvedik. Kimondhatatlan kedves nékem az, hogy Zseni a te lelked kedves gyermekét Comtesse Virginiet mindenek felett szereti.

De élj szerencsésen. Bár azt hallhassam, hogy már jársz, és sántítás nélkül. Én régen nem lovageltam; kedves ménemet az idén agyon kelle lövetnem, s nincs hátí lovam, s isten tudja mikor engedi erszényem hogy egy tüzest kap-

hassak. Mert a tüzetlenre nem örömet ülök. A paripa is úgy kedves mint a vers. Qui tunc denique habent . . . . leporem Si quod pruriat, incitare possunt. Öllelek forró tisztelettel.

Újhely, mart. 12-d. 1821.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

CCXXXV.

Kassa, ápril 13-d. 1821.

Kedves barátom!

Köszönöm a szíves emlékezetet. Lábam még mindég koldus; hasonlít urához. Sántikálok mint a szerencsém, minden lépésem fájdalom, nem tudnék Nymphát kergetni: — vagy elszalasztanám, vagy kis ujja taszintásával eldöntene; a tekenősbéka utól érhetne. Tíz esztendő előtt, vagy még előbb, nyereségnek veendeném szerencsétlenségem, mert nem ártott volna olykor lassabban haladnom, mind lábom-, mind eszem-, mind szívemmel, mivel a frisseségre és lassúságra nézve egyarányuságba szokta magát többnyire tenni a lélek a testtel; és nem rossz, kivált nálunk, öszvérnek lenni; minekutána többet és inkább botlik a rossz úton a friss paripa. Azzal vigasztalhatnám magamat, hogy mind Byron mind Scott, a mostani Anglia két nevezetes költői, szintúgy sánták; de azért nem költő valaki, mert vagy sánta vagy vak; sántikálás nélkül vagy még azelőtt kellene tudni poetának lenni, ha oly dolog lenne a költeményesség, melyet meg lehetne tanulni. Vigye az ördög a szárnyakat, az amoda felhívott, s ott aethert hasító repülést. Felkiáltok olykor, ha itt alant bízegni kell minden lépten! de csakhamar igazítom megint szavaimat, s így szólítom lelkemet: Szállj, szállj e nyomorúlt, zavaros, szenvedni teremtet kis golyóbison, oszló bőrbe esontba bőrtönözött ég-szülötte, szabad lelkem, honnod felé,

kibontakozván, amennyiszer csak lehet, mostani hazádnak (mely téged oly kevéssé ért s esmér) görösös alattságaiból! Bár a sántikálás lenne legnagyobb kínod, és a testi rossz az emberi nemzet legfőbb baja! de némely emberek kevélysége, bohósága, gonoszsága, ravaszsága, alávalósága tette és teszi az emberiség szerencsétlenségét. Adj a úristen, hogy ez az új, nagy és igen nevezetes vita, mely az álorczáját elvetett despotai ravasz, setét, fertelmes és a szabadság újlag felgyújtott világlo szép lelke közt kezdődik, el ne fojtassék, mert később még több vérbe fogna kerülni; és utóljára mégis csak ex natura rei a szabadságnak fog kelleni győzedelmeskedni.

A közmondásnak : Veder Napoli, legalább első része eddig bételjesede :

O madre un dì d'ogni più raro ingegno,
 Agli uomini e agli dei terra gradita,
 Fu iniquo fato o fu del ciel lo sdegno
 Che l'antica da te gloria ha bandita,
 E sul collo ti calca il giogo indegno,
 Onde sorgere non possi a nuova vita?
 Lacera desolata abbieta oppressa,
 O Italia, in te non trovo io più te stessa.

Quei perda il ciel per cui dottrina e lumi
 E l'industria dei popoli vien spenta,
 E ignoranza nell' alma e n' i costumi,
 L' ignavia ed il torpor nutre e fomenta.
 A lui fra quei che nelli suoi volumi
 Son alto spregio e con orror rammenta,
 Luogo d'obbrobrio assegnerà la storia,
 E il mondo esecreranne la memoria.

ma lasciam stare

Ciò che sentir non può che con dolore
 Chi ha in petto un' alma e un briciolin di core.

Abbate Casti nella Papessa Giovanni.

Most tetszik ki, hogy minő kárt tett az emberiségnek Napoleon. Félnek a népek új dynastiák segedelmével sorsoakat jobbitani, mert a corsicai dynastia a jégre vitte várokozásokat. A szabadságot kellett volna előbb megfundálni

Európa északi részében; és úgy oztán megbuktatni vagy az igazság korlátjai közé szorítani az angoly hatalomnak visszaéléseit; de Napoleon a dolgot megfordította — lánczokat adott a szárazföldnek, hogy azt Angliának lánczaitól felszabadítsa; így egy nemű rabság helyébe más neműt helyezettett; a szabadság reményét csak pályája végén mutogatta, maga a pálya területén pedig sarszigazgatást organizált. Timoleon, vagy Epaminondas, vagy Washington, nem Nagy Sándor vagy Caesar, kell a despotismus és az anarchia minden viszontagságain egy fél század alatt keresztülment Európának.

Kérlek, kedves barátom, ne veszejtsd el a látás kincseit, a históriai kincsekért. Én nem igen szeretem a históriát, nem csak azért hogy sokszor nem igen szépen, hanem csúnyául hazud, hanem azért leginkább: mert mikor igazat mond is, többnyire csak csúf, ravasz, és alávaló lelkeket és azok fertelmes tetteit kénytelen emliteni; de azért olvasom, mert dolog- és emberismeretet merít az ember belőle.

Édes kellemetes leányod igen jól van ajánlva nálunk. Hidd el, hogy Virgíniának kell olykor tőle tanulni kellemetességet.

Dúlházy mindég különös örömmel szolgál neked mindenekben, mivel felette tisztel és szeret, és nem csak látja, hogy én is szeretlek és tisztellek, hanem azt is, hogy nem ajánlhatja magát jobban nékem, mint mikor téged egy azon mértékben, mint én, mind tisztel, mind szeret.

Íme legközelebbi levelém Döbrenteihez.

A Boeskey István és Bethlen Gábor fejedelmek aláírásaik lemásolását köszönöm.

Vale, deliciae meae. Írj nekem gyakran, ha rá érsz, és szemed engedi.

örök hived

Pipsz.

(Döbrenteihez.)

Tekintetes úr, drága, kedves barátom!

Talán ilyforma levelet lehetne írnom azokhoz, kiket Szent-Mihályon feljegyezgettünk, hogy minket segítsenek a

psychologico-literaria biographiák írásában, azaz : a nevezetesebb magyar írók jelesebb munkáik magesmertetésében.

— „A magyar nyelven írott jelesebb munkák és szerzőjük megesmertetése, nem csak egy nagy hézakot pótolna ki literatúránkban, hanem ennek épebb és frissebb növései kijelelését könnyebbítvén, ebbeli, mind kineseinket, mind hiánosságainkat az egész magyar közönség előtt fel is fedezné. Hasznos lehetne még azoknak is, kik magok üzik nálunk vagy a komolyabb, vagy a szép-tudományokat, azokra nézve pedig, kik csupán tanulói és kedvelői literatúránknak, szükséges. Ha nemzeti kimívelődésünk és csinosodásunk gyarapodását terjedni akarjuk látni : azokat az esmereteket kell terjesztenünk, melyek a magyar elmék kifejtődéseit a honni pályán bélyegezik; mind a jelen, mind a jövőndő kor elibe kell vinni azon fáradozó hazafiak dicső törekedéseit, kik a nemzet lélekbeli sajátjának részszerint szerzői, részszerint megörzői, belőlünk nem csak nemzetet alkotni, vagy legalább nemzetiségünket fenntartani, hanem ezen elnyomtatott s lappangva terjedett és nevedett elalacsonyodását most már elevenebben érző hazára minőminő dísz is hozni iparkodtak.

Ezen czély elérésében pedig talán a szerint lenne szükséges eljárni : hogy az e tekintetben szerzendő munka köz részvételt gerjeszthessen s tetemes segítségül szolgálhasson az idővel készitendő magyar literatúra históriájának; úgy kellene tehát írva lennie „ut et indocti intelligant, et docti intelligere curent.“

A nevezetesebb szerzők fejtvén ki nevezetesebb írásaikban mind a nyelv, mind a nemzeti literatúra, mind pedig a nemzet lelkét: elmellőzhetetlen volna e kifejtődések észrevétele, de még azt sem kellene elmellőzni, ami az író vagy könyvét bélyegezi, ami a szerző életéből szíve s esze nem mindennapi szabását és járását kijeleli, személyezi, megkülönbözteti; és ami, a bár apróbb, de részvétetőbb tettecskék s véletlen nyilatkoztatások kipattanásainál fogva, akár emberi, akár tudományi, akár hazafiúi tekintetben tanuságos.

Nem kellene annakokáért az illetén munkának vagy a lelketlen esontvázhoz, vagy valamely mutató táblához, sem pedig ellenben a szentivány énekéhez hasonlítani, hanem in-

kább közészerű rámába szoríttatottnak lennie, s oly hasonlatos és eleven rajzolatokat foglalni magában, melyek a magoknak e tárgyban esmereteket szerzeni akaró olvasókat szintűgy fáradság és únalom, valamint szembetűnő hiánosságok nélkül kielégíthessék.

Voltaire a XIV. Lajos kora íróinak betűk sora szerint készített lajstroma nem egyéb egy igen elmés mutatótáblánál. Jördens „Német prosaisták és költők lexikona“ pedig, sok haszontalan apróságokkal is meg vagyon rakva, melyeket ő olykor fárasztó nyúlósággal és tágassággal szeret előbeszélni.

Bod Péter Magyar Athenása talán máskép íródott volna akármelyik hajdani athenaitól Athenában. Leginkább gyönyörködik az író az isteni tudományt kereső szerzők és könyvek említésében, és az egyébaránt többnyire nagyon idvességes és épületes munkák nem ritkán mosolyokra gerjesztő czímjeit különös gonddal hordja elő. A valóban ritka érdemű Pápay Sámuelünk, jövendő követőire bízta az általa felhordott jelesebb írók munkái valamivel bővebb kikémlelését. A magyar lyrát virágoztató Virágunk csak azon íróinkat említi, kik római, vagy inkább görög, mértéken verseltenek.

Azon gondolatra fakadtunk tehát Döbrentei barátommal : hogy a nevezetesebb magyar írók élete s nevezetesebb munkáik nagyjából arányzott megvizsgálásának neki feküdjünk ; és mind őket, mind pedig jelesebb elméleti szerzeményeiket, emberi, tudományi és hazafiúi tekintetben honi nyelvünkön megismértessük.

Nem állítjuk mi, hogy az említett magyar írókon kívül még egészen puszta nálunk ez a mező. Horányi kezde már e pályába belépni ; de nem igen szólhatott magyar lélekkel latin nyelven a magyar írókról. A magyar szájú Photiusunk Molnár, tágasabb, de egyszersmind határozatlanabb körre szorította fáradozásait ; azonban neki sem czélja a magyar literatúra és az abban tündöklő elmék kifejtődése. Sommázó kivonásai közé csak helylyel-helylyel s mintegy elvétve melltatta ő e vagy ama magyar munkát a kiszemelésre és könyvbírásgára. Ladvoeat fordítója és Mokry szintűgy keveset

ügyelnek honi nyelvünkön megszólamló tudósainkra. Kazinczy szokott kecses előadása mellett, Báróczyt és Daykát esmértette meg velünk, és nem lehet tagadni, hogy kimívelt testvérlelkű biographost nyertenek benne két jeles emlékezetű magyar lelkeink. Domby nem mondott eleget Csokonairól, s mindamellett helylyel-helylyel tömöttebb, és mégis könnyebben folyó lehetett volna előadása. — Az igazán költeményes elméjű Csokonaink árnyéka egy valamennyire nehézkesség és gavallérosság nélkül rajzolni és festeni tudó biographosra már régen várakozik. — Az Erdélyi Muzeumban, a Tud. Gyűjteményben, és hol itt, hol másutt egyebütt, külön-külön kezek, mintegy elszórva, emeltenek ugyan némely jelesebb íróinknak emlékeket : de, amint mondám, melleslegnek valának ezen dicsőítések, és külön-külön czélyokra nézve készítettván, ha az általunk felvett nézőpont szerint segedelműl szolgálhatnak is, a magunknak kiszabott arány megjárására azonban nem látszhatnak elegendőknek.

Érezzük a fogyatkozásokat, akár a kútfejek tekintetében, akár egy kezünk ügyében lévő tökéletes magyar bibliotheka hiánosságában ; akár végtére a magunk tehetségében, sőt még magában az időben is ; és azért bátorzkodunk a T. Úrhoz folyamodni, megkérvén barátságosan, hazánk literatúrája gyarapodása és terjedése nevében : hogy minket, a javaslott tekintetek szerint, a szándékozott munka kidolgozásában mentől előbb segíteni méltóztassék ; úgy pedig : hogy elébb a maga életéből a részvetetőbbeket velünk közölje, ezután pedig, az ítélete szerint, élt és élő előkelőbb íróinkról s jelesebb munkáikról mindazokat kijegyezze, melyek esmeretére jutottak, és amelyeket a köz figyelemre méltóknak találанд.

Kétség kívül, nem fogja a T. Úr rossz néven venni, ha az eként összegyűlt materiálékat a magunkéival egybevetvén, a kiválasztásban, elrendelésben és czélyunkra szükséges vizsgálatokban önnön nézéseinket fogjuk követni.

Szerénységünkről bizonyos lehet a T. Úr. Óva, kény nélkül, kíméléssel és csak mintegy elhintve hordandjuk elő ítéleteinket, jól érezvén, hogy könnyebb a mustrálgatás a teremtésnél ; hogy literatúránk mostani állásában sarkantyúra

még inkább, hogysem ostorra, szorúltunk, és hogy ott is, ahol vesszőcskére lenne szükség, tanácsosabb legyinteni, mint vesszőzni. A hozzánk az enyészet kebeléből által élő holtakat azonban valamivel szorosabb rámára fog venni kellenünk; nem azért, mivel már itt köztünk többé nem érznek, hanem hogy a jó ízlés való mértékeit az élőkkel annál jobban éreztessük; s ennél fogva az ész és szív pallérozódását a míveletlenebb hazafiaknál gyűlöletességek nélkül gyarapíthassuk és terjeszthessük. Magunkba tért indulattal, a felebaráti szeretet és illendőség vezetékjei után fogjuk mindazonáltal gondolatainkat és érzeteinket kilehelleni; őrizkedvén a szélsőségektől és túlságoktól. A philosophiai és aesthetikai lelket hívjuk majd segítségül, részrehajlás és előítéletek nélkül: mind a kilencz Múzsákat külön-külön, de egymást szerető szép testvéreknek nézvén, s nem mutatván a literatúra e vagy ama neméhez, vagy a nemek ehez vagy ama fajához, nagyobb vagy kisebb ragaszkodást. A hízelkedést vagy gúnyolást egyenlőképen elkerülendjük. Azon fogunk iparkodni, hogy olykori elmosolyodásaink, minden vágás, szúrás és csipkedés nélkül serkedező ártatlan fakadásainkkal, ne csak az olvasót, hanem még magát a szerzőt is csiklandoztassák, sebet pedig soha se ejtsenek. Szintügy ojni fogjuk magunkat a csupa rámutatásoktól (indications), mint a terjeszkedő lepentyűségtől (Weitschweifigkeit). Semmitől sem fogunk úgy irtózni az előadásban, mint a homályosságtól, és semmit annyira kerülni, mint a ezikornyákat. Czélyunkat elvétenők, ha a nevezetességek helyét tanúság nélkül való holmi unalmas csipcesupságoktól elfoglaltatván, hiú fonákságokkal bátorzkodnánk előállani.

E szemmel tartott zsinórmértékek között fogna haladni igyekezetünk, ha segítetténk. Nem kevésbbé lenne hazánk mostan élő tudósai sajátja ez a munka, mint a miénk. Az ő ítéletjek együtt véve határozná meg előttünk: kiket tartsunk jelesebb íróknak, és mely munkákat, a literatúrát legtagasabb értelemben vévén, nevezeteseeknek.

Bizodalmas remények közt merem tehát törekedéseinket ajállani, melyekre a T. Úr szíves részvételét, segedelmét és

pártfogását vonni óhajtván, megkülönböztetett tisztelettel szünet nélkül maradok a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgálja

Gr. D. J.“

Utánírás. A levél megvolna, de már most nem csak az a kérdés, hogy helyben hagyja-e a Tettes Úr, és mit akar abból kihagyatni, vagy bele tétetni, vagy hol és hogy akarja változtatni, mert én részemről ezt egészen a Tettes Úrra bízom; hanem arról kell gondolkoznunk : hogy senkit meg ne bántunk, mikor némelyek önszeretetének hízelkedünk. Tisztelendő és Tiszteletes Kassai és Berekszászi urak, ezen két felfuvalkodott hátra tévői az euphoniának, az etymológiának pedig nagyon pislogó és füstölő, de töredékeny lámpássai, fellelte megkeseríttetnének, ha p. o. Kazinczynak és Verseghynek írának czélunkra nézve levelet, nékiek pedig nem; így történne több másokkal is. Legjobb lenne tehát a közlött levelet a Tettes Úr javításai és változtatásai után a Tud. Gyűjteményben mint egy köz megkérést részünkről a magyar tudósokhoz, kinyomtattatni ; hozzá tévén : hogy feleleteiket, ahogy kinek tetszeni fogna, mentől előbb vagy a Tettes Úrhoz vagy hozzám utasítsák; vagy nem bánom, ha csupán csak hozzám, hogy a postaköltségektől megkímélődjön a Tettes Úr. Közlenénk mi azonnal egymással ezen feleleteket, mert gyakran találtnak Pest és Kassa közt biztos utazók, és könnyű volna azután magunk közt elvégezni, ki melyik írófogná kidolgozása tárgyául venni? Mikor e meglenne, mindegyikünk elébb egy-egy íróf próbául választana; e próbadolgozásainkat szintűgy közlenők egymással, és minden őszinteséggel megtennők jegyzeteinket mind az előhordott dolgokra, mind pedig az előadásra nézve; így közös igyekezettel igazulván, és kidolgozásainkat a plánunkkal egybevetvén, alkalmasint magunkévá tennők azon lelket, mely által e munka készítésében lelkesíttetni akartunk.

. . . . . Si quid novisti rectius istis,

Candidus imperti, si non, his utere mecum.

CCXXXVI.

Széphalom, június 7-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Zsenim által fogja adni Comtesse Virginienek az Igaz Sámuel szépen nyomtatott Zsebkönyvét, én pedig kérlek, méltóztassál bizonyossá tenni a Comtesset, hogy amit a könyvbe írtam, nem üres beszéd. Ha Zseniben van valami kedveltető, azt ő mind neked, ő nagyságának a mélt. grófnénak s Comtesse Virginienek köszöni, s fogja köszönni öreg napjaiban is. Neki éppen arra volt legnagyobb szüksége, amit házadnál tanult. Nálunk, kiket a falusi paraszt (rusticus) élet nagy részben paraszttokká teve, még módunkban és egy részt gondolkozásunkban is, azt soha sem tanulta volna meg.

Ez a Zsebkönyv sok jó darabokat foglal magában; én a Klauzál kis románkáját szeretem leginkább; ezután a Pap József Tengeri Utazását, a Podmaniczky és Szilágyi Ferencz könnyű, sima, eleven románját, s Igaznak előbeszédecskéjét. A Gara reze irtóztató; a Hunyadié nem rossz; a Mátyás képe jól van rézbe metszve. Elpirúltam, megpillantván nevet a tokaji hegy rajzolatja alatt. A rakamazi felen nem egészen jó; a másik felével meg vagyok elégedve. Studod-e Te, édes barátom, hogy ez a gyönyörű hegy éppen úgy látszik a Te Szent-Mihályodról is, de megfordítva, mint ha ezt a tükörből néznéd? Ezáltal a hegy nekem még érdeklőbb.

Itt az a hír támadt négy nap előtt, hogy Consil. Vay József megholt. Még azt is beszéllék, hogy a kriptába tétett minden pompa nélkül, s a fényes temetés akkor fog tartatni, midőn vejei s leányai együvé gyülekezhetnek. De tegnap beszéllé nekem fő-fiskális Dókus úr, hogy Szrogh prókátor Miskolczról nála volt, s azt beszéllé, hogy Lazarini nevű orvosa Pestről hozzá hozatván, lépgyulladásából felgyógyította, s már fennjár, egészségesen s vígan. Viceispán

Ragályi István meglátogató, s Vay ötöt kiterjesztett karokkal fogadá : *Jer, édes Istvánom, hadd öleljelek meg. Csak a más világ felől ne tudakozz semmit; mert azt úgy nem tudom mint van, mint-Te nem tudod.* — Femme qui pet, n'est pas morte, mondá Rousseau-nak az a kövér asszony, akinél szolgált, s befördülván a fal felé a lövés után, meghala. Homme qui badine, n'est pas mort, ezt mondhatni itt.

Én éjjel nappal pénzt csinállok, de csak álmaimban. Quem vocet divum populus ruentis imperi rebus? De ha pénzt csinálhatok, s hozzá foghatok plánumomhoz, nem lesz ezekre a ránk most ugyan nem sokat ügyelő istenecskekkel (így). Hordja el őket a manó, hogy nálunk nélkül semmit nem tehetnek. Dúlházy úrnak 16 ftot kellene küldenem, s kénytelen vagyok várakoztatni.

Prof. Kézy nálam volt e napokban. Sokat szólván Virgil felől, kezébe adám a Heyne Virgiljének első kötetét, hogy valamit kikereshessen. Tudakozta hol vettem, s mondtam, hogy a Tiéd. Szeretné megvenni ha eladó volna, pedig pénze neki sincs, mint senkinek, az uzsorásokat kivéven.

Vályi Nagyné megszólíta, hogy készítsem az előbeszédet az Iliászhoz. Én az elébe ezt óhajtanám tenni :

A HAZA REMÉNYEINEK,
AURÉL, MARCELL, EMÍL
TESTVÉREKNEK,
A GRÓF DEZSÖFFY JÓZSEF ÉS GRÓF SZTÁRAY
ELEONÓRA FIJAINKNAK,
kiket atyjok bölcsesége, a közönséges szokás ellen,
a görög nyelv tanulása által vezet
a rómaiéra.

Kézy beszéli, hogy május 20-dikán Józsa nála volt, s kérte, engedné hogy hallgatója lehessen a Homér felett tartott leczkéken. Én, úgymond, tegnap jelen valék a Prof. Úr leczkéjén, s láttam hogy ott van mit tanulnom. Mondja Kézy, hogy elbeszéli, mely szíves fájdalommal hagyá oda gyermekeit. Az én grófom, monda Józsa, korántsem úgy áll hogy gyermekeinek nem-nevelhetésétől tarthatna : de ha úgy

volna szegény, ahogy most egyike a mi gazdagainknak, én azonnal visszamennék, vagy általvenném nevelésüket. S a szó Józst nagyon megkedvelteté Kézyvel. Volt Józsa nálam is, itt menvén keresztül Patakra, midőn oda hagyá Kassát; de csak öt minutumig múlata, s kertemben, hol én öt egész hétig úgy dolgoztattam, s dolgoztam, hogy ezen egész hosszú idő alatt könyv sem vala kezemben. Azolta újra dolgozám ismét Sallustot, s most végre *végképen*.

Most a Cicero Leveli teszik minden örömeimet. Azokban élek testestül lelkestül. Élj szerencsésen, édes barátom. Nem szükség újabb jelét adni tiszteletemnek, imádásomnak, de azt én nem is éretted mondom, hanem magamért.

— Mint tetszett a *minden Russzusok autokratorja*? a szép Alexander?

CCXXXVII.

Széphalom, június 11-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Zseni oda hagyja Kassát. Kért hogy magam menjek érte, s köszönjem meg azt a sok kegyességet, melylyel éránta Te magad, ő nagysága a mélt. grófné s Comtesse Virginie viseltetni méltóztattatok. De nekem azt az utat erszényem nem engedi tenni; minden pénz nélkül vagyok. Vedd tehát annyinak, mint ha betegség tartóztatna. Barátom, hol állunk? A tanítványok az idvezítőt felverték alvásából, midőn hajójok el akara merülni. Azt cselekedném én is amit ők, ha hasznát látnám.

Én alchymista nem vagyok, s oly lelkeket nem hiszek, akik kimutassák az érzek ereit és a leásott kincseket. De ha pénzt kaphatnék kölesön, amit esztendő olta mindég keresek, úgy tudnám vinni dolgaimat, hogy még most is kivergődhessek minden bajaimból, sőt meggazdagodhassak. E nyáron tiszteletedre leszek Sz.-Mihályon s elődbe teszem

calculusaimat, s Te légy bírám. Nekem az volt minden szerencsétlenségem elejétől fogva, hogy pénzt nem kaptam kölcsön, s a nélkül hogy az ember vessen, nem arathat. Az imádást érdemlő gróf Vondernothné Szilváson 1806-ban meghallá, hogy egy szőlőt akarnék venni 2500 fton. Maga izent, hogy ád. Még azon esztendőben visszakapám a pénzt, úgy hogy a szőlő ingyen marada. 1811. egy más szőlőt vettem. Ingyen marada az is még azon esztendőben. S a felvett pénzt régen lefizettem.

Én 7 gyermek testvére s 7 gyermek atyja mint élek e nehéz időkben, képzelheted. Minap itt ebédele a sógorom. A húga egyszer megszólítja : Lasse doch Gefühle der Natur in deinem Herzen erwecken. Képzeld, mit felele : Wir leben nicht im Stande der Natur, sondern in dem der Socialität, und dieser erlaubt, dass wir prozessuiren. Elborzadtam a szóra. No jó, mondám, barátom. Hagyd tehát, hogy Sophie után én szóljak. Te bizonyosan nem perlenél, ha azt nem hinnéd, hogy nyerni fogsz. Ha azt hiszed, legalább ne tartóztasd a pert. — Én pedig declarálom, felele, hogy mindaddig vonom, valamíg meg nem kapom Ónodot. — De tehát a feleséged, én, és gyermekeink, kik unokái az atyádnak, okai vagyunk, hogy Te Ónodot meg nem kaptad? Mit mutat az institutumom, judicátusom, actióm stabilizálása? azt-e hogy igazad van? Íme gróf Csáky Antalné a te pesti prókátorodat, Bujanovicsot magához hívatá : Sie wissen, ich bin die Schwester der Török, und dass ich sie herzlichst liebe. Sprechen Sie also frey. Gewinnen die Schwestern meines Schwagers Kázmér? — Bujanovics azt felelte hogy bizonyosan megnyerjük, csak fizessünk. Miért vonod hát a pert? Gondold meg, mennyivel volt volna nekünk könnyebb a pénzt 1810. letenni, midőn osztoznunk kellett volna, mint most? Nem vádolod-e magadat, hogy testvéreidet, sógoraidat, gyermekeimet szenvedteted? — Hallgatott, hidegen maradt.

Én képzelhetetlenül szegényen élek, asztalom kevésbe kerül, rosszúl öltözöm, nem megyek emberek közé, semmi könyvet nem veszek, még a posta örömeitől is csaknem egészen megfosztám magamat. És mégis adósságot csi-

nálok, s az a legirtóztatóbb, hogy gyermekeimet nem nevelhetem.

Non me nullius exercent numinis irae,

Magna luis commissa!

ezt kiáltanám. De úgy áldjanak meg minden istenek, hogy én semmi gonoszt nem tettem, s nem tehetek. A sógoromat oly compromissumra hívtam, melynek praesese gróf Sztáray Albert, vagy az ő sógora az ifjú b. Vécsey Miklós legyen, s neki két assessora; és így 3 — nekem csak egy. Ez mutatja tisztaságomat.

Jelentsd alázatos és hálás kézsókomat a mélt. grófnénak, és Comtesse Virginienek mind azon kegyességekért, amelyeket eránta mutatni méltóztattak. Neked, nemes lelkű halandó, semmit nem köszönök. Az haszontalan volna.

Mit mondasz a Zsebkönyvre, és a Homér ajánlására?

Élj boldogul, és bővségek bővségében! Neked csak ez egyre van szükséged.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

CCXXXVIII.

Kassa, június 12-d. 1821.

Drága kedvesem!

Csak igen röviden, mert indul holnap Zseni. A magyar Zsebkönyvet kimondhatatlan örömmel és hálával vevé lyá nyom. Sok gyönyörűséges van benne, de mindennél előbbvaló és érdeklőbb saját kezddel tett ajánlásod. Ír neked Virginia. Egy betűt sem igazítottam levelében. Keze munkájával is meg fogja emlékezetül hálálni kegyességed, meg is csókol ha megengeded. Be nagy baj oly szegénynek lenni, amint vagyok; de még nagyobb hogy legjobb barátim sem hiszik. Ha veled leszek, kiöntöm egész szívemet. Ugyan

gondolod-e hogy te annyit epednél, ha én oly szegény nem volnék? vagy hogy Nagy Homérja régen ne került volna ki már prés alól? — Józsa derék és tiszta erkölcsű ember, de semmit sem lát úgy amint van; nem esmeri sem a világ dolgait, sem az embereket; idegen a gyakorló életben, és mind a mellett nem én bocsátottam el, hanem ő ment el tőlem; megjövendőlésem néki akaratossága és nyersesége következeit. Szeretném, ha valamennyi leveleimet mutatná néked, pedig bizony nem rossz helyheztetése vala nálam, de az állhatatosság és a megelégedés nem tulajdona. Tansics a soha meg nem érendő egreshez hasonlítá — mindég túlmén képzelődése, tehetségén. Nagyon örvendek, hogy Vay József meg nem holt; elég jeles embert vesztettünk el rövid idő alatt. A Tőled javallott magyar Iliás előbeszédje kevélylyé tenne engem, de egyszersmind megpirítana, mivel lehetetlen lenne hálát bizonyítanom. Őszi vetésem felét elverte a jég; de azért küldök az özvegynek életet, amint ígértem. A te sógorod is érzékenyebb szívű lenne, ha több tehetséget és kevesebb gyermeket adott volna néki az ég. Én mindenütt pénzt keresek. Ha el kell veszni, mind egy, valamivel több vagy kevesebb adósság; ha pedig, amint hihető, előbb utóbb, az időnek változni kell, ki főgnak talán bújni gyermekeim. Józsa az oka hogy olyan soká van feleségem a városban. Nevelőt várunk Pestről.

Bajom van Zemplénnel. B. Barkóczy emlékérről írt verseim már két esztendő előtt készültek, amikor még nem volt az emlék felállítva. A versek alá iktatott jegyzék prózában nem enyém. Írj nekem, kérlek, minél előbb, Tokajnak Szent-Mihályra, hogy hol és miképen áll az emlék? márványból van-e? elkészült-e már egészen, s mikor állították fel? mert én még tavaly tavaszkor nem láttam, azolta pedig nem voltam Újhelyben. Pénteken indúlok Sz.-Mihályra, sok bajom van tisztjeimmel, mind tolvajok, cum distinctione mensurae. — Úri széket fogok tartani. Oly nagyok és oly közönségesek mindenütt a bajok, hogy vígasztalhatják egymást a nyomorgók. Ugyan hol alszik a megváltó? mi, ki és mikor fogja felébreszteni? Pedig felébreszthetnék a szélvész ordításai és a hajóikkal merülők jajgatásai.

Nem láttam az orosz császárt! Szürkület után érkezett, és hajnal hasadta előtt ment el. Szívesen látlak Sz.Mihályon, ott mulatok vagy nyolcz nap. Még mindig sántikálok egy kevésbé. Lábam erősítésére sincs időm. 5-dik júliusban megint a Vécsey familia tart itt concursust, a szatmári főispán előlülése alatt, így hát megint semmi sem fog végződni. Majd meglátod, ha együtt leszünk, miként van az, hogy én a szükségnek szükségében élek, és sógorom Albert szintúgy. Fáj az nekem, mikor a külszín után jövök ítélet alá, de megmagyarázom neked a külszín okait. Vale.

Pipsz.

Éjféltől után egy órakor, sietséges sietséggel írák

Copia.

„*Testamentom.* Már nemzetsége sírja mellett nyugszik P. L. Öröme-vesztett érzeménynyel szakadok el barátim- és atyámfiától, kik gyászolni és meg fognak engem siratni. Ne hogy kedveseimre nézve fájdalmasabbá tegyem elválásomat, egyikétől sem veszek különkülön búcsút.

Atyám testvére fia Károlynak hagynám szívesen Húgó paripámat; de mivel mostani környülményei annak tartását nékie még meg nem engedik, eladhatja, ha kedves szülei nem ellenzik. További emlékezetül pedig pecsétlő gyűrűmet, övemet és kardomat hagyom néki.

Sándornak verő zsebórám.

Szívesen hagynék valamit minden atyám részéről való rokonomnak, ha tulajdon, nem pedig ősi lenne vagyonom.

Szíves barátságom emlékezetül lelki barátom Újházy Laczinak Angliából hozott lovagló vesszőcskémet.

Kedves húgom Dráskóczyénak útazásom leírását.

Patay Jóska szíves barátomnak vas nyaklánczomat, és egy sípocskát.

A szívre, ne az adományra nézzetek barátim, a szívre mely titeket oly igazán, oly mélyen érezve szeretett, mely most is meg van indulva, midőn a földiektől szaggatja el magát, hogy az égieknek fordúljon.

Nagy jószágú isten! ne szoros igazságod (mert ki állhatna meg színed előtt) hanem irgalmad szerint mérd rám ítéletedet. Neked ajálom lelkemet, ki előtt nem sokára meg fognak nyílni a titkok, melyekre mindenhatóságod által teremtetete.“

DE SUICIDIO LADISLAI PULSZKY AD MOESTOS.

Sz. Mihály, 11-a may 1821.

Marmoreo in matris busto, florente juventa,
 Quam periture, ferox! in tua tela ruís!
 Tempora populea, potius cingenda, corona,
 Audes crudeli dum violare manu!
 Excipiens duram ruituro corpore glandem,
 Credis te fortem, nonnisi sed — miser es.
 Nescisti quas spes, virtutis semina quanta,
 Pergebas uno dilacerare globo.
 Sed quia te praesens vexavit cura dolorque,
 Gaudia te fugiunt, nec reditura putas,
 Et furis, et rumpis vitae mutabile claustrum,
 Hanc ut trans mortem, prosperiora feras
 Incaute exploras arcani aenigmata mundi,
 Fatis decretum, qui peris ante diem.
 Quis furor est animam properato tradere letho?
 Non facis heu vitae sat cito flamma cadit?
 Purpureo placuit cur, per vim, sanguine, sparsum
 Funus, et ad manes umbra fugata suos?

Ast in fatis jam tibi si mors haec fuit ipsa?
 Taedia si vitae te rapuere tuae?
 Si tibi pondus, aer, si lumen, nulla voluptas,
 Occultusque animi, corpore morbus erat?
 Quis te non plangat, superis miserande viator!
 Qui pius, ast hic jam lassus, ad astra volas?
 Et quia non credis, cum corpore cuncta perire,
 Coelo animum reddis, terrea membra solo?
 Felix cui sudo, nunquam nox incubat atra,
 Sed venas saliens sanguinis unda movet.

Non hunc, delusum, formae melioris, amantem,
 Perfida, vel duro dulcis amica sinu,
 Aut levis ambitio, toties spe turgida, vana,
 Servaque paupertas anxietate necat,
 Exspectant fatum, laeti; nec fortibus unquam
 Letheae, precibus, vique petuntur aquae.
 Semper in externos depugnant fortiter hostes,
 Quin vertant duras in sua fata manus.
 A laetis, moesti, jam discite, vivere fortes,
 Et jugulent vestram gaudia tristitiam.
 Attamen huic cineri memores inscribite versus,
 A sera ut valeant posteritate legi :

Hunc genus et virtus, fortunaque vivere jussit,
 Et forma, atque artes, ingeniumque ferax.
 Sed quum mortalis vita haec, videretur amara,
 Nisibus aeternis nec spatiosa satis,
 Et pius et juvenis tumultum Genitricis ad ipsum,
 Umbrâ cum matris miscuit ipse suam.

CCXXXIX.

Széphalom, június 15-d. 1821.

Tisztelt, kedves barátom!

Comtesse Virginienek levele az én állításomat bizonyítja, s elnémítja a Tiédet. Gyönyörűen van írva. Óhajtom hogy Zseni három esztendő múlva írhasson úgy. Zseninek, az én ítéletem szerint, nincs más érdeme, mint az, hogy a természet jóvá szülte, és hogy még eddig a rossz példák lel-két meg nem szennyezték. Mihelyt rá érek, előveszem, s az arithmetikát és geographiát mennyibe nem felejtette el, meg-vizsgálom. Azután a poetákat fogom vele olvasni, kivonáso-kat dolgoztatok vele, s a históriában leszek mestere. Megbe-csülhetetlen szerencséje az neki, hogy ő tégedet, a mélt.

grófnét, és kivált Comtesse Virginiét láthatta; mert én úgy hiszem, hogy a gyermeket leginkább veri fel eszméletekre a magoknál több talentommal dicsekedhető s több kimíveltetést kapott magok-korokbeliek példája, s amit én a Zsebkönyvbe írtam, valóságos érzésem volt, és nem üres szó. S a lányom ezenfelül a Te házadnál szebb tónust tanult, s környékünk nagyaival ismerkedék meg. Mi volnék én, kedves barátom, ha én, aki gyermekeimnek minden boldogulásokat kimíveltetések grádicsától és némely jóknak tekintetektől várhatom, ezt a Te kegyességedet jótétel gyanánt nem venném?

Ha te gazdag volnál, úgy én nem szenvednék — azt írod. Ha gyermektelen, ha nőtelen gazdag volnál, mint gróf Dessewffy Ferencz volt, úgy önmagamtól csapolnám meg erszényedet, mert nem érzenéd híját abban amit elvinnék: de ha gazdag volnál is, férj levén és atya, én apróságoknál egyebet tőled el nem vennék, s egyedül arra kérnék, hogy kölcsönnel segíts. Megmutatnám én mit csinálnék, csak kezdeném. 1806-ban megnyervén azt végre, hogy az öcsém megengedé az anyámnak, hogy nekem legalább lakóhelyet adjon, egy szőlőt akarék venni Újhelyben. Gróf Vondernothné, Szilvástt, történetből meghallá, hogy mit akarék, ha pénzem volna. Képzeld az imádandó lelkű asszony nemességét: midőn róla nem is álmodtam, maga ajánlá a kölcsönt. Megvettem tehát a szőlőt, s a szőlő akkor esztendőben egészen kifizeté magát, én pedig a pénzt a legszentebb érzéssel visszafizeté. Kétszer kértem pénzt szüret előtt az én nagy gazdagságú bátyámtól, Kazinczy Pétertől, hogy borokat csinálhassak; s soha sem adott, mert felesége nem engedte; s így nem is nyerhettem. — Életre való embernek elég jótételt a kölcsön.

Ha hozzád mehetek Szent-Mihályra ez idén — pedig bizonyosan megjelenek ott — elődbe teszem, mit akarok én most. Nem tudom, nem tudhatom, tudni nem is akarom, mennyi még rajtad a teher. De nem tulajdonítván magamnak semmiben felsőbbséget, sőt azt egyenesen neked tulajdonítván mind szájjal, mind szívvel, azt mondom, hogy ha Szent-Mihályom volna, nem rettegném sem adósságaidat, sem eze-

ket a bennünket elszegényítő, s csak a gazdagokat gazdagító gaz idöket. Én most jószágot szeretnék vásárlani; pedig azt beszéllek, hogy a jószág most be nem hozza a bele tett pénz kamatját. De ezek felöl majd szóval.

Újhelyben holnap után, június 17-kén fognak tartatni misék, predikációk a Györnél elesteknek emelt oszlop megszentelésére. Végre az tökéletesen elkészülve áll a patika előtt, a forrás és a nagy templom közt. Az emlék egészen pataki porondkőből van faragva. E hetekben mázolták be kőszínü olajos festékkel, hogy az eső annál inkább ne ronghassa a követ. A Landon francia munkájából vett igen gyönyörű rajzolat megvetették, s a helyett egy pyramist állítottak, a maga oszloplábjára (pedestal), mely ha az emlék tízezer forintba került is, úgy hasonlít a pyramishoz, mint a schach tornya a kassai temploméhoz. Örvendek, hogy a szándék valaha teljesített. Reménylem, meglátod azt a b. Malonyai innepén, mely július 17-kén fog tartatni.

Pulszkynak írt verseid mind nemes lelkedet, mind ékes nyelvedet, mind poetai talentomaidat bizonyítják. Sajnálom, hogy nem ismertem. A jó ember mindég vétkezik mikor magát megöli. Inkább a rosszakra lőtte volna golyóbisát mint magára — ha tudniillik ily komoly tárgy mellett pajkoskodnom szabad.

Hogy az Igaz Sámuel Zsebkönyvében némely jót találjal, örvendenék, ha abban semmi részem nem volna is. Alig várom a Kisfaludyét, hogy láthassam, melyik jobb : a vetélkedés és a dicsőség szeretete jó portéka a jó lelkekben.

Zseni beszél, hogy látta Sándor császárt, s most egész természetben, mert velem Bécsben 1815. lovon látta, nem gyalog. Másoktól is hallám már, milyenek lelték. Ez a nyomorúsággal teljes 25 esztendő Európának sok nagy fejedelmeket ada. Sándor kétszer látta Bécsset, kétszer Párist; urunk Párist is, Rómát és Nápolyt is, s csak a látás is iskola, hát még a *dolog vitele*! Az a három fejedelem, akiknek képeik alá ezt lehetne írni :

Orbi quietem, seculo pacem suo —

nem lehetett volna oly nagy amilyennek tapasztaljuk, ha mindég honn ült volna.

Sietve írom leveletem, és nagy zavarban. Engedj meg vétkeinek. Élj szerencsésen, szeretetre, tiszteletre méltó férjfi, s hidd hogy életemnek azaz egyik nagy boldogsága, hogy szeretsz.

Június 16-kán. Holnap Újhelyben nem a győri vitézeknek tartanak predikációkat, hanem a nápolyi győzedelmért adnak hálákat. Úgy beszéllé ezt Kelemen prókátor úr tegnap késő estve, Kázmérből jövén, hol a proportionális processus executióba vétetett. Kázmérre és levelednek Kázmért illető cikkelyére csak azt a jegyzést teszem, hogy a nehéz idő és a sok gyermek nem menti a sógoromat. Az a farkasok morálja. Én a nehéz idő és a sok gyermekek mellett inkább *lopnék* (a gazdagoktól). A bibliából nem ezt kellene megtanulni: *Dominus hoc opus habet.* S a meg nem romlott ember meggondolná, hogy a testvérének még több gyermeke van mint neki. Én győzni fogok a perben, s akkor nem tudom mint néz szemembe s gyermekeim szemébe.

CCXL.

Széphalom, június 21-d. 1821.

Tisztelt, kedves barátom!

Szent-Mihályra utasított leveletem tegnap előtt, azaz kedden, magam tevém fel a postára.

Szögyéninek personalissá lett neveztetésén nem örvendek a világgal, hanem a világ örvend velem. Jobbat, tisztábbat, alkalmasabbat Urunk a maga képviselőjévé nem nevezhetett.

Zemplény megtagadá a statuálandó katonákat. Báró Vécsey Pál, Matolay, Lónyai Pál beregi volt főnotárius,

Dókus, Szulyóvszky, Kelemen szólának, s a három első igen hosszan, a többi röviden. Csak Tulsiczky úr perorála a kívánó parancsolat mellett. A consiliárius egy hosszú, igen szép buzdítást tartott, de az sikertelen volt; noha a peroráció felül vitatta ellenvetésekkel is. Szirmay Ádám, mint mindig másszor, lelkesen és ékesen tette fel a felírást.

Tegnap olvastaték fel az én relatióm is az archivum állapotja eránt. Ott nem volt alkalmatosság sok jót mondani.

Oly nagy vala a hideg, hogy megállván az eső, ki kelle mennem az ülésből a verőfényre. Az utcán lévén, elmentem megtekinteni a győri vitézek oszlopát, mely félig még be van kerítve deszkákkal, úgy hogy a felülírást nem láthatám. De a deszkákon hasadások vagynak, és így láthattam mindent. — Bizony, barátom, nem jó dolog, ha a tudományos dologban, s olyan a mesterség dolga is, sokan esinálnak valamit. A pyramis inkább obeliscus mint pyramis, s jó hogy az inkább: de obeliscusnak törpe. A piedestál magasabb mint illenék. A patika utczája felé álló táblán van a Te deák elsőbb felírásod, s felette az obeliscus oldalán a vármegye czímere. A templom felé való oldalán a Te deák utolsóbb felírásod. Az

Desswffy és Kazinczy. III.

én elsőbb felülírásom északra néz, s az oszlopnak ez a legtekintetesebb fele, mert valaki a hosszú utcán a Geizlerné házatól jó, ezt látja; ezen van az amin én kezdek. A patikával által-ellenben menő utcácskára amely tábla néz, az is magyar sorokkal van eltöltve. S mind a három inscriptio felett az obeliscus három oldalán ismételve van az ország czímere. Ily formán: (I. az ábrát).

Az egész oszlop 4 öl 5 láb 6 hüvelyk, és így 6 hüvelyk híján 5 öl. Az obeliscus 4 szegletei alatt ugyan

annyi sphaera áll. Ugyanaz (azaz sphaera) áll, de már igen sokkal nagyobb, az obeliscus tetején is. Az öt sphaera be van aranyozva. Úgy a 4 czímer, és a 4 tábla is, melyre a betűket metszették. A betűk igen nagyok. Az oszlopon nincs is semmi, ami igen nagyot mutasson, mint a betűk. Szeretném ledőteni azt a bohó obeliscuskát, s helyébe egy gömbölyű oszlop darabját tenném, arra oztán egy egyfejű sast tétetnék, ha úgy tetszenék, a vármegye czímerét, s szájába adnám a ketős keresztet, országunk czímerét.

Cannelirt (magyarúl : hornyolásokkal).

Ez bizonyosan szebb volt volna mint az a kemenczeforma obeliscus.

A Te felülírássiddal ezt tevék :

Libero Baroni Antonio Barkóczy de Szala, Insurgētis Nobilis Turmae Equestris *Inclyti Cottus (!!!)* Zemplén intrepido Centurioni.

Andreae Major, Steph. Bagi, Ladislao Dombi, Petro Oláh, Nbli genere Ortis Strenuis civibus, magno exemplo invidendo fato gloria perenni anno *salutis* 1809 18. Cal. Jul. praelio ad Jaurinum caesis Hungaris felicibus, immortalibus quod in periculo libertatis pro libertate liberi periissent.

Ez a tábla a patika előtt elmenő utczára néz — talán hogy aki itt elmegyén, az elestek nevét leginkább láthassa. Felette az obeliscus oldalán a zempléni czímer megaranyozva.

A templom felé álló rész tábláján — felül az ország czímere : Petro Budaházy, qui Antonium Barkóczy vulneratum moriturum hostibus eripuit, languentem fovit, morienti lumina clausit. Mathaeo Gergelyi, Josepho Balogh, Sam. Lánczy, Michaeli Dombi, Mich. Varga et Benjamini Cseh honesto vulneri superstitibus monumētum hoc grati Cives SS. et OO. Cottus Zemplin. posuerunt Anno salutis 1809.

Egy szolgabíró ellened nagyon haragszik, hogy nyomtatásban őket a kártyázás által megpirítottad. Én azt a pirítást soha sem láttam, s tagadtam; de azt mondják alatta van a Gr. D. J.

Vale.

CCXLI.

Széphalom, aug. 20-d. 1821.

Tisztelt, kedves barátom!

Egy valakit megszólítottam, csinálna nekem pénzt, mert valami jószágot akarok venni. Azt felelte, hogy két helyet tud ahol van, de borsosan akarják adni. Ma írtam vissza hogy illendő feltételek alatt mind felvehetném, mert tudom hogy szükséged neked is van, s kértem, hogy vagy adják tudtomra kit szólítsak meg, vagy mutassanak útát annak, hogy velem végezhesen. Kérlek, ne vedd vakmerőségnek lépésemet, sőt magyarázd arra, hogy erántad örökös hálámnak bizonyosságát szeretném adni.

Mely hét vala az Újhelyben! és mely különböző érzéseket támaszta! Az asszonyok majd megpukkannak mérgekben, hogy a kormányzó *egygyel se szóla* a bálban, s azt beszélik, hogy midőn a topolovkai consil. Szirmay Lászlóné, megpillantván hogy belépe a bál palotájába, feléje repült, s köszöntötte, elfordult a consiliáriusnétól. Egy valaki haragszik, hogy vége van uralkodhatásának; (nem a két v. ispánt értem). Még szombaton is tarta gyűlést, s mindennap sok jeleit adván, hogy a kormány erős kezekben áll, de a nélkül hogy valakit nyomott volna. A báró Sennyey-ház directora Nyomárcay, kedves barátom, minekutánna az egész gyűlést a gróf Csáky Imre bajai foglalák el, felkölt és ezt mondá: Mélt. Administrátor Úr, tek. nemes várgye, Gróf Csákynek nem benevolum sequestrum kellett volna, hanem erida; s

minekutánna a tek. nemes várgye neki most is sokat spendi-roz, esztendőnként 3000 forintot rendelvén élelmére, én a b. Sennyei massája részéről, hová a gróf közel 100,000-rel tartozik, én ezen végezésnek ellene mondok.“ — Ő nagysága minden neheztelés nélkül felele, hogy a cridát megelőzte, mert az eránt majd később elő fog fordulni bizonyos írás; egyéberánt inti, hogy ezután gondosabban válaszsza meg szavait midőn szól. Én kénytelen vagyok megvallani, hogy csudálom ezt a gyönyörű tónust, mely nyugalmit még a fedésben sem veszti el.

Aesthetikai tekintetekből is örülve nézem kormány-zónkat ebben a székbén. Soha sem dől meg, két kezét soha le nem vonja a papirosról. Ezek kicsinységek. De hogy tanácsra nem szorúl, azt nincs senki aki meg ne vallja.

Mondottam talán Újhelyben, mely örömmel láttam azt aug. 6-kán az udvaron készült sátorban, hogy az Eszterházy József egészsége kiáltatván ki, nem egyszer, nem háromszor, hanem hatszor kiáltának vivátot, s hosszúra nyújtott hangzással. De azt nem fogod tudni hogy szombaton Wenkheim, a két Orczy s Festetics visszajövéen Deregnyőből, Pálóczi-ról, Nagy-Mihályból és Rákóczi-ról, Orczy Lőrincz vette a poharat, s megköszönte a rendeknek, hogy atyját nem felejtették. S Orczy azt a kis megszólítást öszve meg öszvezavarva tette, mely mutatta, mely mély érzéssel tette. Barátom, ennyi sok közember közt még is vagynak jók, s a szép lélek érzése az emberekben ki nem hal.

Alázatosan kérlek, jelentsd be alázatos kézsókomat s hálás tiszteletemet Ő nagyságának és Comtesse Virginienek. Én és Zseni bizonyosan leszünk tiszteletedre, de most pénzt sürgetek, mert a feleségem vak onkelének az özvegye kivette Fáy Barnabás referend. úrtól a szendrei birtokot, s azt velünk felosztja, ha a pénzt letesszük. — Megsíkattott Zseni, elbeszélvén hogy Téged látott a bálban. Elfogódott a szívem mikor a grófot megpillantottam, úgymond, s szemeim könnyűbe lábadtak. Nem mertem megszólítani. Ha nem szégyenlettem volna, leborúltam volna lábaihoz. Hiszen a gróf nekem atyám. — Ezek a Zseni szavai. Most Újhelyben mulat tíz nap olta a fortepiano miatt.

Szerencsés valék megkapni a Szemere Albert bolond-
ságát, s küldöm azt, hogy ne vess rajta még egyszer.

Maradok örök, örök, örök tisztelettel

alázatos szolgád
Kazinczy Ferencz.

Comiti Colloredo infrascriptus.

In hoc rerum statu significare tibi necessitor, quod nonnulli boni patriae cives te, ob infandum pariter ac nefandum contemptum illum tuum, quatenus Regnicolari Deputationi te Vindobonae cohonestare volenti, Hamanico superbiae tuae typho inflatus, aditum denegaveras, aure ac naso privare gestiant. Consulo itaque tibi ut quo ocyus fuga tibi consule, si te integrum esse velis. Subduc te, Catilina, ab his Ciceronibus justo furoris incendio aestuantibus. Libera patriam contagione cadaveris tui, cujus interna exhalant opaca mephytim, putri, quod hiat, recludens funera busto, tetricorem; qui indignum te reddidisti, ut vel ossa tua in terrae Pannoniae sinu molliter aliquando cubent.

Quae tamen consilia mea plane non eo vergunt, ut poenam unius plus quam patriae proditoris in sui demeritum, aliorum vero salutare in exemplum effectundo, te tutum reddam: verum eo, ut mitissimi ingenii Princeps noster, pro cuius familiaeque eiusdem incolumitate praelibati contemptus patriae vindices mecum ad instar Curtii in quamvis abyssum se praecipites darent, hoc extraordinarii entusiasmi patriotici effectum ne quo pacto offendatur; qui ex funestissima praeiorum consiliorum tuorum sequela utinam iam nunc tandem sinceritatem illorum metiri sciret.

Tolcsvae, 14. Xbris, 1805.

Albertus de Szemere,
progenies ducis Huba.

CCXLII.

Szent Mihály, 1. Sept. 1821.

Szerettem Ferenczem!

Örvendek szerencsés kinézéseiden, köszönöm törekedéseidet, de én nem adhatom magam Caeciliusaink és Alphiussaink kezeikbe. Belé nem bocsátkozhatom ha haton felül kérnek százért; azért megyek e napokban Pestre, hogy tiltatlan kamatokon szerezhessenek, mert tehetős atyámfiáról azt mondhatom, amit Ninon az ifjú marquis Sevignéról: âme de bouilli, fricassé dans la neige.

Javaslom, őrizkedjél az uzsorások horgaitól; tudom, mennyibe került azokból kivergődnem.

Nem mondott meg mindent Zseni; én az egész világ láttára megesókoltam, elfelejtkezvén örömemben hogy annyi szem tanúja bátorságomnak, és piruló rózsák termettek ártatlan csókom alatt is tiszta orcáján. Virginie ezer csókokat küld Zseninek. Olvastad-e az új personális székfogó beszédjét? Ez remek. Igen jó barátom Szögyéni, nyomon követett Fiumében, azt mondta róla Metternich a császárnak: Szögyéni ist reines Gold. Az ingyen ajánlott szállást el nem fogadta gróf Széchényiektől; aki így kezdi, csoport jó reményeket nyújt, és ritka igazsággal biztat: redeant in aurum tempora priscum, mert a mostani vagy rezes, vagy sár közt szereztetik.

Itthonn leszek ismét 22-dik körül.

Nagy úrnak termett Malonyay, una comis atque severus.

Mikor látunk téged, én feleségemmel együtt, Sz. Mihályon? Még nem is esmered fiaimat; ha nem jósz, én viszem hozzád őket, Most nevelőt is akarok nekik hozni Pestről. Könnyű lesz annak az ítélet köztem és Józsa közt, aki hozzá írt leveleimet olvasandja.

Pallérozatlan gyémánt Szemere Albertünk, sok erő van ebben a főben; amit a pátens ellen írt, remek, nem kellene

változtatni ideáin, hanem csak köntösökön. Mennyi Hercules jár kopott és rongyos ruhában! Sőt Hercules oroszlanbőrben bunkóval bódorgott s törte meg a szörnyeket.

Vale. Tudom, mennyit és mennyin fognak rólad Pesten tudakozódni; azt mondom majd nekik: Musis amicus tristitiam et metus tradit protervis, in mare Creticum portare ventis; nincs sem rá, sem reám nézve aki:

Vivat extento Proculeius aevo
Notus in fratres animi paterni,
Et quem agat pennâ metuente solvi
Fama superstes.

Mi történik az Erdélyi Levelekkel?

Döbrentéivel kiadott jelentésemnek már a Tudományos Gyűjtemény júniusi kötetében ki kellett volna jönni, de még nem olvastam. A Külföldi Játékszín első kötetjében sok jeles dolgok találtak. A papiros végezni parancsol; tudod, hogy minden legkisebb parancsolat nélkül örökös hív barátod vagyok.

Pipsz.

CCXLIII.

Széphalom, sept. 29-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Tegnap estve érkezém meg Eperjesről, s asztalomon lelém a gróf Teleki József ajándékát, a *Jutalomfeleleteket a magyar nyelvről* s az ő levelét; asztalomon a Szemere Pál levelét is, melyben tudósít, hogy Neked, kedves barátom, Kulesár vacsorát ada, hol Horvát István, Kisfaludy Károly, Helmezy és Thaisz együtt ültek veled, és ahol az én Helmezym előtted a Goffredo fordítását olvasgató. Ha neked valamit irigyelhetnék, irigyeném ezt a szerencsédet. Látál, kedves barátom, s látattál. Atque ipse videbitur illis. Mely

új isméretekkel gazdagítatok egymást! s azok mint csudálják most azt, akit én csudálok, én szeretek. Írja Szemere, hogy Te hallgattál és csak hallgattál, midőn Horvát nagy tüzzel vitatta a maga állításait. Nem tudom mi folyt beszédben, de én mind a szerény hallgatót, mind a tüzesen szólót nagyon szeretem. Olykor hallgatni kell, olykor nagy tüzzel szólani.

Én az alatt, édes barátom, kívülről igen sokat nem ígérő házadat tekintettem meg, s elesudálkoztam, annak pompás grádicsát, ízletes szobáit, és a pompás könyvtemplomot pillantván meg. Ferencz császár képéhez tisztelettel járultam; az szép birtokod. A Károly hercegeét szemeim igen nemszépnek találták. Ha Kassán lakhatnám, sokat oda záratnám magam, és ha Néked teher nem fekünne birtokaidon, bibliothecáriusoddá neveztetném magam, ha csak úgy, is, mint Scarron magát *udvari beteggé*, hogy e rettenetes pénztelenségben élni tudjak. Valóban, az utcára fekvő szobák gyönyörűek. Ó Nagyságától a gróf Sztárai Albert képét lopnám el, tőled a Correggio Ióját, ha töletek valamit lophatnék. Egy szóval, örvendek, hogy e szép birtokaidat láthatám, hogy azokat a tiednek tudhatom.

Mint járál Pestre dolgaidra nézve? Én igen szerencsésen. Prókátoromnak egy oly documentumot vittem, amelynek meglátására mind ő, mind mások, sőt maga a sógorom prókátora is, ezt kiálták: A per meg van nyerve. A sógorom prókátora nem látta még az írást, de elmentem hozzá, s elmondottam neki mi van az írásban, s ímhol szavai: Wenn in der Schrift wirklich das steht, so hat Ihr Schwager den Prozess verloren. Nem képzelheted, édes barátom, mely veszedelmekbe taszíta engem a sógoromnak ez a fejekedése. Ez vete az uzsorások markába, s isten tudja mint menekedhetem meg. Utolsó leveled szerint abban te is valál. Óhajtom tehát, hogy minél előbb nálad lehessenek, s tőled hallhassam, mit tettél te, vagy mit tennél te. De még most nem mehetek hozzád, mert sürgető útaim vannak; soha sem leszek itthon. Akkor elviszem leveleimet is, hogy lásd.

Dessewffy Bertalan és báró Palocsay Ferdinánd voltak azok, akiket Eperjesen most láttam először. Gyönyörű két

ember. Ha veled leszek, s elfelejteném neked mondani, emlékeztess két szavamra, mely Palocsayt megkaczagtatá! Palocsay engem egy szép ideával gazdagíta. Imhol az: A keresztyén vallásnak minden egyéb vallások felett az az első-sége van, hogy *meleggé* teszi a szívet, s annak nagy Schibolletje ez a három szó: Fides, Spes, Charitas. E háromnak értelmét kértem; azt felelte, hogy nem magyaráztatni, hanem érezni kell. — *Szent homály* tehát, *és szív religiója*. A Mélt. úr ideája előttem egészen új, mondtam, és mégis megvala bennem. S ímhol egy épen munkában álló epigrammom, melyet neki ezen állításom bizonyítására el is mondték. Az utolsó sor akkor nem vala készen még.

A szem látni tanult, a szív csak hinni. Nemesb az,
S emberhez méltóbb, s ah! vakon ülni nehéz
Úgy de magam vagyok ott: itt léptemet istenek őrzik,
S a baj hozzájuk még közelebbre csatol.
Láss bizvást, sőt nézz; szemed arra van adva: de *higgy* is,
És ha int szíved szép religiója, *herülj*.

Az utolsó szó a Palocsaytól vett idea. Egyéberánt, édes, édes barátom, az én vallásom a Horáczé; majd religiosus irreligiosus, majd irreligiosus religiosus vagyok. Mind e mellett bizonyossá teszek, hogy belőlem soha sem lesz báró Prónay Gábor, aki el nem rendelt olvasásai miatt estve spectrumokat látott, reggel semmit sem hitt, nem még azt is, amit tagadni nem lehet. Az a baj, hogy némelyeknek az irreligiója a turpissima parte corporis ered. Az enyém a szemből, a látásból, a nézésből. De ahol ez megtéved, a szív visszavezeti. Itt is téged követlek. Emlékezel hogy a gróf Kornisnak írt epistolában töled vettem egy versbe öltöztetett ideát.

Ismered a primás levelét Pigayhoz. Az is a *Hít, Remény és Szeretet* ideáját tanítja. A Palocsay ideája tehát módí idea lehet. Sie führt zum Idyllenleben, s az bizonyosan javára van az emberiségnek.

Újházy Samunét és Szerencsynét láttam valaha megint. Boldog órák. Miért nem lehetek már Szent-Mihályban, hogy láthassalak, hogy a mélt. grófnét, hogy az én lányom bol-

dogítóját s tanítóját, hogy fiaidat láthassam. Hoztál-e ezeknek nevelőt?

Élj szerencsésen, tisztelt barátom. Zseni csókolja kezét a mélt. Grófnénak, s Comtesse Virginiet úgy tiszteli, azzal a szent érzéssel tiszteli, mint én téged!

Hogy a gazdag Bernáth Ferencz három lányai közt véghez ment az osztály, nem fogod még tudni. A ház Kandónéé, noha Bárczay Ferencznének jutott, de ez azt elcsesrelé Hardicsiért. Bárczay Ferencz a maga ismeretes elmés-ségével ott egy szót ejte, melyet nem fog elfelejteni a zemp-lényi publicum. 16,000 frt eránt, melyeket Kandó az ipától felvett, de lerovottnak tartott bizonyos computus által. Kandó nem tudá magát capacitáltatni. Eb—ta, mondá a causticus pajkosságú Bárczay Ferencz, hallottam én, mely szép orátiót mondál te Malonyaynak az emlék mellett; érte-néd hát ezt is, ha akarnád, de nem akarod. — Mintegy 160 eze-ret kap a minden leány, azt mondják. — Jézusnak szavai sze-rint könnyebb a tevének a tő lyukán általmenni, mint a gaz-dagnak a mennyországba. Félek, félek, hogy Bernáth Ferencz lángok közt ég. De azzal a három vő bizonyosan nem gondol.

CCXLIV.

Szent-Mihály, oct. 1-ső napján, 1821.

Drága szívés barátom!

Et venere et vino frustra est dispellere curas, nam re-deunt. Sem Cythere ugyan, sem Bakhosz nem segített Pes-ten bajaim kiszellőztetésében, sok régi esmerőseim s jóaka-róim látása mindazáltal felfrissíté valamennyire hajdan oly eleven és terpeszkedő, most pedig már elannyira lassú és

magába vonúlt lelkemet. Azonban be kurta idejű volt ez a felvergődés! ismét visszadúltem gondjaim örvényébe, és nem tud semmiképen öröme-vesztett atyai szívem méltó búslakodásinak mély árjaiból kigázolni. Nem tudtam nevelőre szert tenni. Már most férjfiúra lenne szükségem, még a görög nyelv tudásáról is lemondanék benne, ha volna aki csak messziről is Koppyhoz hasonlítana. Magam nem győzők hanyatló koromban a sok bajjal és keservvel járó gazdasággal küszködni, és zavart lélekkel csendeslelkűségre hogyan oktassam gyermekeimet? Érzéseim és gondolkodó tehetségeim közt a harmonia felbomlott; engedni kezdenek inaim a szünet nélkül ostromló fájdaloknak; minden kicsinyiség érint, bizgat, keserít. Ez a következése a bajok tartósságának. A szüntelen vívás közben végtére kifáradunk, elgyengülünk, az egymást sarkaló évek is napról napra, halkkal, többet-többet csípnek el a lelkierőből; nem hogy keményednék az érzékeny szív hártája az úntalan csapások és küzdelmek alatt; sőt megreped utóljára. Hol hidegséggel, hol fellobbanással elegy, előbb ugyan embermegvetés, azután pedig embergyűlölés kezd kopogtatni kebelünkön, teherré válik az élet, a halál képe iszonyatos lenni megszűnik, a személyes halhatatlanság ideája, bizonytalansága miatt, kecséit elveszti, az ereje-vesztett szív és phantasia nem képes annak megőlésére felemelkedni, minden sóhajtás célja az érzékenytelen nyugalom. Ez az én lelkem állapotja. Mind azon nagy és szép gondolatok mellett, melyeket Horáciban, Senecában, Marcus Aurelius és Epiktetusban olvastam, haszontalanok. Más a fej, más a szív. Nem jó mikor amaz gyengébb, rossz mikor erősebb: ketteje harmoniájában áll a boldogság. Birtam én ezt valaha, és sok ideig. Nem lelkiismeretem, hanem atyai szívem fosztott meg attól. A magány vala hajdan menedékem a körültem zsibongó zajgások ellen, ezt éneklém:

In des Herzens heilig stille Räume
Musst du fliehen aus des Lebens Drang.
Wahrheit findest bloss im Reich der Träume,
Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Most rettegek a magánytól, mert magzatim sorsa szomorú képét terjeszti előmbe.

Pénzt ugyan ígértek Budán, de nem pénzzel lehet ám a jó nevelőt vásárolni. Az, nehogy úgy is elég terhes adósságaimat szaporítsam, azon hitelezőimnek fog menni, kik, mikor ki akartam őket fizetni, kértek tőkepénzeik megtartására, most pedig zajosan visszakívánják azokat, vagy száztól esztendőnként 18-ra akarnak szorítani. Mi lesz gyermekeimből, ha tanult és értelmes embert nem kapok melléjük?! Sehol sem boldogulék, még papjainknál sem; nem mintha felteteleimet keveslették volna, hanem mivel vagy nincsenek többé nevelők, vagy ha itt-amott, valamely ezen tövises pályára alkalmas ember rejtőzködik, az, a jövődő nyom szerencsétlenségére, más módon keresi előmenetelét. Most kiki csak magát nézi, nem a jövődőt, nem hazáját; a könnyű, a kurta pálya a legválasztottabb; rövid idő alatt kevés fáradsággal akarunk sokat szerezni és vénségünket bátorságba tenni. A kívánság természetes, de a mód képtelen, és az idők mostohaságával ellenkezik.

Feleségemnek és leányomnak holmi szükséges feleslegvalókat és apróságokat vevék. Mellképedet olajjal festve láttam Kultsárnál. Engem akart általirányodba, hogy nézhessek szüntelen kedvesemre. Ültem is egy egész óráig Dónát esetének — még két ily ülést kívánt a vásznat éltető művész, ezt számos foglalatosságaim tilták, számos bajaim baza hívtak jó feleségem gondjait felváltani, és vigasztalni. Még a muzeumot is csak futólag tekinthetém meg. Visszajövet egy magyar felülírást szerzék a magyar bibliothekára. Kultsár megvendégelt egy takaros vacsorával, munda supellex. Horvát István, Thaisz, Kisfaludy Károly, Helmecezy valának a vendégek. Nem felejtkezünk el rólad. Szívömlendezve emlegették nagyapjokat a mostani literatúra jeles fiai — többen hibáztak a két fővárosból, részint a távolság, részint a távollét miatt; ezek is örültek volna velünk. Horvát sok tudományt hullatott a magyar nyelv, történetek és törvények históriájából. Helmecezy Tassóból némely fordításait mértékes és stanzás rímekben olvasta fel. Az ő nyelve túl viszi a merészséget mostani félénkségünkön; de jó ha bátorit. Ki tudja épen úgy megnyírdelni galambja szárnyait, hogy midőn ez a házon túl nem repülhet, az ablakig felszállhasson?

Kisfaludy kellemetesen komoly, szótlan; eltalálnád ha nem tudnád is, hogy dráma fogantatik belsejében. Szép karesú fiatal ember, lankadkodó kék szeme merő jóságot, szívességet ejteget. Helmeczy, orczájára, Nagy Sándor képszoibrai-hoz hasonlít, de sűgár, mint Alcibiád, és markos mint The-seosz. Kimondhatatlan tűz szikrázik szemeiből, s ajkai körül a a legnyájasabb kellemek csintalankodnak. Ezer meg ezer rózsákat kell neki találni Ámor ösvényein — annál szebb, hogy azokat tapodja, s heveit hazája díszére gyűjti. Sok lelki erő van ebben az ifjuban; Telemakhosz ő, csupán Mentorra vagy on szűksége költői elragadtatásaiban, nem pedánt Men-torra, hanem kibe Minerva bújt, aki nem ragadta vissza a habokra álló szikla párkányáról nevendékjét, de nagyobb veszedelmet csekélyebbel ki akarván kerűtetni, mély ten-gerbe taszítá a vésznek eredte ifjut, és utánna szűkűtt a hul-lámok zajjai közzé. Thaisz egy megért, vidám tekintetű, szép, okos ember. Kultsár hó-lepte fejében sok kecses kelle-metesség és világosság tűndűklik. Horvát legkomolyabb mindnyájok közzű, kitetszik rajta az éjtszakázás. Úgy ke-ressűk és lelűk az éj csendei közzű a sok tanultságot. A magyar literátorok, jobbára, külsejekre nézve is szép és te-kintetes emberek.

Olykor a nádor függűkertjében sétáltam.

Holdsarlós törűkűk turbántja uralkoda itten
Hol most lelke lebeg Mátyásnak, s százezer áldott
Emlekezetre, magyar! még büszkűn visszatekinthetsz.
Egy roppant meredek sziklán itt állok, amelyről
Sok csemeték, sok fák és még több búja virágok
A meleg és a hideg sark hajlatjárul eredvű,
Nádor atyánk ügyelése alatt testvéresen élnek,
S mintegy ölekezvűn a szűlű horni levűllel,
Kettűtűtűve a víz szűles tűkrűre lefűtnak.
Így az Eufrátész partjánál, hajdan a fényes
Hírű királynűnak Babylonban kertjei csűngtek.
Hátam után fejedelmi hegyen szemlűlem a bāműt
Nádor kastélyát, honnan bele nézhet a honba,
És az egűnket még tisztábban szívja magába;
Lábom alatt a Dunát, Buda, Pest közt csendesesen úszni,
S a most már remegű törűkűk partjára rohanni.

Elég jók ezen versek egy olyan szegény lelke-levert költőtől mint én most vagyok.

A jutalomfeleleteket, amikor rá érek, olvasgatom. Gróf Teleki értekezése a nyelv bővítéséről talpra esett munka, valamint a tudomány és olvasottság, szintűgy az ideák fejtegetése tekintetiben. Kár hogy az ilyen philosophiai elme helylyel helylyel akár kedvezésből, akár szerfeletti félénkségből, a fásült és feszes grammatikusok nem mindég okos és gyakran ízetlen rendszabásaikhoz nagyon szítni látszatik. Mikor fogjuk mi már egyszer nyelvünket egész kiterjedésében megfogni? valamely nyelv természetét genioszától megkülönböztetni tudni? mikor fogunk a némelykor bizonytalan, vagy legalább nagyon göröngyös etymológiák szorultságából a kellőbb hangzat kedviért kivergődni bátorkodni?

Talán olvastad: *Egynéhány futó jegyzeteimet* Rösztlernek feleletül a Hasznos Mulatságok 23-ik darabjában. Budán íram ezeket a pesti literátorok kérésére. Igen sok foglaltatik abban az egynéhány sorban azok számára, kik figyelemmel tudnak olvasni, és valamely szerzőnek rámutatásait végig szokták elérteni.

Végeznem kell :

Credas : non urgent certamina divitiarum,
Sít mihi quod nunc est etiam minus — ut mihi vivam
Quod superest aevi.

De épen itt a bökkenő. Erre nem tudok menni jó gyermekeim, és a sok vagy hideg-kemény vagy rossz emberek miatt.

Non tu corpus eras sine pectore !
Des verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morborum tollere partem.
Tu quoque nostra anima es, qualem neque candidiorem
Terra tulit, neque cui me sit devinctior alter.

Maradjunk hát együvé kötve.

Seu calidus sanguis, seu rerum insecitia vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivimus, indigni fraternum rumpere foedus.

hív *Joskád.*

Ír Virginia is kedves Zsenijének.

CCXLV.

Széphalom, octob. 19. 1821.

Tisztelt barátom !

Másoknál átallással tészük a kérést; én tenálad örvendőve azon, hogy Te itt is boldogíthatsz, s kétszeresen örvendőve, mert terhed nélkül boldogíthatsz. A dolog ez:

Egyik tagja a nyerni, s másoknak veszedelmekkel nyerni akaró zsidóságnak, e napokban nekem jelentést teve, hogy egy valakinek 260 darabból álló birkéi vagynak, s contractusra akarja eladni. Ő engem bjelentett a nyáj asszonya zsidájánál, hogy annak megvevésére nekem hihetőleg kedvem lehetne, minthogy tudja, hogy gazdaságomat mindenemü marhák által akarom jó karba hozni. A másik zsidó ennek azt felelte, hogy ha gróf Dessewffy József érettem önála jót áll, azaz, ha érettem kezes lesz, úgy, igenis, kész lesz velem alkuba bocsátkozni. A gróf ennek a zsidónak úgy is adósa, és így (úgy hiszi az én zsidóm) a gróf érettem ezt a kezességet annál hajlandóbb lesz felvállalni.

Erre szükség nincs, s Te, tisztelt kedves barátom, inkább ismersz engem, mint hogy feltehesd, hogy én a Te terheddel kívánjak boldogúlni.

Az én óhajtasom csak az, és csak az az egy, hogy megtudhassam ki a birkék asszonya, s így vele alkuba bocsátkozhassam; mert elmellőzvé a két zsidót, legalább ezer forinttal juthatok olcsóbban a birkékhez. Ez másszor is sok pénz volt volna: most irtóztató. Oztán rettenetes dolog az, midőn egy pár fortélyos ember bennünket kedve szerint csapolgat.

Nyomában levén a birkéknek annyiban, hogy tudhatom hogy azoknak eladások arra van bízva, akinek Te valamivel tartozol, általad nyomokba vezettethetem a birkéknek is, s ez nekem elég. Kérlek, méltóztassál tudatni velem, kinek hívják azt a zsidót, és hol lakik. Nagy gyanúm van, hogy az a Rác-Fejértón lakó gazdag zsidó, de akinek nevét nem

tudom. Nagy gyanúm van arra is, hogy a birkék a gróf Dessewffy Istvánéi.

A nyáj 174 öregből, s öszveséggel 260 darabból áll, s azt mondják, hogy benne néhány darab 200 ftos kos vagyon.

Ha valahogy ismerni találod a gróf birkéit, méltóztassál velem mind azt tudatni, amit a vevőnek tudni szükség.

Én, ha a gróffal vagy grófnéval alkuba ereszkedném, egy 500 ftos intabulált activus contractusomat adnám, és másolás boromat, vagy, ha a grófnak s grófnénak úgy tetszenék inkább, contractust is magamról.

Kérlek tehát, tisztelt kedves barátom, tudasd velem:

1. ki az a zsidó, és hol lakik, akinek tartozol?
2. nem a testvérednek vannak-e eladó birkéi? és hol a nyáj? s való-e hogy drága kosok vannak a nyájban?
3. hol van a gróf vagy a grófné? hol kellene velek alkuba ereszkednem?

4. ezen nedves esztendő nem tette-e a nyájat beteggé?

Kegyességed, melyet én ki nem fáraszthatok, biztat, hogy e kérésemet nekem balúl nem veszed, sőt levelemre minél előbb, és minél bővebben felelni fogsz.

Bár veled lehetnék már, hogy hallhatnám mint jártál Pestre, s elérted-e amit óhajtál! De engem a szüret e szerencsétől elvon. A pénz szeretete meglepett, bár későn. De a megtérésre még halálunk órájában is van idő, azt mondják papjaink. Élj szerencsésen, kedves barátom. Csókold kezeit a mélt. grófnénak, s ajánlj kegyeibe. Comtesse Virginiet meleg szívvel tisztetem. Zseni nincs itthon, különben tele tölténé levelem üres lapját. Pénzt! pénzt, barátom! Virtutem post nummos!

örök híved

Kazinczy Ferencz.

Mélt. Lónyai úr hat hét alatt 378 mérföldet utazott a kereskedési utak dolgában. Újhelyben valék vele octob. 14. és 15-kén, hol papokat szenteltete, mint főcurátor.

CCXLVI.

Octob. 20-d. 1821.

Tisztelt kedves barátom!

Tegnap késő estve vevém octob. első napján írt leveledet. Azt írod, hogy terheid elgyengítették lelkedet, s ez a szépen, ifjúi elevenséggel, sőt igen nagy gonddal írt levél megczáfolja az állítást; lelked teljes erejében bírja magát. Örvendek lelked erejének, de szánlak, hogy téged üldöz a Szerencse, kinél érdemesebbet kedvezéseire semmi tekintetben nem kaphatott volna. Ha gyermekeid nem volnának, nem fognálak szánni; mert te sok pénz nélkül is ragyognál, a sok pénz pedig nem egyébre való: de minekutánna gyermekeid vagynak, s üldöz a sors, valóban szánlak; s azért is szánlak, mert megfosztva látod magadat azon szép szerencsétől, hogy őket valaha azon sorsban hagyhasd, amelyben te magad vagy, s őseid voltak. Mert az, amire nekünk törekednünk kellene, akik atyák vagyunk, nem egyéb, mint az, hogy gyermekeinket legalább oly karban hagyhassuk, amilyenben bennünket hagytak az atyák. Sokat kértem én magamtól, s sokat kértem még ma is, mint fogok számolni gyermekeimnek a sírban, hogy őket, amint félnem lehet, nagy szegénységben hagyom hátra. De ők ezt fogják mondhatni: Az atyánk raboskodott, s elvesztette életének azt a részét melyben valamit kezdeni lehetett volna; nem elébb mint 45-ik esztendejében házasodhatott meg, okos választással, s gyönyörű választással, mert egy általa gyermekisen szeretett s tiszteletére s szeretetére méltó férjfi jó leányát vette el, de szerencsétlenül, mert azt meg sem álmodhatá, hogy az ily férjfi fia rossz testvér s igazságtalan ember lehessen. Őt esztendeig azután testvére hizott az ő vérén, meg nem engedvén ez az ő anyjának, hogy neki annyit adhasson, hogy megmentve láthassa magát az adósságok csinálásától. Azonban gyermekei esztendőnként szaporodtak; a háború terhei, a papirospénz semmivé tétele, az újabb papirospénz alább szál-

Dessewffy és Kazinczy. III.

9

lása, sok szerencsétlenség, nevezetesen pinczéjének feltörettetése, minden lovainak megtaknyosodása, az egymást tíz esztendő alatt mindég követett rossz szüretetek, etc. etc. megrontották. Mondják, hogy ő nem vala gazda, és hogy idejét a könyvesinálásra vesztegette. De ha a könyvirás és könyvvétel ellopta is valami idejét és pénzét, mi, neki gyermekei, köszönhetjük, hogy nem kártyázott, nem üzte a cifrát, sem asztalában, sem ruházkodásában, sem cseléd tartásában; hogy pedig gazda is volt, látjuk onnan, hogy midőn irtathata, naponként kétszer is meglátogató a mecczenzőföket, akik neki irtottak; s midőn Mihályt meg akará venni, őt egész hétig mindég calculálgatott, s könyv sem volt kezébe. S az ő könyvesinálásai legalább egy kis fényt vetnek ránk gyermekeire, mert nem igen mehetünk oly vármegyébe, hol azt ne kérdjék tőlünk, ha Ferencznek vagyunk-e gyermekei, vagy más valakinek a Kazinczyak közzül. — Nézd, barátom, ez az amit én magamnak az ily vizsgálatok alatt mondok.

S nem nekem fogják-e köszönni valaha gyermekeim, hogy őket a sógorom igazságtalanságai ellen védtem, hogy nekik azt megnyertem, amit nekik nagyatyjok hagyta? — Hogy eloltsam benned azt a gondolatot, hogy panaszaim, ha nem igazságtalanok is, legalább nem oly súlyosak, amilyeknek beszéllem, engedd, hogy elődbe terjeszthessem, mik történtek a Török ház lánytagjaival.

Referendárius gróf Török József, a b. Wécsey Zsuzsánna egyetlen gyermeke, megvevé Ónodot pro utroque sexu 84,000 ftban.

Nem hogy lányainak elnyomásokkal a fiat tegye szerencsésé, hanem hogy birtoki jusát erősebbé tegye, Ónodra consensus regiust hozat; azt VI. Károly oltá a lányágra nem ad az udvar, és így a leányok Ónodból semmit nem vesznek.

Ez ellen nem lehet s nincs panaszok; az aquisitor arra hagyhatja keresetét, akire tetszik. De a referendárius meg akarván szabadulni ónodi terhétől, eladja a maga *lyányágot is illető* pászthói jószágát 68,000 fton, és azt a 84,000 fton vett *ónodi teher lerovására fordítja*. Ezt mondja maga az eladó a protonotárius. Szentkirályi által expedált perennális fassióban, melyet most novemberben fogok az eperjesi per-

ben előmutatni. — A referendárius véletlen halállal meghala, s nem gondoskodhatott kárt szenvedett leánymaradékinak indemnizációja felől.

Ekkor a sok creditor az özvegyet és a három gyermeket megtámadja, s a ház rettenetes executiókat szenved. Mikor a lúczy roppant esőr mellett elmegy, emlékezzél hogy az exequens protonotár. Szentiványi Ferencz a lúczy birtokot *minden allodiatúrával* exequálta, de a *csürt* a Török háznak meghagyta. Ha az angyalok a lorettói házat elvihették, ezt mondta, úgy hiszem, vigyék el ezt is oda, ahol a Török háznak földjei vannak. Ily környüállások közt az özvegy és a két fiú legtanácsosabbnak látta Ónodot eladni, hogy az ily executiókat elkerülhesse, s bocskorra ne szoríttassék. Lajosnak ezen eladás által 36,000 ftja marada.

A leányágnak még a sávolyi, hasonlóan *leányt is illető* jószágban lehetett volna valamit kapni. De a vak József és Lajos ezt az egész birtokot általadák báró Hennigernének, azaz Eszther nevű testvéreknek oly formán, hogy ez az Eszther a sávolyi, általok atyafiságosan azaz olesón, 80 ezerre becsült jószágnak egy harmadát vegye titulo successionis, második harmadát titulo quartalitii ex Ónod, a harmadik harmadát titulo solvendorum 32,000 frum, melyekkel az Ónodot vevő referendárius volt adós, s ezt azután még 5000 ftal toldatták meg magoknak. A referendárius csinálván az adósságot, nyilván az a teher az ő aquisitumát és nem ősi birtokát illette, és így Sávoly azért nem szenvedhet.

Ide járúl hogy József és Lajos testvérek 1805 a feledi Vécseyektől 8000 frtot vevének fel auctióképen.

Lajos Kázmért 28,000 frton vette pro haeredibus utriusque sexus universis, s meghagyta özvegyének s fiának, hogy mihelyt ötet eltemetik, osztozzanak egyenlő részekben.

A sógorom nem engedte az osztályt, mert, úgymond, Kázmér surrogátuma Ónodnak, s az ő atyja nem disponálhatott a maga aquisitiójával; mert nemo est aquisitor, donec non redintegraverit.

Ő tehát Kázmérban keresi Ónodot. De mí Kázmérban ne keressük az Ónod miatt eladott Pászthót és a Sávolyból

kiadott quartalitiumot, s Ónodért lefizetett 37,000 frtnyi birtokot? Még érezhetőbb az igazságtalanság, ha szemünket oda fordítjuk, hogy Ónod megvett, de adóssággal vett, s ösi birtok árán vett jószág, mely mind addig másénak képzel-tethetik, míg teher nélkül van.

Az egész dolog az, hogy a mí grófi felsőségünk nem tudta megférni tíz telekben és tíz zsellérben, mert az osztály annyit adott volna; s bírni akartuk az egész Kázmért, azaz 30 telket s 30 zsellért, míg Ónodot megkapjuk; addig a két leány, s az egyiknek 7 gyermeke éljen amint tud. — Bocsáss meg hogy ezen beszélgetések által elkínzottalak. De kinek panaszkodjunk, ha barátunknak nem lesz szabad kiönteni keblébe, ami bennünket ront?

Még egyet röviden. — Ha a sógorom megszólított volna, engedjük oda neki részünket árendába, hogy ő kevesb szegénységet mutattva jelenhessen meg a maga rangjában, mí azt örömet tevének vala; első megszólítására 1810-ben reá állánk mind én, mind D'Ellevaux, hogy bírja tehát árendában. De látván hogy ebben teljesíték kedvét, tovább ment, s örökösen kívánta eladatni magának. Ezt nem tevének, s *csak ekkor* mondá, hogy övé Kázmér.

Így elmerülve volnék-e én adósságba mint vagyok, ha Kázmért 10 eszt. oltá bírnám?

Édes barátom, minthogy én neked semmit nem adhatok, engedd hogy legalább tanácsot adjak, amire mindennek van szüksége. Közöld ezt a mélt. Grófnéval is. Én ezen úton akarom keresni boldogulásomat, s az adósságból kifeslést, s a dolog menni fog, csak kezdhessem.

Legnagyobb reménye a mezei gazdának most a *res pecuaria*. S ezek közt a *sőre* s a *juh*. Neked nagy határaid vannak. Ha jó embereid vannak e mellett, lehetetlen hogy ne nyerj.

Ideális calculus nélkül kezdeni semmit nem lehet, csak hogy az az ideális calculus ne legyen olyan, mint a la Fontaine tejáros leánykájáé.

Vegyünk száz anyajuhot, s tegyük fel hogy minden jerke mindég jerkét ellik, s egy sem döglik el. Ímhol a calculus:

1822. tavasszal lesz öreg	100
bárány	100
	200
1823. tavasszal lesz öreg	100
tavalyi	100
bárány	100
	300
1824. tavasszal lesz öreg	200
tavalyi	100
bárány	200
	500
1825. tavasszal lesz öreg	300
tavalyi	200
idei	300
	800
1826. tavasszal lesz öreg	500
tavalyi	300
bárány	500
	1300
1827. tavasszal lesz öreg	800
tavalyi	500
bárány	800
	2100

Íme hat esztendő alatt 2100. De nem minden jerke ellik, nem mindenik ellik jerkét, nem minden bárány nevedkedhetik fel; sokat elhord a dög is. Tehát felét vessük ki fatalitásokra, s tegyük a calculust:

került a nyáj . . . 1000 ftba
a 2100 fele legyen csak 10,000.

A gyapjú, a ganaj megér ugyanannyit, sőt többet; úgy hogy conventio, só, takarmány, capitalis, 6 esztendei interestes bőven meg van fizetve.

De az oeconomiában leginkább kell a *h'v villicus*, és az ami saginat equos — tudnillik *oculus domini*.

Elveszett ember az, aki csak egy nemét tartja a mar-

hának. Kell tehén is, s bivaly, s disznó, s kivált legelőn hízó tehenek és ökrök kellene, és fiatal tulkok. A ménes örömet ad, pénzt nem ad. A szemes gazda azt tekinti leginkább, mit szeret a föld, és mi szereti a földet. Ha pénzem volt volna, én ezt tenném.

S te nem tartanál-e sok *méhesekeket*? amiknek *csak* szem kell.

Mely igen óhajtottam volna én csudáltatva látni azt a barátomat, akit én csudálok, az én barátim által! és mely igen örvendek én, hogy te oly igaz és oly igen szép képét festéd Helmeccynek! Mert Kisfaludy Károlyt nem láttam, és így képe felől nem szólhatok, noha hiszem hogy igaz a kép melyet festesz, s óhajtom hogy igaznak találhassam, mert ötet nagyon szeretem.

Valóban szép versek, szép képekkel eltölt versek, amelyeket a Nádor kertje felől írák. Reménylem újságink s zsebkönyveink közleni fogják. Nem mondhatok egyebet, mint ilyet, azon *soraid* felől is, amelyeket Rösler felől nyomtattatál.

Bár téged az öreg s szeretetre igen méltó Dónát eltalált volna! Szeretném ha minden lépten új meg új képedet láthatnám, s minden jó ember szobájában. *Iam nunc votis adsuesce vocari.* Te *örök* ember vagy, s akár ad másnak életet a halál, akár nem, neked bizonyosan ad.

Barátom, teljesítsd kérésemet; írd meg, hol lakik az a zsidó? s ki lehet akinek birkái vagynak? s ha ezt is tudod, egésségesek-e a birkák, s igazán 200 ftosok-e a kosok. Úgy nem sokára Szent-Mihályt látsz. Comtesse Virginie fogadja el a Zseni atyja kézesókját s idvezletét, minthogy Zseni nines itthon s nem felelhet.

Azt felejtém elmondani ami legfontosabb, s pirúlnék ha szívem ejté vala a hibát.

Barátom, nem neked való a fiaid tanítása. Arra nincs időd, sok leveleket írsz, sokat olvasol. Én Zsenit magam tanítám egy ideig, s ment a dolog; most nem taníthatom. Végresre írtam szememet e holnapban is az archívumban.

Tanácsom az volna, hogy válaszszt egy jó embert Patakon, minthogy Pesten nem találál, s ne akadj fel rajta, ha módja olyan is mint a Kézyé, csak szíve s tudománya legyen olyan. Patakon sok jó görögöt s jó humanistát találhatsz. Kár volna gyermekidnek elakadni. Ugyan mi lenne ezekből a gyönyörű sarjadzatokból, ha Ungvár-Németi visszajöhetne hozzájuk a sírból? Józsa e napokban itt volt, de én nem láttam. Nagyon szereti gyermekeidet, de magát bántatni tovább (úgy mondá) nem engedhette. Mentsen meg engem isten attól az istentelenségtől, hogy én téged kárhoztassalak, mert Józsa panaszkodik: de te, mint minden lelkes ember, akinek forr a nem-takony vér ereiben, te aki oly sokat szenvedtél, irritábilis lehetsz; s a nevelő sem angyal hogy ne vétsen, s igenis, hogy egy atya nem hallgathat mindég. Ellenem is volt az a panasz, midőn a magát *elűnni méltóztatott* Herr Hofmeister a maga duzmadtságában gyermekeimet mustrálgatta minden ok nélkül, hogy én megtámadtam a *nem cseléd* embert. De azt a Hr Hofmeister csak nem kívánhatja, hogy az atya akár az ő duzmadtságát, akár az ő nem-tudását elhallgassa. Pedig az atya néha tud annyit mint a Herr Hofmeister.

CCXLVII.

Sz. Mihály, novemb. 4-d. 1821.

Édes lelkem, drága, kedves, szeretetre méltó barátom!

Én az egész föld kerekiségén csak két zsidó zsidónak tartozom, és pedig sokkal sokkal többel, mint amit nekem kölcsön adtak; az egyik a rozgonyi, az ifjú Róth Mátyás, aki már Ábrahám kebelébe elköltözött, a másik pedig *Reich*, aki

Sebesen lakik Eperjes mellett, és a szakálosok közt a legszakálatlanabb és legcézégetesebb gazember. Róth özvegye Kassán múlat, és nincs, úgy tetszik, mezei gazdasága; Reich kereskedő, speculáns, pálinka és rozólisfőzető és égető, s gavallérokat nyúzó -- nem tudok semmit birkéiről.

Öcsém, tudom, vett Jankoviestől Radványban valami 600 egynehány jobb fajtájú birkéket; de mind eldöglöttek még tavaly Ó-Fejértón. Nekem elég magyar juhaim vannak; ami ez idén eladni való vala belőlek, már eladódott; külömben sem javasolnám a vevést tőlem, mivel én, ki a juhokat még mindig szaporítom, csak a fogatlanokat és véneket és a legelőn felhízalt ürüket vágóra szoktam eladni a mészárosoknak. Olyanoktól kell juhokat alkudni, kik azért adnak el belőlek, mert meghatározták a tartathatandók számát, következendőképen nem adnak el merő kivetendőt.

A magyar juhokkal nem volt haszon ez idén; aki tavaly 17—18 ftjával vette párját, ez idén szerencsésnek tarthatta magát, ha a közelebb múlt debreczeni vásáron 6—7 fton eladhatta. Kinek pénze van, most vegyen akár szarvas marhát, akár juhokat, mert a pusztuló Moldvából és Havasalföldről csoportosan hajtanak ki majd mindennemű marhát vagy jószágot. Azt beszéltte tegnap itt nekem generál Illyésy hogy Dráveczky egy pár forintot vett volna egy pár juhot; hogy pedig egy hét alatt száz jó darab falka szarvasmarhánál többet hajtottak Pesten keresztül Bécsbe, annak szemmel látott tanúja valék.

A te felszámolásod igen jó, igen szép, ha a határban nincs métely, nincs sárvíz, ha a pásztor jó és értelmes, ha a villicus emberséges ember, ha szófogadó, ha tudja a tehénhimlőt a juhokba beoltani, ha minden pásztori költőknek ellenére soha se ereszti ki a juhokat a harmatos mezőre, sem pedig a zabtarlóra, sem a békanyállal bepókhállózott ugarokra; ha végtére a pénzgyűjtést megszüntetik, mert csak akkor lehet nyerni mikor olcsóbban veszünk mint adunk, nem pedig mikor ellenkezőképen folynak a dolgok. Ezeknél fogva én épen ellenkezőt tartok Voltairrel, ki nem költői, hanem gazdasági illetés közben így kiálta fel:

J'aime les brebis, mais quand elles sont à moi.

A juhgazdaság jó és hasznos, kivált ahol trágyára van szükség és telelésre szükséges takarmánnyal bővelkedünk; nem kell azonban elfelejteni, hogy némely földek nemén sivatag homokot okoz a juhtartás, a juh gyökerestől rántván ki a füveket, nem pedig, a ló gyanánt, elrágva, vagy pedig az ökör gyanánt, nyelvével mintegy elmetszve és elszakítva használván élelmére a legelőt. Mivel még sokáig nem lesz csendesség Európában, a selyemjuhtartás, mely a külföldről hozza be a pénzt, még hasznot hajt majd egy ideig, de kötve hiszem, hogy, kivált béke idejében, annyit hozzon, mint egynehány esztendő előtt; nem csak azért, mert mind jobban jobban terjed e gazdaság neme, hanem azért is, mivel napról napra inkább-inkább elszegényednek azok, kik finomabb, posztókat viseltek, vagy viselhetnének, vagy ezután fognak viselni. Úgy van az mindenütt egész Európában, kisebb vagy nagyobb mértékben: e még érezhetőbb lesz idővel, mikor Amerika egészen el fog szakadni Európától; mi jobban szorúlunk rájuk, mint ők reánk. Ha az állandó-katonatartás systemája meg nem változik; ha a tehénhímlőoltás által az embereket szaporítani, a legitimitás fenntartása miatt a háborút csak mindég elkerülni, s mégis béke idejében a sok zsoldos katonák tartása mellett a pénzt csak mindég kevesíteni fogják a fejedelmek: már akkor az ő számos jobbágyaik nagyon szép emberek lesznek ugyan, de ezek a sok szép emberek kimondhatatlanul nyomorúlt rabszolgákká fognak válni, és vagy szükségből, nem pedig virtusból, fogják szegénységöket és az inséget tűrve elviselni, vagy fejrázva marván a kemény féket, azt végtére keresztülrágni.

A vakságra jutott fejedelmek tompa fülébe

Régen a nagy leczkét Schiller bésúgta hiába:

A szabad embertől mit félsz? de a lánczait úntig

Rázótól, amidőn azokat szaggatja, ijedj meg.

Hiába való minden törekedés az illetén systema alatt: fel fognak eszmélni az országlószékek, de későn; a közönséges historia újra, de megint talán hiába, fog egy dátummal szaporodni annak megmutatására, minő balgatagság legyen a jobbágyok javát az uralkodóktól elválasztani.

Ne gazdálkodjunk vénségünkre, kedves barátom! Te

akkor akarsz befogni, mikor én kifogni szeretnék; legjobb lenne mind neked mind nekem egy jó s becsületes árendásra szert tenni. De kívánhatunk-e neki bajokat, gondokat és talán kárt is, ha becsületes ember? ha pedig gazember, el fogjuk-e érni ezélunkat, tudnillik a békét, a nyugalmat és gyermekeink szerencsáját? Visszajövök hát régi ideámra, melyet még szerencsémben is gyermekeimre nézve mindég követtem: neveljük úgy fiainkat *ut fortuna carere possint*.

Ah quorsum orare Jovem! quae donat et aufert!
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

Hozzá lehet azért adni minden esetre: *artem placendi et fruendi*. Fő dolog hogy Aristippussal mondhassák:

λαρὰ μέλος és έχω οὐκ έχομαι: Epiktetussal: ἀπέρχο οὐκ ἀπέρχο. A nagy csapásokra pedig úgy készítsük a fiút,

— — — — — ut potiores
Herculis aerumnas credat saevosque labores,
Et Venere, et vino, et plummis Sardanapali.

A szegény leányainkat kell sajnálnunk.

Magzatidhoz intézett szép mentségedhez még sok igazat és szépet lehetne adni, és fog is adni a jövőkor. Mind Te, mind én tettünk ugyan gazdasági hibákat is, de mások is tettek, mi pedig e tárgyban némely dolgokat talán még jobb belátással, mint mások, elrendeltünk; de azért mégis tökéletes szerencsétlenségünkben jobban fognának az emberek minket mustrálgatni, mint sok másokat mustrálgatnának, sőt némelyek talán még belső eltitkolt örömet fognának egyéltetni a mutatott külső szánásokhoz. Mások felette gyönyörködnének abban, hogy nekünk soha se volt józan eszünk, és hogy már most bizonyos hogy nem mi, hanem ők az okos emberek. De megfelelt már Flaccus kérdésére a jövőkor: *plus valeatne Horatius an res?* —

Én még a múlt hónapban báró Brudern Józseftől se-lyemanyajuhokat és kosokat vettem hitelbe, mert mindent kell próbálni; itt nincs métely, és van széksóvíz, mely igen hasznos a juhoknak, pástort is hoztam onnan, mindent próbálok, de ahoz a mesterséghez nem tudok, hogy elegendő tehetség és hatalom nélkül, akkor, midőn a finans-systema

majd minden embereknek talpig megvesztegette és vesztegeti erkölceiket, én a rossz magistratuálisokból jókat, és a gaz cselédből hívet csináljak; ahhoz sem tudok, hogy az ilyen nagy gazdaságban egyszerre három négy helyütt lehessenek, mint szent Tamás, vagy Sz. Mihályon teremjek, mikor törött lábbal Kassán ágyban kell feküdnöm; azt sem, hogy télen által vályogházban egész familiám egészségét kockáztassam, és amit egy részről megkíméltem, azt más részről a patikába és orvosok zsebjébe küldjem.

Báró Brudernnel elvégeztem, hogy ha a finom gyapjút itt el nem adhatom, hozzá küldjem, és ő a magáéval eladja. Ha élünk, esztendőre (mert ez idén úgy is már késő juhokat hajtani) jókor ősszel (mivel úgy is legjobb már september elején a kosokat a jerkékre bocsátani) elmehetünk együtt Gyöngyösre és Detkre. Én részemről úgy elúntam hazámban a gazdaságot, mint az oktan finans-systemánkat; — legboldogabbnak tartanám magamat ha exequálnának hitelezőim, és ami fennmaradna, tisztán maradna, és ha adósaim szintúgy nekem megfizetnének. Mert merő fáradságos haszontalanság olyan országban gazdálkodni, hol a békeség károsabb a gazdának mint a háború; ahol vérontást kell kívánni, hogy vérünk könnyebben mozoghasson ereinkben; ahol napról napra bizonytalanabb mind a jelenlét mind a jövőendő; ahol az igazgatószerk a maga javát ellenkezésbe tette az igazgatott hazafiakéval; ahol nincs szorgalmat elevénítő forgandó capitális; ahol tetőtől aljig és tövig organisálva van az uzsora, és az antisocialismus. Én, kevés eszközökkel, minden fátumok és pusztítottások mellett is, rövid idő alatt eleget tettem; ha a dolog szoros vizsgálatra és hasonlításokra jönne, és minden környüállások jól megfontoltatának, becsülettal kerülnék ki ezen visgálat alól; egészségemmel, legnemesebb, legtisztább hajlandóságim feláldozásával vittem dolgaimat, gyermekeim szeretetétől sarkaltatván: — de, megvalloim, belé fáradtam a mostani kedvetlen környüállások között. Te egyszer azt írtad nekem, hogy nem búsulnál ha Sz. Mihály a tiéd volna; de ha úgy tudnád mint én minden volt és mostani környüállásaimat, más ítéletet tennél.

Jactamus jam pridem omnis Te Roma beatam,
Non vereor ne cui de te plus, quam tibi credas.

Egyébaránt búsulni soha se kell : *qui cupiet, metuet.*

Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient.

Engem a szerencse nem tett kevélylő, nem is fog akár-milyen szerencsétlenség is gyávává és vigasztalatlanná tenni, csak, amint mondám, a legrosszabb esetre, leányomat sajnálom, mert ő alkalmasint egy nem mindennapi kellemetességű de szegény kisasszony lesz, a szűzeség koronája várja, pedig már a klastromok is megritkultak.

Élj megelégedve !

A magyar ó virtus s új elmék dísze, Ferenczem !
Ut possis semper traducere leniter aevum,
Et secretum iter et fallentis semita vitae,
In qua Te quaeret Tua gloria detrahat omnes
Curarum aerumnas, et Te Tibi reddat amicum.

Vale — et veni — veni — veni.

Vagyok szünet nélkül

hiv Pipszed.

U. I. Míg a könnyű vérű öcsém I. . . . . hitelezői bús-lakodnak, ő a Hegyalján vígad, költ és mulatja magát, szegény, gondos s ura költségeit pótoló és férje hűségtelenségeit hol sirató hol megbocsátó felesége pedig gyönyörű két gyermekeivel most Ó-Fejértón szomorkodik és anyáskodik. — Vévem a zempléni beszédek ; jók, mert könnyeket sajtoltak ki.

Én már elvégeztem a *Jutalomfeleletek* olvasását. Sok jó és szép, de egyszersmind nem kevés nevetséges ideákat is foglalnak magokban ; oldalaslag mind Te, mind én kapunk helylyel helylyel egy-egy vágást ; semmit se teszen, nem kell az ilyeket megérteni, el kell tűrni a csapásokat, és a több jóért, ami a könyvben van, a haza szeretete pajzsát kell a vágások elibe tartani. Az írók érdemes és szorgalmatos emberek, és így meg kell nekik bocsátani azt a kis superioritást, melyet, másokat leczkézvén, magoknak tulajdonítanak. Lehetne-e annyi igyekezetek, ha nem hitetnék el magokkal ezt a fel-sőbbsegeket ?

Aux grands la modestie, aux petits l'importance.

Ne vesződjünk, tétessük magunkat, mintha hinnők hogy mindenben igazok van.

Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,

Ira truces inimicitias et funebre bellum.

Azonban beszélljünk és írjunk kiki amint legjobbnak véljük, az ítéletet a jövőre bízván. Egyébaránt még sem halok meg talán, minekelőtte egy kis vígjátékot írjak ezen czím alatt: *Ré—ka—ga—kol—szász, a nagy grammatikász és etymolog.*

Meglátod, Lónyai csak azért utazik annyit, hogy még ezután is utakat ne csináljanak a hazában. — A Te sógorod jobb ember lehetne; de ha tudnád mint bánt velem testvérbátyám gyermekségemtől olta, nem csudálkoznál többé sógorodon. Csúfos ez a világ! legcsúfosabb benne hogy a sok méltatlanságok a legjobb szívet is úgy eltompítják, hogy alig képes utóljára a szerint felindulni amint kellene.

Józsa úr ne tegyen egyebet, hanem olvastassa fel veled minden leveleimet, azután ítélj. *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem*, de ő egy hajszálnyival se *seignior irasci*.

Nem voltam a szüreten, beteg valék, sok epét hánytam, de még elég maradt, és felette jól tetted hogy azt valóban gyönyörűséges leveleddel mérsékelted és édesítéd. Hozd el Zsenit is. Feleségem és Virginia csókolják.

CCXLVIII.

Tisztelt barátom !

Én e napokban a te mádi házában vettem két napi szállást. Sokat beszéllvén vinczléreddel, Novák Ferenczcel, elmondá, hogy kasznárod, de akinek nevét el nem tudá mondani, mint viselé magát. Fiskálisod kiküldé, hogy szerezzen szekereket boraidnak, ő pedig, megkötvén lovát egy koresma mellett, reggel olta estig ivott, s akkor azt mondá a fiskális-

nak, hogy öszveizzadt a sok keresésben, de sohol nem kapta szekerest. Én, úgy monda Novák Ferencz, a rossz embernek reggel óta estig éhen és szomjan álló lovát haza akartam lopni; de csak abba hagytam, hogy tettem balra ne magyaráztassék. Bizony, tisztelt, igen szeretett barátom, épen nem csuda az, ha ezek a sok rossz emberek a Te eleven lelkedet elkésérik; s azok után amiket mind ettől, mind Bónis Sámuel úrtól, mind magadtól tudok, nem csudálnám, ha emberedet öszve meg öszvegyilkolnád.

Én Neked egy igen alkalmas embert ajánlok főtisztul, s midőn ezt **Neked** ajánlom, kit minden halandók felett szeretek, tudom mit mondok. Hidd el, ha jószágokat bírnék, mint Te bírsz, én más tisztet nem fogadnék. Csudált ügyességű és általam igen jól ismert moralitású ember. Én felelek Neked érte, s én **Neked** felelek. Piríts meg, ha hamis lesz jóvendölésem.

Dávid János elhagyván jurateriáját, itt lévén az atyja, sok idejét töltötte nálam. A sógorom, gróf Török József, látta az embert, s megszerette s praeceptornak a fiai mellé vette. Ott két esztendeig volt, s nagy kedvességben. De végre gróf Csáky Antalné Exchoz ment által kasznárszolgálatra.

A sógorom örült hogy Dávid János elment az ő házából: de eszt. múlva engem kért, hogy vonjam vissza Nagy-Idárról. Én oda mentem. — Az úr úgy-e azért jött, hogy Dávid Jánost tőlem elvigye. — Exednak akarátja ellenem, felelek; de ha Excád, őtet, a menyecseinek általengedni méltóztatik, grátiául veszem. — Elereszténi nem fogom: de ha önként megyen, nem fogom tartóztatni. Én Dávidból nagy tisztet nevelek magamnak. Hívebb, ügyesebb, igazabb emberem nekem soha sem volt még.

A grófné őtet Brackendorfra tette által.

A sógorom, Szalárdra menvén, Dávid Jánost udvarbíróvá tette. Min, min nem, öszveháborodtak, s az a Dávid János, aki neki oly kedves volt, hogy egy frajczímer szerelme miatt elereszté Nagy-Idára, de ismét visszahívta; az a Dávid János, aki nélkül Szalárdon nem lehetett, most rossz ember. Nekem azt monda a sógorom, hogy *kevély*, és bizonyos *üres* hordóit ellopta; Dávid pedig azt mondja, hogy *szép* és

gyűrűkben gazdag felesége miatt esett ki a kedvességből. Isten tudja mi itt igaz. Én mindemellett, ha Szent-Mihályom volna, Dávidot be merném fogadni. A sógoromnál sok ember veszté el a kedvességet. Így egy Devics nevű tisztartó; így fiskális Kossuth. De az utolsó nem egészen, s azért nem egészen, mert bosszút állhatna ha egészen elesnék.

Dávid János most Göllniczen múlt az ipánál Berg-richter Sztójka úrnál. Ha parancsolni fognád, megjelennél nálad. De felesége most le fog betegedni, és így ha első leveledre mindjárt meg nem jelenne, ne vedd balúl. Nagyon kérlek, parancsold magadhoz, hogy vele megismerkedhessél. Molnárnak fia lévén, képzelhetetlen ügyességű mechanicus. Nekem oly kalitkát csinált, mely egy herczegné szobájában is elállhatott volna, s gróf Sztáraynál, vagy kinél, megszeretvén a sógorom egy malmot, Dávid azt neki kicsinálta egy oly modellben, mely az asztalán elállhatott.

A lányom Comtesse Virginienek íra egy levelet, melyet én Mádon akartam hagyni; de az úton öszveakadék Gazda vagy Gazdag István nevű torzonborz bajuszú szent-mihályi embereddel, s annak adám. Comtesse Virginie talán vette. Most nem írok literatúrai dolgok felől. Élj szerencsésen. Van-e már nevelőd? — Széphalom, novemb. 15-d. 1821.

CCXLIX.

Széphalom, novemb. 18-d. 1821.

Tisztelt, csudált barátom!

Ímhol az maga, akit Neked minapi levelemben már udvarbírádnak, vagy, amint az nálad neveztetni szokott, fő-tisztetnek ajánlottam. Kérdd magadtól, ha én Neked ajánlhatok-e ügyetlent, és ha Téged nem szeretlek-e mint magamat; kérdd ha nem úgy óhajtom-e házad s gyermekeid javát, mint az önmagamét. Én megtévedhetek az emberben: de

akaratom nem lehet más, mint aminek lennie kell. Azért hogy valaki boldoguljon, én nem akarhatok Neked kárt.

Megtörténhetvén hogy Kassára utasított levelem még sinesen kezeden, újra elmondom amit tudnod kell.

Dávid János úr, elvégezvén keszthelyi cursusát és juratériáját, minekutána a szolgálatba valamelyik Festetics-nél (talán Antalnál) magát initiáltatá, visszajött itt lakos öreg atyjához, és nálam is mulatott, mint házam barátja. A sógorom gróf Török József látá ügyességét, s kérte hogy menjen hozzá, s tanítgassa gyermekeit; azon lesz, hogy ipához juttathassa oekonomiai tisztségre. Ebből egy ideig semmi nem lehetvén, mert kedvéért senki sem akara idvezülni, gróf Csáky Antalné excja kasznárnak nevezte ki Nagy-Idán. A sógorom engem kért, hogy vonjam vissza gyermekeihez. Én Nagy-Idára mentem, s ő excja megszólíta: *Úgy-e az úr azért jött, hogy Dávidot tőlem elrabolja?* — Elrablani nem, felelék: de ha Excád ötet kedves menyje testvérének engedné, hogy gyermekeit nevelje, grátiául vennénk. — Én nem ereszttem el magamtól; de ha ő hágy el, nem tartóztatom; *én Dávidból főtisztet akarok nevelni házamnak; hívebb emberem nincs mint ő, s talán soha nem volt.*

Midőn a sógorom Szalárdot árendába vevé, kiköté hogy Csáky Antal neki főtisztül engedje Dávidot. Így ő elhagyá Prackendorffot, noha Csáky István nem akará elereszteni.

Szalárdon min, min nem, nem kérhetem, a sógorom vele megháborodott. Azt láthatod eleresztő leveléből is. Nekem nem monda egyebet, mint hogy valamely üres hordaját elidegenítette, és hogy egy kedves zsidájával Dávidnak baja volt; vádolta a zsidót, hogy a zsidó a Dávid számára vett telen mellől megtartóztatá a borjút. Isten tudja melyikének volt igaza. Relata refero, még pedig a nélkül hogy emlékez-ném a sógorom panasziról. Én bizonyossá teszek hogy, ha Szent-Mihályom vagy más nagy birtokom volna, én oda Dávidot tenném főtisztté. Morálitása felől én felelek, s *Néked* felelek: ügyességét s oekonomiai tudományát szedd ki a beszéd által; mutattasd meg neki mindenedet, s látni fogod ha ért-e a dologhoz.

Hogy nem csak theoreticus, tapasztalni fogod mindenből. Csupa tűz, s gyanússá lett tekintete miatt igyekezni fog megmutatni, hogy a vád hamis volt. Ezt ugyan hűségtelen-ségben érni soha nem fogod.

Nagy naturalista — a szót az artistai értelemben is vévén. Széke, asztala, képrámái, kalitkája, mely egy herczeg-asszony szobájában is elállhatott volna, nagyidai munkája volt. — Felesége ifjú, szép és culturát s nevelést kapott; egy göllniczi Bergrichter leánya, mely hivatal a bányászok közt valami.

Örvidenék ha neki használhatna ajánlásom: de még inkább óhajtom, hogy Te azt mondhatnád, hogy ez a könyörgésem is azt mutatja, hogy Téged minden mások felett szerettelek.

Utolsó leveled eltölte tisztelettel. Még az oekonomiai dolgokban is nagy vagy, s lelked tacitusi szomorgással vagy inkább elkeseredéssel tölt el ezen leveled írása alatt. Inimica virtutibus tempora, inimica pecuniae nostrae. Sőt öregse-günkben is igyekezzünk gazdagodni. Az isten a késő meg-térőnek is ígér kegyelmet. — Zsidó lelkű zsidó volt, aki azt mondta nekem hogy Teáltalad kell jutnom birkére; noha úgy igyekszik fondorságát béleplezni, hogy Szirmay Adámné, szül. b. Podmaniczky Therézia asszony, a Te két zsidaid egyikének tartozik, s a birkék árát oda akarja fizettetni. Én később vagyok birke nélkül lenni, mint azt akarni, hogy pénzben Te légy érettem kezes. Isten tudja mi érhet, s a Te barátságod s a Te gyermekeid tekintete nekem több, mint hogy azt az én pénzbeli javam miatt játékra tegyem ki.

Mely gyönyörű, mely dolgokkal tömött levél az a Te leveled. Együtt vevém azzal a gróf Teleki Józsefét. Nagyon kesergi hogy nem láthata, midőn kerested. Két nagy díszei vagytok mágnásainknak. Éljen szerencsésen. Zseni, kinek ma van neve napja, kért, hogy vigyem le őtet Dáviddal Szent-Mihályra; de nekem holnap Kassára kell repülnöm: lehetet-len halasztanom az utat. Csókolja velem együtt a mélt.

Grófné kezét, s a tiszteletre méltó Virginiet tiszteli. Élj, élj, élj szerencsésen! s bár a dolgok megváltozását láthatnánk! bár öreg napjaink terhe megkönnyülhetne.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCL.

Kassa, nov. 26-d. 1821.

Angyalom barátom!

Könyvet kellene írni utolsó két leveleidre, ha a barátságot visszaverő szív kibuzoghatná azt hamarjában mind, amit érzek. Feltettem magamban, addig változtatni tiszteket, míg olyanra nem kapok, qui non virtutem verba putet, ut lucum ligna.

Én úgy tettem, mint II. Ferencznek cselekedni kellene. Öt tisztjeimet egyszerre elkergettem, és pedig esztendőközben tevém; de mivel a magyar törvények csak emberséges embereknek valók; mivel jobb törvényeink többnyire akkor hozódtak, mikor a nemzet még el nem prókátorosodott; és mivel a mostani időben csak attól tartanak a gonoszok, aki őket felakasztathatja; mivel, végtére, énhozzám nem tolakodik egy tiszttartó helyett húsz, mint Ferencz császárhoz ha p. o. Almásy Ignácot elesapná: azért én ugyan egy igen ügyes, de nem igen morális tiszttartóval dicsekedhetem most; ámbátor a nagyfalusi Sebes úr az ő moralitásáért becsületét lekötötte. De már a Te ajállásod más — Te nem ajállasz in gratiam commendati, sed in gratiam ejus cui commendas; és így tedd meg a rendeléseket hogy lehessenek Dáviddal most 29-dikben, a gyűlésen Újhelyben. Többen ajállják magokat. Az én gazdaságomnak az a bibéje, hogy fő tiszteim mindég mind tölem mind az előkelőbb lakosoktól magokat fizettetik, úgy hogy legjobb volna úgy cselekedni amint a francia Lafontaine javasolja, hogy t. i. a volt úr, volt

tisztartójánál, álljon bé 6 esztendő múlva tisztartónak, a lo-
pások aequilibriumának helyreállítására. Mágnesi erővel bír-
nak a sz. mihályi előkelőbb taksásaim; még a jámbor és lágy Bónis
Sámuel úr is, holott nekem köszönheti szolgabíróságát, mindég azt találja,
hogy ők nem erőszakos tilalomrontók, holott majd soha sem kaszáltathatok
sarjút, és csak ebből a rubricában két-három ezer forint ára károm van
minden esztendőben. Én olyan ember vagyok, hogy inkább adok 100 ftot
valakinek, mint hogy magamat egy kriban megcsalattassam; mert aki egy
kriban tud és mer, az tudna és merne ezerekben is. Azt kívánom tisztjeim-
től, hogy se meg ne csáljanak, se engemet megcsalattatni ne engedjenek;
sint candidi, mondják meg egyenesen, hogy mire van szükségek, nehogy
tolvajok lenni kényteleníttessenek. Praeter laudem nullius rei avarus sum,
mint a régi görögök; a pénzt csak szükségből szeretem és mint eszközt,
mert adósságaim és gyermekeim vannak. Csak azt kívánom tisztartómtól,
hogy úgy gondoskodjon rólam, mint én róla.

Vale — Vale — Vale — a többit szóval Újhelyben.

hív Pipszed.

CCLI.

Tisztelt barátom,

Engedd hogy tanúnak hívhasalak azon kegyetlenségekben, amelyeket a sógorom velem teszen. 12 esztendeje az atya halála olta, hogy 10 egész telkemet és 10 zselléremet az allodiális földekkel bírja, s húzza a pert, ámbár érzi hogy el kell vesztetni. Most ezt az írást küldém fel Aszalai úrnak, ma vettem válaszát. Jó, és fel fogja dolgozni allegátiójában. Én nem sokára megyek Eperjesre.

Én lerogynék szégyeltemben, ha nekem oly dolgok mondatnának, mint amiket én mondok itt a legnagyobb mode-

stíával neki. Elveszett a testamentom — nem registráltatik az archivum — elveszett a megholt Dókus úr által készített elenchusa az archivumnak — azt mondja hogy *semmiben* sem succedált, s ezt a *semmit* ily nehezen eresztí ki — ily generosum compromissumot nem fogadott el. Szeretnélek látni midőn ezt olvasni fogod. Kérlek, tedd, hogy ezt az írást visszakaphassam.

Vay József után 3 hónapi gyászt veve fel a pataki collegiumban *minden* tanuló ; fátyolt hord ; a kathedra gyászba van vonva.

Aurél fiadhoz egy epistolát kezdék, de abba nagyom, vagy megszelíditem. *Grelle Farben taugen nichts*. S azt mondhatnák hogy azért így, mert téged és engem öszverontott a sors és a stoai leczke.

Gyermeke Józsefnek s Sztáray Laurának,
Ne hidd az elposhadt rongyos sophistának,
Hogy a pénz s a cifra boldoggá nem tehet,
S aki érdemmel bír, nélkülök ellehet.
Üres csevegésit ereszd a szeleknek,
S lásd mint hajlong ő is Sztricsáknak, Vojsecseknek.

Egykor még ezek is jók tiszták valának,
Makaes tanítványi a morgó Stóának,
'Αιχου ἀπαιχου penge ajakokról,
El nem tudta vonni göröngyös útjokról
Sem az öszveajdúlt tengerek habarja,
Sem a nagy Jupiter villámszóró karja ;
De éhen s szenny között érzették végtére,
Hogy a jónak maga a jó sovány bére . . . .

} Horat.

Mi lesz belőle, ebből az epistolából, nem tudom. A 6 első sort kedvem van meghagyni.

Hidd el, egy hónap óta Aurél minden gyönyörűségem. Csókolom a kegyes Virginie kezét. Zseni nincs itthon. József öcsémnél van mindég, ennek leányával. Magamat az öcsém megüttete már egyszer a gutával : és így egészségemet, életemet örzöm, de gyermekeim menjenek hozzá ; azt nem ellenzem.

Erszényem élet és halál közt lebeg. Vagy krisist csinál

erszénybeli nyavalyám s meggyógyulok (ha pénzt kapok s ideáimat a marhák által teljesedésbe hozhatom), vagy oda leszek. Incertum quo fata ferunt! S a sógorom! a sógorom!

Dávidot ajánlom kegyességedbe. Ha Kassán hallasz valami neki való helyet, ajánld. Én felelek érte. Gróf Barkóczy nál, hallom, van valamely üresség. Velem teszed a jót, ha boldogítod. Non ignara mali miseris succurrere suevi.

Élj szerencsésen. Az istenek adjanak neked sok és nagy örömeket.

16-d. jan 1822.

Már le volt pecsételve levelem, midőn egy asszony, akit ismersz, mert neked Szacsurban laktában dajkát szerze, azt tanácslá, hogy Dávid gróf Klobusiczky Vinczénél is próbálja szerencsáját. Emlékezzél a szegény ember felől, ha a grófnéval lészesz Kassán. Szörnyűség az, hogy ez a feleséges 3 gyermekes ember kenyér nélkül van.

CCLII.

Kassa, január 26-d. 1822.

Kedves barátom!

Dávidot még ma fogom ajánlani gróf Klobusiczkyknénak. Holnap Eperjesre megyek — kívánnám, hogy veled ott találkozzván, ezen levél haszontalanná vájék. Nem lévén ezen szerencséről és örömről bizonyos, a peres előadásodat, mely, szokásod szerint, mind a dologra, mind a pennára nézve igen tisztán, velősen és szépen van dolgozva, ide visszarekesztem. Ne csudáld az igazságtól félő szemtelenségét; nem mindennapi lélek szükséges a húzások és halasztások elkerülésére, mikor ezek hasznunkkal vagynak összekötve. Beh

sok ember szereti a *semmit* megtartani, mert az mindég *valamivé* szokott változni, mikor ki kell adni. — A pataki fátyolos kathedrák mind Vay Józsefet, mind a pataki collegiumot becsesítik. Az istenben boldogúlt nevezetes ember lett volna minden országban ; szeretném írni biographiáját, ha 1802-kig, amikor legelőször valék deputátus, minden őt illető nevezetes és bizonyos dátumokat megszerezhetnék.

Csókollak epistoládért fiamhoz ; de gondold meg : hogy ő még az iróniák finomságát nem érti, és könnyen leczkének vehetné a gúnyt.

Gróf Barkóczynét is megszólítom Dávid eránt.

Mindnyájunknak vonaglik erszényünk, de talán minden jobbra fog rövid időn fordúlni. Ki kell állani ezt a fonnyasztó betegséget.

Hahatárod jó a juhoknak, tégy úgy mint én. Fejér vármegyéből magam fogok hozni selyembirkást juhaival együtt ; ha nyáron télen kitartom birkáit, felibe osztozok vele mindenben, a tökejuhokban is, valamint a szaporodásban, a gyapjúban, a báránykákban, a túróban, egy szóval : mindenben. Ezt már sokan tették mind Bihar-, mind Arad-, mind a Bánátban.

Lehet-e jobb móddal a tőkét nevelni ?

Vale.

Nem ártana kevesebb gondok és bajok közt élni ; de Philemont kell követni — csak aki könnyen hordozza eseteit, böles és boldog !

hív *Jóskád.*

CCLIII.

Kassa, január 31-d 1822.

Édes lelkem barátom!

Baj mikor a magam baján kell levelemet kezdenem. Beteg lábam kőbe ütközött, kicsinységnek tartám, járák fel s alá, a mozgás ártott, az ütésből sebecske lőn; most ágyban kell lankadnom, vesztég feküdnöm; párnák közül dictálom ezeket. Eperjesre nem mehettem.

Tegnap mene hozzád egy levelem. Nincs helyén sem egésségem, sem erszényem. Egy* nehezen oszló huruttal küszködik mind feleségem, mind én. Minden vigasztalásunk gyermekeink frisesége. Bár érdemelhetné Aureliusz vonszódásodat. A kis Virginia pirúlva bámúl, midőn nagyságolod. Szégyen- s gyönyörnyeldekelve olvasta leveledet és leányodét. Ha sok nyomorúságok, melyek végökhöz nem akarnak közéletíteni, nem tompították volna el szívem meg eszem izgatóságát és terpeszkedését, a legbájlóbb érzeményekkel elhintett leveledre hasonlóval igyekeznénk felelni; de én egy megereszkedett húrhoz hasonlítok: felfog-e az még egyszer húzódhatni? nem tudom. Pedig azt véltem fiatal koromban, hogy elpattannak elébb lelkem húrjai, hogysem idejek lesz megereszkedni. Ne kívánj hát gondolatokat, érzeményeket és szókat, hanem vedd jó néven már régolta tartóztatott bátorságom kifakadását; rövideden: küldd ide Zsenit, hadd lakjék barátnéja mellett, feleségem ügyelése alatt, töltsse itt velünk a telet. Három fiú van ugyan a háznál, de nagy vigyázat alatt állanak, s apjok veled nem perlekedik. Ez a helyheztetés mind lányodat, mind Virginiát nagyon fogja boldogítani, minket szint úgy. Velünk teszel jót, nem mí veled, és Zseni csak azt fogja itt tapasztalni, hogy barátnéja mellé és szüléinek barátjaihoz jött.

Későn, mint Plátó, fogott a lanthoz Kövy. A Corpus Juris, corpus, a corpus ugyan vastag, de száradni kell azon

léleknek, mely azt vékonyabb, de nem teljesebb testté törekedett változtatni. Kövy és Márton még eddig mindég csak a pénz kedvéért írtak; innen lebeg oly kevés philosophiai és aesthetikai lélek írásaik felett. Van egy közép út, melyen a legtűskésb, legborzasb tudományhoz lehessen jutni szép'napfény alatt, a világosság segédelmével; kikerülvén mind ezt brevis esse laboro, obscurus fio, mind pedig azt: „tendentem levia nervi deficient animique, professus grandia turget, serpit humi nimium tutus, timidusque procellae.“ — A törvényekről írt Montesquieu, a törvényhozásról Filangieri; Schlötzer, Schwartner oskolai könyveket írtak, és mégis fáradság s újalom nélkül olvashatók. Írjon Kövy magyarul, ne örüljön Kelemennel, Gruszsza, Szmolenicscsel (így) a pesti, debreczeni és pataki diákok tapsain; hanem keresse, úgy mint Pethe, a jövő kor helybenhagyását, s mindjárt tapasztalni fogja pennáját a classicitáshoz közelíteni, mihelyt igyekezni fog honni nyelven a többségtől, azaz mind a tanultaktól, mind a tanulóktól fejtörés nélkül értettetni. Kínozza, nem bánom, az író a mély gondolat még megfoghatóvá teszi, de ne terhelje, kivált a tanuló olvasót.

Mikor olvasandjuk már egyszer az Erdélyi Leveleket? hol vannak, hol utaznak még mindég? Tovább vonúlt-e Erdély a magyar hazától, vagy megszakasztotta a fenyegető háború a két testvérhaza közt a közösülést? Én jól tenném, ha minden soromat 9 esztendőre börtönözném, de neked nincs szükséged ezekre a messzibb terjedt halasztásokra.

Altolvastam a Külföldi Színjáték II-ik darabját is. Meg voltam nagyobb részint elégedve Döbrenteivel; de megtetszik rajta még is, hogy nagyobb gondja volt a stílusra mint magának Molièrenak, és hogy német mértékkel forgolódott olykor a legfrancziásabb franczia körül. Egy régi kérdést elevenít fel, a karakterek erkölessiségéről a színjátékokban, és ezt e kérdést, mely már rég el van végezve, nagyon féloldalasan fejtegeti. Ezt e rigorismust nem lehet eltűnő, igen sok okoknál fogva. Csak az egész vezessen erkölessiségre a színjátékokban; mert különben sok esetben megfosztjuk a szerzőt azon tehetségtől „quae quandoque per opposita vel ad minus a se invicem valde differentia potest totum perfecte

ponere.“ De igen hosszas lenne ezen értekezésbe bocsátkoznom ; nagyon velejére és gyökerére kéne nyomulni a drámai művészségnek. Azt kell ajállani a nézőnek és olvasónak, hogy eleitől végig nézze vagy olvassa a színjátékot, és akkor áll oztán e principiom : „erkölcsiségre vezessen minden színjáték.“ Aki máskép akarja megegyeztetni e tárgyban az aesthetikát a morállal, gyakran lehetetlenséget kíván, és azt gyaníttatja : hogy mind az egyik, mind a másik principiomairól és eszközeiről csak félig-meddig gondolkodott. Az Agathokalon ezélja ugyan mind az aesthetikának, mind a morálnak : de a morál ezt parancsolva rendeli, az eszközöket csak javasolván, s nem gondolván az akadályokkal, az aesthetika ellenben tetteben mutatja az említett fő ezélra arányzó részeket különbözőzéseit vagy ellenzéseit, vagy az akadályokat, és ezen különkülön, vagy olykor ellenkező részeket segítségével mellett teremti tökéletes egészet, melyben a fő személy karakterének egész valósága vagy erkölcsisége, amazoknál fogva vagy azok által, olykor vagy jobban kifejtődik, vagy még dicsőségesebb, és így hatóbb, győzésre vergődik.

Ha ezeket az ideákat valaki jól felfogja, azonnal képes lesz magának megmagyarázhatni, miként történik : hogy a művészség érettebb koraiban (melyekben a képzelő tehetség inkább vezeti és regulázza az emberek szíveit, mint a szívek a képzőtehetséget) jobban tudják festeni az emberek a virtust, mint követni? inkább esik t. i. csupán a képzelődés birtokába az Agathokalon, a művészség mesterséges tárgyává válván. A képzelődés gerjesztgeti ugyan a szívet a virtusra, de akkor, mikor egyszersmind ezer szükség felett valóknak alkotója, ezekkel is ostromolja a szívek vágyásait. A művészség tehát és a morál nem erősítheti akkor a lelkeket eléggé tartósan a virtus akadályai ellen, annak fonadékai, ennek pedig javaslásai és parancsolati nem vehetnek erőt az egyszersmind a képzelés tehetségétől felgerjesztett szívek rendetlen s önnönös buzgásain, és ilykoron lehet azt olvasni s látni : hogy tudják ugyan az athénabéliek mi a jó szép, de hogy azt csak a spártaiak követik. Azonban még azon korokban is hasznosabb a művészség a morálnál, mivel ez hidegséggel csatázik a csúf indulatok ellen, amaz pedig a kép-

zést képzéssel és az érzelmet érzelemmel igyekszik zabolázni; amit ha véghez viszen némely különfogott személyekben, már akkor ezekben az erény valóban erény és az ember valóban ember, mert elméjének és szívének minden kifejtődése mellett is az ideáli agathokalonnak él, és minél kevésbbé látja azt maga körül, annál inkább emelkedik feléje, a nélkül ugyan, hogy gyarlósága valaha elérhesse, azonban közelebb jár az angyalokhoz, és így remélheti, hogy azok könnyebben és jobban is megőrzik gyarlóságát.

Vale.

Elég ez egy szegény ágyban fekvő beteg embertől.

Auróránk még fel nem pirkadt rám, várom, elküldöm mihelyt átfutottam.

Festetics halálára írt versezetemet a censor kegyetlenül megherélte, érthetetlenné tévé, a legjobb sorokat kitörölte; amit a szabadságtalan Bécsben épen hagyának, azt Pesten, a szabad magyar haza fővárosában, megcsonkította. Egy levelet írtam Thaisznak a censúráról, de hiszem, ezt is eltíltják. Hogy tehetne engem szabad lelkem íróvá egy a censúra alatt nyögő hazában? Pennát fogni restellek, és ha veled való levelezésem olykor nem adná kezembe, eddig minden dolgozástól elszoktam volna. Még azon levélnek sem adtak eddig helyet a Tud. Gyűjteményben, melyet Döbrenteiével együtt a kiadandó biographiákról készítettünk. Kárhoztatják a magyar grófokat, hogy nem foglalatoskodnak a literatúrával — ha azután egyik vagy másik irogat valami férfiasabbat, azzal hálálják bátorságát, hogy dolgozását méltatlannak tartják a kinyomtatásra. Ez vagy irígység, vagy kimondhatatlan gög, vagy alacsonyyság. Írjon csak valaki lelketlenségeket, bezzeg kap rajtok a censor, meghagyja, örül; a haszontalan vagy mételyes gyom a legszebb virág az ő szemében, ezt akarná elhatalmaztatni ezen annyi megalázásokra szánt földön. Gróf Mailáth *Czímere* p. o. minő nideg utánozás, minő gyom, minő érdemetlen hízalgés, minő aestheticátlan darab. A jónak, a férfiasnak csak mintegy becsúszva szabad megjelenni. Csudálkozom hogy Vay *Csendét és Zaját* bevették. — Most kapom épen az Aurórárt. — Mihelyt valamely országban akár egy ember akár egy társaság vezetni akarja

és igazgatni az elmék kifejtődését, vége van mindennek. Minden fejnek, minden szívnek a maga természete és módja szerint kell kifejtődni — az együvé gyült kifejtődéseknek tisztje oztán a nemzeti literatúra bélyegezése. „Il faut saisir l'opinion generale et non la travailler.“ E lenne az igazi regula, mind a politikában, mind a literatúrában; de nálunk minden egymást üldöző felekezetekre van osztva. Nyomorúlt haza! sohase fogod te így érni kifejtődésed fényét; üldözd csak a jó fejeket és jó szíveket, majd meglátd hová viszen a góg, vagy az irigység, vagy az alacsonyság, a középserűségnek ezen minden jót, nagyot, szépet vagy akadályoztató vagy megrontó magzatja. De a haza nem tehet arról. Tehet, mert tűri, — ha lenne nemzeti büszkesége, nem tűrné a gögöt, többre becsülne egy okos embert egy keresztesnél vagy kulesosnál; érzené hogy a lélek lánczai súlyosabbak a testiekénél; minden egyes elnyomattatást közönségesnek tartana; a politikát az okos, hidegvérű állhatatos energiába helyeztetné; a külfölbírásegek eránt a gondolkodásban, érzésben, tudományosságban, művészségben, türedelemmel viseltetnék, és csak a haza szeretete szerint mérné az embereket; nem rohanna külső cziczomák, piperék és csillogások után; nem tömjénezne a hatalom balgatóságait; nem vonítana vállat a hazafiúságok miatt üldöztettek sanyarúságai felett; nem engedné nyomatni Kazinczyt érdemetlen terhei alatt, felfogná annak ügyét, aki hazáját annyira dicsőítette, és akinek sírja felett pirúlva fog könnyeket hullatni. Ily balsorssal küszködének mindenütt a jelesb férfiak, — igenis; de egyebütt nem fenyegette a szomszéd a nemzetet eltörléssel. Rajtunk semmi sem fog; nem annyira lassan, mint csupán sántikálva lépdegélünk. Nagyjaink többnyire elfajúltak, kicsinyeink irigykednek, a közép rend szembetűnő részvétel nélkül viseltetik a hazafiúi törekedések eránt; akik pénzzel bővölkednek, nem gondolnak egyebet, hanem hogy azzal még jobban megteljenek; kiknek nincs, nem találhatnak pénzeten társaiknál segedelmet, a gazdagabbak ajtajaikon pedig híjában kórognak, bú, töprönködés jegyzi napjaikat, gátoltatik kifejtődések. Ki tagadhatja e nagyobb szabású vonások valóságát? Egy szabad nemzet sincs Európában, kit lágymelegebb közlélek

élesztene. Nagy szerencsétlenség az ránk nézve, hogy művészségi indulásunk azon korszakaszba esett, midőn már erkölcsünk alkalmasint megvesztegetődtek. Egyebütt a korszakosodás, következése vagy pedig kísérője volt a művészségnek, nálunk a művészség követi a már jóformán előre haladt elaljasodást.

Amit Losonezi és Önkényi Vay Józsefre magyarul verseltek, az, egynehány igazítások mellett, méltó kedvességet találhatna a hazában. Nincs szép tűz hójával Vay Ábris *Csendje* is. Kis versezetemben *A vers és csók*, egyik lábomat egyik ujjacskájától megfosztották; nem szerencsések lábaim, most itthon már csak azon is örülnék, ha sántikálhatnék.

Itt vala zsidód, látott. Dávidot ajánlottam Klobusiczky-nénak, de már vannak tisztjei; Albert sógorom pedig, nem tudom kitől, rosszul vartudósítva Dávidról. Samu bátyámmal is fogok, mihelyest meglátogat, beszélni. — Dávid ír nékem, meghattotta szívemet, de mit tegyek? szívesen segítenék rajta, de nem lehet, hanemha csupa ajánlások által. Ímé ismét egyik kedvetlensége a köz nyomorúságnak!

Még többet írhatnék bajaimról, ha alvásig akarnálak unatkoztatni, engem pedig az édes álom nem hívogatna. Jobban szeretsz, hogysem ellenzenéd vigasztalóm karjai között való elszenderedésem'.

hív Jóskád.

A DICSŐ NÉMET NŐ MAGYARORSZÁGBAN.*)

Kassán, 1822-ben.

Midőn sok itt köztünk született szépségek

Ősünk vitéz nyelvét felejtve cserélik,

S németül azt dörgik: hogy én, magyar, bégek.

S e szívetlen gögnek gyaláztatját élík:

*) Nevét csupán szemérmessége miatt hallgatom el, mert ő Plutarchchal tart, ki a derék asszonyok nevét nem akarta köz nyelvre bocsátatni. Kímélni kell a szégyellőséget, különben is ritka madár

Te, szomszéd nemzetű, fogadott földeden
 Büszke vagy volt férjed szerencsés honnyára,
 Hathatós nyelvünket híván gyengédeden
 Bíboros ajkaid édes nyílására.

Szállva hozzád simúl szózatink hangzatja,
 Nyelveden nő, szépül a hang méltósága,
 Midőn azzal lelked lelkünk buzzogtatja,
 Minden, amit bennünk ébreszt, tiszta, drága.

Únom a csicsergő kanári madárnak
 Sípocsáknál tanult kalitkás énekét,
 Mezős pacsirtájn, amidőn rám várnak,
 Hogy csirriesireljék körültem az ekét.

Szád fulunk bájolja; bölsebben eseréltél,
 Mint a szomszéd hangnak rohanó csacskaínk,
 Boldogabb fulektől jobb tanácsot kértél,
 Mint adhattak volna magyar majmocskaínk.

A francziák ajkát, fülét az olasznak
 Kérdezd: hogy kellőbb-e a szomszéd dörgése,
 Mint szép mértékére a dicső Hellasznak
 Szálló pompás nyelvünk ható zendülése?

Mint a festő napfény rezgő ragyogása
 A setét bokorból kicsal friss virágot:
 Úgy a lelkes szemek kedvező látása
 A szív s ész kódében szül világosságot.

Ti hát barna vagy kék szép magyar szemfények,
 A magyar észpályát kedvvel tekintsétek,
 S hogy emelkedjenek a kis növények,
 Hajtó virág, inkra sugártok öntsétek.

Mi volt Berlin hangja, mikor *Lajos* nyelve
 Messzünnen, Párizsból, azt lenyomorgatta?!
 És minden burkus szív érzé mély bú-telve
 A nagy szégyent, a nagy királynak alatta.

Boldogabbak vagyunk; — a jövőre verő
 Szíves FERENCZ tudja, hogy láng nemzetünknek
 Bélyege a hívség, a dísz és az erő,
 És azért barátja szív-ható nyelvünknek.

Lenne-e Schillerje, lenne-e Góthéje
 Az elmék mezején feltetsző németnek,
 A külföld fényéért ha setétült éje
 Soha nem nyílt volna honni derületnek?

Ott is csüggedt fővel a haza Múzsája
 Könnyezve tünőde vad elhagyatásán,
 Míglen nem lebegett a nők rózsaszája
 A nemzeti lélek fercsegő forrásán.

E lélek színt olyan gyéniósz mint a szép
 Tegzes, nyilas, szárnyas, hódító istenség,
 Ki bár kicsiny, erős szíveket összetép,
 Ki vív, s kit nem győz meg a nagyobb ellenség.

Ő, a fáklás Ámor komolyabb testvére,
 Szintúgy teremt, bájol, és tüzet szintúgy hány
 Minden nagynak, szépnak rejtett bölcsőjére;
 Csak hogy gyűjt, s nem emészt, a tőle folyt gyúlvány

Annak is, ennek is sugári tégedet
 Világlo kegygyel úgy felém tüntetének,
 Hogy a sajnos búnak fátyolával fedett
 Lantomra visszatért a távozó ének.

Szöghajad fűrtjeit lángkebled havával
 Az idő szélrepte majd elfűvogatja,
 De azt nem, hogy honni érzés példájával
 Tündöklesz lányinknak, te, celták fajzatja!

Pirítva igazítsd elhajlott érzését
 A törpülve tompúlt híg magyar hölgyeknek,
 S tanítsd érdemleni ápoló végzését
 Az őket takaró honni törvényeknek.

S a lelki penészben gőgös férj'fűcskákat,
 Honni diszérzetre kik nem emelkednek,
 Mint mohlepte taplós, redves cserjés fákat,
 (Ha tetőn állnak is) mutasd ép szemednek.

Mivel pedig nemed és kimíveltséged
 Az ízlés mértékét érzetidbe fűzte,
 S csak a szép és a nagy illethet meg téged,
 S a verset eldobod, ha mester nem tűzte :

Törd kis tollam reptét, s bár elmém sugárit
Téltúl össze-vissza, úgy, mint *Homályházi*
Nem szórom, ne vess meg; a felhők határit
Hadd rázza egen túl a roppant *Égrázi* *).

Berzeviczy Gergely, clavicordiomát verve, legördüle
székéről, s *meghala*. Hevenyében ezen versek készültek reája :

Ad chordae sonitus tenebrosum vadis ad Orcum,
Quid dices, Pluto si tibi verba dabit ?
Quod mundus tristis, subeant quod mille dolores,
Quodque sonos inter, dulce, perire fuit.

DE SUPREMI COMITIS BORSODIENSIS, S. LEOPOLDI MAXIMA
CRUCE ORNATI EQUITIS FASCIA.

Cassoviae die 8-va Maji, 1821.

Candida quae rubro stringit Tua pectora limbo
Fascia, virtutis, praemia justa (vagy: digna) refert.
Finibus a nostris, pestis properantis, ad Orcum
Pulsor, et indomitus victor et ultor, eras.
Pulchrum est, dum plures inductis pestibus ad nos,
Claves et patulas promeruere cruces;
Propter pulsa luis contagia, signa tulisse
Atque decus, pestis Te mernisse fugâ.

*) Kotzebue *Brillen-Insel* nevezetű kis vígjátékában a két nagy német költőt, *Mistifaxot* t. i. és *Karfunkelt* verselteti. Az utánozás felséges lelke oda vivé nálunk a dolgot, hogy már mi se szükölködünk egészen ily költői remekelmék nélkül. Miért ne tisztelhetnők meg hát mi is *Mistifaxainkat* a *Homályházi*, *Carbunculusainkat* pedig az *Égrázi* dicső nevezettel? „Vos exemplaria tanta nocturna versate manu, versate diurna“!

CCLIV.

Tisztelt barátom,

A sógorom prókátora csak tegnap jöve haza Homonna tájékáról. Így én haszontalan élttem itt napjaimat, de csak peremre nézve, mert különben elzárkozva ülök a fogadóban numero 7, s Erdélyi Leveleimet készítem nyomtatás alá. Ha így tart a munka ahogy elkezdtem, két hét alatt kész lesznek vele. Az a sok tanácsló kivert eszemből; kihallgattam őket, s már most magamat követem, szabadon. A többek közt azt a változást teszem, hogy a leveleket összefoglalom, s így az 50 levél talán 20 levelet fog tenni, a nélkül hogy a munka vékonyabbá váljon e miatt.

Véletlen öszvetalálkozásunk alatt feledénk mondani egymásnak, hogy Berzeviczy Gergely oda van. Szívesen sajnálom halálát: de szerettem volna hogy lett volna inkább magyar.

A gömöri repraesentátiót, mely igazolni akarja hogy ők a lelki tanítóknak nem engednek voksot a restaurációkon, talán láttad. Óhajtom hogy lásd. Azt beszéllik hogy Te a protestánsokat vádlád az abaúji deputációban, hogy ők kérték ezt az új rendelést a választás dolgában. Ha úgy van, legyen úgy; de az udvar nem nézhette azt az immoralitást és rendetlenséget, amit sok helyt sokan elkövettek.

Itt legkisebb újság sínes.

B. Meskonénak s a borsodi főispánnak írt verset nagyon óhajtanám nyomtatva látni. Mind ez, mind az igen szép és tüzes; az elsőbb nekem még szebb. Ez compliment: de mit írhatni pántlikára?

Ugyan tudod-e mi olvastatott fel Süllei dolgában Lónyai ellen a febr. elsőjén tartott kis gyűlésben nálunk? Erszényem igen igen szegény: de nem tudom mit vesztenék inkább, mint hogy ellenem ily panasz adassék be. Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus. Nem jó magunkat a szerencse

által elkapatni. — Bajkor meg akarja mindég ölni a maga ellenkezőjét. Lányai ellen az egyik felolvasott levélben ez a vers is felolvastatott : Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum !

Sietve írom levelemet, mert akkor tudtam meg hogy megyen Kriston úr, mikor már fogták lovait. Élj szerencsésen. Alázatos kézsókomat a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginienek, fiadat nagy hűséggel ölelem

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCLV.

Eperjes, mart. 20-d. 1822.

Tisztelt kedves barátom!

Épen most tevém udvarlásomat testvérednél, gróf Istvánánál, s megértvén hogy holnap Kassára megyen, élek kedvezésével, s e levelet általa fogod venni. Mint örvendek, édes barátom, hogy így bátorsággal mondhatom el amit neked mondani négy nap oltá óhajtottam. De kérek, s nagyon kérek, vedd tűzbe leveletem mihelyt elolvasod, és ha a dolgot másnak elmondod is, hallgasd el nevemet.

Kamarás Dessewffy András úr e napokban itt szálla meg a fogadóban. Velem is láttatá a gróf Dessewffy Sámuel ellen tétetett inquisitiót, és azt a levelet, amelyben annak németre lefordított mását főkamárás gróf Wrba exejának megküldötte. Parancsolatját kérte ki, mitevő legyen tovább : világossá tévé, hogy őtet épen nem a bosszú, sem nem valamely idegenség, annyival inkább nem jusainak fenntartása vitte e lépésre, melyeket e nélkül is üz a törvény előtt ; hanem jobbagyi hűsége s kamarási kötelessége ; s mind azt elmondá, amit a becsület mondathat, midőn vérünket vádoljuk. A levél mart. 5-dikén datáltatott, s épen oly szép, amilyen keserű maga a tárgy ; higgyed, irigylem azt a szép nyelvet, azt az igen tiszta előadást.

Az inquisitiót borsodi szolgabíró Okolicsányi és esküdt társa csinálák, magyar nyelven, s másfél ív, vagy talán kettő. Az egyik tanú Ludmilla, a másik valamely volt eselédje gróf Ferencznek, aki valaha a pattantyúsok közt szolgált, s ez és az, két *különböző dologról* tesznek vallást. Az ezé nem sok, és nem felette terhes : de amit Ludmilla mond, nem csak felette tiszteletlen, hanem több is. Szánom, nagyon szánom gróf Sámuelet, s óhajtom, hogy a vallás hazugsága kibizonyosodjék. A kamarás azt mondja, hogy egy Jankovics nevű katonatiszt úrral talált oda menni, s Ludmilla ezeket nem kérdeve, mondogatta elő : a tiszt pedig ezt kérde : Und Sie, Herr Kämmerer, werden das nicht anzeigen ? — —

Ezeket Néked, szép lelkű férfi, és testvér, tudnod kelle, s mivel a dolog el van híresztelve, képzelem hogy örülni fogsz, hogy a rossz emberek nem-merését nem követvén, Neked mind elmondám amit tudok.

A kamarás itt főszolgabíró Tahy úrral több tanúkat is akara eskettetni, s viceispán Dessewffy Imre úrtól parancsolatot kért. Ez azt tőle megtagadta: Kamarás úr, úgy-mond, már a dolgot feladá gróf Wrbnának : várja tehát a választ. Itt nincs semmi pártütés felől szó, s a dolog investigálthatik, ha majd parancsolják.

Nekem azt mondá a kamarás, hogy Ludmillához azért ment, hogy a testamentom párját kérje ki. De ha ezt előre látta volna, óhajtott volna, hogy tört volna ki a lába inkább, s ezt neki elhiszem.

Pered sürgetője nagyon haragszik, hogy nem akarsz megismerni adósságodat, s szád és írásod ellenkezésben vagy, s Cicerót emlegeted. — Mosolyogtam magamban. — Kérlek, ne engedd ezt vele tudatni. Hadd ne legyenek új ellenségeim.

Ebédre jövök, ott hallám a hírt, hogy sógorom ellen folyó perünkben actorátusunk stabilizáltatott a mai ülésben. Két órával azután a sentenciát is meghozták tek. Aszalai úrnak. Bár csak a sógorom magához térne valaha, s azt tenné amit lelkiismeret és becsület kíván. Ugyan mondd meg ne-

kem, kedves lehet-e az neki is, hogy a világ az ő házi dolgaiba belé tekintget, s látja mie van és mie nincs.

Engedj meg sietésemnek. Látom hogy a levél csupa zavar. De úgy hiszem, az előtted így is kedves lesz. Élj szerencsésen, s tarts meg megbecsülhetetlen emlékezetedben. A mélt. Grófnénak s Comtesse Virginienek ajánlj kegyességekbe. Bízom, hiszem, sőt tudom, hogy örvideni fognak a hírnek, ha csak Zseniért is.

CCLVI.

Kassa, mart. 21-d. 1822.

Kedves barátom!

Ha a kamarási megkülömböztetés félténnyé és vérarúlókká tesz minket, nincs mit kívánnom kulcsot zsebemre. Itt mindenféle csúf indulatoeskák is munkálkodtak, melyeket talán nem is gyanított magában az új kamarás. Így nemteleníti olykor a zseb a szívet.

Könnyen hiszem az uzsorások ócsárlását; de én akkor lennék vigasztalhatatlan, ha dícsérnének és szeretnének.

Ami a plébánusok vótumát illeti, ezt e kérdést vagy ex usu, vagy ex jure, vagy ex politica, vagy mind a három tekintetekből kell meghatározni. *Concorditer eligant*, azt tette: per acclamationem — ez a szokás még a rákosmezei időkből származik. *Concorditer* tehát az tette, vagy per acclamationem majoritatis, vel per majorem clamorem. — Hogy nagyobb volt az előbbeni időben a Concordia a kicsinyek választásában, mint most, azt nehéz tagadni; de mára legközelebbi idők előtt is a votisatió pótoléka vala a felkiáltási választásoknak. Legközelebbiről resolutio által tétetett a törvény pótolékja rendes törvénynyé az indulatos emberek rendszerint való hajlandóságok következtetésében, kik, a helyett hogy a visszaélések ellen valamit kigondolnának, a valamivel való józan éleést is el szokták törteni. Ha valaki kardot húz restaurátió, vagy az asztalon sétálgat, vagy a főispán mejje felé tolja az

asztalt, vagy m . . . . mat nyomogatja, vagy szebbféle ruháimat ránczigálja és szaggatja : a hely szentségének sértése miatt is, a fiscális actión kívül még inkább érdemel criminális actiót, mint az, a ki az utczán vagy a pusztán megtámad. Mire való volt hát egy törvényes szokást megváltoztatni, mely a potioritas és majoritas közt, és így a birtokos nemes aristokratia és a birtoktalan nemes demokratia közt az aequilibriumot fenntartotta? De minekutána egy törvényes szokás megrontata, miért kelljen egy más törvényes szokást is megrontani? Ha a felkiáltás helyét az ezelőtt pótolék-voksolás úgy foglalta el, hogy már most ez rendszerint való módja a választásnak : természet szerint meg kell engedni mind azoknak a voksolást, akik azelőtt is voksoltak, valahányszor a felkiáltás kétsége miatt voksolásra jött a dolog. Azt kívánni, mutassák meg a plébánusok és káplánok a protocollumokból, hogy az ily esetekben voksoltak, nevetséges kívánság; mert a protocollumokban az ilyen esetekben a voksolásoknak csupa resultátumi és summázatjai irattak bé, nem pedig minden voksolónak nevei. Én magam emlékezem több ily esetekre, és soha senkinek se jutott eszébe a plébánusokat és káplánokat a votisatiótól eltiltani. — Az *usus* tehát a plébánusok és káplánok mellett szól.

Ha ex jure vesszszük fel a dolgot, a kérdés a diétára s nem a vármegyékre tartozik. Volt róla szó 1811-ben, és több circulusokat és gyűléseket húzott ki. Akkor is merő privatismus indítá az elméket — a két Péchy sorsa, Péchy Imrée t. i. Biharban, és Péchy Jánosé Sárosban. Semmi sem végeződhetett a diétán, főképen, mert a ref. papoknak akartak némelyek szerezni votumot, és némely főispánokat a notárius kinevezése jussától megfosztani. Verbőezi a rom. kath. papokat *méltóbbaknak* nevezi, digniores; ezt még a XVI-ik században Heltai így fordította : *a becsületesebbek*. Eleink, a legutolsó pogányok és a legkésőbbi keresztyének valának Európában; szent István külföldi papok által térítette eleinket a pogányságról a keresztyénségre — nem kell tehát esudálkoznunk, hogy oly és annyi kedvezéssel viseltete irántok. Azt mondani, hogy csupán a praelátusok és püspökök *rector s ecclesiarum*, tudatlanságot mutat; több rendbeli dipló-

mákat lehet előmutatni, hol a plébánusok „rectores ecclesiarum” nevezetnek királyainktól. A püspök *gubernator ecclesiarum*: minden plébánus *rector suae ecclesiae*. A római kath. papi rendet, kivált a regularis clerust, ha csak a törvénynek értelmét nem akarjuk elfacsargatni, nem lehet a nemesi júsoktól megfosztani; sőt azt mutatják a törvények, hogy nekik némelyekben még a nemesség felett is praeferentia adódott. A régiebb időkben a plébánusok mind beneficiátusok voltak, és pedig a királyok beneficiátusai, és ez egyik fő oka, hogy a nemesek közé kell őket számlálni. Meghasonlott ugyan némelykor az egyházi és a világi aristokratia egymás közt, de ez ritkán történt, nem soká tartott, és csakhamar kezdet fogva megint egymással, a viszonyos gyámolgatás és erősödés végett. Az 1791-iki diéta egyenesen azt declarálta, hogy a vármegyék követjei a clerust is repraesentálják; mivel pedig a magyar constitutio szerint a vármegye deputátusai a nemesség képviselői, a parasztságnak pedig csupán csak védői: a clerusnak bizonyosan a nemesség közé kell számláltatnia. — De mikép vannak hát az alsó táblánál deputátusai a káptalanoknak? Felelet: úgy mint corporációknak, úgy mint a királyi városoknak; holott egy királyi város csak egy nemes gyanánt vétetik. Több anomaliák vannak constitutióinkban. Minden tituláris magnás is p. o. regálist kap a felső táblához. Ha ablegátust küld maga helyébe, az őtet nem a felső, hanem az alsó táblánál repraesentálja. Ezek bizonyosan anomaliák; de magok közt ezen anomaliák közt is van consequentia, és azt lehet felőlök mondani: quod sint consequentes inconsequentiae, ad eundem scopum ab eodem spiritu dictatae. Mind ezekből kitetszik a kath. papirend méltósága és kedvező helyheztetése a constitutionalis organismusban. A ti papjaitok nem a király beneficiátusi, non habent jus regium decimae, non habent apartaneum actoratum; nonnisi qua honoratiores concurrunt ad subsidia, si non sunt nobiles. Kell-e azon csudálkozni, hogy a mi papságunk, akinek segedelmével sz. István megfűndálta autokrátiáját, magáról el nem felejtkeze, magáról gondoskoda?!

Menjünk már most által a politikai tekintetekre. Ha egy új constitutiónak készítéséről lenne a szó, bizonyosan

másképen kellene beszélni — de mi mindég constitutióink fenntartásáról szólunk, és jól is cselekszünk mind addig, míg külső, és külső országon lakó, fejedelem minket úgy mint bécsi coloniát igazgat. Minden a mostani constitutió ellen van, ami a nemes birtokos aristokratia és a nemes birtoktalan demokratia közt az aequilibriumot háborgatja. Szintúgy hiba, mikor a nemes birtoktalan demokratia erőt vesz a nemes birtokos aristokratián, mint mikor ez amazon; vagy mikor ez kötelességének meg nem felel, nem insurgál, a szegény nemes taksalistát és armalistát megveti, adó alá vetését engedí, az országtól elidegenül, pénzét külföldön költi el, elkorcsosodik, nemzetesülni nem akar, a külső fény miatt vagy nem gondol hazájával, vagy épen azt elárúlja; szóval: mikor az optimatesből, aristokratából, pessimates, kakokrata válik, és így magát méltán gyűlöletessé és megvetendővé teszi. De az egyik résznek vétkei és ocsmányságai nem igazolják a másiknak hibáit. Ahol a nemesség birtoktalan többségének nagyobb befolyása van a választásokba mint a nemes birtokos aristokratiának, ott két rossz következik, t. i. hogy a nagyobb birtokosok ritkábban választatván köz hivatalokra, a szegényebb elválasztottak mind a gazdagoktól és a hatalomtól könnyebben megvétethetnek, mind pedig a birtoktalan nemeseknek, hogy újra választassanak, felette kénytelenítetnek kedvezni. Én nem tartom okos politikának a protestánsok részéről, hogy papjainkat ki akarják rekesztetni a votisátióból; azt fogják Bécsben mondani: hogy demokratika tendenciájok van, hogy ön vallásbeli kedvezés viszi őket, hogy még avval sem elégszenek meg hogy azokban a vármegekben, amelyekben az ő részekben van a többség, a votisátiók által ön kezeikre kerítették a választás resultátumait, hanem hogy a más résznek befolyását is még jobban akarják gyengíteni. Ez a tendencia a legliberálisabb gondolkozó embereket el fogja tőlök idegeníteni, ellenségeiknek pedig új fegyvert adnak kezökbe. Aminap már azt is hallottam: hogy ha a plébánusnak van vótuma, a pápa csinál nemeseket.* A pápa nem tesz nemeseket, valamint királyokat sem; de ha a nemességtől választatott királyokat a pápa és a tőle vett korona vagy egy érsek tehetette és teheti legitimus királyokká:

nem látom, miért nem tehetne egy, a királytól beneficiált plébánust a pápa még legitimusabb nemessé? A régi időkben még papnak sem volt szabad befogadni azt, aki nem volt nemesember. A világi dolgokban szintűgy szolgál a magistrátus a plébánusnak, mint akármilyen más nemesembernek; ha tehát azért választhatok magistrátust, hogy nekem vel in iuridicis vel in administrativis szolgáljon az a kihez bizodal-mam van: miért ne részesüljön a plébánus a választásban? De nekem ez az oka a választásnak soha sem tetszett; mert abban szoktunk legtöbbet bízni, akinek kedvezésétől legtöbbet reméllünk; ha tehát a plébánusnak nem szolgálna is a magistrátus, éppen akkor és éppen azért lennének a legigazságosabb választók a plébánusok. Hát ugyan nem mutatták-e meg a plébánusok a zempléni restaurációnál, hogy a vallás különbsége nélkül is tudnak választani? és ugyan nem lehet-e állítani, hogy általán fogva (mert nulla regula sine exceptione) több értelemmel bírnak jól választani, mint p. o. a taksás nemesemberek? Eleitől fogva tudósabb volt mindég a papság legnagyobb urainknál is, és bizonyosan most sem tudatlanabb a taksás nemesembereknél. Ezek az én ideáim erről a tárgyról, melyek fészegetését egyáltalában azért nem szeretem, mivel tudva van előttem, miként szeretik oda fent az ily konkolyt köztünk, és miként szokták olykor szántszándékkal elhinteni. Ha diéta lesz, legfeljebb a szerzetesek, és meglehet talán a káplánok is el főgnak esni a vótumtól; de nem hiszem hogy lehessen attól a plébánusokat megfosztani. Okosság-é a nemesek részéről, ha constitutióukat fel akarjuk tartani, azokat az embereket megkeseríteni, kiknek legtöbb befolyások van a köznép szívére a római kath. vallásban? Tudom én hogy némelyek a r. kath. papokat csupa usufructuáriusoknak tartják birtokaikban; de van-e ezen állításnak okos fundamentuma? Ha úgy nézzük a nemesembert, mint embert, mind csupán usufructuáriusok vagyunk, „nam nulla te arborum praeter cupressum brevem dominum sequetur;“ ha pedig úgy tekintjük magunkat, mint nemeseket: a familiák, nem pedig az individuumok, bírnak nálunk proprietással, mivel invalidál-tathatnak a fassiók. Az egész különbség tehát csak abban áll, hogy a pap még rövid időre sem idegenítheti el a papi jószág-

got, de más részről: nem száll ám soha is az ő papi birtoka a fiscusra; és így a papság proprietása örökös, a nemességé pedig nem az. A factumok semmit sem bizonyítanak a törvényes jusok ellen. Nincs nagyobb hiba a státus dolgaiban, mint az inconsequens inconsequentia. Ha valamely constitutiót fel akarunk tartani, nem kell annak per cuneos, per minas alája ásni. Most igen sok olyan okos ember van Magyarországon, aki valamely dolognak harmadik, negyedik consequentiáját látja, de már az ötödiket nem. Hát ugyanazt gondolják-e a magyarok, hogy mostani körülállásainkban a nemzet újjászületésére fordíthatnának a papi jószágok? Korántsem. Az országlószék nyelvé el azokat, jövedelmezése rendbeszedésére, ha szerit tehetné. Jól s okosan mondotta hát septemviralista Lánczy: „Ne bántsuk a papok jusait, hogy egynehány szolgabíróval vagy esküdttel többet választhassunk inyünk szerint.“ Noblesse hongraise! peuple hongrais! soit prévoyant, ménages tes ressources. — A r. kath. papok vakbuzgósága nagyon lecsillapodott. Mit tehetnek arról a szegény plébánusok, hogy a fels. helytartótanács az egyvelt házasságokra, vagy a vallás változtatására, vagy a külső universitásokra való menetelre nézve oly kedvetlen és olykor törvényt sanyarító parancsolatokat küld? Hány plébánust hallottam a felett fohászkodni! De nekik úgy parancsolják azok, kiknek talán szintúgy parancsoltatik. — Én pedig ezen levelem végzését parancsolom magamnak. Eleget papoltam. Azt csak hiszed, kedves barátom, hogy nem vakbuzgó r. katolikus vagyok, és hogy ha új constitutiót kellene szerezni, vagy a mostanit modificálni, talán némely oly világos, új és hasznos ideákkal állhatnék elő, amilyekkel talán nem igen sokan, nem csak hazámiai, hanem a külföldiek közül sem.

Vale, feliciter litiga, et postquam justitiam obtinueris, partis tranquillae fruire.

hív Jóskád.

U. I. Még egy szó feleletet sem vettem senkitől is a meghívó levélre. Az Erdélyi Levelek sem láttatják magokat. Sallust sem.

CCLVII.

Sz. Mihálytt, június 5-d 1822.

Szívem drága Ferenczem!

Mikor leányom felé hajt téged szíved érzékenysége, úgy nézem azt én, mintha legjobb részem felé nyomúlna, mert az is valóban ez a kis Küthere, kiben kirekesztőleg egyedül a szerint uralkodik a lélek, hogy a legszelídebb kegyű Psychének vehetné. Még soha semmi nem háborítá lelki esendeit, síma tiszta tükör még minden rajta; magába felfogván az ötletek képeit, azokat úgy amint vevé, sugározza ki; így, érzi ugyan magában a környülményeket, de maga magát még nem érzette.

A Te szívességed, hajlandóságod, melyet szüntelen árasztasz gyermekeimre, egy olyan jóltevő esőhöz hasonlít, mely engem földünk módjára felfrisít, őket pedig, mint a földi növényeket, sarjztatja; az én tisztem a kalászosokkal együtt rengedező s a buja növés közt rejtőzkedni szokott gyomot irtogatni.

Zsenid után esdeklik Virginiám. Az elsőkori barátság érzetei noha leggyengédebbek, mindazonáltal legtartósabbak szoktak lenni; nincs párja édességeknak; ne vessünk hát a két ártatlan szívecskének akadályt, szeretközzenek; érezhessék a legtisztább hajlandóság visszahívhatatlan boldogságait; ki tudja minő bajos, gondos, tépő érzetek várják jövendőre a kis szerencséseket! Csak a két szélső kor érzi és ismeri a barátság minden javait; az első természeti ösztönből, a végső a maga magának maradandó magános szív szükségé okáért.

Hogy pered jól indul, reményekkel kecsegtet, hogy fáid serdülnek, hogy mulat a kertészkedés és gyönyörködtet egyszersmind; nagyon, nagyon örvendek, csak egy kevésbé jobb egészséget kívánnék mind ezekhez a boldoglételt előmozdító foglalatosságaidhoz.

Nyugodtabb elmével vagyok mióta a mostani bajokat elkerülhetetleneknek és közönségeseknek lenni tapasztalván, elébb utóbb bizonyosan következő enyhülésekről többé nem kételkedhetem. Megjő a földművelők becse, és lesz talán még egyszer időnk magunkat rendbe szedni, és elkészíteni egész Európának Amerika felvergődésével utóbb következő közönséges inségére. Mostani tiszteim jobb erkölcsösége is neveli valamennyire nyugodalmomat; szívemnek, annyi vett sebek után, leginkább bizodalomra vagyon szükségére.

Ez a bizodalom időt is nyeret velem; nagy figyelemmel olvasom szép előjáróbeszédedd a világ eleibe kísért és bemutatott magyar Homérunkat. Bizony meghaladja Vossét, már akár azt nyelvünk természetének és szerkeztetésének, akár a fordító lelkének tulajdonítsuk. Girardon nőni érzette magát Homér olvasása közben: én mindenkor bizonyos tiszta csendes felmelegülést is éreztem. Ha csoportosabbak *Nagynál* a graecismusok, az onnan ered, mert verset verssel akara magyarosítani; de még ez az erőlködés is, a mellett, hogy a még korcsatlan természettől kevésbbé távozó, képletes és képzetes felfogás, érzés és előadás módja színét velünk jobban megismérteti, hasznára válik nyelvünk bátrabb kifejtődésének. Foszd meg a mostani nyelveket (és a mienket is) szerencsésebb xenismusaiktól, és szorítsd csupán idiotismusaikra: majd meglátd mint fogod ügyefogyítani. Mi kivált keleti eredetű nyelvünket bízvást gazdagíthatjuk a hasonlóan keletről szakadt Hellas virágaival és gyümölcseivel. Soha se kerestem volna annyi lelkes aesthetikai bátorságot egy theologusban, egy professorban, és kivált egy reform. theologiai professorban. Magyar ő azért, és jó magyar, bár miként homerizáljon, és bárhogy görögcséltesse sok helyütt nyelvünket — csak így nyer akármelyik is sokoldalúságot. Nem igaz hogy azzal bélyegét veszti. Vagy talán nem magyar mostani magyar ruháink szabása, mert a régitől különbözik, és francziásabban vagynak a sujtások és borítások himezve rajta? De bezzeg szorosabban áll ám a testhez, a termet és tagok hajlékonyságát jobban mutatja ki; csak nem kell a tarsolytól megfosztani, mivel kardot parancsoló vitéz lovagöltözet, mely a könnyűséget segítő formához keztyűt.

keszkenőt, pipát s pugillárist belédugható zsebfélét is megkíván.

Ezerszer meg ezerszer csókollak, édes kedves barátom. — Én Ovid Metamorphosisaiból bátorkodék, szintúgy hat lábúak segedelmével, némelyeket lefordítani. — Senki sem felel Meghívó levelémre; legalább Te írj nekem valamit magadról. Ugyan mit tartanak íróink attól, aki őket a jövő kor-
nak akarja ajállani? Vagy talán azt gondolják, hogy vesztőknek sietnének, hírlelőknek miatta és mellette? De nem tudjuk előre, mikép ítélend a jövőendő. — Erdélyi Leveleid sem akarnak kilépni.

Feleségem itthon marad, hacsak szeptemberben Budára nem megyünk, de ekkor visszaküldenök elébb Zsenit, és pedig biztosan elkísérve. Én részemről lábom, és gyengülni kezdő béleim miatt még ezen hónapban elébb Kékedre, azután Ránkra, végtére Bártfára szándékozom Dúlházyval. Minden, még ifjú koromtól felmaradt verseimet már egyszer rendbe akarnám szedni, és megigazítani; a gazdasági és törvényes irományok lajstromával, valamint a könyvházéval is készen van már Dúlházym. Most tehát literáriai írásaim következnek. Kimondhatatlan derék és szorgalmatos ember ez a Dúlházy. A versekkel kezdjük, a prózával fogjuk végezni; több esztendőket fog ez kihúzni. Véghe-
tetlen sokat szemecskéltem ki én olvasásaimból életemben, és igen sokat irdogáltam magam is, mindemellett azonban még több könyveket olvastam, melyekből semmit sem vonogattam ki, sem pedig fel nem jegyezgetém az olvasás közben
rám jövő, olykor igen szerencsés és eredeti, gondolatimat s érzéseimet, — amit felette sajnálok, nem mások, hanem magam miatt. Vigasztalna végső napjaimat ezeknek áltnézése. Sok elveszett, sok lesz igen nehezen olvasható; fordításaim kívált szoros szitát fognak kívánni, semmivel sem leszek egészen megelégedve, még az igazítások után is, azért írandok mindent összehajtott papirosra. Írásomat már régen elrontám és elcsúfítottam, engem pedig szélsébségű írásra kellett volna szoktatni, hogy kevesebbé maradozzanak el kezeim nem mindennapi sebességgel haladó gondolatimtól. Nincs hibátlan nevelés, bár Koppyak vezessék — de jobb lett

volna talán még így sem neveltetnem. A mostani környül-
 állásaimhoz képest kevésbbé philosophiai és aesthetikai neve-
 lést kellett volna vennem; mért nem csináltak inkább oly
 gazdát belőlem, ki éjjel-nappal a mezőket járja, gyakran
 ökrök közt a pusztán megfordúljon, a vásárokat látogassa,
 maga lesse csőszzeit, ki perlekedni szeressen, ki egy-két óráig
 is el tudjon henyélve pipázgatni a kőműveseknél és ácsoknál,
 ki hideg vérrel állhasson a pálcáztatás mellett. Így jó a
 mostani időkben pénz a nagy jószágokból Magyarországon.
 Hinnéd-e, hogy a gróf Károlyiak fő cassájában egynehány
 esztendő előtt több 600 ftuál pengő — és két ezer egyne-
 hány forintnál papiros pénzben három hónap alatt be nem
 jött? Herczeg Bretzenheim 14 ezer forint költséggel toldotta
 magyar birtoka évi jövedelmeit a kiárendálás előtt. Nem kell
 hát csudálkozni, hogy a nagyobb jószágokkal bírók (egyne-
 hány fősvényeket kivévén) torkig adósak — előli a moh
 végtére még a legderekasabb tölgyfát is. Több megbomlott
 tehetségű birtokos van Magyarországon a tisztek hűségte-
 lenségénél, mint az urak tékozlásánál fogva. — Élj szeren-
 csésen, kedves barátom, vigyázz egészségedre, örülj kevés pihe-
 nésemnek, és imádkozzál tartosságáért.

hív *Pipszed*.

Ír neked hál'adó Virginiám is, feleségednek kezeit csó-
 kolja, Zsenit s egyéb gyermekeidet öleli.

CCLVIII.

Széphalom, június 18-d. 1822.

Tisztelt kedves barátom!

Nem azt kérdem, mint vagy magad, mint van a mélt.
 grófné, mint vannak szeretetre oly igen méltó gyermekeid;
 óhajtom jól, s nem akarok helyt adni azon gondolatnak, hogy
 rosszul is lehetnétek: de kérdem azt, ha házi gondjaid, ba-
 jaid nem kedvetlenítének-e el oly igen, mint engemet az

enyém. Ah barátom, mely nehéz az a sors, amelyet rám hozának az istenek; és melyike lesz az, aki ezek közül kikap? Miolta Eperjesről haza jövék, az történt velem ami még soha sem: egy hónapnál tovább nem olvastam, nem dolgoztam semmit, s gyermekeim köre s kertem feledteté néha bajomat. De végre a természet még a bajt is meggyőzi, s kitör a bajok korlátján; s íme Erdélyi Leveleim egészen készen állanak, most nyolczadikszor egészen újra öntve, követván a Döbrentei és gróf Teleki László intését, hogy élők felől sem jót, sem rosszat nem kell mondanunk. A munka így nagy részét elveszté ami ajánlhatta volna, de más részről nyere. A Gyulainé házáról azonban nem hallgathaték, s nem akarék hallgatni; megmaradt ami felett azt jegyzéd meg, hogy aki azt olvasni fogja, így fog szólni: Aki ily melegen szeregethet, nem lehet nem-jó ember. Már megtevém egy Bécsben lakó barátomnál a kérdést, hogy annak ívei mennyiért nyomtathatnának, s ha a felelet olyan lesz amilyennek óhajtom, nem tartóztatom tovább kieresztését. Bár míg közre lép, megolvashatnád, s hallhatnám nem csak javallásodat, mely nekem mindég igen kedves, de ítéletedet is, sőt intésidet. Az én vélekedésem szerint a legbölesebb intést sem kell követnünk, ha van valami, ami annak elfogadásától tartóztat, nem mintha saját látásunkat a másokénál jobbnak vélnénk, hanem azért, mert saját arcunk úgy elenyésczik, pedig idegen arcot, bár szebbet, ki akarna viselni? De a böles intés, még ha el nem fogadtatik is, használhat, új nézésekre vezetetiünk általa, s máshol van sikere.

Eperjesi processusomat a sógorom a kir. tábla elébe akarja vitetni: transmissionale mandatumért esedezett a cancellarián, s ez a pert felkívánta. Így húzza az időt vesztetere; így költet velem ok nélkül. Augustust alkalmassint Pesten fogom tölteni, és ez megrántja erszényemet.

Július 6-d. mélt. Lónyai Gábor úr, mint főcurátora a pataki collégiumnak, tanácskozásokat fog tartatni egy hétig az iskolai tanítások jobb lábra tétele eránt, s engem is meghítt. Ott leszek, s azt teszem amit lehet. Magyaroknak és protestánsnak magyart és protestántst kell nevelni: ez az a pont ahonnan kiindulok. Gondold el, most Patakon sem a haza, sem a protestantismus

históriája nem taníttatik, s én úgy hagyám oda Patakot, hogy nem tudtam mi az a bécsi, nickelspurgi, linezi, szatmári béke, de igen hogy van praedestinatio, s az ostya csak kenyér. Most a theologia (amire semmi szükség, mert az nem csak nem segílli a religiót, amire igen nagy szükség van, de azt el is öli; legalább elhidegíti) igen jó kézben áll ott: de a história rosszul taníttatik. Ifjaink azt tanulják, hogy kinek mi volt a symboluma.

Láttad-e a Kézy verseinek recenzióját a M. Kurir leveleiben? Örülök hogy maga ő meg van elégedve vele, de nem örülnék kevésbbé, ha Te mondhatnál felőle jót.

Vay felett Lónyainak parancsolatjából az examenkor Rozgonyi fog mondani orátiót. Kézy kész a magáéval; és aligha ő nem mondja el, mert Rozgonyi öreg, s nem hiszem, hogy minden nagy lelke s sok tudománya mellett igen jót mondhasson.

Szent-Mihályra menvén (mert ez mindég szándékom még) leviszem azon szép képet, melyet most kaptam. 1812-ben Bécsbe menvén, az akkor Emődön, most Debreczenben lakó Fáy János, fia a püspök Klimó testvérhúgának, 40 ezer forintot ada kezembe, hogy azon vegyek képeket teljes hatalommal. Mindjárt kimondám hogy bizodalmanak hasznát venni nem fogom, s a pénzt felviszem ugyan, s ott hagyom (mivel fel kelle vitetni), de nem is illetem, s megállám amit fogadtam. Bejártam a képpel-kereskedőket, kiválogattam amit jónak leltem, s kivált egy Nativitas megvételét ajánlám Fáy-nak, melyet erdélyi referendárius Vayna úrtól számára 1300 fton alkudtam meg, azon kikötéssel, hogy ha Fáy nem akarná, az alku elmúljon. Fáy nem látta a képet, árát sokallotta, de engede kérésemnek. A kép a postaszekeren megérkezék. — Fáy reszketve ment a postaházhoz, egy érseki képiró által kísérve. Ah barátom, oda leszek, ha K. nekem valami durva régiséget veve! mondá Fáy ennek. Mindjárt a postaháznál bonták fel a ládát, s a festő felkiálta: Uram, ez az egy képed többet ér, mint egész gyűjteményed. (Pedig az 400 darabból áll.) — S most Balkay engem annak hív cópiájával ajándékozza meg az originál nagyságában. Gyönyörű és épen a *lágyság* által gyönyörű. Választásom azt fogja mindég hir-

detni, hogy szemem ért a festésekhez. A bold. szűz emlői alatt rakta keresztben nem karját, hanem két kezét, s ártatlanul s anyai nyugalmas érzésben nézi a földön fekvő gyermeket. Jobbja mellett, per anachronismum pictoribus solemnem, szent Hieronymus könyörög, balja mellett József. A gyerek körül három angyal, s az egyik bájos, bájos!!! De ezt, barátom, látnod kell, s látnod gyermekeidnek is. Felejttem bajaimat ha rá tekintek.

Mondjad a mélt. grófnénak, kérlek alázatosan, hogy a két robinia tele volt rakva veresákácz fürtökkel. Díszbe volt kertemnek, s nekem a kegyes adó miatt nagy kevélységem. 26 anyaméhem volt; már 18 rajom van; Zseni azt kívánta hogy az egyik raj Virginia nevét kapja, s a szomszédja Eugéniát. Kedvét töltém, s a kettő mellé Aurelia, Marcella, és Emilia jött. Élj úgy ahogy Te érdeveled. Öllelek a legforróbb tisztelettel.

CCLIX.

Széphalom, július 22-d. 1822.

Tisztelt barátom!

Óhajtom, hogy Te a ferdőkben oly kedves napokat élhess, amely kedvetleneket én ide haza örök gondjaim és rettegésim közt. De ez a panasz akaratom ellen ömle ki tollamból; nem volt szándékom azoknak hallatásával szívedet elmérgesíteni. Engedj meg azonban annak, akit egyedül a szükség tartóztatott Zsenit Szent-Mihályra levinni. Csak annyit sem gyűjthettem össze, amennyi arra szükség hogy oda elkészítsem.

Erdélyi Leveleimnek *nyolczadszori* azaz utolsó dolgozását általküldöttem Döbrenteinek, hogy tekintse meg, és ha valamely botlásra akadna, törölje ki. Ez a barátom a kézírást nem nekem küldi vissza, hanem Bécsbe Igaznak, az pedig nyomtatás alá adja haladék nélkül. Egy hónap alatt Sallusttal is készen leszek, s az is megjelenhet ez idén.

Júl. 14-d. Vaynak utolsó tiszteletét adá meg a pataki collegium, mint a superintendens május 22-ikén Miskolczon. Ott superint. Szathmári József, itt prof. és predikátor Lácza i predikált, Rozgonyi pedig, magyar fekete mentében, de rá palástot akasztva, perorált. Mind a három munka nyomtatni fog. A sokaság nagy volt. Jelen vala consil. Szirmay Lászlóné Topolókáról, két fiával és két menyével, és Soos Pál. A Rozgonyi beszédében sok jó van, de, úgy tetszik, elmondhatni :

Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet.

De ítéletemet nem merem igaznak állítani. Nyomtatásban inkább megértem, mit ért.

Egy héttel előbb az új főcurátor sok tagokból álló deputatusokkal, kik közt én is meg valék híva, hozzá fogott az iskolai rend megigazításának Vay József által régen szándéklott megigazításához (sic). Lónyaiban nagy a tűz, nagy az elkészülés, nagy a fáradhatatlanság ; aptissimus negotiis, s igazságtalanság volna hozzá vetni e két deák szóhoz ami mellé vettetett: nec supra. Ő valóban igen jól végzette iskoláit; s mindent ért, akár a falusi oskolák felől legyen szó, akár a logarithmusokról. Nagy gondossággal és fáradsággal szerze össze minden ausztriai és külföldi iskolai könyveket, és mindeniket megtekinteté, úgy hogy azokról ítéletét adhatta. Nekem minden végezése nagyon tetszett azon kívül, hogy az akadémiai tudományok deákul fognak taníttatni. Fejér György a veres övvel és keresztrel a Marezibányi-innepen azt mondá, hogy amely nemzet idegen nyelven tanul, soha sem fog culturát kapni, s mindég hátra marad : Kövy pedig mérgesen perorála hogy deákul kell, különben ifjaink nem fognak tudni deákul. Ezt vítatta Lónyai is. Vártad volna-e ezt a XIX. százban? S tud-e deákul az ifjú abból hogy a tudományokat deákul tanulja? Híjába volt a Kézy verseinek recensiójában az eránt szólanom.

Vay Ábrahám az nap estve jött, amikor atyjának tevék a gyászinneplést, s huszonnégy óra múlva elkeseredve ment el, semmit nem javalván amit a deputatio literaria tevé.

A collégium új épületének két gombjai akkor nap tétetének fel, amidőn a Vay exequiája tartaték, s ez Lónyai-nak egy szavára emlékeztet, melyet nem fogsz hallani csudálás nélkül. Egy délután ülést tartánk, s Lónyai azt mondá, hogy 4 eszt. múlva egy dictiót tart az újépület auditoriumában. Kazinczy István azt mondá félhanggal: Semmi sem lesz belőle. Azon pillantatban nagyot csattana az ég, s Lónyai felkiálta: *Intonuit laevum.* Én felugram nézni hol ül Kézy, s Kézty felém látám közelíteni. Egymásnak akaránk mondani csudálkozásunkat.

Egyéberánt Lónyai napoleoni tüzzel bíró generális volt volna, csak hogy egyenességébe metsző élességet elegyít. A math. professornak Nyírynek kimondá az ülésben, hogy ő statistikát fog tanítani és geographiát; a mathesist Kézynek adá a physikához, és a római literatúrát, a görögöt Kálniczkynek. Nyíry kérte hogy a mathesist nála hagyánámeg, az neki kedves tudománya. Kimondá, s annyi fülek előtt, hogy nem; mert 8 esztendő olta egy tanítványa sem volt, aki egyetlen theorémát tudna. Nyíry azt mondá, hogy most is van, s sok. Lónyai: ha csak egy van is, elvágatom az orromat. — Az öreg Szombatinak a magyarországi históriát hagyta meg, egy hétben 3 órát fog tanítani; az universálist egy praeses (azaz professori hivatalt titulus nélkül viselő deák). Szombati is szóla. Ennek csak azt reelte, hogy a czopfot mindnyájan elhánytuk. Tudnillik a jó öreg a régen elfelejtett Zoph univers. históriáját vette manuálisnak az univers. históriában.

Eltiltá a dictátáktól a professorokat, s minden materiára könyveket írat. Nekem a magyar literatúra története és aesthetikája jutott. Elnyelt a föld pirúltomban, midőn magasztalगतott. Az olyat az ember csak szép versben hallja örömet, mint a Tiéd.

Hogy Rollyt Kutka derekasan megverte, és hogy Szirmay Andrást megugattatá a maga svadrónjával kapitány Reisky, vagy tudod már, vagy könnyen tudhatod másoktól.

Az most a szájakon forgó újsága a napnak. S a két történetnek minden örvend.

A Homér exemplárjai most szabadíttatának ki a bibliotheka pitvarából, hol 6 holnap olta heverték. A Marczibányi-praemiumot ez nyerte el pro anno 1821. — Ára 5 ftra határoztatott, s az özvegynek *csak* 100 explt adának, és azoknak árából amik vevőt fognak kapni, minden tízből egy ftot. Ez rettenetes a szegény özvegynek.

Édes barátom, engedj nekem egy kérést. Gróf Mailáth János az ide zárt német verseket azért küldé, hogy fordítsam magyarba, akármely formájúba, csak ne alexandrinusokba. Kénytelen vagyok megvallani, hogy elakadtam; pedig nagyon szeretném kedvét tenni. Nagyon kérlek, fordítsd, és küldd nekem. Elmondom én Mailáthnak hogy Te fordítottad.

Most a Pyrker igen nagy szépségű Tunisiását olvasom. S most legelsőben. Erszényem s gyermekeim szükségek azt a fogadást tétetek velem, hogy semmi könyvet nem veszek. De ő maga küldé egy nyomtatványt Rozgonyinak, s ez azt nekem kölcsön adá.

Grófnédtól ajándékba vett fáid élnek, a veres akác másodszor virít, a platanus, későn bár, kizöldült.

Élj szerencsésen. Az isten tartson meg életem örömére.

Pillangódra még rá nem akadtam.

CCLX.

A. Olysó, august. 27-d. 1822.

Édes kedves barátom!

Nem soká tartott nyugalmam. Mili fiam a szent Vitus tánczát járta: sógorod egyik fiával megbirkozza, s gyengébb lévén, győztessé tévé barát-ellenségét; földhöz ütődve hanyatt-homlok, nem veve, mint Anthaeus, új erőt köz anyánktól, hanem mind jobban-jobban elgyengülvén rángatódzó nyavalyába ese. Az öreg Józsa doctorra szorúlék, minekutána az újabb ifiak, kik még a nyavalyákat is, valamint a természetet, construálják, és kik a priori akarják gyógyítani a betegségeket, ezek az empirismusnak megvetői és az idealismusnak még az orvosi tudományban is vakmerő gyakorlóí, minden theoriájok mellett, a fiút kínozták, de rajta nem segítettek volna. A szabolesi Hyppokrat, minden sok mély okoskodások és magyarázatok nélkül, három-négy nap alatt többre ment a betegséggel, mint amazok hetek alatt. Amidőn a sok fáradság, bú, gond, virasztás fiam Mili körül forgolódo feleségemet elgyengítette volna, megérkeze a szomorú staféta, mely sógorasszonyom halálát meghozá. Ez új csapás vala Laurámon; esuda hogy kiállotta. Ezekhez járult az ez idei afrikai hévség Tiszán túl, és az új tiszték engedetlensége, melynél fogva, jóakarattól ugyan, de tapasztalatlanságból, hasznót akarván hajtani, amidőn magokat az első esztendőben okosabbaknak tartják mint én vagyok, húsz múlva magoknak az én kárommal szereznek tapasztalásokat. Nem vergődhetik az nyugalomra akinek gazemberek vagy számarak közt kell állani. Magad is tapasztalod: mi ritka és majdel nem érhető szerencse az *otium* Magyarországbán, nem csak neque purpura venale, nec auro, sed neque patientia, aut vigilantia, aut fiducia. Azt mondom a sorsnak amit egykor egy lengyel — minekutána a Confoederátusokat dissiden-

seknek vélvén, magát dissidensnek; a dissidenseket pedig Confoederátusoknak tartván, magát Confoederátusnak vallotta, és mindkettőjüktől megdögönyöztetett volna — a harmadik csapatnak, melylyel szembe találkoza, mondott: „*Co se pitace, co som; us lyem bice, anyi nye pitajce.*“

Carmina secessum scribentis et otia quaerunt.

Carminibus metus omnis abest, ego perditus ensem

Haesurum jugulo, jam puto, jamque meo.

Szép festés ez! habár a könnyű bugyogású Násótól való is. Kézy latán verseinek mustrálgatása még szebb lenne, ha Násóról több tisztelettel beszéltél volna. Jobban virágoztathatja-e Kézy borostyánját Ovid gyalázása? Lehet-e azért, mert Propertius érzékenyebb, Tibullus pedig érzelmesebb, Ovidtól az érzékenységet megtagadni? Lehet-e Propertius és Tibullus képzelő tehetségét csak összehasonlítani is Ovidiusával? és kell-e csak a fattyúvirágokat és gyümölcsöket egy nagy, terepély, gyönyörű virányokkal, virágokkal és gyümölcsökkel rakott fán mutatni? Még azokban a versekben is, melyeket előhordasz Kézyből és magasztalsz, némely egész hemistichionoka könnyű bugyogású Ovidból vannak lopva. Nem bugyog mindenütt Ovid, de mindenütt könnyű, ami fő tökély, kivált a biezegő alagyában, hogy az értelem mintegy könnyítse a sánta versmenést. Ne neheztelj hogy kritizálom a kritikust, de csak azt a just veszem magamnak, melyet te vevél: neque enim est lex aequior ulla, quam necis artifices arte perire sua. Be sok ellenségeket szerzél Te már magadnak az illetén oskolázó oldalas vágásokkal! Más lett volna ha Ovid mustrálgatása lett volna célja munkádnak. Nem mondaná neked más ezeket, de én nem csak csudálód, hanem barátod is vagyok, és Tacitus szerint: „pessimus inimicorum genus sunt adulatores.“

Ennek bebizonyításául megírom neked, mit mondtam légyen Aszalainak, midőn tegnapelőtt Eperjesen azt az ideát gördítette volna előmbé: megbékéltethetnéle-e sógoroddal? minekutána nagyon örrolja leveledet, melyet Splényi Manczinak írtál. Meg merném próbálni, felelek, kivált minekutána nem nyerte meg a kért transmissionale mandatumot gróf Török, ha írna elébb neki Kazinczynk, és egyenesen meg-

vallaná : „mikép fájt neki sógorának vele való bánása, mely bánásmódját, kivált mostani körülállásaiban, oly elviselhetetlennek érzé, hogy lehetetlen vala olykor ki nem fakadnia, és legalább így könnyítenie szíve mély fájdalmán. Ekkor is csak a barátság titkos keblébe vélé önteni keserveit, azt gondolván, hogy asszonyi szívben szorosabb pecsét alatt leendjenek zárva. Hamisan bízott légyen az asszonyi szívben, és azon nem csudálkoznék, minekutána még előbb maga a vérség és sógorság megjátszotta bizodalma. El lévén már most árulva szíve aggodalmai és keserőségei, melyeket a vele ellenkedő sógora előtt még kevésbbé lett volna képes hideg vérrel kinyilatkoztatni : minekutána látni kell a grófnak, hogy magok a bírák is, hosszas keserősége okain segíteni akarnak : reménylené sógora jószívűségétől, hogy neki nem csak fájdalma kipattanásait megfogná engedni, hanem egyszerűsmind általlátni, hogy a jó egyességnek és egyezésnek szempillantása valóban megérkeze, és hogy annak ajállását vagy megvetni, vagy elmellőzni, vagy halasztani annyit tenni, mint a Szilvása irt levelének tartalmát megerősíteni, és még a minden egyezhetés reményét is örökre eltemetni. Szerencsésnek tartaná magát, ha ama bűjában irt levelét azzal felejtethné el, hogy ő teszi az első lépést, melylyel sógorát az egyezésre meghívja. Ő részéről nem fogná szerfelett hűrjait feszíteni ; azonban nem nyomhatná őt oly várakozás, szorultság és fájdalom, mely hitvesének és gyermekeinek teendő világos kárára bírhatná ; de azért ne hinné a gróf, hogy ő, vagy neki vagy szép reménységű fiainak, önnön magzati hasznával kárt tenni iparkodnék. Nem kívánna egyebet, hanem hogy a grófot hasonló érzések vezérelnék. Ha tetszene : senkit sem tudna akár a gróf, akár a maga részéről, ki az egyezést egyenesebb lélekkel eszközölhetné gróf Dessewffy Józsefnél. Egyébaránt nagyon fogna örvendeni, ha a respectivus prókátorokon kívül akárkinek másnak közbenjárása nélkül is a jó egyesség megtörténhetne.“

Nem mertem volna így felelni, ha nem tette volna Aszalai a kérdést. Célunk jó. Te válaszd az eszközöket. Megnyugszunk választásodon. Legjobban látja kiki a maga dolgát.

Sok bajaim nem engedék gróf Mailáth két darab versezete fordítását. Megpróbáltam azonban az *Őszt*, de némely változásokat kelle tennem, p. o. *der Erde Jugendträume: Die Blumen*, — képtelenség, mely a hasonlatosságot metaphorába öltözteti és szorítja, ami nem mindég sülni el szerencsésen. A földnek nincsenek fiataalkori álmai, de „oszlanak a rózsakor idv-álmjai“ mint a virágok. — *Verächtlich ausgestreut von Windes Hand*, — a kép szép, de nem ide való, ha p. o. egy rossz embert festenek, kit a szél űz, kerget, akkor igen szép lenne ez az epithetum: *verächtlich*, de itt legkisebb költeményi igazság sincs a képben. Ezen strophá többi képei formáiban sincs elég különbség, hibázik tehát az az elevenség is, melyet az efféle leírás megkíván. — „*Der Heide weiter Plan*“ a szó *Plan* két értelmű, és egyébaránt sem költeménybe való. — *Der Herbst nur kündet himmlische Gewalten*. Ez hamis kép, mert nem csak az ősz jelenti ki a mennyei erőket. *Der Herbst gleicht Schwänen die zur Heimath ziehn*, — *Gleicht des Gebirgsees magisch-klaren Fluten* -- *Ist wie der Oelzweig, wie die Palme, grün*. — Csak több okszerkeztetések után közelíthet az olvasó ezen három vagy négy hasonlatosságok értelméhez, ami természetiképen nehezíti a megsejmlélést (intuitio). Ez az utolsó pedig fő dolog, kívált a leírási poesisban. Csak nedvessége mellett lehet valamiképen a gyümölcsös őszt a tavakon síkló hattyúval összehasonlítani, de a hegyi tó hullámjaival, az olajfa gallyával és a pálma zöldjével azt egyszersmind összehasonlítani nagyon bajos, nagyon rakott képzelet. Nem úgy festettek és festenek a déli népek költői; nem keresik ők a szépet, a hathatóst; nem ruházzák azt a tárgyakra, hanem a tárgyakban találnak és akadnak reá minden legkisebb erőltetés nélkül. Itt, az északon: *Foedum nebulis coelum, sicut ingenia*. — *Aus der heiligen Pfort* és *in der Heimat Port*, nem látszanak nagyon classicus és költeményes szók lenni. Azonban némely szerencsés képek és kitételek is találkoznak e kis költeményben, melyeket ha nem tudtam szerencsésen általtenni vagy hasonlókval jól kipótolni, nem a magyar nyelvnek, hanem nékem. időm héjánosságának, leginkább pedig lelkem mostani állapotjának kell tulajdonítani. Annyi ki fog még is tetszeni for-

dításomból, hogy nyelvünk, ha nem hathatósabb a németnél, legalább szebb hangzású. — A másik versezetet, ha ezen nem esömörködöl, legközelebbi alkalommal fogom néked megküldeni. Addig is Vale.

hiv *Jóskád.*

A Z Ö S Z.

Oszla, mikép a rózsakor idv-álomja,

Úgy a virág; zúztól a pacsirta tart,

Szállna-e tört ágon a bogoknak romja

S a kivedlett telkek gyűjtén (vagy: *gyűjtén*) avart?

Pusztá területen a tér csordabarmja

Szélben bögve, gyomot torlott, kavart,

S csendek alatt lankadt ugarunk sejtendi,

Gyászlepelébe havunk hogy majd rejtendi.

Ámbár messzi hazát a madárfi keressen,

Éktelenebb sínljen most a határ,

Bár a kebel dobog is nem oly ütve hevesen,

És közelít langyosb ég fénye bár :

Mégis az ősz nézem mosolyogva kegyessen,

Drága gyümölcst eh szám ízlelve vár;

A kikelet meg' a nyár mutogat szép szándékot,

Ámde te, ősz, szebb vagy s adsz bőven ajándékot.

Tiszta fohász a tavasz. Nyár szikraszeméből

Lő bel-lángjairól gyűjtő hevet,

Olykor vért is szí mások kebeléből;

Ily nem az ősz : kínál bakatorlevet,

Hattyuként síklik s nedvek közepéből

Dús nyakkal víz közt int és nevet;

Úgy halad önnön egén angyal, fris szellem

Lehlete, arca pedig nyájasság, kellem.

Mennyég kékjeiben őszkor szebb fény ég,

S tiszta seregként, szent takarón terül,*)

Künn a küzdőnek most int, hogy már rég

Bús honny-hagyta mezőn, ingyen kerül,

---

*) Őszkor s télben több csillag fénylik az égen, mint tavaszkor és nyárban.

„Jer haza, mond, vár itt jobb tűzhely, jobb lég,

Testvérebb szívben búd elmerül.

Szerceseg pattog a láng s bik, említő szónál,

Morczos időn örömet tartó kandallónál.“

Térek-e kedvesim én őszkor hozzátok?

Lész-e szarándokság sorsvégzetem?

Mindegy; halmozzon jól isten rátok,

Böv őszszel napitok' nem tölthetem;

Szívem' szíveteken hogy hordozzátok,

Mint én, azt még is megkérhetem;

Lelkem igaz tova is, s tán párja a levélnek,

Melyet anyók már rég eleresztgete szélnek *).

U. I. A nemzetesülésben hátra, a többibentöbbnyire előre léptetvé Lónyai a tanító nevelés dolgát. Az elsőre nézve tehát nagyon kora volt dicséreted. Néha azért magasztalunk valakit, hogy méltóvá tegye magát a dicséretre; csak a jók értik ezt a finomságot, nem kell azzal soha is a magamosokat megtisztelni. Azt látom mindenből, hogy imponál nektek Lónyai. Azt jól teszitek ha hallgatjátok, mikor jobbra vezet, — de, hogy türhetitek p. o. mikor valakit lepaskol, mint *Sebessel* tett? Nem merné ő tenni előttem az efféléket; nem vállana károtokra, ha én protestáns lennék — tudnám, hol kell a hürt, és mikor, feszíteni, és hol és mikor megereszteni, mimódon s milyen eszközök által, mind a katolikus papságot zabolán tartatni, mind pedig a ti részetekről való, nektek olykor, nem-rendessége miatt, igen káros reactiót mérsékelteni. Onnan ered, vagyis legalább az hosszabbítja bajaitokat, hogy vezetőitek nem eléggé *philosophusok*. Az indifferentismus ugyan nem ad elég erőt az ellenfél vakbuzgósága ellen, de szükséges azért a vezetőkben, midőn hatalmasabbakkal kell küzödni; tudni kellene s érzeni: quando opus ener-

*) A cumai Sybilla jövő-dő-igazmondásait falevelekre írta, melyeket az ő barlangjából szelek szórtak el a világon.

foliis tu carmina manda,

Ut fluctent sparsim rapidis ludibria ventis.

gia, et in qua mensura, et quando, et in quali gradu vi inertiae.

Olvastad-e Berzeviczy Gergely hátra hagyott munkáját: „Nachrichten über den jetzigen Zustand der Evangelischen in Ungarn. Leipzig 1822.“ Sok jó, sok igaz vagyon ezen igen folyón írt könyvben, de nem mind az. Kár hogy az előadás színe sérelmeit mélyen érző protestánsra mutat inkább, hogyszem egy részrehajlatlan philosophusra. Ezen színben csak reactiót fog szülni; holott másban, igen nagy hasznokra lehetett volna a protestánsoknak. Tudni kell olykor a fájdalmat elnyelni, ha meg akarjuk szüntetni, és objective, nem pedig subjective, a jó költők módjára, kell az ilyenét dolgoztat előadni, kivált a mostani környülállásokban.

Mili az oka hogy nem küldhettünk Zseniért, most pedig Dobra, Szatmár vármegyében, Göcznéhez fog utazni feleségem haza érkezése után. Nagyon örvend az ákácok gyarapodásán.

Az Erdélyi Levelek, Sallust, a magyar literatura történetei és az Aesthetikának már előre kimondhatatlanul örülök. — Semmit sem tudok Rolly megverettetéséről; ha tréfás a történet, közöld velem. Bizony jól esne már egyszer nevetethetnem. Szirmay ugyan megérdemlé a megugattatást — a kutyatolvajok is csak tolvajok.

Több gondom lehet azidén mint tavaly Homérunk özvegyére. — Tudtam, tetszeni fog a Tunisias. Azt kérdé minap egy magyar gróf hogy írhat püspök epicumot? Épen püspökhöz illik, felelek; mert nincs epicumabb dolog a vallás felsőségeinél és csudáinál. Ha a keresztény vallás túltettségait a képzelő tehetséget ingerlő színekbe öltöztették volna: a csudálás homályai jobban hatnának a szívekre, s a keresztény vallás, mely a szív vallása, egyszersmind a képzelő tehetsége is lenne, és csak így haladhatná meg a kereszténység a régi görög és római pogányság tehetőségeit az emberi nemzet kiformálására és tökeletesülésére nézve.

Pipsz.

Egy szabad fertályom levén, imé gr. Mailáth *Téli zaj árja* is magyarul.

Görgeti a sebesen zúgó Vág hullámit,
A szilajos habzást a jég borítja,
Hol itt, hol ott magát lánggra nyitja,
Forrva, meleg mélyben rejtven gyullámit ;

Úgy takarom kebelem nem szünő vérzését
Hóba, dérbe, midőn sebem vakar,
A keserv lobogva tollat akar,
S lángol a jaj fagy alatt, titkolván rezgését.

Néma levégbe szakad fájdalmam szózatja,
Ott szív hija vagy, buta itten a vak nép,
Jég, gyúlvány együtt bús lelkem' forgatja,
És torlódva növén, a belsemen tép,
Ámde halok meg előbb, mint szívem árja
Belsőmből a sebet s a vért kitárja.

CC LXI.

Széphalom, sept. 11-d. 1822.

Tisztelt kedves barátom!

Tekint. Aszalai úr téged megkért, hogy a sógoromat bírd amicára, Te pedig önként vonattatol a kérés teljesítésére. Éreztetek mind ketten mint tölt el szívem tisztelettel erántatok, midőn a hírt a tek. Aszalai úr leveléből, és később oztán a Tiedből is. vettem. Mindkettőtöket forró tisztelettel tiszteltelek, most még forróbbal tisztellek. A szándék nagyon nemes : de reménylitek-e sikerét? Barátim, nem képzelhettem én oly embert, aki oly annyira eltompúlhat a *becsület érzése* eránt (mert minek itt említeni a *lelkiismeretet*?), hogy ezt a pert az eperjesi sententia után még Bécsbe is felvigye, s a cancellaria tagjait a maga nemszóp bánásainak tanújává tegye. A sógorom ott is elvesztette ügyét ; láthatja tehát mit várhat. Más, véget vetne a pernek ;

ő most is folytatja menéseit, s új ravaszságokkal igyekszik azt minél hosszabbá tenni. A békéltetésnek tehát hasznát én részemről nem reménylem. Megmondá fiskálisa, hogy nem csak magam, de gyermekeim sem érik meg végét a pernek; sőt ő maga, a sógorom, a feleségemnek kimondá, hogy ő ugyan semmi rést el nem múlász, ami a pert vonhassa, mert neki hat gyermeke van. Érzi ő hogy nincs igaza, látja hogy én (mindamellettt hogy magamat minden hitelt és képzeletet felülhaladó módon szorítom össze ételben, ruházatban, cselelédtartásban) magamat és hét gyermekemet gonosz adósságok által elrontom; de az ötöt meg nem indítja; mert ő *indocilis pauperiem pati*, s inkább *dilapidátornak* szidja azt az atyát, aki nagyatyja pazérlásai miatt minden nagy birtokaitól megfosztott familiájának ismét szerze fekvő jószágot; inkább azt mondja hogy az atyjáról *semmit* sem kapott, mint hogy ezt a *semmit* testvéreivel megosztja, s örül hogy két testvéreinek eddig nyolczvan ezer forintba felmehető usus fructusokat használhatja, ha ezek, és ezeknek gyermekeik rongyban járnak is.

Rémítő istentelenség az, édes barátom, amit én a legigazságosabb panaszszal panaszolhatok, s ha ki nekem a Caesar mondását vetné ellenemre: *neque cuiquam mortaliū injuriæ suæ parvæ videntur; multi eas gravius æquo habuere*, azt kívánnám, hogy mutasson példát még undokabb tetteire. Nem kínozlak el azzal, hogy a per mivoltát neked elmondjam. Azt alkalmasint tudod. De azt el kell mondanom, hogy a fia által *dilapidátornak* nevezett ipam a leányágot illető jószágot idegeníté el, hogy a fiúágot illető jószágot megtarthassa, s így nem a fiú hanem a leányok vádját érdemelhetné, s a leányok nem vádolják, a fiú pedig szidalmazza.

Mindamellettt nekem nem barátságot, hanem jótételt, kegyességet, irgalmat és mind azt, amit csak istenségnek adunk, tészesz, ha *meleg szíved, bölcseséged*, és, ami neked egyik nagy érdemed, *páratlan városiságod* szerint próbát tészesz, és a sógoromat arra készíted, hogy ő az én jobbm nyújtásának elfogadására hajoljon. Ints akkor, s meglátod, ha engemet a buta s makacs kevélység tartóztatni fog-e megszólítására.

Hallád tehát Te is a b. Spl. M-hoz írt levélnek hírét, mely nekem a sógorom, s talán b. Spl. M. által is, oly nagy vétéknek vétetik. A szilvásiak által kárhoztatni nekem igen kedvetlen : de a szilvásiak is emberek mint én, s úgy tévedhetnek meg mint én. Engedd hogy erről szólhassak.

B. Spl. M., hallván tőlem hogy az eperjesi sententia feleségem jusait elismerte, békéltetőnek ajánlá magát, én pedig arra rá kértem. Félttem hogy a pityergések és a terentiusi *falsa lacryma*'a eltölték Szilvást ellenem hamis ideákkal, s kényszerítve látám magamat azon ideák eloltására : mert a Jók vélekedése szintoly szükséges mint a mindennapi kenyér. Hogy b. Spl. M. lássa, hogy előadásom igazvoltához bíznom szabad, előadásomat egy hosszabb levélben dolgozám fel, mely felől várnom lehe, hogy ámbár a sógoromhoz van intézve, neki által nem fogja adni, nem mintha goromba volt volna, hanem azért, mert a tettek emlékeztetése őtet elpiríthatná, melyre békekötéskor szükség nincs. Ezt csak b. Spl. M. és Szilvás miatt íram, hogy keserítéseinket, bántásinkat lássák, s bennünket vádolni szűnjenek meg. Feleségem látta s javallotta a levelet, úgy reménylén, hogy az b. Spl. M-t arra tüzeli, hogy bátyját és ágyát egész tüzzel ostromolja. Egy másik levél volt ehez téve azon kéréssel, hogy ezt adja a sógoromnak. Ez talán nem vádoltathatik. Különben nem újság hogy az egészségesek a beteg jajgatását elúnják, és azt legalább kényeskedés gáncsával terhelik.

Talán jó volna a sógoromnak emliteni, hogy mi érezzük mennyit vona el ő mitőlünk atyja parancsoló rendelése ellen. 12 esztendei *ususfructusa* az egyik leánynak rá mehet 40 ezerre; de ha csak azt vesszük is amit keresünk, az anyja halála oltá már 18 ezeret tehet, vagy többet. Mi lesz ebből ha a pert vonja? A *semmi* nehezen fogja ezt unokámnak fizethetni. — De bánj e részben bölcseséged szerint, s a makacsodót ne tedd még makacsabbá.

Fogjunk *kedvet csináló*, nem *ölő* tárgyhoz, és hogy bizodalmat lásd, mely a szíves tiszteletnek, szeretetnek leg-

bizonyosabb bizonyosága, kezdjük azt feddésed czikkelyén. Ismerem én a Te felemelkedett lelket, s nem tartok gyengeségektől.

Nem tetszék neked, édes barátom, hogy Ovidot a Kézy magasztalhatásáért bántottam.

De a sok századok előtt megholt embernek nem bántás a bántás, s az oly nagyságú embernek mint Ovid, ha *élne* is, semmi bántás nem bántás. Ha Ovidot bántottam, magamat bántottam, mert éretlen vagy igazságtalan ítéletem nem Ovidot teszi nevetségessé, hanem magamat.

S miben bántottam én Ovidot? Abban hogy ötet *bugyogónak* azaz felette *bűv beszédűnek* neveztem.

Itt az a kérdés 1) ha Ovid bugyogó beszédű-e? 2) ha ezt az Ovidot illető tisztelet és az okosság engedi-e mondani.

Én azt a sokaknak nagy javallásokat nyert recensiót májusban íram. Gyermekeim praeceptorjok augustusban jöve elő, s hozzá az Ovid kiadását, melyhez Mitscherlich íra egy praefatiót. Ezt elolvasám. Ovidot a *bugyogással* vádolja, s azt mondja hogy ez neki *vétke* ugyan, de az ifjak legalább azt tanulhatják belőle, mint kell *variálniok*. Azt tartja tehát egy oly ember is mint Mitscherlich, sőt a mentség azt mutatja, hogy mások is ezzel vádolják; s így az első kérdésre nem kell többet mondanom.

A második kérdésre már az elsőbb alatt feleltem. Fari quae sentias. De az okosság ezt kimondani parancsolá is. Jó tudatni amit érzünk. Akinek más az ítélete, szólhat. Ovid elrontá a mi epicusunkat Gyöngyösit, mint Seneca ugyanezen vétke által sok predikálónkat.

Te, édes barátom, és én, egymástól sok dolgokban felette különbözzünk. Neked Kotzebue kell, Goethe nem kell; nekem ez igen nagy, ama másik egy nagy talentomú, szép scénákat teremteni nagyon tudó, gondatlan és gondolatlan *mázoló*. Én a poesis könnyebb nemében és a conversatio tónusában írt prózában csudálom, irigylem a francziákat, s azt hiszem felölök, hogy úgy csak a görögök tudtak írni; sok nemekben a francziák nekem úgy nem embereim, mint neked nem a németek. Mit csináljunk itt? Nekem mindig öröm látni, hogy az oly nagy lelkű, igen nagy tudományú ember

mint Te, javallod gondolkozásomat : de csak még is igaz ma-rae, hogy aki nem a maga szemével néz és lát, hanem magát a más tekintetének feláldozza, nem azt teszi amit kell. Collin és Locke nem szerették egymást inkább mint Te engem és én Téged ; az egyik rettenetes vallástalan, a másik csaknem rettenetes keresztyén volt. És mégis szerették egymást, és midőn olvasása közben egyike valamire talált, ami neki ma-gának kedvetlen volt, de bizonyosan tudta, hogy azt látni kedves lesz a másiknak, kijegyzette azt, s közlőtte a másik-kal. Mi volnánk-e nem ily nemeslelkűek, édes barátom ? s Te kívánhatnád-e, hogy én azt a mázoló Faprestót ne nézzem, ne mondjam aminek nézni tudom ? Nem ; ezt D. nem kí-vánhatja.

Én nem Kézy miatt gáncsolám Ovidot, s nem Kézy-vel, hanem Properczczel vetém öszve. Ovid több könnyűség-gel foly, Propercz több nemességgel. Kézy hemistichiumokat vesz által, de nem pávatollként, hanem, hogy a maga, tulaj-don, igen nagy szépségű verseinek még nagyobb bájt adjon, amit Virgil és Horácz is teve. S Kézy ezt olykor nem is tudva teszi. *Conticuere omnes* — lopás-e ez ? vagy ki kell-e törlení, mert már mondá Virgil ? Egyéberánt jól vagy nem jól teszem, nem vitatom, de csak kimondom, hogy én Ovidban soha sem tudtam semmit megszeretni a Metamorphosisokon és Heroidákon kívül. Itt is van sok amit nem igen szerettem, mint egyéb munkáiban sok, amit szépnek vallok.

Nem lesz kedvetlen hallanod hogy Tulsiczky mint szó-líta meg ezen recenziómért. Tudni akará mit teszen a *Regina Sacerdos*. Azt felelém hogy az Virgil szava. — Igen, de mit akarék vele ? — Ott, mondám, arról van szó, hogy Kézy mint támaszt bennünk kettős örömet, midőn a más szavaiba öltözteti szép gondolatját, mint itt a pápáról: *Rex idem homi-num, summusque sacerdos*, mely a Virgil szavát juttatja em-lékezetünkbe. — Igen, de csak valljam meg, én a Joanna papissát akarám olvasóimmal láttatni. — Dne Reverendissime, mondám, s az ily gyanú *engem* ér-e, aki az ily balgatagsá-gokat hinni beszélni pirúlnék ? Nem mindjárt hive szavaim-nak, s pirúlok hogy ily gyávának tekinthete.

Egy kálvinista papnak körülnyirbálák a tógáját az Obrist-

lieutenant Ragályi panaszára, bizonyos predikációja miatt. Vataj István volt a pap neve, Szinben szolgált, Torna vármegyében. A templom az út mellett áll, s a kegyes öreg Obrist-lieutenant ott menvén el, megállítá szekerét, s bement, hogy leróvhassa vétkét, hogy vasárnap utazék. Mikor tógája körül-nyirbáltatott, így kiálta fel szörnyű elkeseredéssel: *az is bolond aki útfélen építi a templomot.* — Bizony, édes barátom, non vixit male, qui natus moriensque fefellit. Még a nagy írók is sokat szenvednek; hát az ily lelketlen firkáló mint én.

De hol volna nyelvünk s literatúránk, ha ily gondolatlanok is nem volnának mint én? Énfelőlem azt hiszi sok ember, hogy én csak magam tetszem magamnak, mert a Himfy nemszépnek nézett dalait gáncsoltam, ahogy a Himfy szépnek nézett dalait forrón magasztaltam s magasztalom. De ki csudálta hát inkább, még forróbban mint én amit Himfyben, Versegiben s más ellenségimben szépnek találtam? S midőn most a Tud. Gyűjt. augustusi darabjában a Guzmics Izidor értekezését látom, nem irigylem-e neki nagy fényét? Ugyan miért nem vádolják ellenségim *ízlésem* szívem helyett? Azonban még Virág is megostorozott a *tudatlan* emlegetéséért, Döbrentei pedig egyik levelében kért, hogy az affélék által ne csináljak ellenségeket magamnak. Hogy lehetne nekem Döbrenteit ezért nem szeretnem? Csak azt szeretném mégis tudni, hogy Horátnak miért volt szabad ezt írni: *Scribimus indocti doctique poemata passim*, s miért nem szabad nekem? — Azért, mert ellenségim azt hiszik, hogy én ezt mondván: *tudósok*, ezt értem mellette: *mint én* — s ez az ő vétkek, nem az enyém. Horácnál is ezt lehetett volna mondani. Mihelyt a *tudatlant* ungelehrt-nek vesszszük, vége az egész pernek.

De emlékeztess, kérlek, hogy a Rechthaberey rossz portéka. Ezt én, ha későn is, megtanulom. Csak hogy a gyűlésen nem rossz portéka addig rechthaberozni, míg okok vannak rá. A legjobbak szeretik az ily embert, míg a korlátból ki nem lép, s korunknak most az a baja, hogy kevés a *bátor*.

A gróf Mailáth verseinek lefordítását jótét gyanánt veszem. Elküldém neki azonnal. Hidd el, édes barátom, én e részben is úgy vallom a Te superioritásodat, mint, minden autopsiám mellett, igen sok egyéb részekben. Páratlan ember vagy Te miközöttünk, mind lélekben, mind széles tudományaidban, sok nyelvek isméréteiben, bájos kedvességeidben, nemeslelkűségeidben; s a két utolsó czikkelyt nem irígylem kevésbbé, mint mindenedet egyebedet, ide értvén még születésedet és Sz. Mihályodat is. Hát még mint *atya* mint *ragyogsz!* s mint fogsz ragyogni nem sokára. Az isten adja meg neked ezt azon mértékben, melyben mint ember, mint hazafi, mint férj, atya, barát, érdemled.

Itt mennek híreim Ferdinánd herczeg és Cumberland felől. Ezeket tegnapelőtt vetém papirosra. — Hadd vessem még hozzá hogy Patakon a bibliothekát, auditoriumot, museum physicumot láták. Kézytől azt kérdé Cumberland, hogy Göttingában Lichtenberget hallgatta-e. Mayert, felele az; mert Lichtenberg már nem élt. *Rozgonyi*: Az a Lichtenberg nem csak tudós, hanem igen elmés ember is volt. *Kézy*: Mint Kaestner; nagy geometra és nagy epigrammatista. — Cumberland tudakozá az auditoriumban: Sind das Damen von Patak? s megnevezteté magának őket. A Homér fordítója leánya elmarada a nevezésben. Cumberland kérdé, ki az, s felé vetette ujjáról csókját. Így lesznek, a Krisztus szava szerint, elsők az utolsók.

Rozgonyi itt bepecsételt copertában nyújtá a herczegnek a Berzeviczy posthumus munkáját. — Ugyan mire való volt az? — A herczeg rövid látású, s által fogta adni Ferdinándnak. Nem támad-e az a gyanú, hogy ez azért nyújtott be, hogy Cumberland szóljon a mi Urunkkal? S hogyan lehet ilyet remélni?

Ámbár úgy hívéim hogy a Cumberland herczegnek minden szavát elmondám, még eszembe jutott egy toistja. — Meine Herren, Ungarn hat 51 Comitete. Wenn ich für die 51 eben

so viele Gläser trinke, so wird man mich von hier weg-schleppen müssen. Also die 51 Comitате sollen leben.

Szépen nőtt, víg kedvű úr; arezban hasonlít Vay Miklóshoz; azt hinné az ember, testvérek. Külömben állások épen nem hasonlít.

Sept. 13-dikán 1822.

Félbeszakadt levelém sok gondjaim s bajaim, egymástól nagyon különböző dolgozásaim miatt, s így ez a levél úgy néz ki, mint a Mailáth által említett sybillai falevelek. Engedj meg a levél rendetlenségének.

Tegnap késő estve vevék bizonyos hírt a *falsa lacrymula* felől. Nur nicht betrogen! — Mir springt das Herz wegen Sophie — ezt mondogatják, s vesd össze a tettet a szóval. Engem vadsággal vádolnak, s azt mondják talán, mert az igazágtalan mindég tud mondani valamit, hogy éniattam kénytelenek azt tenni amit tesznek. Ha jónak látod, kérdezzed őket, hogy az én vétkem miatt szenvedjen-e a szeretettnek *mondott* Sophie és 7 gyermeke? — De hiszen Te mind azt elmondod, ami dolgomat segíllheti. Sis mihi et heic Deus.

Öllelek forró tisztelettel.

Rolly Homonnán, 1822.

Bogovics Zemplén vármegyei ingenieur magát martiusban meglötte. Lyányait a homonnai gróf Csáky Antalné vette gondviselése alá, s így kótyavetye által eladandó jószáginak árokat is. A vármegye e végre főszolgabíró Mauksch urat, a grófné director Kutka urat küldék ki, s a kótyavetyéhez Homonnán a sok öszvecsődült nép előtt hozzá fogtak.

Rolly jött, s el akará akasztani a munkát annál fogva, hogy Bogovics neki 600 ftjával adós. Kutka elébe terjeszté,

hogy pénze el nem vesz; a vármegye kótyavetyét rendelete, s Rolly azt nem ellenzheti. Rolly Kutkának születését veté szemére, hogy ő csak egy orosz pap fia. Kutka felelt, s nem szeliden, hanem ahogy a buta bántást a becsületes ember szenvedni szokta. Rolly pálczáját a Kutka szemének irányzá, hogy azt kiüthesse (az egyik szemét a himlő vette volt el) s Kutka a pálczáat szerencsés vala félre csapni néhány ízben. De most Rolly ökölrel csapta meg a Kutka szemét, s ez neki esett Rollynak, pofon vágta, eldöjtötte, dögönyözte, verte, s pálczával is akará verni, de Mauksch úr nem engedé, s az öreg embert a földről felemelte, talpra állította.

FERDINÁND kir. főherczeg és a CUMBERLANDI

Újhelyben, 1822. sept. 4-d.

Épen dél vala, midőn a puskaszó jelenté, hogy vendégeink közelitnek. A kirendelt deputáció felvezeté a grádicszon a főispán szobájába; énram vala bízva a felvezetés, míg a velek jövő viceispán Szögyéni fellép, s a praesidiumot áltveszi. Meg vala tiltva a dictióval köszöntés, és így némán hajtánk meg magunkat, én pedig magyar nyelven kértem a Főherczeget hogy jöjjön.

A szobában a commissárius állott. A Főherczeg ezt gondolá köztünk a legfőbbnek, s már figyelmét akará éreztetni, de ez olyformán fordúlt el, mint midőn a vendég a csinos szobaleányt a ház kisasszonyának gondolja. Mosolygánk magunkban. A két herczeggel a sokaság is jött, s a szoba csakhamar tele tölt.

Én veték véget a némán állásnak, minekutána a herczeg két-három katonatiszttel elvégezte a maga kikérdéseit, arra kérvén a Főherczeget, hogy az emléket az ablakból tekintené meg. *Kicsiny*, mondám, mindég magyarul, *de első nálunk*. — Főfiskális Dókus úr megnyitá az ablakot, s kezéből kiesett a jaloux. Midőn ez hozzá kapott, a Főherczeg is megkapta azt; így a jaloux le nem esett.

Dókus úr félt, hogy az ebéd késő lesz, s a hercegek elúnják várni; inte tehát hogy mennék az archivumba, ő majd utánam vezet. Jöttek, s a zászlók fogták el szemeiket. Ferdinánd tudni akará, mely esztendőben csinálák a gazdagkéket. Esztendőszám egyen sincs, mondám, s az nagy hiba; de a mostani uralkodó alatt készült insurrectióinkhoz; eddig magyarul, itt pedig németül a Cumberlandi herceg miatt: Die rothen aber haben Feuer gesehen, und diese da ist auch durch Schüsse geziert. — A Cumberlandi látni akará. Mutattam a lyukat; elébb én, azután a rövid látású Cumberlandi herceg üténk által ujjainkat. Ja, das war gewiss eine Kugel, mondá a Cumberlandi herceg.

Most némely füstös nemeslevelet tekintetnk vele. Ferdinánd tudakozá, mely esztendőn kezdődik az archivum. — 1558., felelék, mert a török járásokban minden régiebb írásink elvesztek. Látni akara egy régi protocollumot. Mutattam. S tudják ezt olvasni? Mint a mostani írást; ahhoz hozzá szokik a szem.

Egy csomó autographokat tévék elébe, s előmutatám azt a leírást, melyben M. Therézia tudósítja a megyét, hogy meghalván atyja, ő vette által a kormányt. A herceg tisztelettel nézé nagyanyjának kezét, s végig olvasta a parancsolatot, pedig az két egész lap in folio. Azután sok ausztriai generálisokét mutattam, de a Caraffié hirtelen nem akada kezembe. Igen a Bocskaié, Bethlen Gáboré, s Rákócziaké. — S ez a Rákóczi írása? — Az. — Van-e valami nevezetes benne? — Kevés, csak folyó parancsolatok, amint a környülmények kívánták.

Most ebédhez ülénk. Mind a két nagy vendég praesideált. Ferdinándnak baljánál Szögyéni, s e mellett Koskovszki, Cumberland mellett egy huszár generális, úgy Viczmándi prépost, Gajzler, én, az újhelyi orosz pap, s ez mellett a főnotárius helyén Matolay.

A káposzta mellett Cumberland felkölt. Meine Herren, das Zempliner Comitats soll leben. Szögyéni viszonzotta, s nyomban ivott Ferdinándért, s ez vissza. Cumberland megkedvelé az ürmöst, s megmondta hogy ez mellett fog maradni mind végig. Beszéllé a generálisnak, hogy 18 sebe van; egy go-

gyóbis bal szeme alatt ment keresztül, s ezt azért nem nyithatja meg; mutatta jobb füle táját is, és a bal keze csuklyóját. Én az egész asztal felett nem szólék közhöz, igen egyszer Cumberlandhoz, hogy örvendünk hogy az esztendő oly részében látjuk, amidőn a szőlő megért. Nem látta a maga előtt álló gyönyörű muskatály fürtöt, mert látása oly rövid, hogy mindég kérdé a generálistól, mi az amit a cseléd benyújt, s vele rakata tányérára. Két portió tehénhúst, mondá, denn das giebt Kraft, s a szót mit Kraft mondá.

Meine Herren, ich sehe Ungarn jetzt das erstemal, aber ich bin gesonnen, es nicht das letztemal zu sehn. Ekkor dicsérte nemzetünket, s egyet ivott érte, olyformát mondván, hogy ez és az anglus sokat hasonlítanak. — Matolay úr felkele. — Királyi herczegséged azt mondá, hogy a kettő hasonlít. Igenis, mert mind ez, mind az *szabad*. Itt úgy összezavarodék, hogy magát és nemzetünket a királyi herczegnek *Freundschaftjába* ajánlá.

A herczeg egy kevés pausa után vette a poharat. A velem általellenben ülő urat ismerni nincs szerencsém. Ez azt mondá hogy az angol és a magyar nemzet *szabad*. Aber meine Nation liebt ihren König weil er der *beste Ausleger* der Gesetze ist. Wir bringen in unsere Zusammenkünfte keine Politik, und sprechen von dem, was jeden Menschen, ohne Unterschied der Nationen, interessirt. Es leben also die Schönen.

Ezen szó előtt kévéssel jött az ebédhez az angol tisz, ki elmaradt volt, mert a Cumb. herczeg szekérének tollai eltörttek. Én azonnal felugrá, és helyt adék. Gajzler, csak minekutána én, s bona fide elfoglalá székemet, s a magáét adá a vendégnek. Szerencsére főszolgabíró Kolosy oda hagyá Matolaynak a szomszédját, s így csakugyan vala helyem. Herczeg Schwarzenberg a második viceispán helyén ült, s nagyon rá mereszté Matolayra szemeit. Azt hittük, nem ért magyarul. Délután nem csak azt látánk, hogy magyarul tud, de én azt is, hogy ismer bennünket. A kávé körül Gergelyi esküdt és én a főispán belső ajtaja mellett állánk, mert a másik mellett temérdek volt a sokaság, hallani akarván mit beszéll Cumb. a ref. pappal, kit Dókus mutata be. Történet-

ből épen mellette állának az orosz és a kath. pap. A herczeg első kérdése az volt: Waren Sie in Deutschland? und wo? — In Jena etc. Schwarzenberg és Gergelyi a bajúszról szólnak, hogy azt hord a magyar. — Auch ich halte mich dafür; aber ich kann nicht verhehlen, dass es mich viel kosten würde den Bart zu tragen. — Schwarz. erre: Sie! Literator! — Le voltam forrózva, mint mindég mikor bűneimet hozzák elő. Én is magyar vagyok, mondá Schw. magyarul, de igen németesen; s jószágom Krassóban van. Mondám hogy ismerem azt, s plenipotentiáriusát Ásbóthot. Épen erre Ferdinánd hozzánk jött Cumberlanddal. Bey welchem Regiment haben Sie gedient? mert meglátá a Kanonenkugel pántlikáját dolmányán. Gergelyi igen jól felelt, tisztelettel, de zavarodás nélkül. Cumberland ezt kérdé: Und warum sind Sie ausgetreten? — Én, felele ez, alhadnagy voltam a regimentnél, az insurrectionál kapitány; voltam Dijonnál is. Aber der Ungar ist auch mit grauen Haaren Soldat. Ich bin es wieder, wenn es nöthig ist. — So recht, mondá Ferdinánd. Cumb. pedig: C'est pour mieux sortir. S ezzel búcsúztak. —

Elfelejtém egy nevezetes toistját: Meine Herren, der König, mein Bruder, liebt ihren Kaiser wie Bruder den Bruder, davon versichre ich Sie. Es lebe also der Kaiser von Österreich und das ganze Haus.

CCLXII.

Tisztelt barátom,

Vaynak a halálára prof. Kövy és Kézy urak verseket írtak: az elsőbbé kész, s íme küldöm azt, a másiké még nem kész, és így nem küldhetem. Vetted-e leveletem a tokaji postáról? Azt ott tétetém le számodra, és így nem szeretném ha fizettél volna érte. — Éljen szerencsésen, édes barátom, s töltsd vígan a farsang napjait. Hogy Aurél érezze mi ő ne-

kem, mondjad neki hogy csak ötet idvezlem. Irígyleném azt a gyermeket, ha neked tudnék valamit irígyleni.

Széphalom, január 29-d. 1823.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Ha láttad már Aurórá, engedd nékem is látnom.

CCLXIII.

Széphalom, febr. 13-d. 1823.

Tisztelt barátom,

Azon nap írom ezt, amely Téged a hazának és nékem is szült. Ágyamban mázskáló gyermekeimnek levettem képedet fejem mellől, s megcsókoltattam azt velek hogy már most kezdjék ismerni azt a nagy férjfiat, akit atyjok szeretett, csudált. Elj igen hosszú időkig, s légy kevélységem ezután is. Kevés ember életéért esedeznek oly forrón az emberek, mint én a Tiédért.

Dúlházy úr azt írta minap, hogy Te felakadál hosszas hallgatásomon, s elhülésemet kezdéd gyanítani. A szerető szívnek kedves hallani az ily gyanút. Én nem hülhetek el erántad : igen az élet örömei eránt, és ha ez a baj véget nem ér ez idén, én leszek talán a legposhadtabb ember. De nem ! nem poshadhatok meg egészen. Páratlan terheim közt megpillantom Hébet, megpillantom Aurórá, s vége szenvedésimnek, bár kevés időre. Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis . . . . tudod a többit és érzed Te is. — Ugyan, édes barátom, mi volna az én életemből, ha feleségem, ha ez a sok szeretett gyermek, s ha könyv s tinta és papiros nem volnának ?

Egyike az engem leginkább electrizálhatott dolgoknak

az a hír volt, amelyet a Ferenczy István Rómából Budára érkezett márvány lánykájáról vettem. Ez a derék ifjú ember született Rimaszombaton 1792. febr. 24-dikén. Az atyja lakatosmester, s ezt a fiát úgy nevelé, hogy halála után ő legyen mesterségében örököse. Az ifjú felnőtt tudományos neveltetés nélkül; minek is lakatosnak római nyelv és literatura? Nehány esztendőök előtt Budára küldetett vándorlóba, s ott vasárnapokon rajzolni hajtá mestere a normális iskolatanítójához. A rostélyok, cartouchok és egyéb semmiségek csakhamar csinosan el voltak találva, s a prof. magasztalni kezdé az ifjat. Onnan Bécsbe ment a lakatosság candidátusa, s ismét feljára rajzolgatni. Meglátá, hogy más ifjak nem cartouchokat rajzolnak. Ha ezek tudják ezt, miért ne tudhatnám én, ha hozzá főgnék? mondá magában. Nem! érzem én, hogy valami jobbra vagyok teremtve, mint hogy lakatokat csináljak. Nem szünök meg míg felőlem szólani fog a világ. — Így beszéllé ezt később egy levelében, melyet prof. Vályi-Nagy olvasott, és az ifjú vad kevélységét nevette. — Most tehát, lopva, elkezdé egy fejet metszeni vasban. A próba nem volt rossz, de senkinek nem mutatta. Mindég azt forgatván, hogy őbelőle idővel egy Canova válhat, feljárt az Akademiába, s fejeket s szobrokat kezdé rajzolni, s végre metszeni. Atyja előtt titokban tartá hogy ő szobrász akar lenni, nem lakatos. Saepe pater dixit, studium quid inutile tentas etc. Ezt végre, végre neki megírta. Az majd megholt a hírre. Lakatos, és kálvinista lakatos, mit is ítéltetett volna az egyebet. Intése, haragja, fenyegetőzése semmit sem használtak. De lakatos uram most praemiumot nyere a *Solon* feje metszése által; most egy másik praemiumot a császárunk fejéért. — Az öreg elpirúla, s nem bántá többet a fiát.

Ferenczy most Rómába ment, nem Rómát látni, hanem Canovát. A tanulatlan ifjú talán nem is tudta hogy a mesteriség mostani egy ápolója Róma. Canova beteg volt, midőn szomorú alakban beküldé hozzá leveleit, s kéré, hogy fogadná műhelyébe. Canova maga elébe sem ereszté, s megizente neki, hogy menjen tovább. Talán nem várt semmit a hyperboreus ifjúból.

A vak szerencse nem mindég vak. Most Thornwaldsen-

nek az ajtajánál kopogtata be. Ez maga izlandiai ember, s nem vala oly kevély. Befogadta. Legénytársai két hétig felé sem mentek szobájának, hová Thornwaldsen egy darab márvány táblát küldé be, hogy csináljon rajta amit akar. A búrnyasz ember egy Vénust kezde metszeni en bas relief, s retegett, hogy Th. elveri ha rossz lesz. Be jó dolog néha a *szegénység*. De csak *néha*. Egyszer társai közzül egyik bémegyen hozzá, megpillantja Vénuszát. Szalad, hírt ad a többinek. Th. meghallja hírét, bejő, s látja, s parancsolja hogy a márványt vigyék utána. Egyenesen ment Canovához, megköszönni hogy neki engedé a derék tanítványt. — A palatinus ott léte következéseit tudod. — Ferenczy nem sokára oly hírt szerze magának, hogy a Bonaparte Lucián leánya is F. által faragtató melyképét; s ez sok, mert B. Lucián ismeri a művészség munkáit, s Rómában más embert is kapott volna Ferenczyn kívül, akire ezt bízta.

Én ennek minden leveleit olvastam, melyeket pataki togátus öcsésének ír. Valóságos lakatosi levelek. De hány művészt ismerek Bécsben, aki ily leveleket ír, és mégis nagy a maga nemében; Wutky, talán első tajfestő egész Európában, oly culturájú ember mint egy fiáker. — Én neki epigrammom mellett egy levelet írok, melyben arra kérék hogy olvassa Homert, és a Metamorphosisokat, s Anacharsist. Olaszúl, németül megtanulhata, s így őket olvashatja. S olvassa míg megérti, s magyaráztassa amit nem ért. Canova mellett, míg dolgozott, mindég olvasott egyik testvére, az abbáte. Nem hiszem hogy szavam fogadja. De próbát tévék mégis.

Rendes, mint írja le az öcsésének, hogy elúnván a munkát, Palestrinába ment ki, és Tivoliba onnan egy öszvéren. Hallotta valakitől, hogy ez valaha Praeneste volt, és Tibur. De hogy mi volt valaha Tibur, s ki bíra ott kerteket, azt a lakatos nem igen tudta; ha tudta volna, nem hallgatta volna el. Édes barátom, ezen az úton is fényben fog ragyogni nemzetünk. A primás két angyalt faragtat vele temploma grádi csának ékesítésére, még pedig 15 lábnyi magasságút, s magyar fejez márványból. Ferenczy már megküldé neki az 1 1/2 lábnyi magasságú modelt. Vivat Rudnay!

Comtesse Virginiének ajándékozom azt a Hébet melyet

néked küldö Igaz, s azért a Comtessnek, mert én az asszonyi nemtől várom literatúránk gyarapodását. — Döbrentei Bécsben van. Hivatalt keres, s az udvartól kéri azt. Gyulai Lajos gróf Kornis Mihálylyal indul Rómát látni. — Erdélyi Leveleim szerencsésen kiszabadulának a bécsi censor kezéből; de azt most gróf Batthyány Vincze *superrevidálja*. Szerencsémre igen melegen említém a grótot a Bevezetésben. Így hát a munka ez idén nyomtatva lesz. De pénzt, pénzt, pénzt, pénzt, pénzt. — Január 29-d. ismét jó sententiát kaptam Eperjesen, s a sógorom nem pirúlt jelen lenni, mikor az publicáltatott. Én elbűjtam volna. Ölellek forró tisztelettel.

Igaz kérni fog, úgy írja hogy segélld Hébéjét dolgozásaidal. Csak Gelegenheitsgedichtet ne adj. Most is megcsipkedé ezért recensense.

CCLXIV.

Tisztelt, kedves barátom,

Epigrammám azt hiteti veled, hogy nem vagyok rosszúl. Sőt valóban rosszúl vagyok lélekben és testben. S ez a verselgetés és írogatás csak enyhítésére van testi lelki bajaimnak. És bár a Músa mindég megjelenne, mikor az ember hozzá imádkozik. De ő is futja a szenvedőt. Aurélhoz is készül egy epistolám, de csak eleje kész még. Ő Nagysága is, Te is, nem szeretitek hogy nagyon éreztetem vele hogy ötlet csudálom, nehogy az ifjúság tüze elkapja, s praefidenssé tegye. Ezt atyja s anyja bölcsen teszik: de én Aurélnak *szeretője* vagyok, s a szerető nem győz mondani eleget. Követem mégis szüléi kívánságokat, s neki intéseket szeretnék adni . . . . . quae censet amicus. Még nem tudom mi lesz az epistolában; de ímhol a *nagy képekben gazdag* kezdet.

Serdülsz atyádnak gondjai közt, miként
 A csermely szélén kél a büszke nyár (populus),
 Reménye még, majd díszre a szent ligetnek (szent, von Göttern
 Ha testes ágait fellegeknek öltvén, bewohnt)
 Királyi kesselyőknek ad tanyát,
 S a pusztá vándorát nagy messze földről
 Kétségei közt Pharus gyanánt vezérli.
 De nem *fa* még a szép sudar, s mi azt
 Akkor csudáljuk majd, ha kesselyők
 Tanyáztatnak — — — — —
 (nem jut eszembe a többi)

Veszed-e észre, édes barátom, itt a 4-dik sorban, mely szép az, ha az ember a régiek olvasásától elmelegedvén, azt teszi amit ők tettek : azaz változtatják a tempusokat, a particulákat. Íme fellegekbe nyújtván, és fellegeknek öltvén quantum differunt ! S ezek az új emberek még haragszanak ha az író *novè* szól. — A gróf Sztáray Vincze Sallustja arra teve figyelmen, hogy Sallust a *gloria* szót plurálisban vette *gloriae*. S ezt írja mellé Burnouf : *Nove locutus est hic*. S az effélékéért volt Sallust *novator verborum*.

De fogva van a lovam, fiaimért mennek Patakra. El kell végeznem leveletem. Kísérjen áldás minden lépteden, és dícséret és magasztalás az újhelyiektől.

Vim temperatam di quoque provehant
 In majus ; idem odere vires
 Omne nefas animo moventes

vagy hogy is van.

Érted-e *czélzásomat*?

CCLXV.

Kassa, febr. 19-d. 1823.

Édes barátom!

Lyányod csak megtűnt közöttünk, nekem pedig épen akkor el kelle tűnnöm Eperjes felé, hol ügyes bajos dolgok nevelék szokott keserűségeimet. Itt most egynehány napig nyugodalmat fogok érni, de tartósság nélkül, mert valamint a felhők nyárban, úgy torlódnak megint új meg új bajok fejem felett. Távoltságban látom azokat, azonban türedelemhez szokva nem szepegek; si fractus illabatur orbis, inpavidum ferient ruinae. Azt mondja valahol Ajax az Iliászban :

Zósz atya! tedd múltjék a setétes éjtszaka, engedd
A kiderült Töled szült nappalt nézni szemünkkel,
És mivel úgy tetszik, csak fénynél rontsd meg a népet.

Nem engedem setétbe borúlni lelkemet.

Áltfutottam a két ezidei magyar zsebkönyvet. Több, vagy feszes vagy finnyás darabok között, melyek sehová sem illenek, legkevésbbé pedig egy zsebkönyvbe, némely kellemetesekek is találkoznak. Legjobban tetszett nekem Hébében ami tőled van és Döbrenteitől. Meglehet, hogy a barátság kísérti ízlésemet. Szép valóban amit Vajda-Hunyadon írtál, kivált ezen vers : *Hol van az egykori fény, hol van az egykori zaj?* és Martinúziusz kápolnájáról : *A kápolna ledől, de az útás látja hol állott.* Sok szép együgyűségre találtam Székely Sándor hatlábasaiban is, de azért nem kell azt hősi költeménynek nevezni. Az Aurórában Gritti Lajos Horvát Endrének nagy gyakorlottságát mutatja a hatlábuakban, noha mesterebb ő a részeletek kigyalulásában, mint az egész rajzában. A Szent-mihályi-hegyi Remete, Kisfaludynk szokott együgyű természetiségevel van előadva; így kell a régi regéket, kivált versekben. Be keresetlen p. o. e négy vers :

Tetején egy kápolnának,
 És remeték lakásának,
 Omladéka látszik még;
 Mohos, mesés régiség.

Jól sült el Döbrentei Nándorfejérvára is. Nem tölti úgy kedvemet Döbrentei barátunk, mikor prózában ossziánkodik. Helmezynek a költői szabadságot némelykor a féketlenségig viszi, p. o. *mindenható iparral feszlöngve*, — *iramt*; az effélék, ha nem hibázom, sem most, sem idővel nem igen fognak tetszeni. Nem ily erőszakkal kell a községet a fellengőshöz szoktatni. Helmezyt heve még az euphonia érzetén is olykor túlviszi, jobb lenne, ha belé ragadná. De elég, nem szeretek rostálgatni; azt azonban nem hagyhatom jegyzés nélkül: minő gondatlanul nyomtatják még a csinos külsőjű magyar könyvecskéket is. *Kellőbb* helyett *kelőbb* — *tünöde* helyett *tünödne* kelle olvasnom a magam darabjában.

Aminap ismét egy kis értekezést olvastam Beregszászytól a Tud. Gyűjteményben, melyben, felette rossz és nevetséges okokkal, azt akarja elhitetni: hogy az articulus *a* mindig hosszú. Ugyan mit avatkozik ez a fásült grammatikus a szótagok mértékébe? *Sutor non ultra crepidam*. A másik grammatikusunk K**, kire szintúgy soha sem mosolyogtak a Grátiák, meglátogata Sz. Mihályon. Egypár hordó borral kedveskedém neki, ez talán folyóbbá teszi nehezen menő vérért. Egyébaránt derék ember, csak hogy szerencsétlen fülű és ajakú, mint Beregszászy. — Egy sír-írásockát készíttettem Verseghyre.

Megkapván két hasonló példányban Schubart híres munkáját Goethéről, bátorkodom neked egyikével kedveskedni; sok tekintetekkel bővülködik az új aesthetikára nézve, de igen gyakran homályos, a homályosság pedig nem tömörség. A németek csak akkor tudnak görögcsélni, mikor a görögöket követik; oda minden görögcsélés, mihelyt ön szárnyaikon repkednek. Igazán mondja honnosok, Liechtenberg: „Nagyobb része hazámfiainak jobban tudja utánozni a természet utánozásait, mint magát a természetet.“ Mi nagy és ritka művészség kívántatik ahoz, hogy valaki görög lélekkel fogja fel a mostani élet képeinek

színeit. Sokat viszünk többnyire által a tárgyakra magunkból, s keveset szívunk a tárgyakból magunkba; nem annyira a dolgot, mint annak érzetét szoktuk festeni; és azért fogyatkozik a képesség elevensége dolgozásainkban (die Lebendigkeit der Anschaulichkeit). Kevesebbet kellene olvasnunk, gondolkoznunk — nem kellene oly tudósoknak lennünk, egy szóval: fiatalabb lélekkel kellene bírnunk:

Mert a tengerben mosdott nap fénye derültebb
Reggelként, mint már délkor, mikoron heve süt, főz.

Vale.

Ímé, egy új latán dolgozásom; csiklandós, nem kíván dobra ütést, szántsándékkal ejtettem egy két poeticust, nehogy könnyen a szerzőre ismerjenek. — Van még egy más is, mely egy részét életemnek és sírírásomat is magában foglalja — de ezt máskorra. Talán jobb és rövidebb a magyar:

Itt Dezsőfi porán sétálgatsz; volt neve József,
Lelke görög, s olykor római; — szíve magyar.

Vale, iterumque vale.

hiv Jóskád.

U. I. Ajállok az Erdélyi Leveleket. Be késik a cenzúra. Esenkedem Pillangó mért is. — Űgy-e eltalálta Barklaj in Icone Animorum, midőn azt mondja a spanyolról: hispanus politicus. Nincs több oly nemzet, — a többiek férfiuceskákból álló nemzetecskék. Minő felséges, állhatatos és egyetértő elszánás! A pulyák, a rövid látásúak vakmerőségnek nevezik ami a legnagyobb és legmélyebb politika. Épen ezen mostani környülállások kívánják meg ezt e nemes és méltósággal teljes bátorságot. Nem fellobbanó láng ez, hanem az egész lelket általjáró tűz. Amit a németek mindig és mindenütt teli torokkal predikállanak, t. i. „das Leben an die Idee setzen“ azaz élni halni a lelkületért, azt a spanyolok nem szóval, hanem tettel gyakorolják. Olthatatlan a spanyol lelkében a gyulás, elébb-utóbb Európa tanítója lesz; eltalálják ők majd a valót, nem vakbuta követői ők a francia revolutiónak. Még a revolutio theoriája is elébb ment a nagy példa által; közelíteni fognak végtére az emberek társasági rendeltetések céljához.

Febr. 20-kán

Épen most veszem leveled! Tisztelem szeretem emlékezeted. Lyányom csókol a Zsebkönyvért. Írd meg Igaznak köszönetemet; ő nekem még felelettel tartozik tavalyi levelemre. Ismét írok majd neki; s küldök egynehány darabokat. Nem értem azt a kritikát, mely feszes szemöldökkel néz az alkalmatossági dolgozásokra. Hiszem valamennyi rövidebb lehelletű, mind az. Egy ódája sincs Horátnak, mely ne legyen alkalmatossági. Most elhagyja a hűségtelen Neaera, és kezdi a maga: Nox erat et coelo fulgebat luna sereno; most, egy fa szakad fejére, és olvassuk a szép ódát: Ille nefasto te posuit die. Ha pedig innepekre és inneplésekre készített verseket értünk az alkalmatosságiak alatt, azok kétségkívül ritkán érnek valamit, car ce sont pour la plupart de vers de commande — de mégis ezek sem rosszak mindég; attól függ, ki írja s hogyan?

Örülök új szobrászunknak. Nem épen sok tudományt kívánok ugyan a szobrászban, azonban még sem akarnám egészen tudatlannak. Athénában, hol a képfaragó Sokratból leghíresebb bölse leve Görögországnak, különös jelenetnek tartathatnék, ha a szobrász képtelen lett volna egy becsületes levelet írni; de nem kell az efféléken csudálkozni a hyperboreusoknál. A mindenoldalos cultúra nem hatotta még által Európa északi népeit.

Rendes összeütközése a sorsnak, hogy a nekem ajálott Erdélyi Leveleket barátom és régi fiumei pajtásom bírálja ex offo. Jó kézbe jöttek. Minap a cancellaria egyik ülésében fontos szemrehányásokat teve Almásy Ignácznak, így szólván hozzá: „Ha Excellentiád he vessége az országot és a királyt e zavarba tudta hozni, tessék most bölcseségével mind a kettőt kisegíteni.“

Többet most nem írhatok. Csókollak és öllelek ezerszer.

hív *Jóskád.*

Febr. 27-dikén 1823.

Feleségem Aureliussal és Virginiával Nagy-Mihályon van. Tartok az esőzésektől és az áradásoktól, kértém, ne veszedelmeztesse magát, emlékezzen meg nénjéről Bukovszkynéről. — Húgom, Geöcz consiliáriusné Budán, feleségem igen nagy barátója, talán meg is holt már eddig. Budára akartunk látogatására menni jövő tavasszal. — Ez éjtszaka a folyosómon, két órakor éjfél után, minden kitapogatható ok nélkül, egy még ezidén nem égő lámpás rögtön leszakadt és számtalan darabokra tört. Oly töredékeny életünk és örömeink, mint ennek a lámpásnak az üvege. Én nem vagyok babonás, de még a babona sem árt, midőn elkészíti az embert a csapások sejdítésére, és az által enyhülésekre; mert tele lévén az emberi élet sok fájdalommal, és csak kevés örömmel, minden idvességes, ami az első fájdalomnak ledöfő hatását valamennyire mérsékeli. Feleségednek és leányodnak kezeiket csókolom, fiaidat pedig ölelem.

N. B. Kevés volt 13 levél mára, ezt, igen sietve, pótolékül.

AD CAESAREM FRANCISCUM II-dum,

dum tributum, haetenus in chartacea moneta depensum, non secundum cursum, sed secundum valorem nominalem in Conv. moneta inposterum dependi extra Diaetam jussisset, et re ipsa etiam auxisset.

1822.

Semper sustinui non mendax dicere verum,
 Debentur Domino candida verba meo.
 Nec quia vel clavis, vel crux, vel purpura splendens
 Non ornat fucis corpora nostra suis,
 Sincerum pectus minus est, et mens magis arcta
 In patriae et Domini commoda vera mei.

Accedo titubans in limine poene sepulchri
 Parvus ego, ad Magni Caesaris usque pedes.
 Verbaque Deserti fulgentem obscurus ad Aulam,
 Vera magis comptis, plena salute fero.
 Quo magis obsessum Caesar Te fraude Tuorum
 Assentatorum territus aspicio;
 Atque malas artes mellita per ora volare,
 Hoc magis officium candidiora iubet.
 Hoc magis et civis fortis, purusque, fidusque,
 Nonque tacens rectum, subditus unus ero.
 Sal, postam, titulos, tandem portoria, tantis
 Censibus auxisti ut crescere vix valeant.
 Praeclare titulos; pendat qui captat inane,
 Pro vento inflata millia gloriolâ.
 Plebs gemit ast numero quae longe maxima, quando
 Salis eget lacrymans, cum bove saepe suo.
 Quanti! qui dulcem scripto solatur amicum,
 Jam redimenda aliquot verba salutis habet!?
 Nunc ubi tam quaestor, quam pressus languet arator,
 Annua creverunt aucta tributa quoque
 Si charta aeri impar cursu, cur illa metallo
 More pari chartis pendere fixa jubes?
 Cur quot signa aeris totidem mendacia specto?
 Partio decretis nec caret ulla dolis.
 Quando deminuis chartas populatio crescit.
 Dum fis Croesus ovans, illa fit Irus egens.
 Ex quo tot vivunt luxum cur hiscere gestis,
 Vulnere si vaccae multiplicas homines?
 Infauste natos cur vis male vivere, Caesar?
 Aerumnas inter Te prohibente mori.
 Consiliis cedis pravis dum quod potes audes,
 Ut constet, scimus quid, quoad usque? pati.
 Nutu, non ferro leges discindis easdem,
 Quas nobiscum olim ferre Tibi placuit.
 Quarum deberes violamina cuncta punire,
 Rumpis, et invitus rumpat ut alter, agis.
 Ah! quoties Tu jam media pace extra Diaetam
 Tendeas populum cogere ad arma Tuum?
 Sat jurare putas, sat Tu promittere Caesar,
 Nec pudet imperii verba carere Fide!
 Quo ruis, ah Caesar! quorsum nos projicis et Te
 Dum nos praecipitas, praecipitatus agis?
 Tolle fidem pactis, totidem sunt sceptrâ, bacelli,
 Perjuris manibus sella casura, thronus

Quid memorem quae jam nuper transcurrimus orbi
 Tot fortunarum tristia naufragia ?
 Hoc quia pertulimus, nos omnia ferre paratos
 Nunc censes, et jam cuncta licere Tibi.
 Sed mensuram ictus veluti patientia certam
 Debent, ac etiam semper habere solent.
 Utut jam vinclis praesens matura sit aetas,
 Ex nobis geniti mascula corda trahent.
 Non quia nos aquilae, sed quod sic saecula poscant,
 Saecula quae cunctis jura dabunt populis.
 Cur successorum nostrorum corda Tuis, Tu
 Pignoribus Caesar, non retinenda putas ?
 Ah quae posteritas, judex verissima regum,
 Promet de factis candida verba Tuis !
 Crede mihi, populi sunt libertatis amantes,
 Exitus atque malos servitus omnis habet.
 Dum nos indignos nostrorum credis avorum,
 Antiquas bene Tu non legis historias.
 Multa diuque pati populi scivere fideles,
 Dum ruat a longo pressa dolore fides.
 Cernis ad ingentes ut tandem mole columnas
 Herculis, imperii victa libido cadat.
 Turba adulatorum Te laudat, patria plorat,
 Patria me madidis tristior usque genis.
 Hanc ergo releves, per laudes perge Tuorum,
 Et cum sis Caesar, sis pater et populi :
 Et male suasorum vindex, mereare coronam,
 Quam Tibi virtutes nativitasque dedit.
 Intono jam moriens morituro ; stentor ad aures :
 Ambo fatiscemus : pulvis et umbra sumus.

CCLXVI.

Tisztelt barátom !

A sógorom hajthatatlansága engemet nem csak szükségbe ejte, hanem gyalázatokba s megaláztatásokba is. Ilyen az, hogy egy Kassán lakó Majoros Márton nevű úrtól borokat vevék, s ez most citáltata. Részemről az a szerencsétlenség történt, hogy nem compareálék, az ő részéről hogy nem convineáltattott per contumaciam, s így most már második-

szor szándékoznak citálni. Az isteneknek csak mégis van gondja a jó emberekre; csak az baj, hogy a gonoszokat késő éri a veszély. Ezen dologban kénytelen vagyok a Te nemeslelkű Dulházydat kiáltani segédemre, s arra kérlek itt, hogy levelemet neki általadni méltóztassál.

Ez a sok gond, ez a rettenetes elakadás amiben vagyok, nem csak azt cselekszi, hogy házamból ki nem fordúlok, hanem azt is, hogy itt munka nélkül töltöm napjaimat. Hová levének azok a szép esztendők, édes barátom, amidőn engem vagy íróasztalom mellett, vagy feleségem karjai közt találhattott volna a vendég? Eltűntek, s bár visszajöhetnének!

A Teleki László képe gyönyörű a Tud. Gy. januáriusi darabja előtt, s biographiája nagyon jól illik a megholthoz. Azzal együtt vevém a Hormayr Archivjának 18-dik darabját, melyben Hébe felől van szó. Magasztalás és gánés engemet ritkán illet meg; mely felette különbözők a leglelkesebb emberek ítéletei is! Hébet egy más recensens gyalázta, ez magasztalja, s ugyan a *nyomtatott* recensio nem annyi-e, mint ami csak *írásban* tétetik? De szeretem hogy a publicum figyelemre vonszatik literatúránk új virágai vagy gyümölcsei eránt.

Gustermann idvezüle. Én nem neheztelek hogy írt; igen, hogy meg nem czáfolták.

Ezen eszt. én Istvánfit, Bethlen Farkast és Jánost, s a Kemény János biographiáját olvasgatom. Kín a haza történeteit olvasni. Hol itt valamely nagy karakter? És mely undokságok!

Mit mondasz a spanyol dolgokról? Meg sem álmodhatván hogy ők valaha figyelmet vonhatnak magokra, dolgaik elejét nem is tudom, s csak a M. Kurir 31. januáriusi darabja olta olvasom. Maga Napoleon is meg vala verve, pedig hogy ő katona volt, senki sem tagadta még. Mit nyerhetnek a fejedelmek ellen felláztak oly sok, oly nagy hatalmasságok ellen, midőn magok közt is egyenetlenkednek? Semmit; a constitútiósok úgy járnak mint a nápolyiak. A mi fejedelmeink most azt teszik amit a collegium amphictyonum, s gyönyörűség olvasni verónai jelentéseiket. Így sok embervér marad ontatlan, s az országok nem rontják egymást.

Zseni a táncz után igen álmosan nem írt többet egy-néhány sornál Kassán léte felől. Fogadd el szíves hálámat kegyességedért, melyet eránta most is bizonyítani méltóztat-tál. Öröm, nagy öröm szól belőle azon hogy Comtesse Vir-giniét látá; de édesen nevetém, mint írja *kevélyen*, és amint gondolom *nem igazán*, hogy a Comtesse nálánál *épen nem magosabb*. Zseni nagyon bosszankodik hogy kicsiny, s innen jöhet megcsalódása.

A Tud. Gy.-ben egy előttem ismeretlen *Szerényi Vil-mos* a geniuszt *gyén*-nek keresztelé el. Minden bizonynyal jobb mint *lángész*; és ha némely jobb írók a szót par con-vention elfogadják, mi kár benne, hogy azt *gyén*-nek mond-juk? Én hajlandó leszek elfogadni; csak még egykettő értsen egyet velem.

Harmad nap alatt vagy Ernsdorff ura leszek, vagy — nem leszek. Be jó volna elnyerni, édes barátom, ennyi ínség után. Ha elnyerem, gondom lesz az én legtiszteltebb barátom terheinek megkönnyítésekre, azt fogadom. Jelentsd alázatos kézsókomat ő Nagyságának és Comtesse Virginiének; a leg-lelkesebb gyermekeket pedig, és az én fő reményemet, Aurélt, esókold nevemben. Mi lesz ő húsz eszt. múlva. Azt én csak előre képzelem, mert elérni nem fogom. Éljj boldo-gúl! boldogúl!

Febr. 23-d. 1823.

Erdélyi Leveleim szerencsésen általestek a censúrá-n Bécsben. *Jung Juris Hung.* Prof. in Univ. Vienn. censurázta. De pro superrevisione gróf Batthyány Vincze van kine-vezve. Így hát majd nyomtatják.

CCLXVII.

Kassa, mart. 6-d. 1823.

Kedves barátom!

Aethiopem lavas, midőn sógorodtúl nemesebb érzéseket vagy óhajtasz vagy reméllesz. Báró Mednyánszky Milton, aki igen sokat olvasott, igen sokat tud, és a mellett elmés és igen jó kedvű ember, elbeszélé nékem egykor, miként fosztá meg őt vagyonjától, és mikép játszotta meg bizodalmát bizonyos *Vagyon* nevezetű úr; amidőn ezt igen tréfásan előbeszélle, hozzá tévé: hogy Vagyon úr hat gyermekes ember hogy következendőképén merő atyai szeretetből leve gazember. Ezen történet nem vigasztalhat ugyan Téged, mert Te nem vagy gyermektelen, valamint b. Mednyánszky: de legalább meg fogsz győződni, hogy gróf Török nem az első, ki magának virtust gyakorolni látszik, midőn a legnagyobb istentelenséget követi el.

Tudod minő ellensége vagyok minden despotismusnak, akár az egy, akár három, akár több emberektől származzék, és akár az egy vagy több nemzet, akár egy különfogott személy iránt gyakoroltassék. Gyaníthatod tehát, mit érzek, mit gondolok és mit kívánok Európának mostani környülményeiben. Nagy figyelemmel valék mindenkor a korbeli historiára. Úgy látom, hogy a fordulópont elkövetkezett, és hogy szintűgy meg fogja törni a spanyol oroszlány a sasok hatalmaskodását, valamint egynehány esztendők előtt az egyfejű sas hatalmaskodását a kremmeli gyűlés megemésztette. Iszonyúk a czélok, irtóztatók az eszközök, esztelenek a kinyilatkoztatások. Hallatlan dolgok fognak elébb-utóbb következni mindenütt, ha a józan ész valamiképén el nem fordítja a legbutább és legalább való indulatosságoknak kicsapongásait. Utóljára mi is részt fogunk venni. Adja az isten, hogy eszünk legyen akkor, és hogy igazi nemzeti függetlenséget szerezzünk magunknak. Úgy feláldozhatnók a feudale systemát — de nagyon kételkedem akár okosságunkon, akár

nemesszívúságunkben ; az egoismus rozsdája eszi szíveinket, nem vagyunk mi többé aristokraták, hanem kakokraták.

Keveset tartok a recenziókról. Egy részrehajlás nélkül való recensio oly tünemény most mindenütt Európában, mint a fehér holló lenne. Mindenek és mindenütt gyűlölik a részrehajlatlan embereket. Így van ez a literatúrában, politikában, theologiában. Egy új könyvet bocsájtott ki a minap Jouy : „la Morale appliquée à la politique;“ diadalmasan mutatja meg az igazgatóknak alávalóságát, és minden erkölcsi principium nélkül való lépéseiket. A mellett viv, és méltán, hogy csak akkor lesz boldog az emberi nem, ha egy lesz az igazgatók morálja a különfogott emberek moráljával. Teli van ezen munka észszel, tudománynyal és helyesen összeszövött nagy gondolatokkal. Alkalmasint oda törekedik a világ, amit ő kíván. De nem csak az igazgatók nagyobb része, hanem az igazgatottaknak szerencsére nem többsége velejig meg van romolva ; azonban mivel azok rontották meg ezeket, megigazodnak ezek amazoknak megigazodásával. Nagy és közönséges lesz a pezsgés, a zavar, mert ez nem *egy* ország, hanem európai revolutio lesz, — azonban ki fog vitetődni, mert megtanulták az emberek a francia revolutio hibái által, mit kell eltávoztatni a revolutiók haladásában. Ismétlem : nagy dolgokat fogunk érni, ha valami közbenjövő Fátom vagy az okosság és józan ész szelleme nem fogja végképen eloszlatni a tornyozkodó fellegeket.

Noha nem pontos szó a *lángész* a génienek kitételére, de ha azt gondolom, mikor mondom, amit gondolok, mikor ezen szóval élek : *génie*, értelmesebb szó a *gyén*-nél ; mivel az analogia segíti nyelvünkben értelmét, mert mondjuk : *lángliszt*. Génie a francziában mind *génioszt*, mind *lángészt* tesz ; ez szó-szegénység. Csak ott kell új szót teremteni, ahol elkerülhetetlen, akár az értelem, akár a rövidítés, akár a hatósság, akár a jóhangzás miatt. Sobrietas itaque hoc in genere maxime necessaria. Egyik oka literatúránk nehezebb terjeszkedésének az új szók sűrű szaporítása : itt jobb a lassúság a sietésnél, és a kimélés a vakmerőségnél. Retineamus, quod est difficillimum in sapientia, modum. Csak a fontos gondolatokkal és szép képekkel teljes nagy íróknak

szabad olykor vakmerősködni. Quod licet Kazinczyo, non licet Helmeczyo. Quod licet Jovi, non licet bovi.

Vale.

U. I. Mindent elkövetünk hogy eltoljuk Klopstockot. Uram istenem! Klopstockot kell igyekezni eltolni! de reméllem, eltoljuk mégis utóljára, nem azért mert Klopstock, nem azért, mert Te az által segíteni akarsz magadon: hanem azért, mert szép a könyv kötése és pompás a kiadás. De még a gazdag venni vágyók is alkudoznak egynehány forint kedvéért. Mondom, elfajúlt, elkorcsosodott a magyar.

In des Herzens heilig stille Räume
Musst du fliehen aus des Lebens Drang,
Wahrheit thront nur in dem Reich der Träume,
Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Úszd ált az élet-zajt, keresse magában
Csendjét buzgó szíved, szelíd szent rejtekben;
A való trónt ul csak álmak országában,
És a szép ömledez csupán az énekben.

Pipsz.

Mart. 12-dikén.

U. I. E levél lepecsétlése előtt közlenem kell veled azon levél tartalmát, melyet tegnap a szabolcsi adminisztrátortól, Fáy Barnabástól, vevék. Deák nyelven ő Felsőge parancsolatjából complacentiam Regiam mihi significat, mivel a szabolcsi gyűlésben 500 ftot ígértem a kívánt katonák kiállítására. Tudnod kell, mikép folyt az a dolog. Tanácskozást tartott Fáy, melyben én valék egyedül hol ügyesebben, hol ügyetlenebbül összefont és béburkolt sophismáinak kifejtője és feltakarója. Sokáig tartott ez a vita, melyben az első alispán félrecsóválásai s Pálffy hivatalvágyása Fáy célzásait támogatá. Kitetszék azonban, hogy nem igen bíznak ügyökben, és hogy csak színként csatépatéznak. A többiek többnyire hallgattak, a pulya lelkek szokása szerint, kik a bizonytalan kimeneteli alkalmakban a viszonyos bizodalatlanságok érzésének eredve okosságot vélnek elkövetni, mi-

dön gyávaságok által a vezér bátorságát meghűtvén, önmagokat rontják meg legjobban. Ilyen vala Ibrányi Antal és több hozzá hasonló, kik úton útfélen és minden szobának minden szegleteiben kimondhatatlan vitézek, de az ütközet óráján önmagokról nagyon elevenen megemlékezvén, azt akarnák, hogy a harcok a vezér egyedül állja ki a veszedelmet, és csak ő maga bírjon az egész ellenséggel. Sejdítvén ezen férfiatlanságot az adminisztrátor, emelgetni kezdé tónusát, azután ismét valamivel alább szállítá, a nándor (így) helyheztetését említvén, buzdító levelét felolvastatván, ő Felsége neheztelését barnába festvén; szóval, a már kopott ugyan, de mégis mindég sikeres mesterkedéseket kitalálván. Kevés hatással vala rám a mézes málé a mézes madzagon. Vén légy levén, nem szállék a mérges édességre, de nem is repültem el. Több ízben be akartam vinni a közvitézeket a csatába, haszontalan; ők azt akarták mindég, hogy csak én egyedül viaskodjam mindenkor; meg nem győztetéseket győzedelemnek vélték. Meghatározás nélkül oszlott el a tanakodás, melyet a nyughatatlanul halavány Zoltán v. ispán legkevésbbé sem bolygata szavával; hanem olykor-olykor és váltva tüzesedvén képében, és hol felállván, hol ismét leülvén, ülés közben pedig székén szüntelenül némán fészkelődvén, végre zsémbesen és berzenkedve oda hagyta. Másnap, már a gyűlés napján, midőn az adminisztrátornál fölöstökmölnék, besuhan Zoltán, sűrű mély főhajtások között engedelmet kérni tegnapi egynehány perczenetig tartó testi buzgásáért; képzelheted, mikép gyűlének ajkaimra a pajkos mosolyok — de még az adminisztrátor is száját akarátja ellen csipkézte — azonnal, még jobban megerősödém sejdítéseimben a gyűlés kimeneteléről, előre látván, kivált notár. Ördög, Pálffy mátkája Kállay Pístáné vejének szakadatlan némaságából, mit lehessen várni a mostani szabolcsi magistrátus többségétől az efféle környülményekben. — Majd az egész magistrátus hallgatott a conferentiában; kiveszem Bónist és Sebest, kik nem egyedül mostani hivataljokra emlékeztenek meg. Dézsi György nem csak hogy a törvénytelen ügyet támogatta, hanem még az is kitetszék minden szavából, hogy szívét szája meghazudtolja — mely ellenkezés más környül-

ményekben vagy mentségül vagy becsületül, de ebben valóságos gyalázatára szolgálta. Patay a volt szolgabíró jól viselte magát mind a konferentiában, mind a gyűlésben; legjobban Gencsi; de kivált a gyűlésen, mert a konferentiában ingadoza, és ő volt az első, ki, minekutána bizodalman a magistrátus egyetértésében csökkenni kezdte, a státus egyetértése iránt is ezen csökkenést bennem támasztani kezdette. Megnyitván az adminisztrátor a gyűlést, legalább egy fertály egy fertályáig hallgatás uralkoda a tömött sokaság felett — minden szemek rám valának függesztve; mintha reám akarták volna bízni az értekezés elsőségét. Felkelék végtére, és előadám véleményemet, a kívánságnak világos törvénytelenységéről, még abban az esetben is, ha a törvény magyarázása a dieták közben a fejedelmet illeti, mivel, egy más törvény szerint, minden harmadik esztendőben országgyűlést köteles tartani a végrehajtó hatalom. Ezen, esekély ítéletem szerint, véghetetlen erős argumentumomba, mely minden ide s tova forgatható okoskodásokat megelőzött volna, nem kapaszkodtak a státusok, hanem ismét olyan hallgatás lőn, mely még tovább tartott mint az előbbi; még az adminisztrátor sem szólott egy szót is — gyanítom, újságán meghökkent. Meglehet az is, hogy természeti ellensége levén mostani környüállásaiban a personálisnak, szerette volna ha az egész kívánság hajótörést szenvedne. Mivel azonban nem akarta megbántani a nándort, aki fél még alább szállani az udvar bizodalmaiban; vagy pedig pereiről Pálffy, Szógyényi personális barátját, mentől előbb lehetni fog a debreczeni praesességre, onnan pedig a királyi táblára általvitetni kívánván, és, mintegy homályban, Szógyényi feljebbvitele után personálisságot reméllvén, hihető: Fáy azt akarta, hogy vagy teljességgel ne süljön el az udvar kívánsága, vagy ha elsül, Pest vármegyének módja szerint süljön el. — Több okoknál fogva méltán gyanítván, hogy a szabolesi magistrátus többsége maga akarna verbuáltatni, újra felkelék, és minekutána előadtam volna, hogy egy oly országban, hol a törvényhozó hatalom közös a fejedelemmel, maga magával annyiszor ellenkezik a fejedelem, valahányszor a világos törvények megszegésére töre-

kedik; de mint végrehajtó hatalom is ezen tekintetben kétféleképen általhágja tisztjét, amennyiben azon törvényeket, melyeknek megtartására alattavalóit kényszeríteni kéne, nem csak hogy maga megtörni, hanem másoktól is megtöretni kívánja; kérém a státusokat, ne engednék a magistrátus által esni a verbuálást, mert ez világos részvétel lenne a törvénytelen kívánság eszközlésében, melyet ha már eszközteni kell, a már eddig több ízben, több helyeken történt törvényáltalhágások példája után, kerültessék ki inkább a törvény, hogysen újra felforgattassék, és ajálljon aki akar, és amennyit akar pénzben ő felségének a katonai verbung sikeresebb felsegállítására. Kifejtegetém aztán miért és mikép czélraütőbb ez a mód, mint a magistrátus által rendelő verbuálásde nem boldogultam. Ekkor mutaták ki némely v. szolgabírák fogok fejrjét, mert a főszolgabírák hallgattak. Oda vivé a dolgot egynehány v. szbírak tüzeskedése, hogy kénytelenítetém nekik értékre adni, mennyivel lenne illendőbb az ő részekről, mint magistratuálisoknak, részt nem venni ezen értekezésben. Gecsi és valamennyi tehetősebbek mind velem tartának, mert látták nem csak a nagyobb sérelmet, ha a státus magistrátusa a verbungba avatkozik, hanem azt is, hogy nagyobb lesz a válogatás a katonaság részéről a verbuálándók közt, több pénz fog kelleni a kiállításra, s könnyen kötél lehet a vége a szabad vállalkozásnak, hogy az ilyen verbuálás több alkalmakat szolgáltathat a bosszútöltesekre némely földesurak emberei ellen; hogy végtére így kevesebben fognak és kevesebb pénzt ajállani, és megint az lesz belőle: nesze semmi, fogd meg jól. Hogy ezen nemtelen és káros politika vezetett sokakat, abból is tudom, mert Pálffy, amint vele haza mentem a conferentiából, azt mondta nekem: ha nem lehet egyenesen, oldalaslag kell kijátszani a kormányzék törvénytelen kívánságát. Én részemről nem esmerek ennél rosszabb politikát; azolta idegenkedik tőlünk a király, miolta az ajállott hatodik része a jövedelemnek 30 milliom helyett (amint elhiteték ő Felségével) nyolczat sem ütött. Nincs rongyosabb és piszkosabb ruhája a hazafiúságnak a fősvénységnél; ennek lelke teste olyan szikár, hogy semmi sem illik rá rosszabbúl a paszomántos ruhánál. Vagy

merni kell tudni megtagadni, vagy nem kell fösvénykedni. —Ezekben a környülállásokban én 500 fíot ígértém, ha nem a magistrátus fog verbuálni. Felszólalt az adminisztrátor, és tört akarván vetni, kérdé : nem adandok-e semmit ha a magistrátus verbuáltat ? Be könnyű lett volna őt megszegyenitenem, és be méltán érdemlette volna meg — nyelvemen volt a felelet : Ngod példáját fogom követni ; azonban inkább tekintvén mi illenék hozzám, mint mit érdemlene ő, azt felelém : hogy szívesebben fognék adni, ha a katonák verbuálandanak, mert tudom, hogy minden tekintetben ezélt ütőbb lenne a verbuálás ; de hogy azért nem szoktam visszahúzni amit egyszer ajállok. Erre egy nagy éljent kiáltottak magok a tüzeskedő sz. bírák is, hihető örömökben ; azt vélvén, hogy ezínke módjára kelepczébe éjtődtem. De nem esmernek : ha valaki, én tehetek ajállásokat, mert nem vágyom semmire, nem kérek semmit, és ha ajállnának is, el nem fogadnám ; csak az ily embernek szabad tenni ajállásokat. Mert az a törvény lelke a privátusokra nézve : ut extra dietam nec petantur, nec dentur subsidia, hogy az ajállók az ajállás által magoknak érdemeket ne szerezzenek a végrehajtó hatalomnál ; a jurisdictiókra nézve pedig az, hogy a jurisdictiók ne adjanak és ne segítsék semmi módon az adást, ut votum constitutionale, idest legalis diaetarum servatio pro debito tempore obtineatur. Ha mint privátus nem tartozom adni a törvény szerint, vagy a törvényen túl, vagy kívül, az adás feltételeinek tőlem kell függhetni ; és így ő nga kérdésére ezen nézőpontból is könnyen lehetett volna felelnem. Most talán azt gondolja önnga hogy az én keblemet duzzasztja a complacentia ; hibáz : én nálad kívül még nem is szólok erről valakinek. A jó hazafiak bizodalmától meg akarnának fosztani — hiába ! becsülnek engem az emberséges emberek az egész hazában. Helyheztetésem nem javasol függetlenséget, és mégis, amennyire csak lehet, azt mindenkor fenntartottam, — a felőlről, alólról és minden oldalról való nyomogatások mellett is, reméllem, ezután is fenntartandom. Minnekutána Pálffy ennenes rossz politikája győzött, Dézsi v. ispán az adminisztrátort kínálta meg a praesességgel a felírást kidolgozandó kiküldöttségbe, Fáy pedig elfogadta a

kínálást. Én szótlan maradtam a gyűlés végéig. Más nap ahogy elmentem, a contributio dolgát véteté fel az adminisztrátor, s oly könnyen vitte keresztül a repartíciót pengő pénzben, mintha valami circuláréről lett volna a szó.

Eleget tudsz, hallgass. Senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium veniamus. Cura ut hoc legat posteritas; erunt documenta infestorum virtutibus temporum.

Vale.

UU. II. Még egy szót. Kállay Kristóf, kit nem tudom miért, hacsak azért nem, hogy nemesebb és férfiasabb lélekkel bír sok másoknál, némelyek buta embernek tartanak Szabolcs vármegyében, azt kívánta: mutatná elő az adminisztrátor azt a királyi parancsolatot, mely őt a megtagadás esetére királyi commissáriusnak kinevezi. Megtámadák némelyek mint a legembertelenebb embert — ita nos vera rerum nomina jam perdidimus. Én ezt a parancsolatot mind Fáynál, mind azelőtt egy más főispánnál is már láttam, s ez a látás nem tartóztatott volna meg engem a törvényes megtagadás sürgetésétől, ha remélhettem volna, hogy a mostani szabolcsi magistrátus többségének hazafiúságával boldogulni lehessen. Akkor kaptam complacenciát, mikor legkevesebbé érdemlettem, és mikor merő kénytelenségből a kisebb rosszat kelle választanom. Így igyekeznek a kormányzók megrontani a jobb hazafiakat, és őket hasonlókká tenni azokhoz, kiket már megrontott, vagy esztelen és szívetlen gyávaságok miatt megijesztett.

(Az aláírást, hívásomra sem akarta megtenni grófom ó nga, azt mondván: hiszen csak U. I. ez. *Dúlházy*, mk.)

CCLXVIII.

Újhely, május 8-d. 1823.

Tisztelt barátom!

Nem érezhetem én nyomorúságaimat még *inkább* mint érzem. De minek keserítsem el elmémet akkor mikor *Teveled* szólok? Az ily szempillantás az élet legkedvesebb percei közé tartozik. Érdemetlenek vagyunk az ilyet a gondvise-

léstől megnyerni, ha vele élni nem tudunk. Félre tehát a gondokkal, s engedd hogy lelkemet veled előbb felvidámítsam.

Archivumunkkal talán kész lesznek adminisztrátorunk érkezéséig. Három esztendő óta dolgozom benne. Egy vagy két kötet lesz az autographok gyűjteménye. Abban van a napad levele ipad halála felől; abban a Te leveled a vármegyéhez, melyet Komlós-Keresztesen íráll 1807. mart. 22-d. meghallván hogy ismét dietai követnek választatál. Mely szép levél! Ajánlod imádást érdemlő hitvesedet, *aki első gyermekét szíve alatt hordá*; s a levelet a grófné írta, Te csak subscribáltad. — Milyen volt örömem midőn ráakadtam. Leírtam magamnak is tulajdon gyűjteményembe. A maradék azt nálam párban, az autographok kötetében itt, *tisztelettel* fogja olvasni. Te nagy hazafi valál és szerető férj. Bekötöttem az archiv számára az 1805- és 1807-ki diétai követségtek relatióját is minden oda tartozókkal. Így *két kötet* is tartja fel archivumunkban tiszteletes emlékezetedet.

Barátom, én azt a charaktert kaptam áldásúl, amit Iphigeniájában Goethe ad Pyladesnek. Soha sem hágy el a remény. De az én pyladesi könnyű vérem együtt jár az Oresztes dühével, s nem bízom magamat az istenekre, mint Cátó javallá. Két perbe idéze Eperjesen két gonosz ember. Ha meg nem szűnnek, egész dühhel nekik esem. Egy zsidótól nem félek, igen még is Majorostól, kivel egyet akarok érteni. Ez is zsidó. Az a legnagyobb baj, hogy az uzsorásoknak nagy a pártfogások. De erről csak szóval.

Írja Dulházynk, mint szorongattatol. Hát én aki aratás után kénytelen vagyok eladni életemet, s már januáriusban piacról élek, mivel sem pénzem, sem gabonám, sem semmim nincs, sokszor koplalok? D'Ellevaux egy krral sem segíti peremet: én költök, én fáradok. S ezt D'E. nem ok nélkül teszi, mert neki gyermeke nincs, s ha beteges felesége elhalna, ok nélkül fogott volna költeni. Lehet-e tehát vertebb ember a földön, s nem én vagyok-e az igazi Laokoon? akinek

vérét két kígyó szívja : az öcsém egykor, most a sógorom. Úgy tetszik az ónodi perbe tett ingestióm megszeppentette, mert prókátora (talán hogy a juramentum revelatorium declináltassék) azt ígérte a tiszteletes Aszalainak, hogy máj. 3-dikáig oly feleletet ad be, melyet örömmel fogunk venni. De aki ily sokáig látá szenvedésimet, és fortélyait még sem hagyta abba, az talán most is megcsal. Ha a sógorom igazán akar békélni, két kézzel fogadom el az én kedves ipam fiát, az én kedves feleségem bátyját, s el lesz felejtve minden. Ő legalább meg nem üttete a gutával mint az öcsém.

Köszönöm részvételedet hogy a Majoros eperjesi prókátora deductióját megküldéd. Kérlek küldd hozzá Dúlházyt, és vedd rá hogy várja megjelenésemet. De félre teszem a szemérmet, édes barátom, s arra kérlek, hogy adj nekem contractusra 50 köből gabonát. Sem pénzem nincs most, sem amit magam és cselédim egyenek. Megfizetem ha pénzem lesz; pedig lesz vagy Kázmérből, vagy Erdődytől. Hidd el hogy nincs mit ennem. Tanta saevitia foeneratorum et affinis mei (Sallust).

Sokat szenvedte a mélt. Grófné, sokat gyermekeid, sokat magad is. Nem szükség mondanom, ha szántalak-e. Nekem két fiam vala *halálosan* beteg a gilisztában, s volt napom amidőn öt beteg gyermek kiálta segédet. Lyányom, a te Virginied kedveltje, Krajniknénál van farsang oltá, s ott nem koplal és nem nézi szüléinek szenvedéseket. Annyira jutottam, hogy én, aki mindég magam körül szeretném látni gyermekimet, kénytelen vagyok őket mással tápláltatni. E nyáron legyen Zseni a Te kosztosod Sz. Mihályon, s tanuljon Virginiejétől, és szerezzé vissza a klavírban a Te mesterrednél amit felejtetni kezd. — Ha a Gondviselésbe nem hinnék, ami nekem favori ideám és egyetlen istápom, kétségbe esnék, curarent superi terras. De az a szép hit engem minden bajaim közt támogat, vigasztal, *emel*. Élj szerencsésen. Még egyszer kérlek, higgy meg az 50 köből gabona árával.

CCLXIX.

Széphalom, august. 5-d. 1823.

Tisztelt barátom!

Leányom itthon van, s viszem hozzád, mihelyt leveledet veszem hogy Bártfáról megérkezel, s házad népe közzül senki nem beteg, mely miatt ő csak alkalmatlan volna házadnál. Várom tehát parancsolatodat éránta. Egyedül azt engedd ezekhez vetnem, hogy 20-ban Eperjesre indulok feleségemmel, kinek ott a revelatoriumot el kell mondani. Ez újabb bántása a sógoromnak, mert ő tudja hogy Dellvóné épen semmit nem veve, feleségem pedig csak amit neki a sógorom adott; de légyen hát, minthogy ő úgy akarja. Mit fog tenni, nem tudom. Nincs egy hete hogy keresztül méne Széphalmon, s kereke épen itt eltört. Az itt lakos kovácstól kére kölesön kereket, velünk nem is tudatta hogy itt volt, Mi azt csak más nap tudánk meg.

Hogy mélt. Lónyai úr Bécsset 19-d. hagyta oda, hogy a zemplényi commissiótól meg nem menekedhete, azt én tudtam e földön legelőbb, mert azt nekem 18-dikban írták meg onnan. Haza ért, s consil. Szemerét magához idézte. Aug. 18-d. lesz a nevezetes gyűlés. — Ennyit tudok, s egy szóval sem többet.

A zemplényiek repraesentációja ő Felségéhez épen úgy nem javaltatik igen sokak előtt, ahogy igen sokak előtt csudáltatik, szerettetik. Nyomárkai mondja, hogy főnotár. Niczky, a soproni v. ispán fia, azt mondá neki, hogy minden repraesentációknak ez a dísze; s túl a Dunán minden írta magának. Te tudod, mit ér az aura popularis a jó vagy rossz dolgozások megítélésében, s valamint a magasztalást nagyobb-nak mint illik nézni nem fogod, úgy a feddésen fel nem akadsz. Jelentem mégis hogy ismerd a téged illető hírt.

A pataki exámen alatt a patronátus pompás deputatiót

külde herczeg Bretzenheimhoz, és az anyjához, kegyelmekbe ajánlani az iskolát. Superintendensünk Szathmáry József úr volt a szószóló, s ez a tiszta fejű, tiszta lelkű, németül s francziául jól, de nem igen folyvást, szóló ember szerencsésen járt el dolgában, azaz, igen jól szóla. A herczegné egy összesorvadt, fogatlan, kisdud természetű, de herczegnéhez illő kultúrájú asszony; tiszteletet parancsoló s kegyes leereszkedésű. Mindazokat akik nála voltak, ebédre hívatá; sokan elmaradtak, én megjelentem. Ínynek szemnek hizelkedőbb ebédet soha nem ettem. Felül ült a herczegné és Szemere; jobbra Kandó, a herczegné leánya Almásyné, Fáy Ferencz, Almásy, Szentes, valaki, a herczeg, — balra a superintendens és én, s így mások. Ezt csak azért beszéllem hogy lásd, mely alkalmom vala velek megismerkedni. Tudva van felőlem hogy én a nagyokat nem nagyon keresem, mert az szemtelenség és nevetséges gőg. — Mind a két herczegné eránt szívem tisztelettel tölt el; sok és nagy nevelések van; azaz mind csillogó, mind jó. Az ifjú folyvást szól magyarul; az öreg ért, és szól ha el nem kerülheti. Almásyné mondá Fáy-nak, hogy a kötelen tánczolóknak 500 fton vetek meg szüléitől egy gyermeket. Fáy azt jegyzé meg, hogy a pénz szűkében a Hegyalján sok atyát találnak, aki ugyanazt tegye. Én még inkább akarám a herczegné szép neheztelését említeni, és azt mondam, hogy az talán cigány volt. Midőn a herczegné azt akará tudni, ha a cigányokat nem lehetne-e valami kultúra által nemesíteni, a herczeghez intézém a szót, ki tőlem távol ült, és így vibrálván a nagy palotában a hang, kiáltanom kelle, s kértem, mentene meg bennünket a *zsidóktól*, kik miatt borainkat el nem adhatjuk. A herczeg nem fellelheté kiáltás nélkül; helyette Almásy szóla, és úgy hogy politikai s statistikai ismereteit nem lehetne nem irigylenem. A kávénál elbeszélém neki, hogy két órával azelőtt olvastam a b. Eötvös Ignác tarjányi kasznárja levelét Ragályi István borsodi v. ispánhoz, melyben jelenti hogy urát Tarjányban pünkösöd másod napján először, júl. 5-d. pedig egy 70 öles juhaklát elégeték *vetett tűzzel*, s fenyegetik hogy aratását is fel fogják, mihelyt a szűrűn lesz. *Ötszáz* spanyol juha leve oda, melyet tavaly Holicson drágán veve.

Erd. Leveleim még sem nyomtattatnak; de épen most dolgozom *végső* kézzel *Sallustot*, hogy a kettő egyszerre jelenjen meg. Hébe már nyomtattatik. Igaz, örömmel vette a Te verseidet. Ez mind az amit tudok.

Élj szerencsésen, édes barátom! A mélt. Grófné és a Virginie kezeit csókolom, s igen kedves gyermekeidet. Bár láthatnánk Újhelyben a gyűlésen. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen barátságodba.

CCLXX.

Tisztelt barátom!

Ma, szerdán, déltájban érkezém haza, s szekereid épen indulni akarának. Megtartóztatám, míg cselédednek elkészíthetem a levelet. De nekem ilyenkor semmi érzékem nincs helyén, s még kezem is mutatja, hogy nem vagyok nyugal-mamban. Felejthetetlen napjaim, amelyekben Tégedet, a tiszteletre legméltóbb s leglelkesebb asszonyt, nőt, anyát, s az irigységet támasztó gyermekeket láthattam, csudálhattam. Ily háznép nem lehet több egynél az egész országban. Nem mondok felöletek semmit, hogy keveset ne mondjak. De érdemeteket egészen ismerem.

Feleségem magára vevé a bodnár eránt gondjaimat. Nem sokára tudósítani foglak.

Patak tele vala, hogy Sáros és Máramaros vgyéknek administrátora Péchy János lesz az újabb commissárius Zemplényben, s Patakon ponceau-színű olasz születésű német gyalogság van. Újhelyben senki sem tudá valomit sem Péchy János sem a cserepárok felől. Mennyi ezeknek számok, nem tudom: de láttam egy tisztjeket. — Gyűlésünk nincs praefigálva. Szolgabíró Kozma Miklós hallván hogy téled jövők. tudakozá ha meg fogsz-e jelenni a gyűlésen, ha lesz; mert ezek (amint mondá) attól félnek, hogy Schmidegg neheztelésében részt vészel. Neheztelék a gyanúért, s megmondám, hogy nem ismeri az a Te gondolkozásodat, aki azt hiheti,

hogy ahol a *köz java* forog fenn, Te privátus emlékezetek által izgattathassál.

Édes barátom, felejthetetlenek lesznek nekem ezek a Szent-Mihályon töltött napjaim, s kevélykedem kegyességeitekkel. Bár meg lehetne azokat érdemlenem. Ajánlj ő nagyságának kegyességeibe, s add által mind az én tiszteletemet, mind a feleségemet. Ez alázatosan köszöni a szappant is.

Spech töletek tanulta el hogy engemet szeressen. Nem mondhatom mely apró gondokkal igyekezett erántam minden kedvezőt mutatni. En azonban ötet *csak magáért is* szeretem.

Sietek hogy szekereidet ne tartóztassam. Örök tisztelettel maradok

hív tisztelő

Kazinczy Ferencz.

Zseni gróf Emilnek egy csigát vive. Én mind küldöm amit e részben bírok. Adja isten, hogy gyűjteménye valaha igen gazdag légyen.

CCLXXI.

Tisztelt kedves barátom!

Ha már találtam volna bodnárt, nem halasztám vala eddig leveletem. Volt gondom, és lesz gondom, hogy találjunk, s találunk : de most, szüret előtt és alatt, mikor mindenik csinálja a hordókat, az újhelyiek legalább helyeikből kimozdúlni nem akarnak. Ezt kelle legelőbb is jelentenem, hogy ha talán még ez idén volna szükséged rá, reményedben meg ne csalatkozzál, s kimondhatatlanul sajnálnám, ha megcsalattatnál.

Itt küldöm a Hébe már eddig elkészült íveit és képeit. Az a Dominichino János, mely lelkes kép az! arcz, s az ifjuság gazdag hajfürtje! Mint jelenti ki magát a genie min-

den dolgozásával! Fügernek Magdolnája szép lehet vásznan és olajban; ha tudtam volna hogy Igaz ezt is fogja adni, kértem volna, hogy adjon mást. A Magdolnák képein némely pajkos festő azt a mesterségét akarja nyilvánvá tenni, hogy perspectivában is tud adni szép *πυργι*. Én itt valóban sok jót nem találok. Ha az igazi connoisseur ily kicsinységeken fel nem akad is, sőt a bizonyos nemű hibákat hibáknak nem veszi is: szeretném érteni, mely pajkos gondolatot támaszt az, aki a fekvő asszonyi figurákon a két sarkot egymásnak ellenébe fordítja?

A Kantra írt epigrammában Dúlházynk egy rút orthographikust ejtett, midőn a kaTegoriát kaTHegoriává változtatá, hihető a kathedra jutván eszébe. Tegnap írtam Igaznak, s kértem, vágassa ki azt a lapot, s nyomtattassa újra.

Edvi Illyésnek az a kis darabja nekem nagyon tetszik. Ezt annál szükségesebb vala megvallanom, mert eddig kevés darabját láttam, melylyel meg voltam volna elégedve.

M. Therésiámban a censor meghagyá, amit a mélt. Grófné igazán nagy nagyatyja felől elmondottam, s nagyon örülök hogy el van mondva. Nem vala szabad azt is elmondani, hogy II. József eltiltá a cancellariust a vett parancs teljesítésétől. De te és a te gyermekeid, édes barátom, tartsátok fel azt emlékezetben. A Therésia biographiáját talán nem is volt volna szabad ily igen tömötten adni, de a hely különben nem engedte: s én úgy hiszem, hogy ebben is sok jó vagyon; nevezetesen amit a koszperdecsekék §-ában mondék.

Egy valaki kegyetlenül nevette a nagy királyné gyermekeinek előszámlálásában ezt: *megszűnt élni*, holott a többi felől ez áll: mh. azaz *megholt*. De a szerencsétlen Antónia halálát nem leheté másként jegyzennem.

Nagyon szép dolog ez a könyvesinálás. Egyikünk s másikunk vivit siliquis et pane secundo a maga szalmafedele alatt; *irkál*, s a böles világ neveti a balgatatgot, hogy az azt képzeli kevélyen maga felől, hogy ő is valami. De amit irkál, végre megjelen nyomtatásban, s a böles világ akkor látja, hogy ez a balgatatg kevély ember csakugyan valami, mert egy egész nemzetre hatott, s azt egy énekével, egy epigramm-

jával, egy satyrájával etc. megneveltette, megjavította, neme-
sebb érzésekbe hozta. Örvendek gondolatomnak, hogy The-
résianak ezt a biographiácskáját adám, és annak a jó asszony-
nak fenntartám, vagy inkább felelevenítém, emlékezetét.
Legalább *melegen* van írva, s látni fogják hogy a brünni s
kufsteini lakos szereti a Therésiákat.

Tegnap reggel 9 órakor gróf Sztáray Vincze belépe
hozzám, gyermekeinek pap nevelőjével, s hozá Sallustját, ex
editione Lemaire, Paris 1821., melyet tölem egyszer megta-
gadott. Én ágyban feküdtem, s fejem be vala keszkenőkkel
kötve; nyakam csigáján hólyaghúzó volt. Tegnapelőtt estve
kegyetlen rheumatismus vett elő, s minthogy ez nekem orvo-
som intése szerint veszedelmes, rendkívül megijedtem, mert
ily mértékben soha sem jött nekem még a fájdalom. De quod
accedit in intensione, decedit in extensione; bár mindég ily
mértékben jöjjön ezután is! Ordíthaték vala, s csak felesé-
gemet akarván megkímélni, fojtottam el kínjaimat; azonban
éjfél tájban nedvesedni érzém jobb fületem, s reggelre nem
vala a bajnak egyéb nyoma, mint hogy csaknem megsiketít
a fejjúgás. — A gróf nálam hagyá a könyvet. A nevelő, ké-
peket és könyveket látván szobámban, fél miatyáncig sem
üle székén, hanem kutatni kezde, amit én mindenben nagyon
szeretek, emlékeztvén, hogy ez a neveletlenség (Unform) ma-
gamat is mint gazdagita ismértekben. A pap belé ugrata
grófja szavaiba, s tudakozá, micsoda festés az a falon. Elbe-
széllém, hogy originálját 1300 fton én vettem meg Fáy Já-
nosnak etc. etc. Ekkor a gróf is felkele székéről, s láttam
hogy a gróf a mesterséghez valóban ért. Szeme kivált egy
verneti *Tengervészen* akada fel, s azt sok ízben nézegeté,
azt vetvén mellé, hogy ha nem mondtam volna is, kitalálta
volna hogy az Vernet. Egyedül az vala váratlan előttem,
hogy ablakomban függő raphaeli Madonnámnak (mely, a
Jénisch szava szerint Homér és Sophokles felől, die Alte un-
ter den Alten) elébe tévé a Cignani Vénusát mezítelen test-
tel szinte a könyök részeiig. Bizonyosan nagy, még pedig
igen nagy szépségű darab ez a Vénus is csak fél testben, s
Bause által mesterisen metszve: de mint művészség produ-
ctuma a Madonna mégis sokkal fentebb áll. A gróf Mihályiba

jött, megtekinteni vásárlását melylyel nagyon meg van elégedve, s látván nálam némely képeket, könyveket, melyek közül magam válogattam ki holmit :

Gessnernek munkáit, in 4-o Gessnernek rajzolásival,

— tájfestéseit,

— schweizi tájait,

Don Carloszt, képekkel,

s kértem, hogy vinné Mihályiba a grófné kedvéért is; elment, s megígérte, hogy maga s a grófné hozzák vissza. Hallom a gróf maga rajzol is.

Bizony, édes barátom, nem felelhetem a mélt. Grófné szavait, hogy ha látni lehetne előre, hogy gyermekeiből valaha valamelyik nagy művész lesz, szeretné ha azokká lennének. Ez nekem is szíves óhajtasom volna ; egyért, mert ez maga a gyermekemnek a legszebb *Genusst* adná, s azzal együtt pénzt és tekintetet, ami szintúgy kell, mint a mindennapi kenyér, melyért az Oratio Dominica könyörgenünk hágy ; másért, mert az ilyen gyermek az egész nemzetre fényt vonna ; s *erre* nézve (tudnillik a hazára) még szebb volna, ha egy gróf Dessewffy festene, vagy faragna, mint ha egy Kazinczy, mert az elsőbbről kiki látná, hogy hajlandósága, *poetice* szólván *istene*, vitte pályájára, nem a kenyérkeresés. De hát ha a reménység csak félig teljesednék be? Mit tennénk akkor? Mert *Mediocribus esse artificibus non homines, non di concessere.* — Marcell muzsikában valaha nagy lehet; Emíl felől még talán nem ítéldhetsz. De Aurél hadd menjen a neki kirendelt úton; és bár a veszedelmes pályán szerencsésen járhasson. Hol látsz oly készületű ifjat? s ha házi bajaid megkörményékeznek, ha elnézed, hogy údad elhibítottad : elnézvén kinek *férje* s kiknek *atyja* vagy — mondd el, kérlek, nem tartod-e magadat a legszerencsésebb embernek, akit valaha láttál? Kinek van nagyobb oka irigyleni a Te hercegi Szent-Mihályodat azon a szegény (pénzeten) gazdagság földjén, de azon a gyönyörű síkon, melynek a Tokaj hegye ád, szükség nélkül is, nagy fényt ; ki nem csudálja szűrűdet, granáriumodat, tubusaidat, szőlődöt, kertetet s gulyádat, nyájaidat? de én téged, ezen nekem oly szükséges gazdagságaid mellett is, sehol sem csudállak in-

kább, mint házi körödben. Ily nőt, ily lelkest, ily tónusút, ily jót, ilyen idejeket véghetetlenül megelőzött szép négy gyermeket, ki mutathat az egész hazában? Több vagy te nekem ezek közt mint a diéta és a vármegyék riadozó gyűléseiken; és ha van ember, aki áldhatja isteneit, te vagy az. Di tibi formam, di tibi divitias . . . és mindent!

Zemplénynek dolgai felől semmi híreink nincsenek. Wenckheim felől a nógrádiak azt hiszik, hogy az ott törtéteknek egy részét hazafiúi örömmel szemlélte. — Mit ad isten? nem tudjuk. Nem gonoszság volt-e féjedelmünket így compromittálni, s a hazát ily veszedelmes síkra tenni ki?

Engedd még mondanom, hogy ez a párizsi Sallust valóban becses kiadás. Én bírom a Havercamp Sallustját, s érte 25 ftot fizettem conv. pénzben; s összevetettem ezzel, és a Corte-ével; amazokban sok *lom* van, de ez lelkes kiadás. Ezt a Sallustot csak az bírhatja, aki az egész kiadást megveszi; az pedig 1823-ban már 40 kötet, és conv. pénzben 273 ft 44 kr. (Virgil benne 9 kötet, Caesar 4, Tacitus 6, Ovid 7.) Én sokat kiveszek belőle, s belé nyomtattatom a magaméba, hogy a magyar mind együtt kapja amire szüksége lesz. — Bajom ágyban tart, hogy testem örökös párázatban legyen, s fekve írom ezen leveletem is. — Jelentsd, kérlek, alázatos tiszteletemet a mélt. Grófnénak és a Zsenim principálsnéjának, kiknek kezeiket alázatos tisztelettel csókolom, tarts meg minden becses felülhaladó kegyes emlékezetedben. Kevély vagyok én arra, hogy tégedet csak láthattalak is.

Széphalom, octob. 11-d. 1823.

örökös híved
Kazinczy Ferencz.

CCLXXII.

Szent-Mihály, octob. 21-d. 1823.

Edes barátom!

Azonnal Debreczennek indúlt Szent-Györgyihez írt leveled, épen akkor midőn vevém, egy oda való tímár, Varga professornak (ki sz.-mihályi születés) veje, fordulván meg itt nálam. Zseninek, a jó lyáynak, szintűgy általadám kegyes atyja levelét. Csendesebb két teremtest nem igen ismerek, mint Zsenit és Virginiet. Bár ne rabolná el tőlek soha semmi is e csendet.

Jó lesz kihagyni a *h*-t a kategoriából, mert össze van téve *ex xara*, et *ἀγορευεν*. De még más hibákat is eltűrt Igaz. A morált, tudniillik, mind a két ízben vagy nagy vagy kis betűvel kellett volna nyomtatni, nem pedig egyszer nagygyal, egyszer kicsinyen. Azt se szeretem, mikor az *a* ízezske mellől (mely nálam közmértékű) valahányszor azt a versben nem hosszan, hanem röviden ejtem, a kihagyva összefoglaló jel ki nem hagyódik. Tökéletlenségnek tartom én azt még a mi írásmódunkban, hogy a kihagyva foglaló jel és a csupán kihagyó közt nincs különbség. Sokkal velősebbnek tartanám a metrikára, sőt a folyóbeszéd harmoniájára nézve is az efféle megkülönböztetést, mint a tompább hangú *e* betűn, Versegi szerint, a két pontot, mert ez a két pont csupán a hangot jeleli, nem pedig a mértéket.

Az említett Zsebkönyvben legjobban tetszett nekem a *Te búcsúztató epigrammád*, és gróf Teleki *sétálási phantasiája*; amazon ragyogóbb a szín, emezen komolyabb és érzelmesebb.

Ah a földi valót ha mi
Nem szépítgetnök álmainkkal,
Lenne-e még oly valami
Amit érzésünk szépnek vall?

S meg ez :

Élte célja szent és nemes,
Mennyből származott szívheve,
S mégis, minthogy nem volt szemes,
Hasznos gyümölcse nem leve.

Azután ez is :

Hajdan midőn boldogságom
Magamon kívül kerestem,
Minthogy sok volt kívánságom,
Sok volt amitől elestem.

Végtére :

S így magányúl élegetek,
Örömtől jajtól üresen ;
Síromhoz így közelgetek,
Nem mosolygva — de csendesen.

Ezek valóban nagyon együgyű, de amellet igazi szív-fakadások; nem annyira phantasiák, mint érzemény szüleményei. Talán azért tetszenek úgy nékem, mert számtalanúl, és oly véghetetlen formákban járták meg már mind eszemet, mind szívemet. Én ugyan nem közelgetek síromhoz sem mosolygva, sem csendesen, és talán épen azért érzem oly mélyen azon hiába remélt mosolygásnak és csendességnek fogytát. Minél nagyobb lehetne az öröm gyermekeimből, annál búsítóbbak kinézéseim, mind rájok, mind pedig azon eszközökre nézve, melyek nélkül szükölködöm, hogy nevelésöket úgy amint kellene és kezdettem, befejezhessem.

Mária Theresia biographiája szép egy darab. Gyönyörű érzeménynyel végzed amit oly felemelkedetten kezdetél és csínosan folytatál. Tán kedved lelem, midőn közlöm itt veled e dicső királyné epitáphiomát, melyet Somsich Lázár készített; csak magyar szív és római fej írhatta ilyet nagy fejedelemasszonyunkra. Nem rútítaná el talán biographiádat, kivált ha végső epiphonémád elibe tennéd.

A sima pázsinton, halotti veder mellett, sűrű árnyékok alatt elnyújtott s a szentiráson könyökölve ábrándozó, félig meztelen, félig pajzánul beburkolt Magdolna inkább látatja velünk, miként kétes még elhagyni a vétkeiséget, mint azt, hogy bánja vétkeit. C'est l'image de la coquetterie

d'une pénitence commencée, mais pas du tout achevée. Arcza se mutat legkisebb ajtatos szomort. A feje hátulját beburkoló patyolat, a keblére gyűrőkbe folyó fürtözetek, kiálló tomporája, nem igen mutat épületes szentnére, és inkább emlékeztet bánatját megelőző, mint azt kísérő s követő korára. Jobban tetszik nekem Correggio azon Magdolnája, mely térdepelve, könnyekbe lábadott szemekkel az égre néz, és feléje emelvén két összetett tenyereket, az égről hívja le a bocsánat sugárjait, melyek, sarkig érő hullámos arany hajfürtökön ragyogván, nem csak oly hathatósan magyarázgatják a vétkes szép asszony volt természeti gyarlóságát, hanem egyszersmind érdemesnek mutatják őt az isteni kegyelem megnyerésére. A Szent János originálját ösmerem. Egyfejtű sashoz neki íróttolat mennyországból, mint Gusztermannak, Pilátnak és az eféléknek a kétféjtű a pokolból.

Én is szeretném ha valamely fiamból művész válnék; legtöbb reményt nyújt Marczy, de csupán a hangok kerületében. Aurélnak nincs füle, de sok más van, melyre talán idővel többen fognak szát szemet fület tátani. Mind ezt együvé véve, leginkább szeretnék lenni Virginia. Emílt várják a legtöbb szenvedelmek, mert gyermekségétől óta legmélyebb bélyegűek indúlatjai. — Ezen valamennyire képírói, valamennyire pedig mind költői, mind erkölcsi észrevételek után, engedd a darabos valóságba ugranom, és esedeznem nálad, nem tudnál-e nekem valamely meglett korú embert szerezni, ki ispán név alatt mind az adásokat, mind a vevéseket vinné, mind pedig az udvari eselédet, és a ló, kocsi és szekér departamentumot itt jó rendben tudná tartani; eine espee ispán und Bereiter zugleich, aber kein Stallmeister. Ezen hivatalra egy igen józan, próbált, ügyes és becsületes ember kell, azon kívül személyes is, hogy féljenek tőle amidőn tisztelik. Mostani jágerem inkább volna alkalmas ezen hivatalra, mint a vadászira, így hát megelégedném, ha egy jó vadászembert szereznél; de nem kell azért tanult jáger, hanem csak olyan közönséges jó vadász, ki egyszersmind az erdei fák ültetéséhez, szaporításához és megőrzéséhez ért; eine espee natürlicher Forstjäger. De jó volna még ezen kívül ha egy becsületes kerülőt és hajdút is szereznél, mert ki-

vánatos hogy vidéki emberek is találkoznának eselédjeim között. Írj nekem minél előbb ezekről, kedves barátom. Maradok, feleségemmel és gyermekeimmel együtt, egész házodnak

örökös hív barátja

Pípsz.

U. I. Akár jágert, akár Bereitert szerezzél, jó lesz, ha nőtelen ember leend, mert a mostani jágerem feleséges ember, és akár jáger marad, akár ispánná és Bereiterré válik, feleségét el nem hajtandja. Azzal is nagyon leköteleznél, ha vidékeden minél előbb elhíresztelnéd, hogy ennek a hónapnak végével koreshmákat lehet itt nálam kapni, és hogy keresztény, tiszta és becsületes koreshmárosokat igen szeretnék. A debreczeni úton fekszik Sz. Mihály, Miskolcz, Tokaj, Debreczen és Nyíregyháza közt; egy állástalan koreshmához két jugerum őszi, két jugerum tavaszi adódik; egy állásoshoz 3 hold őszi alá, 3 tavasz alá. Az italt az uraság adja bizonyos percentumra; a zab, széna szintúgy percentumra adódik az álláshoz, valamint a szalma is a fűtésre, de az étel és gyertyázás egészen a koreshmáros java; minden hónap . . . . .*)

CCLXXIII.

Tisztelt kedves barátom!

Sajnálád minapi leveledben sorsomat, hogy efféle dolgokkal, bajokkal kell küszködnöm, s kit lehetne még inkább sajnálni mint engemet? s kitől érdemlem ezt a sajnálást inkább, mint a legnemesebb lelkű embertől, akit az isten a maga mindenhatóságával is teremthete? De engeddd visszaadnom a kölcsönt, és elmondanom, hogy én szintoly igazán szánom a Te sorsodat, hogy az az ember, aki diétáinkon s

---

*) A levél vége hiányzik; úgy látszik, elszakított.

(Kiadó.)

gyűléseinken, tudományos kerületeinkben és szép társaságainkban, s mint ember, mint magyar, mint férj és atya s földesúr *így* ragyog: embereidnek cabaláik s fortélyaik miatt keserítettel, bosszantatol, ingereltetel? és hogy *nemeslelkű* urokat, aki jó levén maga, másokat is jóknak néz, azzal kinozzák, hogy megcsalva lássa magát, s *szép hitét az emberiséghez* kénytelen legyen elveszteni. Nem tudják ezek a nemjó emberek, hogy az ilynemű veszteség *néked* szintoly keserves, mint ha pénzedet lopnák ki erszényedből.

Ez az utolsó nekem is keserves panaszom, és engem arra vittek, hogy az eránt, aki *megcsalt* egyszer, soha többé bizodalmam nem lehet. A csalás alatt malitiosus csalást értek, és nem emberi botlást, mert ezt örömmel elnézem, magam is érezvén a magam gyarlóságomat. S valóban ez nem makacs megátalkodás, hanem okosság.

Amennyire alkalmatosságom volt embereidet ismerni, nékem úgy látszik, hogy tisztartód nagyon értelmes és alkalmatos ember. Neki igazsága van midőn azt kívánja, hogy alatta és mellette oly emberek ne legyenek, kik azt amit ő csinál és rendel, ellenségi módon lesegetik, sőt azon vannak hogy igyekezeteit felforgatván, megszegyeníthessék, bár neked károddal. De ha csak ezt kívánja, igazságot kíván: éppen nem igazságot ha azt, hogy a többiek vele egyet értsek s egy kézre játszzanak. Ha ez mellé morális és munkás embereket kaphatsz, úgy tartom, minden jól lesz. Perceptorod felől e napokban azt hallám, hogy Újhelyben szállásról gondoskodik. Ha ő mozdúl, oly ember felől kellene gondban lenned, aki szintoly munkás és alkalmatos legyen, mint tisztartód, de hogy ne köszönhesse *ennek* a nyert szolgálatot. Óhajtanám ezen felül, hogy szentmihályi tiszteid magyar nyelvűek és kálvinisták legyenek, mint zemplényi tiszteid tót nyelvűek és pápisták, hogy a nép bizodalját e két tekintetnél fogva is megnyerhessék; mert a közember nem emelkedhetik a bölcseségnek arra a pontjára, hogy a más vallásáról gondja ne legyen; s az az úrnak mindég jó, ha népe az urához és tisztjeihez bizodalommal viseltetik.

Korcsmárosnak tudok egy igen alkalmatos embert; leveledet tegnap vevém, s ma megyen hozzá izenetem. Kávés

Újhelyben, s egykor nálam inas szolgálatot teve. Furfang ember, de igen alkalmazatos. Van némely neme a szolgálatnak, amelyben nem kell keresni moralitást, csak kötelességét vigye; noha becsületes embernek mindég keserves össze-
 érintésben lenni gazemberrel. Ilyenek a királyoknál a hadi kémek. Korcsmárosodban nem kell egyéb tulajdonság, hanem hogy a korcsmát tekintetben, virágzásban tartsa, és hogy az uraság pénze veszélyben ne forogjon. Ezt az én ajánlottam megteszi. Felesége felől jót épen nem mondhatok. De ezzel Spisák György úgy él, mint a nagy urak; nem gondol vele akármit csinál magával, s maga is nem feleségénél keresi örömeit. Az ember nem öregebb a feleségénél, s ez inkább rút mint szép; de a megszorúlt emberek Újhelyben, s ilyen vala a két Tomsics is, a főszolgabíró és a director, kapnak az olenti in fornice stans Gyurkáné előtt. — Megyen-e Szent-Mihályra, első levelemben megírom, s ha megyen, le-
 küldöm hozzád.

Ispánnak ajánlhatok egy oly embert, akinél én sem vagyok becsületesebb ember. Dícséretire nem kell egyebet mondanom, mint azt, hogy midőn nálam lakott ezen titulus-
 sal, sok ízben láttam szeméit elnedvesedni. *Salva res est, flet!* mondám. S ezt a félsírást nem bosszúság, nem conscientia sceleris öntette vele, hanem conscientia puritatis. Hűsége, moralitása tántoríthatatlan, s én csak erről felelhetek, amennyiben felelni valakiről, sőt önmagunkról is, lehet, mert tudod hogy idő s alkalmazatosság még *Tégedet* is, gazemberre ugyan nem tehetnének, de mégis megváltoztathatnának. Mészáros Sámuelnek ezen tiszta és nemes érzésén felül még említhetem erántunk való hűségét is, melyet azolta is mindég bizonyít. Bízz rá adást, vevést, alkut, és amit akarsz, megcsalva magadat soha nem látod: de ő nem nagy testű ember, s kocsis, béres reszketne-e tőle, már azt nem mondhatom, mert alkalmam azt tapasztalni nem volt. Nem vagyok én gróf Dezsőffy, s más egynek-kettőnek parancsolni, más ötvennek. Nálam az volt a baja, hogy egy keresztre-feszítést érdemlő kevély zsidó akara lenni uram, s amint látá, hogy ez lesz ispánom, megesküdt, hogy megbuktatja. Nem is volt soha nyugta sem Mészárosnak, sem nekem; Mészáros tőlem el-

ment, de *tisztán* : a zsidó utóljára is kiesett kedvünköl, s átkozva általunk. Legjobb lesz ha ötöt is hozzád küldöm. Lesd ki, veheted-e hasznát. Nemesember, kálvinista, s talán 30 esztendő; nem nagy testű, de zömök, egészséges; házas és gyermekes. Ha erszényem engedné, magamnak tartanám meg; mert nagy szerencse becsületes embert bírni, ő pedig olyan, mint akiről az evangelium ezt írja : *εν ο δολος ουκ εστι*. Ebben nincs csalárdság, s annyi becsületérzés mint ha egész életében *Schöngeist* akart volna lenni.

Ha Theresiám nyomtatva nem volna, a Somsics epitaphiumát mellé vetném, ha csak azért is, hogy láttathassam a németekkel, mint szerettük mi azt a bennünket szerető jó asszonyt. Közönséges vélekedés, hogy az ő uralkodása több kárt teve mint a Józsefé, mely bennünket eszméletre hozott. De köszönöm az ilynemű jót. — Gróf Telekinek versezete nekem is tetszett. Mint én vevém által néhány ízben a Te gondolatidat : úgy ő az említett helyeket német íróktól vevé, s az nekem és neki nincs gyalázatunkra : tanulni, elmondani amit másoknak mondásaikban megszereténk, nem szégyen. Ez a Teleki valóban szeretetre méltó lelkes ember. Sajnálom, hogy nem látám.

Krajnikné húgomnak a gyermekei viszik e leveletem, s mindjárt itt lesznek. Így most véget kell vetnem írásomnak. Ágyban vagyok; forró nyavalyába akartam esni, és tüdőgyulladásba. Mind a kettőből feleségem kikap. Tegnapelőtt léptem 65-dik esztendőmbe; örzenem kell magamat. Három szőlőm Újhelyben meg van szedve. Édesebb gyümölcsöt nem kívánhatni. De ki veszi meg? Pedig az nekem nem használ, ha el nem adhatom, mert én félig bornemisza vagyok, s tokajit nem szeretek inni. Inkább tüzesíti még eléggé fiatal véremet mint akarnám. — Mély tiszteletemet a mélt. Grófnénak és a Zseni principálisának, s gyermekeidnek mondd el, kérlek alázatosan, hogy mindenike felől gyönyörűséggel emlékezem, de még most fiaid közt *Aurél* nékem az első. Irígylem ötöt még neked is, s óhajtanám hogy Te igen szegény, én pedig igen gazdag volnék. Mely öröm volna ily ifjúnak lenni atyjává non necessitate, sed bonitate.

Octob. 29-d. 1823.

Ki van vágva s újra van nyomtatva a katHegoria, épen most veszem az Igaz jelentését.

Octob. 30-d. 1823.

Novemb. 2-d. 1823.

A húgom gyermekei el nem jövének, s így levelem elmarad. Azolta vettem a Hébe utólsóbb íveit, s valamit vettem, imé küldöm. A katHegoriás lap újra van nyomtatva, s most H nélkül jelen meg.

Spisák ismét felvevé árendába a kávéházat, és így nem mehet; különben örömmel ment volna, amint izeni. De megígérte hogy szót ad egy Veres nevű embernek, ki talán ma jő vissza Újhelybe. Nem tudom mely dologban, elment volt onnan hazulról. De hát ha már vannak korcsmárosaid?

A mi kerülőnk, ki itt esztendő olta szolgál, s nem rossz ember, (három testvér Kazinczy kerülője volt privativus erdőkben) nem állhatván hogy árendás zsidónk őtet nem fizeti, hanem vele egész conventióját megitatni akarja, lemonda a szolgálatról, s megértvén tőlem, hogy cselédekre van szükséged, mégyen láttatni magát, hogy ha hasznát veheted, és hasznát venni akarod, beszegődjék. Terebesi születésű s 12 esztendeig volt hajdúja a vármegyének.

Lemégyen hozzád e napokban Mészáros Sámuel volt ispánom is. Ismét mondom, igen becsületes ember, és az én szolgálatomra, mely kevésből áll, eléggé alkalmas. Élj szerencsésen, tisztelt barátom.

CCLXXIV.

Mád, novemb. 3-d. 1823.

Édes lelkem!

Ide jövék egy napra. Lyányod, enyéim egészségesek, csak feleségemet bántja a hurut. A tegnapi bál hemzsegett a sok embertől. Úgy vagyunk itt, mint az új magyarok — sem idő, sem hely semmire.

Én valahányszor megcsalatom, azt húzom ki a csalásból, hogy az ember gazember volt, nem pedig azt, hogy minden ember gazember. De egyéberánt is :

Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat
Jupiter, exiguo tempore inermis erit.

A közlött almanachban csak egy jegyzékemnek folytatását olvasom, de sem annak eleit, sem az *Ideálokat*, melyekhez azon jegyzék tartozik. A minapi közlésben sem vevém észre az *Ideálokat*, sem a *Bor s Szerелем* című odácskát. A *Teremtésben* mindjárt az elein a harmadik verset így kívánnám változtatni :

Szerzőik vagytok, kedvezetek és korok oltá ..

A tisztartómról ép úgy gondolkozom mint Te. Aki jövendő lesz tőled, nagy praejudicium lesz az iránta, akár koresmárosnak, akár ispánnak jöjön ; de mivel többen jelentették magokat, s én holnap visszaindúlok Sz. Mihályra, a csak talán jövendők miatt az eljöttöket nem fogom elszalaszthatni, mert már többször rosszul jártam így, és két szék közt maradtam. Volt nálam Dávid, de én nála elébb ; akarna is, nem is, hozzám jönni — de fél a felesége, és tapasztalásainak emlékezete nem ejteti el vele azon mértéket, melylyel mérni szokott másokat.

Vale.

Feramus uterque mala nostra aequo animo. Igaz az amit Caesar mond: quod cuique suae injuriae aequo majores videantur.

Csókol egész házam, de Aurel ölel is. Zseni feleségemmel megy Kassára. Én Sz. Mihályon maradok még egy darab ideig.

hív *Pipszed.*

Leveled érkezése előtt Krajnik Lászlótól egy levelet küldék, melyet Szent-Györgyi küldött számodra.

CCLXXV.

Kedden éjjél után valamivel.

Tisztelt kedves barátom !

Újhelyben nincs időd sokat olvasni, én pedig beteg vagyok a szüret olta mindég; erőhöz nem tudok jutni. És így csak két szóval. Ha vagy Szent-Mihályra vagy Olysóra nem kell vened útatad, talán meglátod leghűbb tisztelődet.

Dávid nekem írt, s tanácsomat kérte. Nem szükség mondanom mit feleltem. Ő bizonyosan alkalmas ember. A megholt gróf Csáky Antalné exc. hívnék is tapasztalta. Én ötöt szentül hiszem olyannak. De ki felelhet másról, ki magáról teljes bizonyossággal? Az idő, az alkalmatosság sokat teszen mind másra, mind reánk. Ezeket nem elijesztésedre, mert én Dávidot most is annak ismerem, akinek eddig mindég.

Mutatám a Dávid levelét Mészárosnak, s ez azonnal lemonda azon feltételéről hogy keresse szolgálatodat; amint gyanítom azért, mert nem akarna kisebb lenni mint Dávid. Ezen megváltoztatott szándékának *utána* marasztá meg ötöt nekünk a feleségem, s erre Mészáros azonnal rá áll, s talán azért, mert innen izsipi kis gazdaságát is megtekintheti, s

Kolbásán lakó atyja halálára is calculál. Én pirúlnék, ha ötöt tőled foghattam volna el. Meglehet azonban, hogy talán levedednek (melyet olvasott) az a czikkelye ijesztette el, hogy *személyes* embert óhajtál, kitől kocsisaid, béreseid tartsanak; mert neki imponáló test és ilyeknek parancsolni tudó hang nem juta.

Szüret után megszólíttatáma bodnárokat, hogy jelentsék nálad magokat. Vagy újhelyi szállásodról, vagy a gróf Sztáray Albert újhelyi bodnárjától az a hír terjede el közöttök, hogy esztendő múlva vissza kellene jönniek, mert a Te szolgálatod nem állandó. Ezt az istentelen hírt úgy vettem, amint azt *nekem* kell vennem, s megizentem nekik, hogy ha majd bejősz a tegnap kezdődött gyűlésre, jelentsék nálad magokat, s ismét izenek ezen levelem bevívői által. De minthogy én a Te javadat bizonyosan óhajtom, s nem kevésbbé mint a magamét: azt tanácslanám, hogy a megfogadandó bodnárnak azt tennéd conditiójává, hogy a Kazinczy István hordáját tegyék mustrájokul. Én azoknál soha sem láttam szebb hordókat a Hegyalján. Ő vasztatja a hordait; s az azért is volna jó, mert úgy a bodnároknak nem kellene az abroncsolás örve alatt pinzédbbe járni gyakran. Az veszedelmes dolog. Ha Kazinczy István Újhelyben van, szólhatnál vele. Nem restellenék én neki írni, s eddig sem resteltem volna: de jobb volna, ha Te szólanál vele. Te és nem én tudhatom, tetszenek-e neked az ő hordainak *nagyobbsága* és *csinossága*. *Dolia facta sunt ad unguem*, horátiusi kifejezéssel.

Aug. olta nem vala generá'is gyűlés Újhelyben, s én nem assignáltathatám diurnumaimat. Három eszt. olta semmit sem vettem ki, hogy azon egész keresetemet valamibe tehessem, s azzal dicsekedhessem gyermekeim előtt, hogy azt nekik én magamból merittem. Most megkértem főfiskális Dókus urat, hogy, *ha nem épen lehetetlen*, assignáltassa, mert Zseninek sem küldheték mind eddig valamit, neked is örömmel megadnám amivel tartozom. Cselédid talán megmondják levelem bevívójének, ha Te nem volnál is szállásodon, mikor hagyod el Újhelyt, és merre még, Kassára-e, Olysóra-e, Szent-Mihályra-e; s így vagy nálam, vagy Újhelyben, adhatom által amit talán adhatok.

Rövid akara lenni levelem, s íme megint hosszú. De ki ne felejtse el *nálád* magát? Hallom a megye ismét tisztelettel halla tegnap szólni. Örvendek dicsőségednek, örvendek hogy itt valál. Szívesen örvendek, néked és a megyének, hogy itt valál. Érezd szerettetni csudáltatni magadat.

Ímhol egy epigramma. Feleségem kért hogy ezt csak új esztendőre küldjem a mélt. Grófnénak; s így történt hogy Te ezt később olvasod mint bécsi barátim és a pestiek. Gróf Mailáth Bécsben nem vette rossznak.

A PÁRATLAN HÁZNÉP.

Egy fia volt ottan, mint mondják, s lányai hármak:

Itt három férjfigyermeke, lányka csak egy.

Virginie most Erósz; Aurél Marcellel, Emillel

Cháriszok; Uranide ómaga, s atyjok Apoll.

Legalább a második distichonnak az az érdeme van, hogy felette szerencsésen van szöve, s egyetlenegy *hivalkodó* (otiosus) szó sincs benne.

Talán hideg a játék az egy lány és három fiúgyermek ideáján: de nem szokatlan a portraírozóknál az efféle allegóriai festés. Valaha két igen nagy becsű ánglus rezet bírtam, ahol egy atya a maga kiskorú fiát mint Herculest, a másik atya a fiát és lányát mint Andromedát és Perseust adta. A Venus Urania substitúciója sem rossz; ő Nagysága így a dulcia furta gyanúját elkerülé, Te pedig nem levél sánta kovácscsá.

Látod, édes barátom, mit ér verselgetni. Felejti mellette az ember, hogy beteg, hogy pénze nincs, és hogy oly scénákat lát, mint az újhelyi tegnap.

CCLXXVI.

Tisztelt barátom,

Tisztartód engem most is ágyban kapott. Nem vagyok beteg, de egészséges sem, s erőm semmi nincs.

A kerülő eránt Szent-Mihályban van levelem. Tartván tőle hogy magad nem vagy ott, az officialátushoz adressáltam a levelet.

Bodnárt igen jót commendálhatok. De hallok hogy az csak Józsefnapkor kell. Addig az bizonyosan praesentálja magát, és reménylem, vele meg leszesz elégedve. — A Kazinczy István hordajit tisztartó úrnak mutattam, s referálhat eránta. — Látni fogja ezt a bodnár is, s mását csinálhatja.

S Kartalidtól megszabadulál. Ha én volnék a Sz. Mihály ura, én ugyan meg nem tudtam volna vele férni. De ki lesz a successora?

Az újhelyi gyűlés felől semmit nem tudhatok! Kevés ember tudja elbeszélni amit látott.

Sietve írom ezt, és így élj szerencsésen. Nincs áldás, amit neked tetézve ne kívánjak.

28 xbr.

CCLXXVII.

A. Olysón, január 1-ső napján 1824.

Édes lelkem barátom!

Egy esztendő ismét elrepült.

Multa ferunt anni venientes comoda secum,
Multa recedentes adimunt.

Magunk korában többet ragadnak el, mint hoznak.

Sed necesse fuit esse aliquid extremum, et tamquam in arborum baccis, et terrae frugibus tempestiva maturitate, victum atque caducum.

Minthogy a classicusokba botlottam, elmondom mit ohajtok, mind néked, mind magannak.

Sit mihi, quod nunc est, etiam minus, ut mihi vivam,
Quod superest aevi, si quid superesse volunt Dii.
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
Copia, neu flitem dubiae spe pendulus horae,
Sed satis est orare Jovem, qui donat, et aufert:
Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

Testi erőnk fogytán ne csudálkozzunk:

An semper cuperes invicti membra Glyconis?

Meg kell szünni mind lenni, mind akarni lenni erősnek.
— Efféle gondolatokra szükséges támaszkodni — nem vi-
gasztalás ugyan, hanem elszánás végett. Villog még mindég
felettem Damokles pallosa' éle — mindenre kész vagyok.

Olvasám barátságos kegygyel teljes leveledet Dúlház-
hoz. — Kitérnek hát végtére az Erdélyi Levelek.

Pannonicaque brevi rursus venturus in ora es.

Kérlek, tudd meg: miért vetette meg Igaz e cím alatt
hozzá küldött ódácskámat: „A bor, s a szerelem?“ Gróf Te-
leki József, kinél tudakozódtam, sem felel, pedig igen vágyom
tudni okát.

Spleen, azaz: lépgőz lepi el ma lelkemet, oly szomorú
vagyok az esztendő kezdetével mintha bújnam

a bú-ködös Youngnak setét Éjszakáit.

Derülj s mosolygj, szívem barátom, valamint Pompo-
nius, még a kínok és fájdalmak között is.

Vale et ama

hív *Pipszedet*.

U. I. Minthogy nem tudom elmene-e már a kerülő, egy
szent-mihályi taksásom engedetlensége miatt, ha nem ment
volna el, mondd meg ezen emberemnek aki a szekerekkel
van, s Újhelybe fogja vinni a kerülőt, hol várakozik a szent-
mihályi ígás szekere, hogy ötet elvigye, annyi bagázsával
amennyi a szekérre fér; ha több lenne mint fér, rakja le
Hirholeczernénál, Pásztvay, most olysói tisztartóm házába.
Mindenféle fa-szerek is lerakattathatnak ottan; nem sokára
élet is fog lerakattatni Szent-Mihályról; a vissza Szent-Mi-

hályra ment szekerek hát elvihetik a hátra lévő bagázsát, így minden jól és rendesen fog menni; de ha okoskodni fog akarni az új kerülő, és ezen alkalmatosságot elszalasztván, azt fogja kívánni vagy várni, hogy egy szent-mihályi szekér Újhelyből Széphalomra menjen bagázsijáért, ismét új akadály adhatja magát elő; mert a szent-mihályi ember engedtlensége közönséges történet, és nem használ ott sem a jó szó, sem a büntetés, hol a magistrátus vagy gyenge vagy irigy, és mintegy örülni látszik, mikor törvényteleniséget követnek el a taksások földesurok ellen. Ezt nem fogod hinni, de még is úgy van. Örülök neked, hogy nem kellett soha tapasztalnod.

CCLXXVIII.

Tisztelt barátom,

A más világon el lesz törölve a has, úgy mondja sz. Pál, ha jól emlékezem: de Glykonnak jó volna lenni, valami csak leszünk. Azok az aretaloguszok sokat beszélnek hogy nem vagyunk marhák: de ki is kívánjon marha lenni. Az boldog, aki lélek és test *együtt* lehet, és ha a test örömeit a lélek nemesíti, mely nélkül a legédesebb öröm sem édesb. S van szép testiség is.

Én is kérdehetném Igaztól, miért nem vette fel némely darabomat: de nem merem, hogy el ne akaszszam feleletében. Az effélére a kiadók soha sem felelnek, s szerencsére azzal nem gondolok hogy némely verseimet ki nem adta.

Midőn Pásztvay nálam belépe, Dúlházydhoz szóló levelem abba a borítékba vala téve, nem hogy úgy menjen el, hanem hogy a levélhez tartozó dolgok el ne szóródjanak. Ekkor tehát pecsétet üték rá, s általadám Pásztvaynak. A Dúlházy feleletét most meg sem olvasom, hogy emberedet ok nélkül ne tartóztassam.

Ah barátom, keserű nevetni a kínok, a szenvedés, a

szükség között. Az új esztendei baj, a sok cselédfizetés és egyéb kétségbe ejtenek. Zseninek csak írni sem merek.

A kerülő Sz. Mihályban van. Itt magát rosszul nem viselé. Az öcsém levonatta s huszonkét kemény botot vágata rá búcsúzóba. Ezen nem kell felakadni; nála a veretés könnyen áll, s az nála jó, hogy felelettel senkinek nem tartozik, mint a Hebe s Auróra kiadója; mert Kisfaludy Károly ellen is így panaszkodnak igen sokan.

A bodnárt nem felejttem. Jó mesterember és igen jó ember, azt mondják. Nem merem tartóztatni az emberedet, és így végzem leveletem. — Én fekszem most is. Jobb károm megrándult e napokban, s fájdalmat érzek, s nem írhatok. Ez új baj.

Az istenek adjanak Neked mind azt amit Neked *magad*, és, ami nem kevesebb, *én* óhajthatok. Comtesse Virginienek add által étrencesképen ezt az igen szép nyomtatású és nagy hasznú könyvet.

Január 4-d. 1824.

CCLXXIX.

Tisztelt kedves barátom!

Eperjesen kellene lennem, de nem indulhatok, mert semmi szerrel nem tudtam pénzt csinálni, s betegebb vagyok mint hogy mehetnék. Betegségem nem ijeszt; az az ér kínoz, melynek erszéyemben kellenék lenni: de ijeszt pénztelenségem, sőt eldühít, ha egyéb bajaim mellett az jut eszembe, hogy lyányomat hagyom minden pénz nélkül ily sok ideig. Hidd el, édes barátom, *Előtted* pirúlok, s nagyon pirúlok; mert látott-e ember ily példátlan bánást mint amilyen az enyém *Erántad* és Zseni eránt? De midőn nem teszem amit kellene, azt reméllem Tőled hogy érzed hogy azért nem tévém, mert lehetetlen volt. Mihelyt lehet, mindjárt teszem, addig kérlek, s nagyon kérlek, ne kárhoztass.

Guzmics theol. doctor és prof. Pannonhalmán a benedictinusoknál, nekem írt utolsó levelében felőled forró szívvél szól. Kiírnám a levél §-át, de most nem lelem. Közleni fogom veled a Cserei levelét is, mert szép, noha Tégedet közelebből nem illet. Betegségemben, szorultságom érzésében, egyéb bajaim s gondjaim között, az ily levelek vidítják fel lelkemet, és a dolgoztatás; de a kurta napokban ez sem lehet ahogy akarnám. Sallust azonban halad. Tegnap leírány számodra és a gróf Aurél számára az Előbeszédet, hogy ítéletedet értsen, utasításodat vegyem, és oztán úgy változtathassak rajta hogy egységben legyek magammal: de tegnap olta ismét sokat törlek rajta, pedig levelem ma indul, s holnap kezedben lesz. Nincs rá időm.

Werfer által én nem csak örömet várok, hanem pénzt is. Nagyon kérlek tehát, parancsolj a mi Dúlházynkra, hogy Werferrel végezzen az Erdélyi Levelek eránt, engem tudósítson mikorra várják Kassára a betűket, hogy a munkát lehozathassam Werfer által Bécsből. Élő szerencsésen, tisztelt kedves barátom; ajánlj ő Nagyságának a mélt. Grófnénak megbecsülhetetlen kegyelmeibe, jelentsd kézesókomat a Zseni princípálsnéjának, s mondj fiaidnak tőlem minden szépet. Zsenit áldom mint atyja, mint barátja. Az isten adja neki és testvéreinek azt az örömet amit tőlem vont el.

Január 22-d. 1824.

CCLXXX.

Kassa, január 27-d. 1824.

Édes barátom!

Eperjesre kell mennem sietve. Nem szűnnek, sőt szaporodnak napról napra bajaim; az idők és helyheztetésem következtetése levén, hideg vérrel kell azokat győzőm. Nem látom, minő jussunk legyen a boldogságra, és mégis, boldog napokat is élünk: el kell hát szánni magunkat, a végső

nyugodalomig, még hátra levő életünk napjait nyughatatlan-ságokban és bajokban eltölteni. Én legalább egésséges va-gyok, te még ezen legfőbb vigasztalásban is fogyatkozást szenvedsz: ne tetézd azt szükségtelen gondokkal. Ímé, egy hálás levél lányomtól, — a magadéról ne gondoskodj — nincs se pénzre, se ruhára szüksége. Lehetetlen szelídebb te-remtést látni. Oly kevésbe kerül, és mindennel megelégszik. Azon szép és jeles könyvből, melylyel lányomnak kedveske-dél, leírtam vele egynehány sort, melyet ide rekesztek, kérvén téged mind a magam, mind feleségem nevében, hogy a szerint tekintsd barátságunkat. Legkisebb érdem sincs lányodhoz viseltető vonszódásunkban, oly természetes az: valamint ő, anyja és Te jók vagytok. — Nincs most időm többet írni, különben ejtenék egy pár szót az új Héberől és Auróráról.

Mondj le mejképem igazításáról, mert az sok időbe és költségbe is kerülne. Talán jó lenne, és bizonyosan szívesen is látná feleségem, ha néki ajállanád az Erdélyi Leveleket; ha fiaimnak ajállod, szép és dicső ösztönül fogna ugyan az ajállás nekik szolgálni, de egyszersmind hiúkká is tehetné őket — ante tempus in ora hominum venirent, és megtörtén-hetnék, hogy az irigyek és rosszakarók nevelésem módját vizsgálják, és végtére még belé avatkoznának is. Qui bene latuit, bene vixit. Sanyarú időket élünk — rettegni kell mindentől. A primás engedelemkérést sürget, mintha vétke-sek lennénk; az álnokság, erőszak és rettegtetés kezét fogá-nak. Döbrenteitől vevék a minapában levelet. Kért, ajállá-nám Cziráknak, Eszterháznak, Malonyaynak; Pesten akar Prov. Vice Commissáriusnak kineveztetni. Megtevé-m a-mennyire kitelt tőlem. Ugyan volt kit közbenjárónak vá-lasztani!!!

Isten hozzád és veled, kedves barátom, és sorstestvérem.

Ombre sogni folie deliri son le nostre cure
E quando il vergognoso errore,
A scoprir si comincia allora si muore
Si mori dunque una volta.

Vale, corculum!

Pipsz.

A legnagyobb gyönyörűséggel fogjuk olvasni Sallustod Előljárobeszédjét. Dúlházy rosszúl van, de azért sürgeti Werfert, és írt neked aminap.

Oly annyira elfogott a köhögés, és az innen nyomban utólért fejnyilalás (az erőltetéstől) hogy alig látok; holnap ágyban kell maradnom, félő, nehogy tovább egy napnál. Eperjesre sem mehetek Grófom ő Nagyságával. — Tegnap általadtam Werfer úrnak az elnyírt levelet, el fogja azt Igaz úrhoz küldeni, egy hozzája írt levél mellett. Werfer úrral e következőt gondoltuk: méltóztatna a Tek. Úr írni Igaz úrnak egy hathatós levelet, sürgetné s kérné gyakran Schadét, küldené hamarább a cicerót. Ez a gondolat előttünk jónak tetszik. Alkura nem léptem még eddig véle — magyaráztam a levelet előtte; de ő azt mondá: hogy még ideje, míg a Tek. Úr az ő levelére felelni méltóztatik, és majd ha a manuscriptum megérkezik.

A periodicus írásról még semmit sem felelhetünk egyebet, csak hogy oly pompás formában lehetetlen azt Kassán elkezdeni idő nélkül és egynehány ezer forint nélkül, melynek készen kellene állani a typographus fiókjában. Majd gondolkozzunk, és ismét eleibe terjesztjük mind a Tek. Úrnak, mind Gróf ő Ngának, mert e nélkül semmi sem lesz a dologból.

Zseni kisasszonynyal közlém a közlendő sorokat; ép, egészséges, tisztelve csókolja kedves szülőji kezeit.

Maradok alázatos tisztelettel

a Tekintetes Úr

alázatos tisztelő szolgálója
Dúlházy Mihály.

CCLXXXI.

Széphalom, január 28-d. 1824.

Tisztelt kedves barátom,

Dolgaidba avatkoznom tilt tiszteletem — az egész ország ismeri fejedet, s ki hihetné hogy *Te* nem látod, mi használ és mi árt neked? — tilt háladatosságom, tilt szerénységem : de hűségem szólani parancsol. S ahol ez forog fenn, ott én téged olyformán is mernék bántani, mint a nemes bátorságú Sülly a maga király-barátját, midőn eltépé a Gabriélának készített házassági kötést; mert Henry nem vala nemesb lelkű mint *Te*. De midőn szólok, arra kérlek, kényszerítlek, hogy légy ura tüzednek, és azt ne öntsd ki azon, aki talán megbántott. Sajnálám azt, mert úgy gondolom, úgy látom, hogy az neked hív embered. — Dolinszkyd.

Gratuláltam volt neki perceptorátusához, s nagy kéméléssel kértem, hogy bizodalmatat nyerje meg, vagy inkább tartsa fenn. A tegnapi postával vettem levelét, holott az én levelem hozzá egy hónap előtt ment. Talán Hirholczernénél adatta be, mert nem postán jött, de a postával érkezett levelemmel hozták ki.

Beszéli hogy Kartali magát az instructióhoz tartani nem akarta; de azt is beszéli, hogy ez az instructio okozza azt a *tisztkergetéseket*. Hogy az 12 árkus, s abba csak belé tanulni is sokba kerül. Esküszik hogy ő neked örök híved, hogy semmit annyira mint bizodalmatat megnyerni nem óhajt, de olyformán is szól, mintha azt megnyerni s bírni lehetetlen volna; és mintha tudná, hogy neki nem hiszel. — A levél megvan nálam, de most nem lelem. Két héti szüntelen fekvésem után vasárnap január 25-d. és tegnap 27-d. felköltem, kimentem istállóimat, malaczaimat megtekinteni, s oly gyengülést érzék, melyet nem gondoltam. Belöktem tehát a levelet asztalomba, s ott megvan, s előmutathatom ha parancsolod, de most restellem keresni.

Tudom én, hogy a tisztek nem szeretik az instructiókat és a felvigyázó uraságot. Nevettem midőn néhány hét előtt egy gazdag gróf tisztje nálam volt, s a maga rendes egyenessége szerint nekem ezt mondá: Oh az én grófomnál jó szolgálni; megelégszik vele ha papiroson van jól a dolog. Néha eljön hozzánk is, bejárja a mezőt, hogy milyen a vetés, de semmit meg nem tekint; s mi azt tesszük amit akarunk. — De ha instructio nincs, mi lesz úgy az úrból? a tiszteknek ugyan arra semmi gondja: az ő gondjok ők magok. — De ha őket a 12 árkus rettentí, mely talán a Kartali megjegyzése volt, és nem a Dolinszkyé, ki Téged bizonyosan híven szeret, s érzi kegyelmeidet: nem lehetne-e azt simplifiálni, hogy 12 árkus helyett kettő legyen, vagy csak egy. Hiszen Mózes, három parancsolatját csak két szóból adta: ne ölj, ne lopj, ne paráználkodjál.

Sajnálom, édes barátom, szerencsétlenségedet, hogy ezek az emberek neked annyi bajt csinálnak; és egyedül azért írom ezt a történetet. Bár oly tiszteket találhass, akik oly tüzesek legyenek mint Kartali, de nem oly inmodestusok mint ő volt. Én azt az embert a sok jó miatt sem tudtam volna túrni.

Dávid neked talán jó volt volna elakadásában, mely ötöt kínzotta akkor. Tegnap előtt vettem levelét Zboróról, azon örvendő említett hírrel hogy ő *dirigens tiszttartó* ott, s hetven falu függ tőle. Klingenstein úr nem promoveálta volna oly hamar, ha nem lelte volna igaznak amit fölöle mondtam. Igen activus ember, igen hív ember, igen becsületet szerető ember. Hogy activus, mutatja a sógorom ítélete, ki Szalárdra csak úgy ment, ha a Csákyak ötöt neki általengedik — hogy hív, a gróf Csáky Antalné nekem mondott szava — a becsület szeretete nagyobb is mint kellene. Mint-hogy nyomorúságban volt akkor, szívesen óhajtottam rád és órá nézve hogy elfogadd: most ha ő menne is, nem tanácslanám: soha sem felejténé mi volt Zborón.

Oztán nemo sine naevis. Dávidban is van Kartalismus, nem oly proterviával; hiszen Kartali kálvinistának is beillett volna, oly goromba. Dávid nem épen goromba, de sokat tart maga fölöl, s még azt is bántásnak veszi ami nem bántás.

Nektek nagyoknak, édes barátom, az a csapás jutott, hogy az ily *semmik* rajtatok nyargalnak, akár akarjátok, akár nem. — Bár az istenek veled három becsületes embert találtatnának, mint amilyet Te Dúlházyban találál.

Nemo sine naevis — ezt én feleségemre alkalmaztatom. Ennek az imádásomat érdemlő asszonynak az a szerencsétlenség jutott, hogy minden esztendőben más meg más cselédet szeretne tartani : nekem az a szerencsétlenség, hogy én, hacsak nem perduellis gazember valaki, soha sem szeretek újat fogadni. Hiába mondom, hogy az újban szintúgy lesz hiba és gyengeség mint a régiben, és így azért újat, mert megúntuk a régit, bolondság. Azt az ispánt, akit már egyszer miatta eresztettem el, most maga fogadtatá velem vissza; még nem tölt el januárius, s már megúnta; én pedig kimondtam hogy magamat ki nem nevettem a világgal, s elereszteni nem fogom, valamíg hűségtelességből nem lelem. Nem rád czélzok, kinek bánását embereiddel nem ismerem : közönségesen szölok, s feleségemről s magamról. Én elkergetem a malitiosus tolvajt, ha feleségemmel miatta öszve kellene is háborodnom, mert az én principiumom az, hogy a háznál nem az úr az úr, nem az asszony az asszony, hanem a ház java az úr; de ha a nyomtató ló belé harap a kalászbába, azért a lovat el nem kergetem. Csak hív legyen cselédem, és ne épen alkalmatlan, én a régi magyar szokás szerint örökös kenyeret adok neki, mert beszerzi ő azt nekem. A patriarchális mód jobb volt, mint ez a mostani czifra.

Eddig vala írva levelem, midőn ma, január 30-d., Szilvásról veszem gyönyörű leveledet. Édes barátom, higgy nekem, elfakadtam sírva s felolvastam azt feleségemnek s Thalienak. Tudom én, hogy a Te szép szívednek kedves jót tenni Zsenivel, tudom hogy érzed mely kegyességet teszel nekem és Zseninek; de Te ne érzenéd-e, mely kín volna az neked, ha Te volnál az én állapotomban, és Virginienek annyi idő oltá semmit nem küldhettél volna? Barátom! a szegénységben az efféle a legkeservesebb. S miért kell nekem ezt, és

sok egyéb ilyen, magam előtt és a világ előtt engemet megalacsonyító, szenvedésemért szenvednem, mert a sógoromnak, mint az idvezítőnek a számár, szüksége van az enyimre? Most várom, s talán a holnapi nap veszem, az Aszalay úr levelét. Azzal álmodám még éjjel is. Ezek a *vad* emberek azt hiszik, hogy én csak verselgetésre, királgatásra vesztegetem időmet, s nem tudják, hogy az *végasztalása* szenvedésimnek; nem tudják, mely plánumaim vagynak nekem, csak kezdhethném. Erdélyi Leveleim nekem bizonyosan adnak hasznót. Valami abból bejő, mind ezen plánumomba teszem; nem ideális portéka ez: már mutatta ez idén is a dolog, hogy menni fog, de kevés darabban. Bár csak veled szólhatnék, hogy elődbe adhatnám azokat, hogy legalább Te lásd, ha én gondatlan atya vagyok-e. Minden bajomból ki-kaphatom magamat, csak kezdhessem.

Azért kérlek, édes barátom, Dúlházyt szólítsd meg, s sürgesse Werfert. Ha Werfer halasztja, Bécsbe nyomtattatok mindent, de jobban szeretném Kassán, mert úgy láthatnám a nyomtatást, s igazíthatnék rajta. Hogy Erd. Leveleimet ő Nagyságának ajánljam, az nekem oly kedves, hogy azt remélni sem mertem. Abban megnevezhetem gyermekeidet, s az elég. Tartalékod, hogy őket nem kell az irigységnek kitenni, bölcs.

Ezeket egy beteg ember írja, virradta előtt, és fekvé. Mihelyt felvirrad, feleségem viszi Újhelybe, mert a posta ma indul. — Az az ér vala bajom, mely bár erősenyembe folya! Derekasán tisztúlok egy hét oltá, s annál erősb leszek azután. Mondd ezt, kérlek, lányomnak, s add által neki atyai áldásomat. Édes barátom, az a gyermek a te házadnak fogja köszönni minden cultúráját. Én az asszonyi nemben nem tudományt, hanem csak azt a szép *tinctúrát* keresem, amit a falun neveltekben nem szenvedhetek. Ha Zseni valaha anya lesz, általadja házában vett cultúráját tulajdon gyermekeinek, s képzeld, mely jótételt tevé a hazának, midőn engem boldogítál. Nincs szó mely köszönetemet fesse.

CCLXXXII.

Tisztelt kedves barátom,

Gönczy Sámuel, ki diétai cancellistája volt a koronaőr Lónyainak, most pedig Schönbornnak fiskálisa Munkácsen, előttem magasztalá Lónyait, hogy soha sem töröl dolgozásain, követtársán pedig csudálkozott, hogy mindég töröl. Én megszólalék, hogy én is épen azt teszem, s dolgozásimmal igen ritkán vagyok meglelgedve, de — illik, nem illik, megvalanom — amit oztán sokat törölöttem, azt nagyon szoktam szeretni. — Ilyen az amit itt küldök. Egy holnap olta ritka nap az, amelyen a hátulsó két harmad részét nem dolgozám újra, s már most nagyon szeretem. Próbát teszek nálad és gróf Aurélnál, hogy mint nyerheti meg javallásodat és az ifjú grófét, ha tudnillik ez már ismeri Sallustot. Méltóztassál ennek a kedves gyermekednek leveletemet, és, amit itt küldök, általadni. Mellé teszem a Schlüter fordítását és a Thyvonét, hogy az ifjú gróf ezeket és a latin Sallustot összehasonlíthassa. — De úgy hiszem, hogy Thyvont ő Nagysága a mélt. Grófné és Comtesse Virginie is örömmel fogják olvasni: mert Thyvon Sallustot híven, tudósan, nagy gondnal és igen szépen fordította; és ha ötöt a latin Sallusttal össze nem hasonlítjuk, a Thyvon Sallustja igen kedves olvasás lehet. Az amit én praefatiómban mondok, csak ezt teszi, hogy régi író *modernisálni* nem szabad, s Sallustot, a saját arczút, közönséges arczúvá tenni nem.

Bár Sallustom megjelenhetne valaha! Az Erdélyi Levelekkel kevéslykedve teszem amit parancsolál.

Tegnap felköltem ágyamból. Nem képzelheted mely beteg, vagy inkább, mely erőtelen vagyok. — S ez a sok álmatlanság, s ez a sok gond! — Sógorom revelációját liquidá-

tióját még nem láttam. Reszketek, hogy rút dolgokat leszek kénytelen felfedezni. Még novemberben is kértem feleségét levelemben, ne kényszerítsen, mert oztán nem én leszek a vétkes. De mit lehet ott reményleni, ahol eddig oly égrekiáltó rútságok követtettek el, és ahol az én nyomorgásom látása ötöt jobb észre nem hajtotta? — Én úgy szándékozom, hogy allegátiómat Aszalay úrnak felküldöm, de előbb hogy az a perbe bérítik, közlöm a sógorommal. S ha még erre sem hajlik, akkor megteszem amivel magamnak s gyermekeimnek tartozom.

Itt küldöm a Dolinszky levelét is, de azon bizodalommal, hogy, ha talán vétett is némely sorában, némely kifejezésében, hűségét fogod tekinteni, s ezért vétkét elengeded.

Nem régiben egy tyrolisi fiatal ember jöve fel hozzám. Űvegre mázolt szent képeket árul, s egy emberem megveve tőle egyet, s midőn fizetni kellett, egymásba kaptak. Míg a bevádlottat felhívatám, tudakoztam tőle ismeri-e Tyrolnak azon helyeit, ahol én jártam, s e szókra fakadt: ah, uram! dort ist keine Gerechtigkeite mehr! — Nem értettem. A Gerechtigkeite alatt ezt értette: keine Freiheit, s ez alatt ismét a Tyrol előbbi constitútióját. — Hogyan, kérdém, hiszen ti nem csak nem szítátok Napoleonhoz, sőt Ausztriának hívei voltatok. — Elbeszéléllé hogy amint az ellenség el vala verve, azt mondák nekik, hogy őket fegyverrel foglalták vissza, s így velek azt tehetik ami tetszik.

Én gyenge vagyok; de ágyban sokat dolgozom, ha csak azért is, hogy elverjem gondjaimat. Elővevém tehát 15 kötet Pandectáimat, s minthogy abban minden együvé volt írva, s így keresni valamit sok időbe került, és minthogy sok ha-

szontalanság volt benne, újra írák, általvivém az újba amit megtarthaték. Némely görögből vett darabjaimat félre tevém gróf Aurélnak, de most nem lelem. Ha kezembe akad, általküldöm. Ami itt megy, bibliothekárius D. úré.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom. Feleségem tisztel mind Téged, mind ő Nagyságát a mélt. Grófnét, s a Zseni kis principálisnéját. Ajánljuk magunkat grátiátokba, barátságodba.

Febr. 9-d. 1824.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCLXXXIII.

Kassa, martius 3-d. 1824.

Tekintetes Úr!

A 24-d. febr. újra typus alá készített Előbeszédet csak tegnap délután kaptam, a kisasszony Zseni kezéből; lehetetlen tehát azt typusban 3-ia Martii kiküldenem — ezt még a revisorhoz kellett vinnem, pedig az ezelőtt küldöttön sem volt még az *imprimatur* szabadságbélyege; ugyanazért nem küldhettem azt vissza a nálam 2-a Martii reggel megfordúlt és engemet még ágyamban talált ispán úr által; aki különben sietett; bé sem is várhatta volna felöltözésemet, a censorhoz szaladásomat s levélírásomat. Felöltözvén azonban, azonnal kezemhez vettem, otthon találván a censort, az *imprimatur* már állott azon, — evvel Grófom ő Nsga udvarába menvén, s nyújtatik ezen újabb leírás kezembe. Délután azonnal Werferhez menék, mit mondana: azután egész estig örökké a revisort hajhásztam; végre estvéli 7 órakor a k. convictusban találám fel, aki társaságban levén ott, e mai napi reggeli

9 órára rendelt magához; ahová ma 9 órakor elmenvén, egész 11 óráig tartott míg az imprimáturt rá bélyegeztethetem, mert azt újra megolvastatta. Nem mutatott neheztlést, hogy másodszor kellett neki megengedni, és az imprimáturt aláírni. Tegnap a bolondok napja volt, kevés ember dolgozott, aki nem bolond is — nevezetesen Werfer — azt mondá, hogy hétfőn, kedden, szerdán embereit nem láthatja munkában lenni, s hogy lesz baja, míg visszaszeliidülnek ismét a munkára. No de az egész német birodalomban mindenütt elannyira korhelyek a betűszedő és nyomtató legények — még maga Nádaskay úr is Patakról mint typ. provisor ide jöve farsangolni. — egy szóval Werfer úrnak ezek a megjegyzései :

1-o. a dato 3-ae Martii, 4-5 nap előtt hozzá nem foghat.

2-o. sorok, syllabák szerint felmérvén a *munkát*, petiten kívül (mely Schade petitje öntővénye) egyébből nem fér egy árkusra; a nóták nonpareilleből.

3-o. így is medián nyomtató papirosnak kellene lenni; de ez Kassa vidékén nem levén ily hamar teremthető, közönséges árkusra tömötten sem fér ki, és ha kiférne is valahogy, irtóztató kietlen ábrázatban jelenne meg; azt javasolja tehát: hogy lenne az nagyon vékony, velin vagy mifélének nevezetű papiroson, — ha többbe kerül is a typus, de a posta miá sokkal kevesebbe kerül, mert sokkal könnyebb a nyomtatópapirosnál. Kérdém hát hogy mennyibe kerülne 100 árkus? Ezen petitből a munka ára . . . . . 24 frtba
a négy koncz fain papiros pedig . . . . . 10 frtba

ez 34 frt.

Igaz, ez nagyon sok, mondám neki, de ő azt felelé: hogy petitből 3 napi munkája ez a szedőnek — 4.5. nap a kétszeri correcturának kell, az 5-dik nap a nyomtatásnak, a 6-dik szárításnak. Így szóla tovább: ha garmondból szedődne, több lenne egy ívnél, ugyan annyiba jönne, hogy csak a papiros miá esik drágábbba; ezt pedig javasolja, mert így annál tisztábban készül, és kevesebbet is nyom a postán.

4-o. Próbálta a kimérést petitből, fél ívre nem elég; próbáltuk $\frac{3}{4}$ árkusra azaz 12 columnára petitből, így sem

megy. 13-ra igen. Ezt tanácsolja tehát, hogy egész könyvformában adassék ez, t. i. az első columna legyen egy vak, vagy minek nevezik, titulussal, mely ne sok sorokból álljon, hanem mintegy külső titulusa az egy ívnyi könyvnek, p. o. valahogy ilyformán :

Foglalatja
a
S A L L U S T
fordítása

E l ő b e s z é d j é n e k.

A második columna üresen maradna, a harmadik columnán kezdődne az Előbeszéd, titulusán kezdve, s folya ez egész a 15-ik lap végéig, a 16-ik lap ismét pusztán maradna, ha leférne a 15-ken. — Ezeket terjeszti hát ő a Tek. Úr eleibe; én pedig minden igyekezetemet arra fordítom, hogy kommról kommára observálván a Tek. Úr írása módját, ezen jelentés gyanánt szolgáló első ív minden hiba nélkül maradjon. Ami engemet illet, én késni egy perczig sem fogok a Tek. Úr szolgálatára — nem fogom a dolgot halasztani.

Az új leírásban a 6-dik lapon egy szót kihagyott a Tek. úr ezen másodszori leírásból, t. i. : Neque vero Sallustium, politissimum auctorem, Ciceroniani rejiciunt, sed anxium illud atque insititium *dicendi* genus, sed multa superstitiosa verba. — NB. ez a szó *dicendi* van kihagyva a második leírásból. Ezt én vettem észre, közlöttem oztán a revisionálist Grófom ő Ngával is. Nagyon fogunk vigyázni nehogy hibák csúszszanak bé a munkába.

Nem mer ő hát addig a szedéshez hozzá fogni, így szól a typographus, míg a Tek. Úr kezeírását nem láthatjuk, megállapodik-e a 34 fton, nem-é? ő 24 ftnál (alább) petitből nem akarja tenni a dolgot, a papiros pedig 10 ft lenne. Mihelyest, mentől előbb, ezen meghatalmazást tenni méltóztatik a Tek. Úr, én erősen sürgetem, hogy azonnal kezdődjön a szedés, s a correcturát én oztán fogom vinni — kétszer. Méltóztatassék hát a Tek. Úr engem mentől előbb tudósítani.

Ez éjjel írtóztató idő volt, úgy hogy ma nem csak hamvazó szeredára keltünk, de havazóra is, olyanra pedig, mely még városunkban is majd meglábolhatatlanná tette a menést.

Innen félek, hogy az újhelyi piaristák otthon találtak maradni, jónak vélem hát ezen siető levelemet prof. Kézy és Nádaskay urak által küldeni.

Az első Előljáróbeszéd is hadd maradjon nálam a Tek. Úr rendelkezéséig.

Alázatos tisztelettel maradok
a Tekintetes Úr

alázatos szolgája
Dúlházy Mihály.

Ezt írásm 3-ia Martii délután. Prof. Kézy úr holnap indul, nagyon kérem, hová hamarabb küldje át a T. Úrnak.

Édes kedves barátom!

Vettem minden írásaidat, s nagy gyönyörrel olvasgatom — nem fognak elveszni. Sallustodra írott Előbeszédedet legalább is háromszor átolvastam a legnagyobb figyelemmel, — de én ezen remek munkát és Sallustodat is recensálni akarom, de közleni fogom előbb veled recensiómat. Zseni egészséges. E napokban indulok Sz. Mihályra. Sok activitas, sok hűség van Dolinszkyban, sed deest judicii maturitas, et deerit etiam míg meg nem házasodik. Eleget unszolom, de még nem jött kedve — ő is azok közzül való, akik magokat okos embereknek tartják, mert a harmadik consequentiáját látják valaminek, de már a negyediket nem látják — ő is majd megéri. Ha te tudnád, barátom, mennyi kárt tettek már nekem ezen magokat okosoknak tartó emberek! Tudom én azt, hogy nincs tökéletes ember, de a csak mégis igaz, hogy nem szabad a máséban engedetlenség által kárt tenni. Én Kantalit nem azért küldtem el, mert hiú és pattogó volt — mert ezt energiája alkalmasint helyre hozta: — hanem azért, mert ravasz és szemfényvesztő ember volt, és holott észre vehette hogy keresztüllátom, mégis teljességgel csak jelét sem akarta annak adni, hogy javúlni kíván. Egy írást akartam vele aláíratni, melyet minden emberséges ember

aláírt volna, de ő nem akarta, hogy intra dominium (mert *ha extra dominium akarta volna, igazsága lett volna*) köztem, principálisa közt, és közte, tiszttartóm közt, a szolgabíró legyen mindég a bíró, és ezt Szabolesban akarta; elbocsátám hát a bolondot. A Dessewffy familiát, mely a birtokra nézve legelső Szabolesban, gyűlölik a szabolesiak, kivált a magistrátus; de ez a magistrátus már régen apud Patres Conscriptos fog lenni, mikor a Dessewffy familia még mindég virágozni fog Szaboles megyében. Nem a hypochondria szól belőlem, kedves barátom, hanem ezer dátumokkal bebizonyítandó igazság. *Liberi esse volumus, et nescimus esse justi.* Azt hányjuk p. o. szemére az udvarnak, hogy nem tart diétát minden 3-dik esztendőben, amint a törvény tartja, mi pedig úgy ragaszkodunk a hivatalokhoz, melyeknek viseléséhez nem tudunk, hogy mindent elkövetünk, hogy a törvény kívánsága megszegődjön, és hogy restauráció ne tartassék minden 3-dik esztendőben. Lehetetlen becsülnöm hazámfiainak nagyobb részét a kimondhatatlan alávalóságok és következetlenségek miatt.

Vale.

Kassán, hamvas szerdán, félig álmosan, 1824.

hív *Pipszed.*

CCLXXXIV.

Széphalom, mart. 4-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Ezen órában érkezik haza Eperjesről ispánom. Bodnárunk, Kolbásán lakó Deák György, teljességgel nem akar menni, holott elébb megígérte hogy megyen. Meghagytam tehát az ispánnak, hogy Sóváron fogadjon számodra egyet. Volt Sóváron, de szerencsétlen időben; mert farsang farka évén, minden ember a korcsmákon volt. Így tehát Eperjesen

igyekezett szerezni egyet, és kapott. Buri nevű bodnár, az orosz templom tö szomszédjában éjszak felé, megígérte, hogy szólni fog veled, s megyen Sz. Mihályra, vagy talán fiját küldi; de előbb tudni akarja, hogy hány új hordót akarsz ezen pénzért és conventióért vele csináltatni. Ő azt akarja hogy határozottassék meg a csinálendő hordók száma, s ami azontúl lesz csinálni való, egyezés szerint fizettessék neki. Ezt sietek bejelenteni, de perceptor Dolinszky úrnak is megírom ezen postán (az holnap indul, mint ez a levél), hogy tudja, miben van a dolog. Nem értem ezeket az embereket; minden panaszkodik hogy nem élhet, és mégis ily jól dotált hivatalt elfogadni vagy nem akarnak, vagy midőn már elfogadták is, azért nem mennek, mert a hegyek közül nem akarnak a sík földre költözni. Ezzel menti magát Deák György is Kolbásán. Véghetetlenül sajnálnám, ha valamely alkalmatlanságot szenvedne gazdaságod, valamint már azt is nagyon sajnálom, hogy annyi bajaid s kedvetlenségeid ezen jelentésem által szaporodnak, s vígasztalhatatlan volnék, ha oka volnék mind ezeknek. Magam magamat nem vádolhatom.

A te igen nagy tisztelőd theol. doctor és prof. benedictinus áldozópap *Guzmics Isidór* Pannonthalmán, azt kérdi tőlem, ha való lehet-e hogy Zemplénbe is általhatott az olasz carbonarismus, mert az ő tájékokon Győr körül az a hír szárnyalgat. Megírtam neki világosan, hogy az gonoszúl terjesztgetett mese. Nincs minálunk senki, aki egyebet akarjon mint a törvény, noha nem tagadjuk hogy szeretnénk ha a diétai elaborátumok tanácskozás alá vétetnének, s király és haza azt szabná meg, amit a közjó kíván. Rendes, mondám, hogy aki Napoleont nagynak nézé, mintha azt lehetne tagadni, azon gyanuba vétetik, hogy az ő jobbagya akart volna lenni, s azt óhajtotta, hogy hazánk francia provinciává váljon. Avagy nem másolgatott-e maga a mi uralkodásunk is holmit, amit a francziák hozának be? — Amadéval rútúl bánának a szalaiak, s szemére veték, hogy con amore vitte a commissáriusi méltóságot.

Hétfőn egész nap felvalék a kertben, de másnap a rút idő ismét ágyban tartóztata. Megúntam a fekvést, de kéméltem magamat. Szükség van rám. Sógorom előlné gyermekei-

met, ha nem élnék. Oly dolgokat tőle nem vártam. Én nem szeretnék olyannak találatni, mint amilyennek revelátiója mutatta. Aszalay úrnak most küldék fel holmit amit ez *borzadással* olvasa. Barátom, egyikünk vagy másikunk, ő vagy én, halva maradunk a pennaduellumban. El fogsz csudálkozni hogy ily ember nem pirúl becsületes emberek közzé lépni. Még nincs ideje hogy elmondjam, s nem fogom soha, ha az észnek enged. De a tompa emberek szintoly makacsok mint az eszesek, s talán még inkább. Nagyon kérlek, e levelemet égesd el mindjárt, hogy ha megelőztetik általa a gyalázat, senki ne tudja.

Midőn az ispánom ment, oly sok dolgom volt, hogy semmit nem írhaték. Ne vedd azt nekem balúl, hanem a környülállásoknak. Rövid vagyok most is, mert Aszalay úrnak kell készítenem az allegátiót a holnapi postára. Éljen oly boldogúl amint Te, amint az a lelkes asszonyosság, amint azok a szeretett gyermekek, érdemlitek.

CCLXXXV.

Tisztelt kedves barátom,

Most veszem a Zseni levelét és a Dúlházyét, reggeli hat órakor. A posta Velejte és Szinnye felé ma indul. Engedd hogy a kettőnek általad felelhessek, mert utolsó leveletem sem egyik, sem a másik nem értette.

Zseni nem olvassa gonddal leveleimet, vagy az öröm zavarja meg. Két dolgot nem érte: 1) hogy a Vajda-Hunyad képével mit csináljon, 2) hogy melyik az a levél, amelyet neki valakinek által kell adni.

Az elsőre a felelet ez: adja által azt a principálisnéjának, Comtesse Virginiének kedveskedésképen. Jó az hogy a kép akár Kassán, akár Szent-Mihálytt függjön, hol mind két helyen sokak fogják, ha falon függ, láthatni.

A másik kérésem az volt, hogy leveletem mélt. Szeren-

cayné asszonynak adja által. A levél bizonyosan a pakétban volt, az itthon nem maradt, félő hogy Zseni hullatta el. Zseni tehát írja meg nekem, ha azt általadta-e. Egyéberánt én ezt az asszonytságot azon levelemben arra kérék, hogy a sógoromat és sógorasszonyomat hajtza az amicára. Most nagy okok van hogy azt magok keressék : én pedig az amicát most is, mint eddig, mind kérék, mind offerálok.

Dúlházy úrnak is kell küldenem tudósítást, és magyarázatot. Engedd hogy azt ezen levelem hátulsó szélére írassam.

Zseni két tusch rajzolatot küldé nekem. Látod, édes barátom, hogy én Comtesse Virginienek mit köszönhetek. Ezen szeretetre méltó gyermek nélkül Zseni azt soha nem tudta volna, s most már csak folytatni kell a szerencsés kezdetet, ha patvariájáról haza hozom. Hát lelke hogy emelkedhetett a mélt. Grófné s a Comtesse látásában, hullásában. Egész élte szerencsáját Zseni a Te háznak fogja köszönhetni.

Élj szerencsésen. Fogadd el az én atyai köszöneteimet. Ez idén, úgy hiszem, vége lesz nyomorúságomnak. Örökös tisztelettel maradok.

22-d. mart. 1824.

Gyűlés nem volt Újhelyben. Lónyai beteg Deregnynön. Magához citálta a viceispánt, 9 szolgabíró, 3 esküdtet. Ez minden újságunk.

Altissimo jussui regio per Illrm. Dn. Commissarium Regium in redditis mihi gratiosis suis Literis intimato subditali cum reverentia obsecuturus, fide et Deo et Summo terrae Principi debita testor, me 18-a aug. a prox. praet. serius quam par erat, in palatium Congregationum intrasse, et cum per densissimam congregatorum catervam ad solitum locum pervadendi mihi impossibile fuerit, in extrema palatii parte, duas inter fenestras constitisse; unde nec audiri quidquam praeter confusum clamorem, nec videri praeter terga aliorum

potuit, ut brevi postea ex palatio exire debuerim, atque dum ibi morarer, tempus omne familiari sermone mihi absumentum sit. Conferentiis unica tantum vice interfui, neque hic in cubiculo Conferentiae habitae, sed ob amicos a longiore tempore mihi non visos, in vicino. Hoc est omne id, quod in puritate conscientiae adfirmare sustineo.

Széphalom d. 23-tia martii 1824.

Franc. Kazinczy.

CCLXXXVI.

Kassa, aprilis 6-d. 1824.

Édes Édesem!

Nem 14, hanem 6 sorban feleltem volna L. . . nak, ha semmit se szólottam legyen a gyűlésen — de, így, nem tudván, nem küldik-e egyenest Bécsbe a feleletet, nékem, szószóllónak, úgy kelle felelnem, hogy akár küldik, akár nem, senki se veszedelmeztessék. Megküldi neked Dúlházy feleletemet; bölcseségedre és barátságodra bízván, kivel kellésék azt közlened, kivel nem. Hihető, de nem bizonyos, hogy L. . . nak küldték meg onnan felül a kérdéseket, és rá bízták, kit és hányat kérdezzen ki. A czél talán az, hogy mind ő, mind más némelyek compromittáltassanak, vagy pedig épen az ellenkező — hogy t. i. nagy láрма történjék, s a hívség álorezásai mondhassák: íme mennyi embert kérdeztünk meg, még se sültetett ki semmi is. Az is meglehet, hogy egy-két áldozatokkal akarják némelyek szerencsétlen következtetésű tanácsadásaikat takargatni. Akármí, vagy hazugság, vagy igazság, vagy semmi, süljön ki annyi külön-külön vallástételekből: könnyű lesz rá fogni s azt mondani „*e sült ki — a főbb bizgatók ezek.*“ Ezeket hát nem lesz szabad az ország gyűlésére küldeni, vagy nem lesz nekik szabad a vármegye gyűlésébe menni. Az elijesztett nemzet eddig is gyávásko-

dott, s ezután még inkább fog — majd hát eltűri azt is, valamint Czindery haza-utasítását elszenvedte. Hiszem ez csak egyes személyt illet! Az irigység, a rosszakarat segitendi a gyávaságot, az előre nem látás még inkább fogja keseríteni a haza ügyének védjeit; így a megszakadások közt észrevehetetlenül lerázhatatlan iga alá jövend a haza, és a honnyi szabadság, mely csak ott állhat fel, hol az egynek sérelmét is mindegyik szívére veszi. De erről elég. Én minden esetre kész vagyok. Úgy is vége vagyon ott minden szabadságnak, hol a státus végzéseit ennek vagy amannak merik tulajdonítani; az csak olyan alkalmasint, mint ha valakit kérdőre vennének, mert esőt vagy rossz esztendőt vagy háborút jövendőt, s eltalálta.

Elfelejtém minap említeni, hogy hosszú instructiómat (ami tisztségen köteleessége lett volna) már régen, még Kartali alatt rövidbe fogtam, azaz: kivonások mellett kurta som-mázatokra szorítám; úgy hogy adandó alkalmatosságokban mindjárt tudni lehessen: hol és mit kell keresni a nagy instructóban? és magát, a szerint, mihez tartani; így tehát az instructio hosszúsága vádja is eldül, és nem nyom. Be szép dolog az: szolgálni, fizetést venni, és mégis azt akarni csinálni mindég a máséban, amit ő, fontos okoknál fogva, nem akar tétetni; azután pedig minden hibáinkat és minden károkat, melyeket annak teszünk kitől fizettetünk, az instructio hosszúságára tolni! Ha pedig nem lenne környülállás az instructio, és minden esetre, annyi tapasztalások után, előrelátósággal készítve: akkor azt mondanák minden elkövetett hiba és következő kár után: mit tehetünk róla, miért nem volt erről semmi az instructióban!

Lyányod egészséges. A barátságos egyezés dolgában írni fog neked Szerencsyné. Ő arról épen úgy gondolkodik, mint én: ha Te sógorod méltatlanságait el nem felejtet, ő pedig fájdalmaid kitöréseiről meg fog emlékezni, úgy soha semmi sem lesz a barátságos egyezésből.

Ímé egy kis versezet Horác után. Ekkép mulatom magam mikor rá érek, így aczélozom a sok méltatlan bajoktól ostromlott, de le nem vert, lelkemet!

Vale, corculum!

Gróf Telekinek könnyű szökésű verseire, melyekben a *vízet* dicséri, hasonló versezetben igyekezém felelni; én a *bort* dicsérem. — Most Cicerót olvasom de Republica. Majus Angelo fürkészte ki a vaticáni bibliothekában. Hány egészen ép munka nem ér fel ezen csonkával!

Elolvasta nekem fiam Aurelius hozzád írt levelét; látván abban szerénységét, semmi jegyzést nem tevék. Engedj meg neki; minden olykor-olykor szerencsés felfogásai és tekintetei mellett, nem lehet még most tőle azt az elmeérettséget kívánni, melyet remélhetünk.

Jövő hétfőn kezdi Werfer szedni Sallustod Előbeszédjét.

Vale, iterumque Vale

hív Pipszed.

ÚJESZTENDEI ÓHAJTÁSOM,

HORÁCZ UTÁN.

EPISTOLÁI I-ső KÖNYVÉNEK XVIII-ik LEVELÉBŐL

A V É G E F E L É.

INTER CUNCTA LEGES, ET PERCUNCTABERE DOCTOS etc.

A. Olysón, január 1-ső napján 1824.

Azt kell olvasnod, bölesektől azt tudakoznod,
 Könnyededen koridat mint kell áltsíklani tűnve
 Hogy ne szünet nélkül bizgasson s tépjen a vágys,
 A nyomorult! s félés vagy a kisdéd tárgyi reménység.
 A tudomány közöl-e virtust vagy az indulat inkább?
 Vaj mi lohaszt gondot? hogy léssz tenn szívi barátod?
 Nyugtat-e oly tisztán a dísz s a drága javaeszkák,
 Mint a kerengő ösvény, mely, rejtve csalóka homályba
 Éltedet, árnyékban, gond nélkül szökteti bátran?
 Én valahányszor ugrom frissítő Ondva vízembe,
 Mely dértől remegő Olysómat gyakran előnti,
 Erzed-e mit kérek csendes szívemmel az égtől?
 Légyen a mim most van, kevesebb is, kényre magamnak
 Élhessek csak hogy míg tart és tetszik az égnék.
 Kölcsönzőim jók legyenek, hiszen értik a kornak
 Ők bajait, tudják hogy nem fényüzte pazérlás
 És nem vétkeim oly terhessen tettek adóssá.

Légyen egészséges párom, jó gyermekim épek,
 Honnom hálásabb dolgos Széphalmim iránta.
 Egy-két jó könyvet s eleséget egy évre valót is
 Kérnék még Zeüsztól, ki a kellót adja, ragadja,
 És tilthatja, nehogy másoktól függjön ebédem,
 S óráim kétes habzással folyjanak. I s t e n !
 Adj napot, adj kenyeret, lelek én majd lelki nyugalmat.

HORÁCZ LEVELEI.

KIS JÁNOS SUP. pag. 261. 262.

Tanuld szüntelenül a régi s mostani
 Bölcsektől éltedet boldogul nyújtani,
 Nehogy telhetetlen reménység s félelem
 Zaklasson, vagy egyéb hiú gerjedelem.
 Tanuld mi a virtus? hol van oskolája?
 Velünk születik-e? vagy az ész munkája?
 Mi kevesebbíti szíved aggodalmát?
 Mi teszi híveddé? mi adja nyugalmát?
 A bájoló kincs-e s a dicsőség fénye,
 Vagy a bölc s csendesség elrejtett ösvénye?

Én ahányszor látom vizét Digenczjának,
 Mely földét itatja fagyos Mandelának,
 Mit gondolsz, barátom, mely érzékenységbe'
 Szendergek? mely kérést küldök fel az égbe?
 Azt hogy csenddel bírjam csekély értékemet,
 S magamnak élhessem, amíg tart, éltemet;
 Legyen könyvem, legyen egy-egy esztendőre
 Gondtól mentő kenyér eltéve előre.
 Elég Jupitertől oly dolgokat kérnünk —
 Melyekhez nem lehet nála nélkül férnünk :
 Vigyázzon éltemre s eltáplálására;
 Gondom lesz magamnak szívem nyugalma.

ÉDES GERGELY. pag. 223.

Mindenben törvényt tarts, és tudakozd okosabbtól,
 Mint lehet életidőd' csendessen tölteni mindég.
 A mindenkor üres kívánság, a remegő gond
 S a nem igen hasznos dolgok várása ne nyomja
 S hányja setétes eszed : virtust természet ajánl-e
 Vagy tudomány készít, s a gondot mik kevesítik,
 És mi szerez kedves csendességet : nyereség-e
 Vagy tisztség, vagy is oly ösvény, mely rejtve visz élni?
 Amikor engemet a Dígencz, Mandéla folyója,
 Tiszta hideg vízzel borzaszt s újít, miket érzek?
 Mit gondolsz s mit vélsz, hogy kérek, Lollim, az égtől?
 Hogy legyen anim van, s kevesebb is, esakhogy azon kort
 Melyet adand, ha adand, töltsen kedvemre magamnak;
 Könyvem elég legyen és esztendőként jövedelem,
 Hogy ne habozzak, időt kétségeskedve reménylén;
 Adjon egészséget s eledelt Jupiter mikor adhat
 És vehet. Ezt kérem; szerzek magam én helyes elmét.

(A melléklet.*)

Dubitabam initio, num propositae Quaestiones ad me directae forent? quum honore Suae Mattis SSmae Camerarii insignitus non sim, et verebar, ne arrogantiae arguar. officiosum scriptum ad me directum existimando, in quo titulus, qui mihi non competit, mihi tribuitur; sed postquam meam erga Suam Matrem Srnam et leges Patriae inseparabilem fidem consuluissem; credebam, innocentem, et pro me honorifico errore Dni Commissarii Regii a demandata per Suam Matrem fassione quo ocyus praestandam impediri non debere.

Ad 1-um punctum. Non solet, nec solebat unquam apud primarium Dnum V. comitem conferentia celebrari, nemo eo invitatur, qui vult, venit, qui vult, abest. Ex humanitate, salutandi V. Comitis gratia, jam iste, jam alius ingreditur, et ad lubitum vel diutius moratur vel discedit. Nullae ibi deliberationes aut consultationes. Venientes, praesentes

*) Gr. Dessewffy József felelete a kir. commissárius Lónyay Gábor kérdéseire 1825. (Kazinczy F. jegyzete.)

abeuntes se invicem salutant, inter herbae Nicotianae fumigationes colloquia seruntur. Statuta nec fiunt, nec fieri possunt. Cum solita Hungarorum libertate, velut in qualicunque confluxu, jam unus, jam alter loquitur, nunc de privatis, nunc de publicis negotiis, jam ad unum, jam ad plures aut pauciores, iste narrat, ille ratiocinatur, et quivis vel loquitur, vel tacet, vel auscultat, atque prout libet, jam sedet, jam stat. Loci capacitas tam exigua, ut non putem, quod 12-am partem universorum Statuum Cottus Zempleriensis caperet. Portae cubicularum nunquam oclusae sunt. Nemo arcetur, nemo vocatur. — Ad salutandum V. Comitem comparens, refferum hominibus cubiculum reperi, quod jam tunc variis mixte loquentium vocibus resonabat. Non memini, a quocunque demum illegalem aut indecentem sermonem habitum fuisse.

Ad 2-dum. Cum fatentem de positiva scientia loqui oporteat, et eorum, quo videmus, praesertim post effluxos 7. menses, longe tutior recordatio sit, quam eorum, quae loquebamur, aut quae audivimus, fateri debeo : quod postquam (licet brevis et exili corpore sim) nonnisi cum diuturna et maxima difficultate in magno sessionali cubili, quod jam tum hominibus refertissimum fuerat, ad mensam, ubi sedes locatae esse solent, pro obtinendo aliquo loco tandem penetrassem, solitam sedem praesidialem, ligneorum brachiorum substaculis fulcitam, non viderim. In ejus loco ordinarium parvum sedile conspici poterat, quod an aliquis occupaverit, nec ne ? profecto non recordor, sed vidi, non adveniente in sessionale cubile Dno Commissario Regio, Status Universos ab Ord. Dno V. Comite, tamquam in absentia Supr. Comitibus aut ejus Administratoris, legali eorum praeside, per acclamationem praesidium geri voluisse ad exaudiendum altissimum Paritionale Mandatum, de cujus specifico contento ante factam publicam ejus in Congregatione perlectionem Status notitiam necdum habebant, nec habere poterant, id tamen eos non latebat : quod Ord. Dnus V. Comes ad mandatum Dni Commissarii Regii, relate ad eadem duo objecta super quibus deliberatio vi legum pure ad Diaetam, aut, quoad militaria quoque subsidia in casibus certis, ad Concursum etiam Palatinalem pertinere potest, ante publicam adhuc in

Congregatione altissimarum Parititionalium perlectionem, sub ipso Commissarii Regii praesidio celebrandam deliberativam conferentiam et congregationem, indixerit.

Ad 3-tium. Protocollum omnia resultata continet, quia tamen per positas Quaestiones, quomodo haec resultata evenerint, sciri desideratur, ego autem, nonnisi ea, quorum recorder, et quae scio, dicere possim, fateri debeo : quod ad id: An Ord. Dnus V. Comes ante vel post Decreti Parititionalis perlectionem insinuaverit Statibus commissum sibi fuisse per Dnum Commissarium Regium, ut quam primum Benignum Paritionale Mandatum publicatum fuerit, id eidem e vestigio notum reddat? non me sciam reflectere, sed cum id, uti ex posita quaestione patet, non Statibus, verum Ord. V. Comiti per Dnum Commissarium Reg. demandatum fuerit, Dnus Ord. V. Comes autem ob plenitudinem cubilis sessionalis, (quod, licet jam et prius mirum in modum hominibus stipatum fuerit, semper adhuc magis magisque replebatur) se tum quoque, dum aegre assurrexit, vix movere, eo minus egredi potuerit; Status vero contextu Parititionalium cum currentalibus et invitatoriis Congregationem indicentibus praefigentibusque combinato manifestius adhuc cognoverint, de tyronibus et de mutanda, quae actu vigeat contributione in congregatione Cottus agi, intendi, haec autem objecta, vi apertissimarum vigentium cardinalium legum eo pertinere non possint; de his objectis deliberare proin in praesentia etiam Dni Commissarii Regii deliberare se posse eo minus censebant, quod senserint, nullum alium resultatum evenire valere, quum ut prioribus inhaeretur, et sensa legalia priorem determinationem confirmantia, coram Dno quoque Commissario Regio depromantur. Clarum itaque est: quod ex summa potius erga Principem observantia et veneratione objecta haec in praesentia Dni Commissarii Regii tractare noluerint; debuissent enim ei et coram eo, jam unus jam alter, jam plures, jam omnes, a parte declarare, quod quaecunque pro fide sua erga Principem Mattis Suae Smae desideriis satisfacere cuperent, legibus tamen prohibeantur qualemcunque passum facere, ex quo quaecunque demum ratione, activus et voluntarius eorum consensus lapsu temporis

vel a procul deduci posset. Talem autem declarationem scripto et per traditionem protocolli Dno Commissario Regio facere, venerationi suae erga Principem ejusque dignitati convenientius existimabant, quam quaestionata objecta, candidis quidem et legalibus, sed in praesentia jam secundi Dni Commissarii Regii quoque, publicis liberisque oratorum sermonibus doloribusque committere. Indubie et manifeste delicata haec Statuum intentio se prodidit, praesertim postquam paulo post initium sessionis, propositio per Ord. Dnum V. Comitem facta, Dnum Commissarium Regium ad sessionem per deputationem invitandi, una cum alia propositione a me profecta, ut adminus Dnus Commissarius Regius, ne dici possit, quod Status et OO. regia Rescripta audire noluerint, pro rescriptis his, medio ordinarii Dni V. Com. communicandis, exoretur, utraque, eo ex eodem fundamento semotae et dilatae fuissent, quod protocollum nedum redactum sit.

Ad 4-tum. Ad puncti hujus fere omnes quaestiones jam in superiori respondi. Apparuit ex meis responsionibus, in qualinam perplexitate Status fuerint, ne ex una parte renitentiae vel non debitae erga Principem venerationis et fidei, aut defectus obsequii argui possint, ex alia vero, per aliquem activum et voluntarium ex sua parte actum, in clarissimas ac cardinales Regni leges vel a procul impingere videantur. Advertet omnis aequus rerum et adjunctorum aestimator, quod Status Cottus Zempliniensis, quibus hoc amaritudinis poculum quasi pro coronide in Regno propinatum fuit, non ignorantes ea, quae alibi in aliis Comitatibus gesta sunt, eundem illum gremialem suum, qui inter nos natus, et educatus, quasi ex sinu nostro emersit, tironum statutionis et mutandae vigentis Contributionis introductorem et executorem sciendo; in longe tristiore et miseriore situationem conjecti fuerint, quam aliorum Comitatum Status et Ordines, et quod nihil superfuerit, quam cum summa erga Principem reverentia ac fide, strictissime legum anchoram corripere et amplecti, atque hinc factum est: quod in miserrimo hoc rerum situ, inter amantissimi Principis et legum amorem projecti, tam amicorum quam inimicorum interpretationes timentes, legibus haudquaquam vetitam, usu seculorum firma-

tam, per SS. et OO. diaetaliter congregatos desideratam, per ipsum Augustissimum Regem Leopoldum II-dum non pro illegali, sed nonnisi pro supervacanea declaratam correspondentiam, eo solum fine, uti et protocollum docet, in hoc casu extraordinario ex sua parte cum aliis Comitatus exercere cupierint, ne acta ipsorum obliquis interpretationibus in malam partem detorqueri, et per non raro mendacem famam pro illegalibus publicari valeant.

Ad 5-tum et 6-tum. Dno Commissario Regio ingressu suo redactionem protocolli turbante, accidit ut propter stipatam in magno sessionali cubili hominum multitudinem, ob quam nemo nec antrorsum, nec retrorsum, aut sive ad unum, sive ad aliud latus se movere, si autem sedebat, vix assurgere poterat, idem Dnus Commissarius Regius fere medium quadrantem horae insummere debuerit, donec ad V. Comitis sedem penetrare potuisset. Spatiosiore prout est corpore, tardius ingressus naturaliter majores adhuc difficultates expertus est, quam dum, longe prius initio statim sessionis, ego exilis intrassem. Non igitur voluntaria et moralia impedimenta, sed inviolabilis impenetrabilitatis corporum lex obstabat, quo minus in tam densa hominum caterva, viam facilem sibi parare, et primum locum occupare potuerit, etsi imprimis Ord. Dnus V. Comes omnimode conatus sit, locum ei praeberet. Sensi, sedens, quemadmodum a latere et a tergo meo se omnes attenuare conarsi sint, et per hunc nisum nos sedentes paene oppresserint. Quamvis tertius a dextra V. Comitis sederem, non queundo me mobilem reddere, non poteram respicere, atque videre, quid post me a latere factum fuerit. Non video cur opus sit supponere, quod aliquis Dno Commissario Regio viam praecluserit; ipsa hominum multitudo invita quoque praeclusit. Inde ab ingressus tempore Dni Commissarii Regii, ut primum ab adversa parte a densissime in altioribus subselliis stantibus conspiciebatur, a portis, fenestris, et fornace, ab iis, quos vulgo *kemenctze vármegye* compellare solemus, uno quasi ictu prorumpentes, tam inconditae, continuatae, et inintelligibiles vociferationes sessionale cubile acriter perstrepuerunt, et manuum motitationes auram agitaverunt, ut nos quoque, qui compressi quidem

sed quieti et taciti sedebamus, repentino et indesinenter ruente vociferationum fragore, perculsi fuerimus. Non credo, ut sive Dnus Commissarius Regius, sive quisquam alter, vel verbum in hoc ingenti clamore intelligere potuisset; ego quidem fateor me non audivisse: quod Dnus Commissarius Regius sessionem solverit, totus adtonitus, viridem mensam, cui incumbere debui, ante me ita fixus, intuebar, ut diutissime nihil viderim, prout per totum decursum hujus fatalis scenae ob ingentem et confusum clamorem, nullius vocem distinguere, et nullum verbum intelligere poteram. Quantus triumphus, reputabam mecum, pro iis, qui nos livido oculo aut odio prosequuntur, libertati loquendi calumniam ingerent: verum iste, qui nos nunc hicce perturbat inintelligibilis clamor, non oratio, non loquela, sed strepitosissima vociferatio est! Postea, totus tristis, ad vicinum meum a sinistris Comitem Franc. Schmidegg conversus submissa voce in haec verba prorupi: dolendum, quod Lónyay ad Rescripta Regia communicanda protocolli redactionem non expectaverit. Non possum mihi hac occasione temperare, ne severum quorundam iudicium, quod saepe jam audiui, reprobantium Dnum Commissarium Regium, quod redierit, et non sibi potius sedem et locum nomine Regio imperaverit, mirer. Certum quidem est, quod Ssmum Suae Mattis nomen, fluctus hos ad instar tridentis Neptuni repressisset, et confusissimas quoque has vociferationes subito in silentium vertisset, sed amabo, quis verba Commissarii Regii audire? quis intelligere? quis locum ei cedere, potuisset? Denique in naturali hac in his adjunctis animi perturbatione, quis vel hoc consilii caepisset, quod Dnus Commissarius Regius? Omnia iudicia in initius vergerent, si animo et cogitatione ad eorum statum nos collocaremus, de quorum animi sensu iudicamus.

Ad 7-mum. Recedente Dno Commissario Regio, postquam confectionis et redactionis protocolli turbatione prius agitati deferbuerunt, et plures Oratores, inter quos et ego, extraordinariam hanc scenam vehementer improbassemus, multitudine, quae clamaverat, prompta et sincera poenitentia ducta, ad propositionem imprimis primarii D. V. Comitum unanimiter parati erant universi Status, orare Dnum Com-

missarium Regium, ut pro Rescriptorum Reg. publicatione redire gratiose dignaretur. Legatus cum his mandatis Statuum ad Dnum Commissarium Regium, Dnus Ord. Notarius. Cum magna et longa difficultate, postquam prius per valvarum portae reclusionem, aliquantulus pro momento effluxus multitudini per eos, qui versus portam ad Commissarium Regium ducentem stabant, praeberetur, tandem discedere poterat et Statuum preces perferre, sed deinde, et semper adhuc, inter multa obstacula, cum magna difficultate reversus, responsum negativum retulit, Dnum Commissarium Regium declarasse: se neque hodie, neque cras in medium Statuum compariturum. Hoc responso contristatis Statibus, vis argumenti, cui correspondentia innitebatur, naturaliter firmari adhuc debuit, ipsa quoque novorum et impraevisorum adjunctorum necessitate.

Ad 8-vum. Nisi id vocetur violentatio, quod apud Ord. V. Comitem, ii, qui plane eotum praesentes erant, et postea alii etiam, qui forte pro valedictione supervenerunt, cupiverimus, ut inhibitionem Dni Commissarii Regii protocollum ad Comitatus expediendi, una cum ipso protocollo, cujus jam plura exemplaria, ante inhibitionem adhuc, sed sine officioso sigillo et subscriptione, descripta erant, pro privata notitia, quiscunque voluerit, nostris sumptibus nobis describi curare valeamus? de alia violentatione non memini.

Et haec sunt, quantum recordor, quae fassione completi scivi. Ex omnibus, quae me locutum fuisse, vidisse et audivisse memini, scio: nemini unquam in Comitatu Zemléniensi in mentem venisse, ut sive rescripta Suae Majestatis non audiantur, sive altissimis jussis Regiis, prout et subsequa testabantur, resistatur.

CCLXXXVII.

Tisztelt barátom,

Tegnap estve adák kezembe utolsó leveledet, s az olta mindég írom ami az általad is illetett czikkelyre tartozik. Úgy ki vagyok fáradva, hogy a tollat alig bírom többé. Pedig a kassai mesteremberek majd itt mennek el, és ha a csomó le nem lesz küldve addig a zsidó árendáshoz, azt bizonyosan itt hagyják.

Én a sógorommal való dolgot elejétől fogva minden tanúk nélkül óhajtottam vihetni. Ha Pepi igazán akarja hogy meglegyen barátságosan, amit a bíró kedvetlenségekkel hajt végre, nem elég-e hogy nekem napot rendeljen Kázmérba, s én fiskális Zilay úrral, kinek modestiája ismeretes, és akitől nem tehetni fel hogy lármázni, veszekedni akarjon, megjelenjek? Várjon ő is maga engem a maga fiskálisával. Ott az archivum, ott a mappa, ott az emberek, akiket talán ki kell hallgatnunk, s oculatákat tehetünk valamikor szükség lesz. Hány osztály ment már így véghez? s nem így illik-e, mint bajainkat mással tudatni, mint más becsületes embert annak eligazításával terhelni, amit magunk igazíthatunk el, mihelyt akarunk?

Az a tisztelt asszonyság, akinek nevét leveledben emlited, engem arra szólít fel, hogy az ő házánál, a Te, és az Aszalay úr jelenlétében tegyem meg a Pepivel való összejövetelt. Tudod hogy én mind hármatokat tisztellek, és minden mértéken felül. De kell-e ez? Pepi meg lenne pirítva, én pedig *elkészülve* szólanék, nem úgy ahogy óhajtok. — Hiheti-e azt felőlem valaki, hogy aki 14 eszt. olta nem fáradtam ki kérni az amicát, most, midőn az végre tőlem elfogadtatik, magam én ne akarjam? hihetni-e engem annak hogy ne értsem, hogy a heveskedés, veszekedések, pirogatások, nem *czélhoz*, hanem *czéltól* visznek? hihetni-e hogy én ne felejtsem a bántásokat, holott annak Miczihez írt két utolsó le-

velemben is oly szép jelét adám, hogy azt Pepi meg is köszönte. Barátom, amit szenvedtem, azt rólam az isten mindenhatósága sem veszi le, mert factum nem lehet infectum. De nem hátra kell tekinteni, hanem előre; ha Pepi akarja amit illik akarni, nem lesz panasza ellenem soha.

Amit az a barátnénk akar, én megtettem. Írva kértem meg Pepit az amicára, közölvén ideáimat is. A levél le nem pecsételve ment ezen barátnénkhöz, hogy lássa jól szólok-e, jót mondok-e, igazat kívánok-e. Pepinek feleletét várom; s ha meghív Kázmérba apr. 21-dikére, nála leszek, és látni fogjátok hogy nem ígértem többet mint amit tudok is teljesíteni, s hogy lelkem méltó a *Ti* szeretetetekre.

Minekutána tehát Te mindenkori kegyességed szerint az én javamat szívesen akarod; minekutána Miczi neked vér szerint való rokonod; arra kérlek alázatosan, szólj vele, s beszélld reá, hogy bajunkat végezzük el lárma nélkül. Ne gondold hogy ez a rettenetes baj, amelybe Pepi engem elmeríte, annyira elmérgesítette lelkemet, hogy én vele nyugalomban nem szólhatok. Két alkalommal láta engem úgy Miczi, hogy még az impertinentiát is nagylelkűséggel győztet meg, s bizonyossá teszem, hogy ellenem panaszok most sem lesz. Ha szavamat nem állom, veszítsem el teljesen barátságodat, mely életemnek nem csak igen szép szerencséje, de kevélysége is.

Gróf Aurélhoz írt, s régen készen álló leveletem sohol sem találom; de megvan valahol. Add által azalatt szíves tiszteletemet.

April. 30-d. engem Majoros convineáltata Eperjesen. Elborzadtam a hírre. Ebből ki kell vágnom magamat, de most nincs módom s időm róla szólani. Szegény gyermekeim! Ők szenvednek s pirúlnak miattam. Ezt Pepinek szíven kellene viselni. Ha panaszt engednék magamnak, szólának, de íme jelét adom, hogy indulatomnak ura vagyok.

Újhelyben mások is azt tevék amit én.

Alázatos tiszteletemet s a leghálásabb kézsókomat ő Nagyságának a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginienek. Ajánlom grátiájokba mind magamat mind lyányomat. Örökös tisztelőd. April 9. 1824.

Bécsből érkezett levelem szerint Ragályi József secundo loco van candidálva a kir. táblai assessorságra, Szirmay Ádám bé sem méne a candidátióba.

CCLXXXVIII.

Széphalom, ápril, 28-d. 1824.

Tisztelt kedves barátom,

Ápril. 15-d. írott leveledet, a Sallust Előbeszédével, tíz nap múlva hozá el Kassáról hozzám a posta, holott Bécsből hét napra veszem mindég leveleimet. Nem a Sallust Előbeszéde miatt, hanem leveled miatt szenvedem nehezen e késedelmet. Oh mely szép levélke az, és mint rázta meg minden fibráimat a Cremutius Cordus szava, mintha azt leveledben olvastam volna legelébb.

Verba mea arguuntur : adeo factorum innocens sum.

Mely mai ember, s mely mai nyelvben, mondaná ezt ily szépen és ily erővel!

Szavaim vádoltatnak : oly igen tisztának mutatnak tetteim

— vagy mutat életem.

és mégis szebb magyarul mint németül:

Man beschuldigt mich wegen meinen Reden : so sehr schuldlos weisen mich meine Thaten. —

Tudod-e hogy urunk Prágáig méne elébe Sándor császárnak? Ezt bécsi levelekből tudom.

Édes barátom, még néked sem mondtam eddig, de most kénytelen vagyok elmondani. Sógorom — hiheted-e ezt be-

csületes ember felől? — hamisan esküdött a törvény előtt. Két holnapja hogy ezt a perben megmutattam, és mégis borzadok az iszonyú tett előtt. Lásd mit cselekedtem: Amint revelátióját és liquidátióját Aszalay úr nekem megküldé, én csináltam egy két ívnyi hosszasága allegátiót, azt Aszalay úrnak megküldöttem, de kérvén hogy tartsa titokban. Még többet tevék, s allegátiómban ez is van: *Leget haec frater, antequam obtutui venerandorum Judicum substrata fuerint, atque per eum stabit* (Terentius phrásisa ezen rossz szólás helyett: *ab eo dependebit*) *an in processu maneat, vel obliterentur*. Még többet tevék: Aszalay úrnak küldött pakétembe zártam egy levelet a sógorom eperjesi prókátorához, s abban ezt kértem, hogy a gaz tettet tartsa ő is titokban, de allegátiómat azonnal küldje a sógorasszonyomhoz hogy megelőzhessék. — Még ennél is többet tevék: Terézt kérem meg levelemben, hogy beszéllje amicára sógorasszonyomat, és ez által a sógoromat, hogy ez az undok tett hírbe ne menjen, s Teréz véled szóra amint ő is írja, Te is írod, — s a sógorom még sem lép az amicára. Nem képzelhetem mint ront el engemet, és énvelem magát is. Istentelenség amit velem csinál.

Én régen bementem volna Kassára, hogy Majorossal végezzek, s az executiót megelőzzem, mely, amint írtam, május 14-dikére van rendelve. De pénzem nincs; a legiszonyúbb elakadásban vagyok. A sógorom csak húzni vonni akarja a pert, nem gondol azzal, hogy én és ez a sok gyermek, hogy az ő *jó testvére* a legnagyobb szegénységet, a legnagyobb elakadást szenvedjük, s a legnagyobb megaláztatást. A perjurium, amit elkövet, *hármás*, és még kettőt elhallgattam; mindössze tehát *ötös*. Mondd el hogy tekintheti magát az ily ember. *Quis furor o Cives lucrum praeferre pudori?* Én tragicus véget várok. Bár csak te valamit a sógorasszonyommal tehetnél.

Kérlek, ezen levelemet égesd el mindjárt, hogy a sógorom gyalázatjának tanúja ne lehessen.

Bár csak Téged Kassán találhatnálak.

Ma az özvegy Gosztonyiné vala nálam. Én Mikóházára mentem ki, s épen akkor jövék haza, mikor fel akara ülni

szekerébe. Visszatért szobámba, s még fél óráig itt múlata. Nem valla semmit; de látom én hogy a Splényi ház az, ahol felőlem a legneveltségesebb hírek folynak, s felérem, hogy azok ott miért és ki által terjesztettek. Hadd örvendjen a sógorom ezeknek a nyavalyás örömeknek.

Gróf Aurélnak postán írtam gyönyörű levelére. Ah barátom, mely fiad van! *még tőled is* irigylem azt. Annyi szenvedés után Néked asors legalább azt az örömetadá: nékem az az örömem sincs, hogy gyermekeim óhajvásom szerint nevelteszenek. Zsenit Te mentéd meg; az nem maradhat egészen hátra az ő Nagysága szemei előtt s Comtesse Virginiének *nagy példáját* látván. Nehezen tanul, de szíve (úgy hiszem) igen jó; én legalább mindig annak tapasztaltam. Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának; Comtesse Virginiét kérd, hogy patvaristáját szeresse, s hidd, hogy valamikor Aurél jut eszembe, úgy döbben meg szívem, mint a szerelmes ifjúnak, ha lánykája nevét hallja. — Hic vir, hic erit, tibi quem promitti saepius audis.

CCLXXXIX.

Széphalom, júl. elsőjén 1824.

Tisztelt barátom,

Tegnapelőtt estvé értem haza, s így csak 24 órája hogy itthon vagyok. Ma Újhelyben vásár van, s a kassai mestereberek vizzik leveletem. Sietnem kell, és mely sokat kellene mondanom!

Debreczenben május 20-d. első dolgom az volt, hogy prof. Sárváry úr által magamat a Csokonai melyképéhez vezettessem. A fej feljebb van minden magasztalásnál; nem a Csokonai feje, de gyönyörű fej, s gyönyörűen dolgozva. De mely visszásság; mente, dolmány felöltve, a büszkön, s minden nyakravaló nélkül, úgy hogy a nyak egészen meztelen.

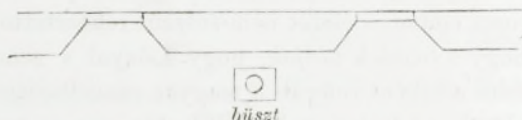

Vedd már ezt a modern costumöt a testen, és azt az ideálist az arczon, s azt a poetait a borostyánkoszorúval, mely nem a homlokot veszi körül horizontális vonásban, hanem a fül mellett megyen fel, mint az imperátorok fejeiken. Azért hogy némelyek modern costumban faragtatják magokat, Ferenczynek a poeta Csokonait poetai costumban kellett volna adni — meztelen karral és melylyel s horizontális koszorúval inkább, mint ahogy itt adá — noha ez nem oly vétek mint az elsőbb.

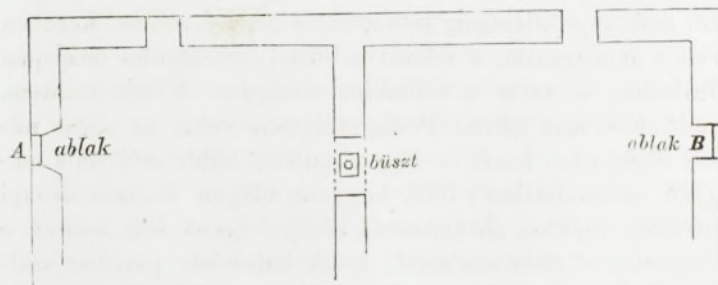
Valamely kulimázforma feketeséget kapott a kép az orr jobb czimpája mellett le a bajusz végéig; de az a folt nem nagy folt, és Ferenczy kiveheti ha haza jó Rómából.

Két ablak közzé állították, úgy hogy ezeknek egyike jobb, a másika bal oldalról veti reá az árnyékot és világosságot. Ennél fatálisabb gondolat senkit nem érhetett volna. De azt is ide kell tennem, hogy az alabastrom büsztre oly üveg tokot borítának, mint némely helytt az órák felibe látunk téve. Coup des Abderites. (Gyengén és kémélve mondám prof. Sárvárynak, hogy más hely kell a büsztnek, és vessék el azt a tokot, mert büszt sehol sem áll úgy, s a munka szépsége és nagysága az olyat tiltja. De úgy vettem észre hogy tanácsom nem lele javalást.)

A büszt nem így áll két ablak közt :

hanem így :

tehát az A. ablak is, a B. ablak is egyiránt ereszti rá a fényt és árnyékot.

Sok efféle abderitaságok történnek Debreczenben és Debreczen körül. Csak képzeld templomokat, collegiumokat, s annyi pénzzel. Képzeld hogy Powolni Ábrányban a Szabolcs vármegyei főnotáriusnak Ördögnek egy 27 ölnyi hosszúságú kastélyt épít; láttam a rajzolást is, a munkát is, mert már fedél alatt áll. Az épület 4 oldala négy különböző ízlés munkája, az egyik görög, a másik gothicus, a 3-ik és 4-ik nem tudom mi. S a szélesség fala Giebeldach, azaz felmegyen a zsindelyezet közepéig.

Septemvir Péchy Imrével voltam. Fris, eleven, egészséges. Superintendentionális gyűlésben is valék vele, hol neki a superintendens az ülés elején gratulála új méltóságához; az amicus reconciliatus. Nevettem magamban a komédiát.

Gróf Csáky Sándor és Károly egy háznál lelének Váradon. —

Szánja-e Zemplén Lónyait? ezt kérdék.

Most igen! felelék, az *exitu bonus civis* értelmében. Megborzadtak a szótól, s nem akarván lenni sub iisdem trabibus azzal, aki így szólani nem bír, ott hagyának. — Magam is nevettem a bohó történetet, s azt vitatám Tiszánál, a Rhédey nagy kalapácsánál, hogy Lónyai nem egészen volt rossz ember, s életét nem rosszul rekesztette be. De tudod-e hogy a bécsiek *tudják*, hogy Lónyai a zempléni commissio felől másként referált a magyar cancellarián, másként a cabinetben? Ezt, úgy beszélnek, bizonyosan tudják a beszélők. Dellinger kánonokat köszöntém nevedben, de Vurum püspököt csak egy pillantatig láthatám, s akkor midőn kezében vala a monstrantia, s felette a bihari substitutus viceispán Juricskay is tartá a baldakínt úrnappján. Későn mentem, mert elébb nem lehet. Pedig szerettem volna az egész misén végig jelen lenni. — Egy circulárét küldé széllyel a megyéje plébánusaihoz; inté, hogy az idegen dogmát úrnapi predikációjokban elő ne hozzák: *elég dolgunk van nekünk a magunkénak védelmezésével.* — A kálvinista papokat szálásra is hívja magához, s sok jót hallottam felőle. De fő gondja

a juhnyájak szaporítása, in sensu proprio, non allegorico, — s igen igen jó asztalt tart, s maga rettenetesen sokat eszik amint mondják. — Rhédeynek nagy barátja, s mindég egy hűron beszéllnek a vármegye gyűlésein.

Mostani bihari útamat a Tud. Gyűjteményben fogod olvasni. De még egy betűt sem írtam.

Lyányom nem tette-e magát érdemetlenné kegyességekre? ezt szeretném hallani, tudni. Nem sokára nálad lesznek, és Zsenit kedves principálisnéjától elhozom. A ti kegyeteknek is határ kell, az én alkalmatlanságaimnak is.

Ah barátom, mikor vergődhetem ki bajaimból? Ezt óhajtom mindenek felett. Sógorasszonyom egy rendes levelet ír a feleségemnek. Azt mondja hogy az oly irreligiosus embernek, mint én, semmi sem szent. — Felelek rá, s nem ingerelve. Bár magokba térhetnének.

Egy Bihar vármegyei kovács mesterembertől ezt tanultam: *köszönöm alázatos szeretettel*. Barátom, mely szép szó. Ezzel rekesztem én is be leveletem. Éljen szerencsésen.

CCXC.

Kassa, júl. 7-d. 1824.

Édes kedvesem!

Tegnapelőtt jövék Ránkról, tegnapelőtt jött kezemhez leveled. Ránkon találám az inagyengült Menyhértet. Kiadott Paracelsuson. Egy ifjú eperjesi orvossal gyógyíttatja magát. ki Soos Pált a halál markából, Sándor asszonyságot pedig a kólikából kiragadta, levegővel kristélyozván egybonyolódott béleit, mintha nagyravágyó lett volna a szíves asszonyság. Több zemplényiekkal találkoztam Ránkon; vagy betegeskedők, vagy mulatják magokat. A vidék gyönyörű, a társaság mulattató, és megelégedésemre folya egy-két napom.

Nem írsz semmit nagyváradi házadról. — Krajnyikné

betegeskedvén, lyányodat, szeretett hűgát, egynehány napra elkéré feleségemtől, Ruszkán keresztüljöttében Szent-Mihályról; de megigéré Zseni legfeljebb egy hét múlva visszajövetelét; azonban még sincs itt. Írt neki már Virginia, s panaszlá árvaságát, s még se jön; leányom búsul, Zseninek pedig nincs hasznára a francia leczkék és gyakorlások félbenszakasztása, mert az effélékben csak egy napot is elmulasztani veszteség.

Nem igen hihető Lónyairól a kétféle s egymással ellenkező felírás módja; azonban az igaznak csak többnyire, nem pedig mindég, próbaköve a hihetőség. Írt vagy neked vagy feleségednek (mert nem tudom bizonyosan) Zseni eránt feleségem. Én Bártfára megyek holnap vagy holnapután, onnan Olysóra, ahonnan Szent-Mihályra. — Írd le nekem solennia inferiarum, melyeket Lónyai emlékezetére akartok ülni Patakon. Csak szépen hazudjatok, ha fogtok hazudni, vagy emlékezzetek meg az egyiptomi királyok sorsáról, kiknek sírjok felett a megkérdelhetetlen Jövendő a díszeket és átkokat külömbség nélkül egyaránt szórta.

Isten hozzád! senki se szerethet Tégedet többet és jobban nálamnál,

Pipszednél.

U. I. Goethe Divánját olvasgattam Ránkon. Valóban ritka hajlékonyságú elme; de nem tud rám ragadni ez a hajlékonyság — hidegen hágy, és úgy tetszik mindég, mintha hibázna valami, azonban nem tudom mi az, és jobb szeretem magamat mint őt vádolni. Már több ízben kérdém magamtól, mikép történik: hogy reám Goethe úgy nevezett objectumi rajzolásai oly gyengén hatnak, holott a régi görögök tárgyfestő rajzolatjai még a német fordításokban is annyira elragadnak? Furesa dolog az ízlés! Én Goethét nem kisimított, hanem kisikárlott írónak tartom; végig csúszik lelkemen, és rajta sehol sem akad meg ez a síkon csúszó. Úgy vagyok a nagyon szép arczákkal is, és százszor jut eszembe amit Winckelmannban olvastam, hogy t. i. a tökéletesen szép ábrázat (mert minden mozgás háborítaná rajta a csend harmoniás vonásait) nem lehet életindító, nem érzetingerlő, nem lélek-

ragadó; de azért borzaszt az arczvonaglás. Valahányszor szívemet és lelkemet egyformán akarom édes mozgásba hozni, vagy Homért, vagy az evangéliomot kell forgatnom.

CCXCI.

Széphalom, július 14-d. 1824.

Tisztelt kedves barátom.

Tegnap jöttem néhány napi távollétem után Patakról, s itt találám az ő Nagysága a mélt. Grófné levelét, ma pedig a postáról a tiédet hozzák. Nagyon meg vagyok zavarva, s neheztelek a Zseni tiszteletlenségén, hálátlanságán, gondolatlanságán, parasztságán, mert cselekedete mindezek együtt. Comtesse Virginie ír neki, s ő nem felel. Ki hihetné ezt? S ez nekem elég. Mert hatalán a beteg Krajnyikné tartóztatta is, ha talán oly dolgok történhetek volna is, melyek kimaradását menthették: hogy ő nem felelt, hogy jelentést nem tett, az nem talál mentséget. Nem oly gyermek ő, hogy fel ne érje, mely kegyesség az, s mit érdemel ez a kegyesség, amivel ő esztendő oltá él; s mely kegyesség mind ő Nagyságától, mind Comtesse Virginietől, kit én nem víg kedvvel, hanem a legkomolyabb értelemben úgy szerettem volna a lyányommal tekintetni, mint neki *principálisnéját*. Tisztelt kedves barátom, engedd tennem e kérdést: Esedezzel ő Nagysága előtt nem Zseniért, aki azt nem érdemli, hanem énérttem és feleségemért, kik felelni sem tudunk az ő Nagysága kegyességgel eltölt levelére, és nem tiszteletlenségből, nem hálátlanságból nem felelünk, hanem azért nem mert félünk hogy a feleletben úgy találnánk szólni, ami, nem értvén ezt a dolgot, a bajt nehezítené, nem könnyítené. Midőn magunk vétünk, ismerjük a tettet, s legalább megval-

lásunk enyhít a vétken : így annyira meg vagyunk zavarva, hogy nem is szólhatunk. — Majoros miatt is nekem mennem kell, s megyek. Úgy hiszem ő Nagyságának kegyességétől, hogy ha majd ott leszek, szóval fogom kipótolhatni amire most semmi szót nem lelek. A húgom háza annyi sok gondolatlan gyermek közt merő rendetlenség. Tudtam ezt, s ezért tiltám meg Zseninek, hogy az innepeket, amint ezek akarák, ott ne töltsse. S íme megvan amitől rettegtem. Kedvetlen dolog, s megtompúlok ha forgatom. Bár tettetlenné tehetném, s azt láthatnám hogy Zseni a maga rút vétkét jóvá tenni igazán igyekezett. Én nem gondolom hogy gyenge atya vagyok, s gyermekeim nagy vétkeket nem kisebbítem.

Légy azon, esedezem előtted, hogy ő Nagysága hallgatásomat hálátlanságnak, tiszteletlenségnek ne vegye. Elrettenek annak képzeletére hogy ez történhetnék.

Vasárnap kezdődének az exámenek az isteni tiszteleten, s más nap (mert ezt sietek jelenteni) gróf Teleki József a táblabíró, Lászlónak fija, 233 voks által főcurátornak megválasztatott. Vay Ábrahám 83 voksot kapott. Fáy Ferencz és Puky István az ekkléziákat disponálák, hogy Telekire voksoljanak. Külömben bizonyosan Vay lett volna az. -- A Teleki választásán senki sem örvendhet inkább mint én. Minden tekintetben igen lelkes, igen nemes, érett lelkű fiatal úr.

Vasárnap tehát a templomban tartaték a predikáció és az oratio. Azt a superintendens maga tartá, ezt nyomban utána prof. Kézy magyar nyelven. Mind a kettő igen szépen ; igazán-e? azt kérdeni lehet ; mert a magasztalónak sok szabad. Bereg nem küldte semmi deputátiót, Ungvár képzelhetetlenül sokakat. Ezt vezeté kánonok Olsavszky, s közöttök vala gróf Sztáray Vincze is. Temérdek volt a nép. Sokan az exámenek miatt ; sokan, amint Vayt vagy szerették vagy gyűlölték, hogy lássák kire üt a voks. Lónyaynak veje János két fija közt ült, általellenben a kathedrával. A vő sokszor nagyon meg volt indulva ; a két fiú minden megindulás nél-

kül ült ott, s a kisszebbik, más nap délután, végig muzsikáltatá az utezát, maga elől lépdelvén társaival, s még épen nem setét estve, sőt még fényes nappal. Én látni akarám herczeg Bretzenheim miket építe, bontata várában, s a vár sánczain menék el. Lónyaynak a két fija négy öt nemes ifjúval ott üle a fűben, s füstölének pipájokból, s vad paraszt beszéd folya szájokból. — Lónyay János Olasziba ment volt ki, s ezért történének ezek.

A predikáció és oratio ki fog nyomtattatni. De nem hiszem hogy a predikáció oly szép legyen olvasva, mint hallva. Sok van ami oda nem tartozott. Az uralkodás ideája a carbonarismusfelől itt is előjött; s mindjárt elején; — a Lónyay szépsége igen is hosszan említettett; aki nem látta, azt hihetné hogy az valamely Antinousz volt; ellenben mely lelket rázó a bérekesztés, midőn Lónyaynak árnyéka szólíttatott meg, s tőle a superintendens igen érzékenyen búcsúzik el, mint szeretett tisztitársától. Kézy megmutatá hogy ismeri Cicerót. Beszédének eleje gyönyörű vala. Periodusai mesteri kézzel voltak fonva.

A superintendens gyengén említette, hogy mindennek jó és nem jó oldalai vagynak; s ez szerencsés gondolat volt. Tudod hogy én Lónyayt soha nem imádtam, sokszor gyűlöltem, útáltam, s irtózással; tudod talán hogy embereire rá parancsolt, lessék ki, ha szeretem-e én őtet, s hogy elakadt, elhallgatott, midőn mondák, hogy én is zúgolódom ellene; sokszor szinte koldúlta barátságomat, ő, az a nagy, az enyém, a kicsinyét, semmiét. De nem volt-e benne sok jó is? Azt én sem most, sem soha nem tagadtam. Így szerette Brutus Caesárt, bár megkéselte.

Lónyay János megígérte nekem, hogy tulajdon kezével írt, vagy csak dictált, de néhol tulajdon kezével corrigált relatióját megmutatja nekem, hogy lássam igaz-e amit ő mond. Arról bizonyossá teve, hogy az ipa eszt. alatt letette volna minden hivatalait, még a curátorságot is, Londonba, Párizsba, Rómába ment volna, s haza jövén a római classicusok, a muzsika, a gazdaság és szépmesterségek boldogítása lett volna minden dolga. A classicusokat szüntelen olvasta most is.

Lónyay János megvallja hogy aug. 18-dika olta gyengült egészsége, hogy a *vallások* rettenetesen leverték. De azt mondják mások, hogy semmi nem annyira, mint az, hogy a beregi investigáció és valamely aqualis commissio tőle elvéttetett. Ellenségei mondják, hogy ezt a két történetet annak barometruma gyanánt vette, hogy az udvar kegyelme fogy eránta. Én ezt elhinni nem tudom.

Elfelejtém ide tenni: Gróf Rhédey Lajos három vótumot kapott a főcurátorságra. Ily esztelenek az emberek. S hiheted-e, egy ekklézsia rám adta voksát. Melyik tette ezt? Nem tudom. Boszankodtam érte.

Váradi házamról parancsolod hogy írjak. Azt hittem, megírtam aminap. Az 40 ezerbe került, a kerítése 6000 frtba, mert 3525 □ öl a telek extensiója. Most szerencsés volnék ha érte 20 ezeret adnának. Adósságainak fizetésére öcsém a házat rendelé, a pendens fructust, a borait, a marháit, életét. A bor 7000 frtra felmehet; de egyéb holmi nem sok. S minthogy az adósság 27,000 frtra megy, s a ház drágán el nem kél; ott én sokat nem nyerhetek. Eleget igyekeztem jól eladni, de Dercsényiné húgom titokban azon volt, hogy ő vehesse meg, s igen olcsón. Rendes történetek, de azt szóval mondom el.

Guzmics és Horvát Endre nagyon meg vagynak elégedve azzal, amita Sallust Előbeszédében mondtam. Közleni fogom veled a levelet.

Mely sokféle kelle ma írnom! Tegnap jöttem Patakról. Reggel olta írom a sok levelet, s nem gyönyörűségből, hanem házam dolgaiban. Most estve van, s gyertya mellett dolgozom. Elfáradtam. Ajánlj Ő Nagyságának kegyességeibe, mind engemet, mint feleségemet; kérj bocsánatot a Zseni általunk nagyon rosszalt vétke miatt, s tarts meg magad is kegyes emlékezetedbe. Adja isten, hogy a ferdőből ép és egészséges testtel, vidám elmével, szép reményekkel térj haza.

Széphalom, júl. 14-d. 1824.

örökös hív tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Mélt. gróf Dessewffy Aurél urat alázatosan kéri az alólírt, hogy ezen levelet ő Nagyságának a mélt. Grófnénak bemutatni, és ő Nagyságának tisztelt atyja urának utána küldeni méltóztassék.

Kazinczy Ferencz.

CCXCH.

Tisztelt barátom,

Én Eperjesről jövék tegnap estve, s bibliothékádban gyönyörű estvét tölték. Kiviszem Cicerónak leveleit Wielandtól, s fordítva adom vissza. Ezen pillanatban indulok. Egy hét alatt ismét Eperjesen leszek, s ezen terminuson ezen kívül még egyszer, s így május olta *ötször*.

Sógorom nekem perjuriumot lobbanta szememre, az én triumphusomra, mert megmutatám hogy ez a perjurium *nem* perjurium. Csókolom a leghálásabb tisztelettel ő Nagyságának és Comtesse Virginienek kezeiket. Bár Zsenivel tiszteletemet tehessem Octóberben, Szent-Mihályt, minthogy sept. végéig Eperjes fog elvonni. Legyen áldás rajtad, tisztelt nemes lelkű jóltevő barátom, s oly szeretetre s tiszteletre méltó házadon. Fiadat vezérelje a leghüségesebb anyyala az ifjúságnak, hogy lélekben és testben épen jöjön imádást érdemlő atyja s anyja karjai közzé.

Kassán, sept. 4-d. 1824.

CCXIII.

Eperjes, september 12-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Sietek jelenteni hogy tegnapelőtt és tegnap gróf Sztáray Imrének pere Sztáray Albert ellenfelolvastatott, és hogy Imre azt teljesen megnyerte; és ezt azért jelentem, mert fel lehet tenni hogy ez ő Nagyságát a mélt. Grófnét érdekelhetné, s igen sok példából tudom, hogy ágens és prókátor késnek a hírek megküldésével. A sententiát holnap már megkaphatom, amint mondják. De én úgy hiszem, hogy annak megküldése nem lesz szükséges; mert ha ő Nagysága is áll a perben, prókátora azt bizonyosan közleni fogja.

Az én peremben a sógorom prókátora felelni nem akar, mert a sógorom, úgymond, Pesten van. Azon szavamra hogy fiskálisa Kossuth itthon maradt s az felelhet, tűzbe jöve ez: „Mi közöm nekem Kossuthal? úgymond: hiszem ha én azt, amit ő küld nekem hogy a perbe tegyem be, betettem volna, már tizszer is emendát kapék vala.“ — Pedig ez az utolsó replica is oly alacsony mocsok és gorombaság, amilyenre az szorúl, akinek igazsága nincs; s én kénytelen valék a feleletben megkérni a táblát hogy engemet a sógorom fiskálisának bántásaitól védelmezzen, a sógoromnak pedig adja azt az intést, hogy fiskálisa dolgozását, minekelőtte a perbe beíratja, *mások által tekintesse meg.* — Ez nagy megbántásod volna neked és másoknak, kik, mint a Don Carlos Pósája, inkább akarnátok gonosztevőknek tekintetni, mint gyenge fejűeknek: de valóban a sógorom nem követné ezen istentelenségeket, ha tanult volna valamit, és ha gonoszságát azzal nem mentené, hogy ő *nem tanult.* Ich muss, denn man sagt mir — ez az ő tulajdon szava; s aki így nem pirúl szólani, azért se pirúljon, ha ellenkezője úgy kéméli meg a mocsoktól, hogy a szelidebb mocsokkal borítja be.

Cicerónak Leveleit elhozám magammal, s inkább szeretek azzal elzárkozni szobámba, mint órákig nézni a kávéházban, hogy a dákók mint döfögetik a golyóbisokat a zöld asztalon. Tegnap este s ma reggel sokáig gyertyáztam, s tele írtam egy-két ívet. Reménylem, nem sokára látni fogod az első kötetet. Szeretném ha fél esztendő alatt a munka megjelenhetne. A classica literatúrának kevés kedvelői vannak, noha magát minden annak akarná tartani, s ha a deák textus a magyarfordítás mellé nyomtattatik, inkább reménylem hogy a jobb ifjak a kettőt egymással összehasonlítják, és mivel a fordítás az originál értését nekik megkönnyíti, a magyar után a latint is megolvassák. De hol találunk rá nyomtatót? A Horácz leveleit Kis csak félig adhatá ki, mert a munka nem találá vevőket.

Most egy fertály 12-re, s a levél délután indul. Fogadd el újabb jeleit örök tiszteletemnek, s ajánlj az ő Nagysága s a Comtesse Virginie kegyességébe.

CCXCIV.

Eperjes, september 20-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Nem tudom van-e szükséged tudni vagy nincs: de minthogy a dolog sógorodat illeti, inkább akarom elmondani a szükségtelent mint olyat hallgatni el, amit tudnod talán használ; egyedül arra kérlek, ne hidd hogy az ilynemű esapások jelentése nekem örömemre lehetne: a bírák a mai ülésben sógorodat két adóssági perében megbuktaták. Mennyi a summa, nem tudom, de igen, hogy mind a kettőben báró Sennyei a felperes. — Amint ez az én jelenlétemben beszélleték, egy valaki megszólala, hogy ő ismét a jövő terminuson fogja a grófot megbuktatni egy hasonlólag adóssági perében. — Ezt annál inkább kötelességemnek ismerem be-

jelenteni, mert tudom hogy ő Nagysága a mélt. grófnénak is lesz nem sokára pöre ellene.

Én mégis itt vagyok, s alkalmasint hiába, mert a sógorom fiskálisa nekem kimondá tartalék nélkül, hogy ő ugyan ezen a terminuson nekem felelni nem fog, akármit csináljon. Megértvén hogy a mélt. gróf Praeses panaszomat az ülésben előadá, és hogy ott meghagyatott hogy referensem a pört hozassa el, hirtelen el kezdte dolgozni egy replicát, de előre elmondván, hogy ezt a jövő terminusig félbeszakasztva hagyja, hogy most sententiát ne kaphassak. A tavalyi május 26-dika olta csak *egy replicát* kaptam, ha azon öt sorból állót oda nem számlálom, melylyel január 21-d. revelátióját beadá. S midőn vele erről panaszkodva szóltam, azt felelé, hogy successionalis pörben 16 hónap alatt elég egy replicát adni. A bántáson felül még ingerel.

A sógoromat elrontja makacssága, és ezek az ő prókátorai.

Non te nullius exercent numinis irae,
Magna luis commissa! —

ezt írtam én Töröknek egy-két esztendő előtt, midőn Szalárdról, midőn azt nem várá, kiesett, s visszajöve Kázmérba, hol két esztendei jövedelmét fiskálisa csaknem egészen elven-dégeskedé. Harmad nap olta itt az a hír, hogy neki *százzezer* forintot fizet gróf Erdődy Ónodért, papiros pénzben. Én csak azt várom hogy a hírt valónak tudhassam, s azonnal meg-szólítom, hogy amit Ónod a leányok pénzéből elnyelt, adja ki. — Mind Pásztót elnyelte, mind Sávolyt, s mind Pásztó, mind Sávoly b. Wécsey Susánna által jöve be a Török házba; ezek eránt kezemben a kérdést nem szenvedhető bizonyosság-levelek. Pásztó 68,000 forintot, Sávoly 58,400 ftot kíván vissza Ónodtól, s pengő pénzben. Ezen 126,400 frtnak fele 63,200 frtban a vak Törökre mégyen által, a másik fele a Lajos három gyermekét illeti. A vak Török ki van fizetve, most Pepi fizetteté ki magát. Feleségemre 52,666 frt. 40 kr. esik papiros pénzben. — Nem jobb volt volna-e Pepinek a húgaival szépen bánni? s mit nyert vele hogy makacszkodott? Elrontá mind őket, mind magát. De a makacs mindig így

jár, s rendes hogy a tanulatlanul maradt ember mindég makacs is.

A Ciceró Leveleinek első könyvével készen vagyok. Most azt fordítom amit Quintushoz íra de petitione Consulatus. Én megvallom, sokkal inkább szeretem azokat a Leveleket, melyek mintegy kipattanának lelkéből, mint ezt, hol magát parádában mutogatja. Wielandot mesternek nézem a fordításban, s ő, ki Mongault és Goujon s mások után dolgozott, nekem sok elakadásimban ismét igen kedves vezérem; azt mindazáltal csak szabad kimondanom, hogy az a neki tulajdon áradozása ötet sokszor hűségteleggé tette Ciceró eránt. Igazán jegyzéd fel sok helytt ólommal a könyv szélére hogy nem jól beszéll.

Tizenegyet elütötte s álmos vagyok. Bár valaha alhatnám! Sok éjszakámat töltöm itt álmatlanul. Aludj te csendesen, tisztelt ember, kedves barátom, aludj gyönyörűséggel, s ő Nagysága a mélt. Grófné, s a Zseni principálisnéja, s kedves két fiad, és a távol való kedves utazó! Élj szerencsésen!

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Írtam-e hogy midőn september 18-d. magam is feljuték nagy nehezen a kálvária felső kápolnája elébe, hol épen akkor tartá egy pap a magyar predikációt a balconról, egy magyar ember, ki a nagy diófák ágaira felmászott, neheztelvén hogy a tótok szörnyű hangos felsohajtozások miatt a predikációt nem értheti, így kiálta le a dió, hárs vagy gesztenye ágáról: *Tót atyafiak!* kérem kelmeteket, legyenek csendesen, hadd hallhassuk az isten ígését. — Felpillanték az emberre, ha azt az epithétet nem gonoszúl tette-e az *atyafiak* elébe; de nem. Oly szomszár vala a lelki forrás itala után, hogy haragba jött a tót atyafiak ellen, kik *tótok* ugyan, de *atyafiak* is; de amit a debreczeni ember cum solenni protestatione hallott volna.

CCXCV.

Eperjes, sept. 26-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Levelém rövid, de kedves lesz előtted, mert azt a hírt hozza, hogy báró Prényi Zsigmond Beregben, Péchy János sárosi és máramarosi adminisztrátor kir. commissáriussága előtt *teljesen tisztának* találtatott, úgy hogy csak egy czikkelyben is nem vádoltathatik. Ezt én a leghitelesebb hír után írhatom Neked.

E terminuson csak holnap lesz ülése a táblának; az én perem submittálva van; mind védelmezőm, mind magam szinte az alkalmatlanságig jártam a mélt. gróf Praesesre, s kértük, vétetné fel; sept. 21-d. olt a per mindég előtte áll a zöld asztalon, de fel nem véteték, és rettegek, holnap sem fog. Az én igazságom el nem fojtathatik, de a sógoromnak szabadság adatik kínzani engem, és még tovább rontani. Tűröm mert tűrnöm kell. Dabit Deus his quoque finem. Éljen szerencsésen édes barátom. Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginienek.

CCXCVI.

Tisztelt barátom,

Én Mihály napját Kassán töltöm, mert úgy kívánják bajaim. Holnap érek haza, minekutána Eperjesen három hetekig hiába ülök. — Ha ott postára tegnap tett levelém későbbben menne kezédhez mint ez, örvendj, annak megérkezéséig is, azon hírnek, hogy báró Prényi Zsigmond, Péchy Já-

nos sárosi adminisztrátornak vizsgálása alatt, *teljesen tisztának* találtatott, s egyetlenegy váddal sem terheltethetik. Ezt nekem így mondá Roskoványi volt vármegyei notárius úr, ki ezen commissióban Péchynek actuáriusa volt.

Itt küldöm a *Víz és bor* felől írt lelkes dalodat nyomtatásban. Ha azt Igaz neked is megküldötte volna, méltóztassál* ezt nekem visszaküldeni : ha meg nem küldötte volna, tartsd meg. Élj szerencsésen. Ő Nagyságának a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginienek kezeit hálás tisztelettel csókolom.

Kassán, sept. 29-d. 1824.

CCXCVII.

Tisztelt barátom,

Azolta hogy én hozzád utolsó levelemet küldöttem, élet és halál közt lebegének napjaim. Feleségem titkolta előttem sirását, én titkoltam előtte, hogy magamat elveszettnek érzém, de azért mind ketten értünk egymást.

Jam Styx ante oculos, et regna carentia luce,
Luridaque annosi cymba Charontis erat.

Irkáltam leveleimet, búcsúmat vevém Comtesse Virginietől is, megköszöntem Zseni eránt mutatott kegyességét, s általa nyújtottam be Neked, és ő Nagyságának a mélt. Grófnénak tartozó hálámat. Hah, barátom, mely zavarba hagyám vala gyermekeimet, házamat, írásimat! Maxima pars vitae elabitur nobis *aliud* agentibus! ezt kiáltozám, s feltevém magamban, hogy ha a jó istenek visszaadják napjaimat, okosabb leszek. Tüdőgyuladást hoztam haza Eperjesről, s Lemesányban elnyeltem egy bűdös füstölt falatot, s a complicált baj megfoszta minden reménységemtől hogy megszabadulhatok. Azonban feleségem, mihelyt haza érek, hólyaghúzókat raka melyemre, s három orvost segédemre kiálta. Azok visszarángattak az életre. Gosztonyiné Inczédivel jöve

látogatásomra, s Inczédinek az a szava, hogy gróf Erdődyné mind addig nem akar a sógorommal végezni, míg ez írva nem kötelezi magát hogy amit nekem Pásztóért és Sávolyért tartozik, kiadja, mint egy mennyei sugár éleszte fel; örömsikolta ki belőlem, s az vala a legforróbb hála amit a Gondviselésnek adhaték. S most Inczédi, majd Nyomárkay beszéllek, hogy Te kegyes valál rólam emlékezni hozzájuk írt levelidben. Mi volna nekem Tőled váratlan? és mégis kegyes-ségidnek ez a megbecsülhetetlen újabb bizonyossága úgy hata meg, mintha az váratlanul érne. Nem köszönöm, édes barátom, mert arra nincs szóm: de Te tudod, hogy elfelejtve nincs, hogy elfelejtve soha nem lesz.

Tegnap felköltem, s megbántam. Lélekzetem még nehez, s ismét érzem melyemben a szúrást. Csakhogy meg nem halok. Bár nyolczvan esztendő érhetnék, és épségben, sok gondok nélkül.

Ma írok egy levelet a palatinusnak. Elijedsz? nem felejtem a *περσικον*-t, s tudom mi szabad. Generális Beckershez újtatom azt, s a palatinushoz szóló boríték nélkül megyen. A dolog ez.

Igaz Zrínyinek biographiáját kíváná tőlem azon ígérettel, hogy Zrínyinek (a szigetinek) a képét metszeti Hébe elibe, azon réz után, melyet gróf Festetics László másoltata le a csáktornyai kastélyából, mely valaha Zrínyié volt. Tudnillik Krafft Péter historiai festő kapá a parancsot, hogy a scénát egy négy ölnyi táblára fesse, amidőn Zrínyi Miklós a szigeti hős kilép a várból(s) elesik. Festetics meg vala szólítva hogy a portrét másoltassa. Festetics kiadá a parancsot tisztjeinek, hogy Zrínyi Miklóst másoltassák. Azok lemásoltaták, s uroknak felküldék. Valaki azt tanácslá Festeticsnek, hogy a képet metszesse rézbe, s mint a fejedelmek szoktak, adja ajándéknak, de hogy több becse legyen, ne eressze képkereskedők boltjába. Egy nyomtatványt Referendár. Markus úr kapá, s ez mutatá Igaznak, s megengedé hogy ez lemásolhassa s Hébéje elébe tehesse. — S képzeld az iszonyú botlást — Abderitai csíny!

Igaz utolsó postával megküldi a képet. Elrémülék. Íme a szigeti hős Zrínyi Miklós helyett az a György unokájától

született Miklós maradéka, a poeta! a II. Maximilián alatt Szigetnél elesett Miklós helyett az I. Leopold alatt csáktornyai s krusaneczi erdejében elesett Miklós. Amaz 1566. 7-a septbr. veszett: ez 1664. novemb. 18-d. — S ezt gróf Fesetics László, a Zrínyi-jószág mostani birtokosa, nem tudá! S Krafft a violaszín virágos selyem kaftányú szakálas Zrínyi Miklós helyett egy sujtásos dolmányú szakálatlan Zrínyi Miklóst feste, s nekem kelle felvilágosítanom őket, hogy azt Kraffttal törlessék ki. — Ezért írok a palatinusnak, hogy a dolog lármát ne üssön. Fertelmes megtévedés. Krafft káromkodni fog. De inkább káromkodjék. A palatinusnak megküldöm mind a szigeti hős Zrínyi Miklós, mind a poeta Zrínyi Miklós képét, mind az Igazét, mely egy a Kraffttal. Ezt a három képet elég megpillantani, s kiki érzeni fogja hogy igazom van, s bizonyos vagyok benne, hogy a nádornak kedves lesz a felfedezés.

Octob. 14-d.

Levelém a palatinushoz gróf Beckers által elment, s eddig már kezében van. Szükség volt felvilágosítanom a palatinust, hogy a képet Kraffttal törlesse ki.

Major újhelyi predikátor ma délután nálam vala. Beszéllé hogy Mádon valál, s benn a conferentiában is. Nagyon kedves volt nekem ezt hallani. Major nagyon beléd szerete; nevette hogy a rossz predikáció alatt csaknem elalvól, s inkább a Kézy verseit olvasád. Azokat én még nem láttam.

Utolsó postával ezt a rezet vevém Igaztól. Sok ember nem fogja hinni, hogy a dolog hírem nélkül történt, de Te hiszel szavamnak, hogy arról mind addig semmit nem tudtam, míg a képet meg nem pillantám. Az oszlop aljára ez van írva:

Kazinczynak

írói pályája

ötvenedik esztendejében

a Rény

és

a Khárisok.

1825.

Ferenczy a statuárius Rómából haza jött, de visszamegyen, s nem addig (úgy írja Igaz) míg engem meglát. — Mely öröm! Ő a nemzetnek nagy dísze.

Melyem még sínes jól, félek hogy hektikává válik bajom. Elveszett minden erőm. Szüntelen ágyban vagyok. Erdélyi Leveleim egészen készek, s most Sallustomat készítem utolsó dolgozással.

Jelentsd alázatos kézsókomat ő Nagyságának s Comtesse Virginienek. A két kis grófnak tiszteletemet, a harmadikat hozza isten haza *nagy örömedre*.

CCXCVIII.

Tisztelt barátom!

Újhelyben vagyok gyűlés alatt, s egy katona jó az archiváriushoz, hogy holnap Kassára megyen egy commandó. Hasznomra fordítom a dolgot, s sietve írom ezt, tudván hogy a rossz útban a posta Tályának kerülve későbbben vinné leveletem.

Erántad valami mondani valóm volna, s nem literatúrai dologban, nem pénz eránt; amik Neked és nekem két kedves tárgyaink. De azt levélben nem írhatom most. Kevés időn veszed jelentésemet. Addig kérlek, ne idegeníts el magadtól némely jókat, nevezetesen azt, aki eránt veled ágyadban szólék itt Újhelyben léted alatt. Jó lesz, ha a jók lerázhatják magokról azt a vélekedést, melyet beléjek némely gonoszok vertek. — Ebből áll majd az a jelentésem, amit várhatsz, de világosabban fogok szólani.

Gróf Aurél vette leveletem, s ő Nagysága a mélt. Grófné, s Comtesse Virginie, kiknek kezeit csókolom, bizonyosan kimentenek, hogy Eperjesről visszajövéen, nálad meg nem jelentem. Egy óránál tovább nem mulattam Kassán; kegyetlen nátha és hurut vala rajtam, s oly úti módra sáro-

san és moeskosan valék öltözve, hogy ő Nagyságánál meg nem jelenhettem.

Dúlházy urat kérem, Hébéimet küldje ki, ha már kezében vannak. Ez a commandó kihozhatná, de jól bepakolva.

Alig várom az időt, hogy mutathassam a palatinusnak írt magyar leveletem. Dúlházy olvasta. Gener. gróf Beckers által nyújtattam be. Vettem a kegyes választ gróf Beckers Exctól, mit Vermeldung Höchst Ihro Dankes.

Pestről írt levelek után írhatom, hogy az Ellinger igyekezetitől kevés jót várnak, látván a monstrosus czímet, és a gondolatlan formátumot. Még itt is kaczagva kérdé valaki tőlem, mint juthata Ellinger arra a czímre. Én a Viczay képéhez megírom a textust, és adok még valami egyebet is. De nagyon szeretném ha Ellingert arra bírhatnánk, hogy írását

A M A L T H E Á N A K

nevezné el. Videantur literae Ciceronis et Fabri Thesaurus Erud. Scholasticae, mely justificálná az Amalthea nevezetet. Az a *Minerva* csak azért sem jó, mert már van magyar Minervánk, s a németek közt is van Minerva folyóírás. Und der Nahme ist abgenutzt.

Szeretném elmondani előtted mi történt Eperjesen. A sententiám ddto. 27. novemb. ismét elismerte feleségem igazait, s parancsolja hogy a pert rekeszszük be : de ha ez kegyes ítélet is : nem nyughatom meg a praemissákon, és azok eránt appelláltam.

Itt az a hír, hogy septemvir Adamovics úr jó januáriusban mint investigáns kir. commissárius. Sokan hiszik, sokan nem. Éljen szerencsésen, ajánlom magamat kegyességedbe. Az isten adjon Neked is jó új esztendőt. Zseni mégis Szabolcsban van Kállay Gábornénál. Az innepekre várom. Hálas tiszteletét örömmel említem, noha, ha nem említeném is, szíved érzi hogy ő és én Neked, ő Nagyságának, Comtesse Virginiének örökös hálával, tisztelettel tartozik.

Decemb. 13-d. 1824.

CCXCIX.

Tisztelt barátom,

Ellingernek küldök itt valamit, s azt ígérem neki, hogy minckutána holnaposírásába nem csak *tudományos*, hanem *műlattató* dolgokat is akar adni, ezen első kötetére legalább annyit, mint most küldök, adni fogok. Vedd ezen lépésemet erántad való tiszteletemnek s hálámnak jeléül. Nem szeretnék én Teerántad találtatni hálátalannak, tiszteletlennek; s válást teszek, hogy dolgozásomat ezen monstruosus formátumban pillantani meg nekem kimondhatatlanul fájdalmasan esik. Ki látott folyóírást in quarto s hasított oszlopokban? Vannak ilyenek, de újságok, újságformák, melyek *ívenként* küldetnek el. Megítélteti magát Ellinger, s Trattner és Werfer hallgatni nem fognak. A *szokatlan* csak akkor talál melegséget, ha valamely ok szól mellette. Itt oly ok nincs. A Viczay nyolczadrétü reze hogy fog in quartohoz illeni? Elárúlja magát Ellinger, hogy azt szegénységből vette fel, hogy kénytelen ne legyen újat metszetni, s ezt ingyen kapta.

De elmondám szabadon, bátran, amit szükségesnek láttam. Nem fér gondolkozásomhoz a más dolgait kormányozni. Útálom aki azt cselekedheti.

Nem jobb volna-e Amalthea, Te íteld meg. Ide teszem amit a szóra Fabri Thesaur. Erudit. Scholast. mond. *) — Azonban a MINERVA *néc* nem bánt úgy mint a *negyedré*t. Azt nem ellenzem, igen a formátumot.

Panaszold hogy gondjaid bajaid nem engedik hogy olvashass, levelezhess. Vedd az én bajomat, gondjaimat, s kérdd ha az Ellinger igyekezetit segíllhetem-e mint akarnám. Amit neki itt küldök, harmad napomat vonta el egyéb dolgaimtól, s eperjesi útam olta Sallusthoz hozzá nem nyúlhattam.

---

*) Azt Ellinger fogja általadni.

Itt küldöm a nádorhoz írt levelem mását, nem hogy Ellinger vegye fel, hanem hogy Te tudd, mi eránt írtam. A gróf Beckers levelét leírni nincs időm. Gyönyörű levél, és én kevélykedhetném vele. — Tagadtatik a botlás : de látni fogod nálam a bizonyságokat hogy a képre bizonyosan a poéta Zrínyi festetett ; s hogy az most ki lesz törölve, s a poéta Zr. helyébe a szigeti hős tétetik, *ὡς θεμς* ; az az én érdemem. Ha majd Eperjesre megyek, előmutatom a gróf Beckers és a Krafft leveleiket,

---

December 20-dikán.

Ma veszem az újhelyi katonák által leveledet, és a Hébe csomóját. Nagy örömem van rajta. A Bor dicséretét ismét elolvasám. Gyönyörű ! gyönyörű ! Egyike legjobb minden dolgozásaidnak.

Ne küldd, kérlek, Előbeszédedet. Tudom én, hogy jó az amit Te csinálsz. Jelentésed az Ellinger meghívó leveleiben bizony igen igen jó. Nem tudnám mint küldjem mindjárt vissza.

Ezen levelemen kívül egy másat is ad által Dúlházy, mely e szókkal van megjegyezve : *ad manus proprias*.

Csókolom mély tisztelettel ő Nagyságának és Comtesse Virginiének kezeiket, nagy reményű gyermekeidet forróan ölelem. Adjon az ég Neked, hasonlíthatatlan férfiú, boldog új esztendőt

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Két dolog van amit külön levélre kell írnom, hogy elégethesd, mihelyt megolvasod.

1. Újhelyben lévén, szó vala a diétáról, és hogy ki küldessék. Felkiáltának : Szemere, gróf D. J. és senki nem

más. — A dolog akkor történt, midőn Szemere Aszalónak elcserelése miatt Miskolcra elment. — Újhely tele van cabalákkal, és higgy nekem, ennek talán legnagyobb kovásza Matolay. Egy valaki felkiálta, hogy gondolhatna valaki oly képtelent, hogy diétára két esküdt ellenség, te és Sz., küldessenek. Dókus protestált, s elbeszélé, hogy Te őáltala mint tevéd Sz-t bizonyossá jó indulatod felől.

Matolay jó ember, de szeles, de kevély, de raptusai vagynak. Az aristokratiai gondolkozású Sz. sok ízben összekapa Matolayval in publico. Jelen valék egyszer kedves adminisztrátorunk első gyűléseiben; midőn Sz. felele Matolaynak, ez félre biggyeszté száját, s Sz. megintette, hogy feleljen majd ha ő elvégzi beszédét, de az ő szavát ne hallgassa nevetéssel, mosolylyal. Ebbe Szemerét szinte *csudáltam*. Matolay most b. W. Pált feltüzelt Szemere ellen. Ehhez járult a gróf Schmidegg baja, s Matolay még a válást is a dologba csavará hogy Szemerének árthasson, holott tudva van, hogy Matolay nem vallásos ember.

Barátom, én szörnyű aristokrata vagyok, amint tudod. Nincs személyes okom rá, de látom a rendek összekeveréséből a veszélyt. Egy *Szirmay* in possessorio van, s nyugton van: egy *Matolay* retteg hogy származatlansága miatt nincs elég tekintete, s dühében csinálja amit nem kell. — Egy viceispán feje a rendeknek, és ha valakit, a viceispánt nagy tekintet illeti. Magunk ellen vétünk ha nem tiszteljük, még pedig nagyon, csak ne a szabadság kárával.

Légy rajta hogy megválasztassál. Magadért is, a vármegyéért is óhajtom azt; de magamért is, hogy örömem legyen, látni barátom ragyogását, és hogy az én Aurélemnek alkalma legyen csudálni az atyját.

A megölt istentelen Komáromy Gábor 500 ftot hagyta az újhelyi templomnak lelke váltságára, érezvén hogy várja különben a pokol. Özvegye orosz vallású szolgáló vala, s pápistává leve, hogy elfedje alacsonyosságát. Nem akara fizetni, s az ekklszia pert indíta ellene. Matolay defendálta.

Tudom nem hiszed, de ha parancsolod, bizonytságot hozok róla írva, vagy kérlek tudakozd meg magát Matolayt, igaz-e a hír. — Ez a bohókás, lunaticus ember, azt kérde a processusban, hogy *mint lehet a sola salvifica hiten lévő asszonyt arra kényszeríteni, hogy a férje adósságát a kálvin. templomnak megadja?* — Tréfa, azt fogja Matolay mondani: én pedig azt, hogy aki így tréfál, kötözni való bolond.

Én magam is bajban vagyok vele. Csúfúl, csúfúl esala meg; pertindíta ellenem Tomsics barátja előtt; két sententiát Matolay írata a perbe Tomsics híre nélkül, s a nélkül hogy az Incattus submitálta volna. Rá ijeszték Tomsicsra, s most Matolay hallgat.

Patriota is lehet az ember ex secundis finibus. — Én Szemerét nagyon szeretem; nagy okom van rá. De Szemerét, mint akármely más embert, nem imádom, azt ő maga sem kívánja. Kérlek légy jól vele, s ne higgy e részben még az általam igen nagyon tisztelt Wécsey Pálnak is. — Gróf Schmidegg eránt volna valami mondani valóm, de talám nem szükség hogy elmondjam.

2. Úgy tetszik, édes barátom, Zseni eránt írt soraidban valamely *kevés*, valamely *kegyes* *éstölem eléggé nem tisztelhető* neheztelés érezteti magát. Az ily neheztelés a legédesebb bizonytsága a kegyes indulatnak. De gondolod-e, hogy én, hogy feleségem, hogy maga Zseni a legnagyobb grátjának nem néztük, hogy Zseni házadnál volt? Hiszen én azzal még mindég *kevélykedem*, és, ha attól nem tartanék, hogy terhedre, legalább alkalmatlanságodra nincs a gyermek, én ötöt két kézzel adnám vissza. De csak engedj egy előterjesztést: Ő Nagysága Bártfára megyen, s Zsenit magával viszi. Édes barátom, lehetetlen hogy ez ő Nagyságának *alkalmatlan* ne legyen; s az vagyok-e én, aki az én hasznom miatt alkalmatlan akarhassak lenni annak az asszonyságnak, akit én, ha sok jótéteményeiteket nem nézem is, kénytelen volnék, mint nemének egy fő díszét tisztelni, csudálni. Mely nő, barátom, mely *kegyes*, gondos anya, mely imádást érdemlő házi-asszony! Avagy nem láttam-e, mint jöttek hozzá Szent-Mi-

hálytt a betegek, s ez a nagy születésű asszony mint gyógyította, mint ada nekik orvosságot, mint látott gondjaikhoz. Madame de Boufflers azt mondá, hogy csak azok *tökéletesek* (hibátlanok) akiket *nem ismerünk*, s Voltaire azt, hogy nincs nagy ember a világon a komornyikja előtt — tudnillik ennek alkalma vala a Napoleonokat a magok nem őrzött óráikban is látni. De, édes barátom, ha bennem van valami jó, úgy az bizonyosan az, én legalább esküszöm istenekre, emberekre, — hogy én magamban egyéb jót nem találok, mint azt, — hogy az igazán jóknak sem nem látom, sem látni nem akarom, erőtlenségeiket. Hogy ő Nagyságára, térjek vissza, azt mondom, hogy én tudom jól, hogy ő Nagysága, hogy gróf Dezsőffy József, hogy az a *Dúlházy által is imádott* Virginie, hogy az én ideálom Aurél, hogy a Zseni által annyira magasztalt Marcell, hogy az a kimondhatatlan édességű Emil, nem istenek, nem angyalok, hanem testből lélekből gyúrt emberek : de higj nekem, az én lelkem mindig lángot kap, valamikor a grófné jut eszembe.

Ein *hohes*, ein *hehres* Weib !

Zseninek a Ti látástokban tölteni 11 holnapot oly szerencse volt, amit vén korában is dicsekedve fog említeni.

De nem mertem vele terhetekre lenni; kivált hogy láttam, hogy ez az imádást érdemlő asszony neki még leczkéket is adott, sőt hogy költséget is csináltatok magatoknak. Gondolsz-e te engem oly fertelmesnek, oly gaznak, kegyeségeidre oly méltatlannak, hogy én spionkodtam, ha lányom nem szenved-e valamit? Gondolod-e, hogy Zseni panaszkodott valaha? Útálj, sőt ölj meg, öljön meg isten engemet és Zsenit, ha ezt ő vagy én cselekedtük. Nem mernék soha szemetekbe pillantani ha ezt tettem volna, mert érzéném, hogy ördög vagyok. Szerencsyné hallván hogy elhozom Zsenit, megszólíta hogy azt ne tegyem. Zseni nő, jó az ha a világ látja hogy ő is existál, s jobb helytt nem lehet mint nálad ; itt hamarabb akad szem, mely megszeresse, elvegye, mint Széphalmon. — Mind ezt, édes barátom, én is érzettem : modestiám, tiszteletem cselekedte hogy elhozzam, nem mintha kegyeteket nem becsültem volna. Fáj nekem, hogy gyanúd terhel. Noha az szeretetből ered. — Alig volt ide haza, s

imhol jó Kállay Gábor, a Kraynikné húgom veje, hogy felesége gyermekágyat fog feküdni, adjam oda Zsenit. En minden testvérim közt Krayniknét szeretem leginkább, noha pénzt tőle nem kérek, s ő magától nem ad : nem lehet megtagadnom, s oda adtam, noha fájt hogy idejét elvesztegeti. Kérlek alázatosan, ezen levelemből mondd el ő Nagyságának amit jónak ítélsz. Az volna halálom, ha ő Nagysága, te, és Comtesse Virginie hálátlannak hihetnétek.

CCC.

Kassa, január 3-d. 1825.

Szerelmes barátom !

Isten lépe közénk, mihelyest pálczája megére
 Házam', lettünk mind reptibe mennyeiek.
 Istennekvalljon lehetett ő melyike? Forgott
 Mézzel kent ajkán Szváda, kezébe' koboz.
 Négy lábán két szárny, tőlünk elvitte Zseninket,
 Merkúr volt, elszállt, emberek újra levénk.

Nem oly gyönyörű mint a tiéd, de nem hígabb szívből származott.

Gyönyörködém ma Ellingerhez küldött Értekezéseden: díszesíteni fogja és emelni az ő szándékát. Olvasám a köztek folytatott levelezést. Kitapogattam feleségem véleményét, ő az *Amalthea* címet olyannak tartja, melyet legalább is két harmadrésze a magyar olvasóknak nem értene, úgy, mintha valaki római nyelven az udvarhoz küldendő felírásainkban egészen tiszta deákságot követne ; a bőség szarva, s a kecske azon felül, a rosszakaró értőknél könnyű alkalmat szolgáltathatnak sokféle gúnyokra.

Ez ugyan csak egy asszony ítélete ; de velőssége miatt előttem még akkor is sokat nyomna, ha kevésbbé elmés asszonytól, és nem feleségemtől származnék. Ismétlem, nem va-

lék semmi tekintetben a „Felső-Magyarországi Minerva“ kóholója; de minekutána erre adódott az engedelem, *credo in praesentibus adjunctis malum bene positum*. Ami a formátumot illeti: lássa Ellinger, énnékem mindegy — a formátumba bele nem köthet a Fels. Helytartó-tanács. Én mind franczia, mind ángoly, mind olasz hónaposírásokat, az Ellingertől kedvelt formátban, mind láttam, mind pedig olvastam. Zschokke's Überlieferungen, ha jól emlékezem, hónaposírás, ily formátomban, hasábos nyomtatványban, oszloposan. A fő dolog a tiszta papiros, a tiszta szép betűk, oly köz szükségű, közhasznú és kedvellésű jó dolgozások: *ut et indocti intelligent, et docti intelligere curent*. Viczay életírását, valamint Dúlházy Abaúj vármegye íróit csak a 2-ik vagy 3-ik kötetben javasolja tétetni feleségem, mivel ezen darabok csak táji-részvételűek; a szegény kassai Minervának pedig igyekezni kell felleptével magának köz részvételt szerzeni a két hazában. Az Előszó után, nyelvbéli régiségeink maradványairól szépen kidolgozott értekezésed fogja megnyitni a folyóírást; azt követendi Auréled dolgozása a jó ízlésről meghajtott papiroson, melyet néked fog ő elébb megküldeni. Ezután jön majd Montesquieuból tett szerencses fordításod. Ezt felváltják a Dúlházytól valahol feltalált régi levelezések, a régi magyar stylusnak és orthographiának jeles példában szolgáló előmutatására és annak új bebizonyítására: hogy nem minden új ami az effélékben uralkodó járatlanság előtt annak látszik. Mivel a magyar életvermek dolgát nagyon szemügyre vevék egy idő oltá a külföldiek, ezen tárgyról is egy kis értekezés fog megjelenni a Minervában. Auréled egy-két fordítást fog béiktatni dans le genre soit narratif soit humoristique — az elsőt franczia, a másikat pedig ánglus nyelvből, de ezeket elébb veled s velem közlendi; mert e nemben legnehezebb úgy eltalálni az előadás módját, hogy ki ne vegyük a dolgot savából, és mégis a magyarokat is müllassuk. De sok több más tárgy is áll készen p. o.: Janus Pannonius életírása stb. Az Új találmányokból és Felfedezésekből az fog választódni, amit a Tud. Gyűjtemény vagy Kultsár vagy a Kedveskedő nem érintének, s még is részvételt gerjesztő, mivel avagy izgatja a figyelmet, vagy a hazá-

ban is használható. Versek is fognak előfordúlni, de csak igen mértékletesen, s a java, akármilyen nemében a költeményességnek, és egyenlő tekintettel a köz ízlésre, valamint a finomabbra és választékosabbra. Nem záródnak ki a régi, az újabb anekdoták, apophthegmák, nagy megválasztással, mert mulattatni akarja Ellinger a publikomot, nem botránkoztatni. Jó volna magyar anekdotákra és apophthegmákra is szert tenni — Te sokat tudsz, én is tudok egynehányat.

Nem fog terjedni a magyar literatúra, míg csak nem fognak íróink hasonló figyelemmel viseltetni mind a nagyobb publikom, mind pedig a tudósok eránt. Ezt hazánkban még nehezebb eszközteni mint másutt. Tegyük hát próbát, és mivel minden tárgy nem gerjeszt mindennél részvételt; válasszunk olyakat, melyek sokaknak figyelmét magokra vonják; és ha nem vonják is egészen, igyekezzünk úgy előadni azokat és azon formában, amint azt az olvasó, vagy szívesen magyarul olvasni akaró, mind neveltebb, mind neveletlenebb, nagyobb és kisebb publikom kultúrája megbírja; mert könnyebben ereszkedik le egynehány olvasó a sülyedkedő íróhoz, mint az olvasók többsége egyszerre egész hozzá emelkedik.

Reméllem, meg lesz elégedve minden felekezet Előszómmal, vagy pedig mindenik fog rám bosszankodni; illő, jobban szeressem hazám, nyelvem és nemzetem fennmaradását, mint akármelyik felekezetet. Néked, tudom, tetszeni fog, mert te velem együtt nem túlkodol semmiben is. Téged tisztel, szeret, becsül az egész világ, te valódi reformátor vagy. Nem a mester szép nagy gondolati és tettei, hanem némely tanítványok túlságai ártanak mindég és mindenütt a jó ügynek, a jó tanításoknak. Jó kedvvel vegyített kímélés vezeté pennám. Várjátok be, s meglátandjátok, minő becsülője vagyok Kazinczy Ferencz tanításainak. Te nem mered, ha kímélve is, úgy megmondani az igazat tanítványidnak, mint én, a te barátod, mert ki ne szeresse tanítványit? De én, aki talán legidősebbje vagyok azoknak, és bizonyosan, ha nem jobban, legalább úgy szeretem a mestert, mint ők, s a mellett Júdás nem vagyok és nem is voltam soha is — én bátrabban beszélhetek a nálamnál ifjabbjaidhoz, s szintűgy megmond-

hatom merészen véleményemet az elavúlt zordon óságok imádóinak is.

Olvasám szép jeles leveledet a nádorhoz, nem külömben amit Beckersnek írák. Felcserélék hát a hőst a poétával. Tűz ragyog ki t. i. mind a hős, mind a költő physionomiájából; mert egyébként mint énekelhetné méltán ez a másika tetteit? De micsoda képiró az, ki a physionomia után nem tudja a hőst a poétától megkülömböztetni? és aki csak a száradok öltözetjei után esmér rá a személyekre?

Amit nékem ad *proprias manus* írák, arra non *propriis manibus* csak ezt felelhetem: hogy én a kérdésben lévő személyt mindenkor becsülém, tisztelém és szeretém. Minden susogások és rágalmak el szoktak csúszni füleim mellől. Ha lesz diéta, s el akarnak küldeni követül, és ha mehetek, azzal megyek, kit választandanak; de megvallom, megérdemlené vénségem, tapasztalásom választásomat első követül. Nem mondom ezt hiúságomban, mert azon, istennek hála, túl vagyok! hanem az első, praeses mindenkor sorban a kerületi gyűléseken, és így sok jót tehet, vagy legalább sok rosszat távoztathat el. Ezt neked ad *amicas aures*. Ha még nekem sem hisznek hazámiai, már akkor vessék tűzbe a magyar constitútiót. Nem válna senkinek az egész hazában szégyenére velem második követül menni a diétára. — Adamovicsot, hallom, várják Zemplényben. Ő jobban viselé magát Nógrádban, mint magok a nógrádiak. Bár tanulnánk rossz példájokon, mert a rossz példák szintűgy, mint a jók, tanítanak.

Eltalálád okát annak, amit lányod felől írtam — ez az ok pedig az: hogy utánad s feleséged után senki sem szereti őtet jobban mint mi. Azt tehát még gyanítani is, hogy mi téged hálátlannak gondolhatnánk, részedről valódi szívbéli véték ellenünk, csak valamivel kisebb, mint a szentlélek ellen való. Te tevével velünk jót, mikor Zsenit nálunk hagyád. Itt még kérdésbe sem jöhet a háládatosság. Ha nénjénél jobban szokik ahoz a sorshoz, mely az áldott, jó, de nem gazdag lányt várja: jól tevéd, hogy oda adtad. Természetes volt tőlünk, sajnálni elmenetelét; természetes, hogy tőlünk elvívéd.

Vale. *Deliciae meae.*

Gyönyörűséges verseid Wesselényihez egy kis büszkeségre fogják ingerelni a szerény kassai Athénét. Ez e verszet valódi remek a maga nemében ; de a Halberzwölfét változtasd — nem az ideát, hanem a kitételt, cela dépare le reste ; nem tudom hamarjában, miért ? de érzem, a pácsi kedvesebb. Tudod már, hiszem, hogy Szilassy lett adminisztrátorunk Zemplényben, P. nem adminisztrátor többé Sárosban — még több fog következni, s tán jobb mint hívők. Vivat Carolus X-mus, et nuperna procella Petropolitana.

Vale iterumque vale.

hív *Pipszed.*

CCCL.

Tisztelt kedves barátom !

Küldöm a beretvát, mert a tieid valóban rosszak. Nekem még egy pár marada, nem ily cifra nyellel ; de cifra per se nihil valet : a vasa épen ezen *pipajelt* viseli, s így ne hidd, hogy magamnak ezzel kárt teszek, s reményilem oly szívesen fogadod tőlem, s úgy nem adsz érte semmit, mint ha gazdag volnék. Eleget adtál, és hányszor : hagyj nekem azt az örömet, hogy én is adhassak valaha neked valamit. Nagyön örvendének, ha a beretva megérdemlené azt a dicséretet, melyet felőle tettem. Én jobbat nem ismerek mint a pipajelű.

Amint feleségemnek elbeszéllem mi van a sententiában, gyermekeihez fordúlt s ezt mondta nekik : nézzétek Kázmért ne az én successiómnak, hanem az atyátok ajándékának. Nála nélkül azt soha sem nyertétek volna meg. — Barátom, hol leli fel az ember a férfi nemből azt az *érzést*, amit az asszonyi nemből talál ? s csuda-e, hogy én ezt a nemet annyira tisztellem ? Csak kimondom neked, hogy előttem utolsó kassai mulatásom olta kétséges, *Te* vagy-e több, vagy az a *nemes lelkű, nagy lelkű* asszony, akit az isten neked

adott. Ezt mondám Dúlházynak, és Dúlházynénak is, s valóban én ezt hiszem. S Zseni ezt a nagy asszonyt, Zseni Comtesse Virginiét csudálhatá annyi holnapokig! —

De nincs öröm csípősség nélkül. Midőn Sophie szeretettel, hálával fogada, D'Ellevauxnének veszem levelét, de amelyből az ura szól, eltelve panaszokkal, vádakkal, hogy énmiattam megyen ily rosszúl a per. Eszembe juta a szép Reiskyné, ki csak kimondá, ő Nagysága mellett ülvén, mit tart Marie és D'Ellevaux felől. Barátom, a *gyermektelen* D'Ellevaux egy fillért sem ad a perre nékem sok gyermekűnek, s vádol. De megszegyeníti levelem, mely hozzá a sententiát viszi. Én fáradtam, én dolgoztam, én költöttem, s ez a hálátalan ember otthon ül, s kritizál, vádol.

Könyörgök nálad, hozd el Pestről gróf Teleki József úrtól két csomómat; az egyike az Erdélyi Leveleket, a másika Yorickot foglalja magában. Döbrenteinek most írok, hogy tegye le gróf Telekinél Yorickomat.

Mutasd be alázatos háládatos kézcsoókomat ő Nagyságának s Comtesse Virginiének, s szeretetre méltó gyermekeidet, — valóban principes juventutis — csókold. Gróf Aurélnak nem küldhetem az ígért könyvet, mert igen nagy. Annak székér kell.

Kísérjen Raphael angyal, az utazók védje, s hozzon vissza a szeretetre legméltóbb házi körbe örömmel.

Febr. 19-d. 1825.

CCCH.

Tisztelt kedves barátom,

Viceispánjaink Kassára küldenek assignációért, hogy az administrátort megköszöntő deputátusainknak a státiókon lovak adattassanak, s ezen alkalommal élni akartam, mind hogy tiszteletemet megújítsam erántad, mind hogy Téged és

Dúlházy urat megkérhesselek, hogy a Minerva füzetét a hajdú kihozza.

Az adminisztrátorhoz a számos deputátusok 13-dikban indulnak; a mágnások közül csak b. Sennyey Károly; 16-dikban Pestre beérnek, 18-d. megköszöntik, s úgy oztán jönnek. — Az adminisztrátor 8-dban tartja a joyeuse entréet; 9-dben mind a két templomban Veni Sancte, azután gyűlés, s ebéd és bál. — A két utolsó készítésére május elsőjében itt lesz az adminisztrátorné és a leánya Csománé. — Minden újságaink ebből állanak.

Az adminisztrátor 9. 10. 11. máji itt lesz. Akkor megyen, mert másnap áldozó-csötörtök.

Consil. Szemere tegnap érkezék be estve, s ez órában indul Erdő-Bényére a tegnap előre ment Szirmay Ádámhoz publicálni a Szirmay Zsigmondné testamentomát Tolcsván.

Itt Mailáth camerae praesessel egy időben, de nem egy nap, halának el Kis János Almásy familia prókátora, Idibus Martiis pedig Consil. Horváth László, és oztán szolgabíró Kasznernek az atyja.

Dókus főfiskálisnak egy gyönyörű lova dögölt el, s az nagy kár. — Siet a hajdú, félek, itt hagyja levelemet. Azért bérekesztem. Csókolom a leghívebb tisztelettel ő Nagyságának és a kedves igen jó leányodnak kezeit, és kedves gyermekeidet.

Újhely, apr. 6-d. 1825.

CCCL.

Újhely, ápril 8-d. 1825.

Tisztelt barátom,

Dúlháznak ma veszem levelét postán. Írja hogy megérkeztél, és kedves hírekkel. Örvidenek az elsőnek is : de a második teszi, hogy *nagyon* örvendjek. Bár azok a kedves hírek a Te személyedet s házadat s erszényedet illessék. Én rettenetes elakadásban vagyok, de az nálam nem újság, s az minden vigasztalásom hogy szegény feleségemet nem *érzékenynek*, hanem *elfásúltnak* látom. Ugyan hogy állhatja meg a bátyja, aki látja hogy Eperjesen vesztett, s így ebből tudhatja amit neki szíve és a lelkiismeret és becsület hijába sugall, — hogy szenvedésinken meg nem indul. De várjuk csendesen. Az evocatóriát Pestre neve napján adatám meg, nem bosszantására, hanem mert akkor vevém pesti prókátoromtól. Terminus comparitionis 30-a Maji. Én oda csak augusztusban megyek, mert májusban és júniusban nem consideál a septemvirátus.

Dúlházy írja hogy hallgatásomat Te, ő Nagysága a mélt. Grófné, ő és Ellinger a neheztelés hallgatásának veszik. — Az istenért! hogy neheztelhetnék én azokra, akiket imádok? De febr. 18-d. olta itt vagyok, s úgy dolgozom, hogy *öt* nap nem léptem le a grádicson, s *öt* nap nem ettem meleget. Feleségem tejjel és hideg peccsenyével tartá ki. Kapok én Újhelyben ebédet mindennap, s nem bizodalmatlanság cselekvé hogy máshoz ne menjek ebédelni, hanem az, hogy az ebédek miatt nem akarám félbe szaggatni munkámat. Az én természetem erős, s nincs elkényeztetve; semmi kárát nem érzetem. Csak azt érzem hogy a sok munkában az inak nyakam jobb felén nagyon megfájúlnak. Minthogy *mutatusque labor pars est non parva quietis*, ha belé únok az archivum papirosaiba, Sallustot veszem elő. Azt épen

most végzem. Csak az Index geogr. et historicus van hátra. Praefatióm egészen új formában áll; de jobb és szükségesebb darabjait megtartottam a régiek.

Azonfelül amit tegnapelőtti levelemben írek, itt semmi hír. A Szilasy köszöntésére 14-a indul a deputáció viceispán Szögyénivel, minthogy Szemere Consil. a mások tanácsára Pestet már megjárja.

Fáy Ferencz e napokban porrá égett Kazsuban. Nagyon le van verve, noha nyugalmat mutat.

Bodó perceptor úr a vacsoránál beszéllé hogy gróf Dezsőffy József neki 2 hordó bort küldé ajándékba, s csudálkozással veté mellé, hogy nem érti, mint jutott e kegyességéhez, mert hiszen ő Ő Nagyságával semmi relációban nincs. Jelen valék, és hallgattam; mint minden más.

Zseni tegnap jöve haza. Kicsiny és kövér. Mint örül, hogy itthon van. Kimentem hogy otthon legyen mikor Ruszkáról jó. Elbeszéllé mely kegyességgel fogadta a mélt. Grófné és Comtesse Virginie, s óhajtja, hogy Szent-Mihálytt tehesse hálás tiszteletét. — Nem tudom kicsoda, azt híresztelte el hogy ő Szabolcsban férjhez megyen. Maga is nevette, mi is.

A Pestről nekem hozott két pakéteket, kérlek aláazatosan, méltóztassál ezen emberem által kiküldeni, és tudatni velem ami nekem való. Gróf Teleki Józsefnek most vevém levelét. Úgy hízelkedem vele hogy az az úr engem szeret.

Alázatos kézcsoókomat a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginiének. Ajánlj grátiáikba s kedves három fiainak.

örökös tisztelő

Kazinczy Ferencz.

CCCIV.

Tisztelt barátom,

Útban lévén, és rettenetes gondok közt, megengedsz, hogy röviden írok, s körül sem nyírom levelemet. Kérlek, méltóztassál szólni Bálintffyval. Ma 12-d. jún. szörnyű jég méne el itt Toronyának; félek hogy bár szöllőd oda van megint. Oly nagy jég hulla mint egy galambtojás. Nekem a vetésemnek egy részét megkémélte, a másikban nagy kárt tett. Újság Újhelyben semmi sincs. Ha a Kurir XLIII. darabját olvastad, tudod, hogy, adminisztrátorunk egy Zelinka nevű ifjat a primásnak ajánlani szándékozott. *Már itt az adminisztrátor levele, hogy a primás az ifjat elfogadja.* — Elj szerencsésen, és gondok s teher nélkül. Ezt óhajtom mint magamnak.

12-d. jún.

CCCV.

Édes kedves Ferenczem !

Tisztelnem tartom sietve megírni, mit hallott légyen gróf Töröknétől feleségem. Ebből áll: megkészült az egyesség gróf Erdődy György és sógorod között, amaz emennek hetvenezer rftot conv. pénzben fog hat esztendő lefolyta alatt fizetni; 10 ezeret ezen sommából már lefizetett, vagy legalább még az idén le fog, mert ezen utolsó körülállást nem fogta fel egészen feleségem. Akármint légyen, illik ezeket tudnod, és általam, s igazságos céljaid szerint velek úgy élned, ne-hogy feleségemet compromittáld.

Csókoklak ezerszer minden hozzád tartozóddal. — Minap megint eltűntél, pedig még bibliothékámban reméltelek találni. Várja Minerva legkedvesebb fijától az új ajándékot.

Vale, vale, vale.

Kassán, június 12-dikén 1825.

hív Pipszed.

CCCVI.

Ujhely, június 21-d. 1825.

Tisztelt barátom,

E napokban egy kisded munkát kerestem könyveim között, s e miatt fel kelle hánynom minden könyveimet. Egy rakást külön raktam, hogy első alkalmatossággal neked küldhessem ajándékban, vagy inkább hogy a Te sok jótétemnyidet, amennyire erőm engedi, meghálálhassam. Sunt bona, sunt mala, sunt mediocria: de *bibliothekában* nem lehet haszontalan könyv, s a kis könyv sokszor drágább becsű, mint a vastag és nagy. Ide teszem czímjeiket. Ha kedvedet találhatnám, örvidenek szívesen.

Itt küldöm a Szirmay biographiáját és valami igen jót Wielandból. Mit mondanak Szirmayra? Ahol jót nem mondhatok róla, csak a factumot mondom el. Hogy pajkosságait emlegetem, az nem megbántás. Ha mit szelidíteni tudsz rajta, tedd, s köszönettel fogadom. De rendes, hogy nekem azt is balúl vevék, amit az első füzetben mondtam. Úgy legjobb semmit nem mondani.

Reszketek, hogy Bálintffy boldogúla-e Majorossal. A-
zért küldöm emberemet, hogy hírt vehessek, mert itt jún. 28-
dika, midőn rám akarnak jönni. Bár a diéta haladna, hogy
valaha revideáltathatnám a pert. — Ő Nagysága és Com-
tesse Virginie még talán nincsenek Kassán. Ha igen, jelentsd
alázatos kézcsoomat. — Örökös tisztelettel maradok.

CCCVII.

Édes, szívből szeretett barátom!

Vevém leveledet. Nem írod vetted-e az enyimet, melyben írok neked *sub rosa*, hogy sógorod 70 ezer r. forint conv. pénzben megegyezett Erdődyvel. Örvendek néki, de még jobban örvidenék, ha ez a szerencse igasságossá és érzékenynyé tenné erántad. Most, most vérzik az én szívem, hogy tehetetlen vagyok, és hogy Majoros ellen nem segíthetlek. Mindent elkövetett Dúlházy és Bálintffy — alább fog következni Dúlházy relációja. Ilyenkor boldogság a studia literarum, quae adversis solatium ac perfugium praebent. Engemet is várnak majd ilyen bajok, ha így folyandanak az idők.

A III-ik kötetben fogja nyomtattatni Dúlházy amit hálával vett tőled, mert a másik kötet már megtölt. Kedvet kezd találni Minerva minden piczinykedő indulatocskák ellenére. Használni fogom engedelmedet, és Szirmay Életében egynehány kis változásokat tenni, melyekért nem fog ugyan kellen pirúlnom az igazság istenasszonya előtt, azonban mégis megtalmazlak ellenségeid buta dühétől, vagy legalább meg foglak ójni azoknak szaporodásától. Csókollak könyveidért, de el nem fogadhatom; Te nekem legkisebb háladatossággal sem tartozol — ha pénzem lenne, megvenném, de nincs. Én azt gondolom hogy azokat jól eladhatnád — ez is volna valami. Ugyan mit fog mondani a posteritás a mostani időkről és mostani emberekről — Famam Di Nostris hostibus illam.

Szívből ömlött könyhullatások közt öllelek számtalanszor.

Kassa, jún. 24-dikén 1825.

hív Pipszed.

Vert.*)

---

*) A levél eme fele nincs meg.

CCCVIII.

Újhely, június 30-d. 1825

Tisztelt barátom,

Prof. Kézy néked a Piron verseivel kedveskedik. A bohóságokon az eszes ember is nevet : de nem kell-e azon nevetni, aki ennyi bohóság összefirkálásában lelhetne gyönyörűségeit? —

Majoros és az emberei rám nem jövének. Örvendj szerencsémén. Itt írok neki. — Pestről is írja a prókátorom Zsiday, hogy a sógorom 70 ezerben megegyezett. Meglátom, teszen-e már valamely lépést a béke eránt, vagy arra kényszerít, hogy az a *gyalázatos* per, mely világosan mutatja nem csak az ő *testvértelenségét*, melyre talán van példa, de a példa a rútat nem mentheti, hanem az ő *perjuriumát* is, melyet még a gazemberek sem szeretnek magok felől tudatni, — a kir. tábla s a septemvirátus elébe vitessék. Bár szállaná meg valaha a Szentlélek, s érezné, mely kín az nekem, hogy néki kénytelen vagyok affélét szemére vetni! Hogy az nekem irtóztatóan fáj (az az ő *kényszerítése*), Te nekem bizonyosan hiszed : de megmutatám akkor midőn a sógorom feleségét kértem hogy előzné meg, s prókátorának levelet írtam, hogy visszavonom replicámat, mihelyt ő azt fogja akarni, amit kell. — Ajánlanám néki a békét, de félek hogy az csak bosszantaná. És így hallgatok, s nem ajánlom.

Ha a kassaiak, kik ma és holnap itt az országos vásárbán kiüritik ládaikat, minap említett könyveimet elviszik, küldöm : de Dúlházy conferálja minapi listámmal, és ha valami elmaradt, tudósítson.

Itt küldöm Igaznak a Mailáth *Magyarische Sagen und Märchen* fordítását nyomtatás alá. Igaznak ajándékozom a manuscriptumot. 2000 frt. kárba ejtette Pánczél. Pénzem nincs hogy Igazon segítsek. Amit a munka kieresztésén

nyer, légyen övé. Megérdemli mind úgy mint nyelvünk s literatúránk barátja, mind úgy mint az enyém, hogy segítsem, s teszem ahogy lehet. — Méltóztassál a nyalábot a dilizsánczra küldeni. Igaz fizet a vitelért nem én. Te tehát minden teher nélkül maradsz a feladáskor.

A Szirmay Antal Életében nem kerülhettem el, és nem kelle elkerülnöm, a keserűt is. De én Szirmaynak személyét igazán szerettem, colosszális nagyságát, kivált az archivum körül tett szolgálatjában, csudálni eléggé nem tudom, s örökké fogom hirdetni; venális lelkét, gyávaságát, rettegését s hiúságát (Cicero hozzá képest gígászi erővel bírt) számom, de nem dicsérhetem, s minthogy elhallgatni egészen nem vala szabad, minél szelídebben akarám megérinteni. Lágýíts, kérlek, mindent, de ahogy becsületes embernek lágýítani szabad. Vagy hallgassak, vagy *nem igazat* ne mondjak.

Tudom én alkalmasint Szécs-Keresztúr mit veve rosszan a Minerva első kötetében. — A topológiai Szirmay Mihály Eperjesen lévén, közlém vele a Szirmay-ház genealogiai s historiai deductióját, melyet kiadni fogok. Azért vittem Eperjesre, hogy közölhessem Szirmay Jánossal, a kerekretilvel. Az Pesten volt. Egy fogadóban lévén Szirmay Mihálylyal, oda adám neki, hogy tekintse körül, s igazítson, bővítsen. Ez mutatni fogta azt Luzsinszkyakkal (sic). A Szirmay Tamás Antal atyja Consil. Szirmay László felől ez a jegyzés van a Msban :

Atyja (András) ezt a László fiát Erdődy egri püspöknek adta gyermekkorában azért, hogy leg-tompább eszű lévén ez minden gyermekei közt, neveltessék pápistának, s így szolgálatot kaphasson.

Ezt én Szirmay Ádám volt főnotárius szájából vettem, s feljegyztettem, nem hogy kinyomtattassék (annyi eszem csak van hogy ilyet ne akarjak), hanem hogy az emlékezet nálam és akik Msomat olvasnák, fennmaradjon. — Bizonyosan ezt vevék nehezen a szécskeresztúriak, s azt hívé, hogy én az ő szépatyjokat akarom nyomtatásban prostituálni, *a Minervában mondottak megfeddése* által igyekeztek ettől elrettenteni.

Itt semmi hír. — Közelíték archivumi foglalatosságom végéhez, s ez nem kis *érdemem* lesz. Sok jót tanultam, s ha élek, én adom ki *magyarúl*, amit Szirmay Antal, eléggé sokat hazudva, hol félelemből s reménységből, hol hiúságból, s magát mindég nagyítva, nembarátit mindég gyalázva, rosszul mondott. — Főnotáriusunk éjjel nappal dolgozik. A két viceispán itt nincs. — Matolay Bécsbe ment, és így csendességünk van. Az a sok jóból és nemkevés rosszból gyúrt, eszes és valóságos *raptusos* (a magyar azt talán *havasnak* mondja, mint a német *mondsüchtig*) ember kész felforgatni mindent bosszújában hogy ő itt nagy nem lehet. Én személyére nem haragszom, de tetteire haragszom, és nevetem is. Nem kellene neki felejtetni, hogy mí, gróf Dezsőffy Sám. úrnak minapi felszólalása szerint, *aristokraták* vagyunk, és a *novus hómókat* csak úgy szeretjük, ha azt nem kell nekik emlékeztetve mondanunk, amit az öreg Bárczay Fer. úr monda Pósa Gábornak: *b . . . a lelkét, kentek miatt az ember úr sem lehet.* — Matolaynak egyik legnagyobb vétke az, hogy *miatta* gyanús leve sokak előtt maga a szeretetre minden tekintetben oly igen igen méltó báró Wécsey Pál is, kit én annyira tisztetek, hogy (ha Szemere Consiliárius elmellőztethetnék a diétára küldésben) Wécseyt küldeném *veled* diétára. Pedig én minden boldogságomat a Calvin János egyedül idvezítő tanításaiban keresem, sőt találom.

Újság, ha tudnillik igaz, amit Balásházy János, ki most jön Pestről, a Dókus főnotárius úr László-napi gratulánsai közt beszélt. — Balásházy Jánosnak, a Matolay nagy barátjának, azt beszéllé Pesten Szirmay Ádám, hogy püspök Csáky László Matolayt szolgálatjából *nehezteléssel eresztette el.*

Nyeiczkei József úr is Pestről jó. Azt mondja hogy a császárné viselő, és ezért elhalad a diéta. Hogy a koronaörököszt Mezőhegyesen megtapodta egy vad ló, hallottad. Nem terhellek tehát elbeszéléssel. — Literárius újságom épen nincs. Teleki talán felhossa az Erd. Leveleket az exámenre. — Elj szerencsésen, boldogúl, gondok nélkül, örömmel, tisztelt szeretett barátom.

Kolosi Ignác itt vala e napokban. Kevélykedett azon szerencséjével, hogy ő Nagyságának körében még Téged is felejtethett, hogy Comtesse Virginiet csudálta, fiadon álmélkodott.

CCCIX.

Tisztelt kedves barátom!

A vásárosok itt hagyák a könyveket, s küldöm. Bár úgy találhatnád hogy ezen rongyok közt van valami, ami haszonra lehet s bibliothekákban helyt kívánhat. — Nekünk hétfőn gyűlésünk leszen. Akkorára beadom jelentésemet, hogy most már a juridicumokon is keresztülestem. Még fél esztendeig aligha nem lesz dolgom az archivumban. Többek közt arra lesz gondom, hogy a nevezetesebb emberek subscriptióikkal jegyzett leveleket összeköttessem. Erre kék papirosra lesz szükségem, hogy minden ily levél mellé egy kék ív jöjjön, s a könyvet-forgató ezen kék levél által lássa, fordított-é más subcriptióra. Kérem tehát Dúlházy urat, hogy ezen nyugtató mellett szerezzen nekem egy rizma tiszolezi kék papirosat, arra vigyázván, hogy a papiros minél testesebb legyen. — Parancsolj, kérlek alázatosan, hogy Dúlházy úr tekintse meg, a Busk loteriája hozott-e valami nyereséget; az én Nróim ezek:

109,351. és 740,40.

Most bizonyosabban írhatom, mint a tegnapi csomóban, mert haza jöttem Újhelyből s megtekintettem a czédulákat. De Dúlházy úr megtekintse a Bécsből leküldött nyomtatott listát.

Baró Wécsey Pál felől forró tisztelettel szólók utólsó levelemben. A tiszteletet még most sem vonom vissza; nem azt kell tisztelnünk, aki erántunk jól van, hanem aki a tiszteletet érdemli, ő pedig érdemli. De képzeld, mit kell nekem ézenem, ki a más vétke miatt *gyermekimmel* szenved-

dek, *igazságtalanságot* szenvedek, s *16-dik esztendőre* szenvedek, midőn azt hallom, hogy Wécsey Pál *retteg* hogy én pénzt ne kapjak, mert ha kapok, a sógorom *oda van egészen*. — Az ő szavaival élek. Tehát Wécsey Pál azt nem óhajtja hogy szenvedésimnek valaha már vége legyen, s azt óhajtja, hogy az én gyilkosom továbbá is gyilkolhasson. — Vedd ehhez magadat, aki *mit tevé*l érettem. Érezd mennyire kell nekem tisztelni tégedet. — Áraszsza rád és házadra Isten *minden* áldásait. Ezért könyörgök.

Széphalom, július 2-d. 1825.

Zseni egy levelet íra Comtesse Virginienek, de nincs itthon, s nem akadhatunk reá. Tiszteljük, mind feleségem, mind én, mind ő Nagyságát a mélt. Grófnét, mind a Comtesst alázatos és hálás tisztelettel.

CCCX.

Kassa, júl. 6-d. 1825.

Édes barátom!

Két levelet írtam Neked; sohasem írod, veszed-e levelemet, egy szót sem írsz azon tudósítás felett, melyet Neked sógorodról adtam, hogy t. i. 70 ezer frt conv. pénzért tractált Erdődyvel, 10,000 ftot le is fizetett neki, a többit 6 esztendő alatt fizeti le. Kár hogy elküldötted a könyveket; megírtam hogy ajándékba el nem vehetem, pénzért szintúgy nem, mert nincs.

Virginia nagyon sajnálja hogy Zseni levelét nem vette. Kedveltségre kezd kapni Minerva Dunántúl is; Guzmics, Kis, küldtek munkákat. Jó lenne ha szereznél dátumokat a volt egri püspök Eszterházy Károly, a cancellarius Eszterházy Ferencz, a volt camerae praeses Mailáth, és a volt perso-

nális Mailáth életírására. Ha ezeket a biographiákat írnád a Minerva számára, még jobb volna. Nekem rossz az egészségem, bajaim véghetetlenek. Minerva II-ik kötetje nem lesz alábbvaló az elsőnél. Schmidegg nagyon neheztel rád Szirmay Antal miatt, — védelmeztelek. Biographiád csak a III-dik negyedbe jöhet, mert minekelőtte küldted, meg volt már telve a II-dik.

Ne keseredjél el, mert Wécsey Pál nem gondolja meg mindég, mit beszél ; nem rossz a szíve, de még érni kell az ifjú embernek. Hányszor történik meg rajtunk is, kik az 50-t meghaladtuk, hogy olyanokat mondunk, minden rossz szándék nélkül, miket mások rossz néven vesznek. — Én megvallom, kértelek volna, hagynád ki Szirmayról azt, amiért annyi ember neheztel reád, ha csak megálmodhattam volna is a sok nehezteléseket. Ezentúl őrjöbb angyalod leszek, remélvén hasonló őrzéseidet rám nézve.

Vive et vale. Non si nunc male, et olim sic erit — vite fortes, fortiaque adversis opponite pectora rebus, nunc vino pellite curas, cras ingens iterabimus aequor. — A majd kétezer esztendős vígasztaló érzette, mint lesz az embereknek mindenkor szükségök vígasztalásaira.

hív *Pipszed*.

Vert.*)

---

*) A levél fele hiányzik.

A kiadó.

CCCXI.

Kassa, júl. 13-d. 1825.

Édes Ferenczem!

Gyermekeim unszolására, ha nem ingyen adod, hanem eladod könyveidet, megveszem belőlök e következőket :

Tom.

Justus Lipsius Tacituszát	1
Calepinuszt	1
Bonfiniuszt	1
Adelung német dictionariumját	4
Ranzanust	1
Bembus cardinál leveleit	1
Wörterbuch der Buchdruckerei und Schriftgiesserei	2
Blotz, Gartenkunst	4
Oeuvres de Gresset	2
Elementare Universale totius Ge- neris humani alphabetum	1
Justification de J.J. Rousseau ou Mémoires de Madame de Warens	1
Zeit-Gedichte v. Jacob Schweitzer	1
Summa	20.

Nem lévén pénzem, a jövő élettermésből, ha a jég el nem veri (mert éppen most jön a hír hogy mádi szőlőimet elverte) kívánságod szerint az életnek azon nemében, amint kívánni fogod, élettel meg fogom fizetni, de úgy, ne te, amint mondja Cicero : pudor subrusticus deterreat, és magadnak barátságból és szerénységből kárt ne tégy. Valóban, nem tudom, miért szűgyellenénk a szegénységet? mikor az közönséges, és csak a mértékben van a külömbség, és alkalmasint minél emberségesebb és érdemesebb ember most valaki,

Dessewffy és Kazinczy. III.

annál szegényebb; midőn, végtére, a becsületes szorgalom és fáradozás útján teljességgel nem lehet boldogulni.

Ma érkeztek a sok hírek a sok reductiókról, mind a militáris, mind a civilis státusban — egy egészen rongyos ruhában két három lyukat be akarnak foldozgatni szösszszel. Ez is jó ugyan egynehány esztendőre, de majd ismét kiszakad a ruha ahol befoldoztatott, ahol pedig nem, megmarad a ringy-rongy, és még jobban el fog rongyollódní, ha egészen új ruháról nem gondolkoznak. A diétát bizonyosnak mondják; kételkedem, s nem is óhajtom ez idén; mert maga csak a koronázás még jobban el fogja szegényíteni az országot és a hivalkodókat, kiknek oly nagy számok hazánkban.

Én két hét óta nagyon rosszul vagyok; nem tudom mi bajom, gyomrom, eszem, szívem, egyszerre s egyformán, elgyengült. Nagy betegség közelgete felém, erős természetem s az orvos valamennyire elhárította, de még igen gyenge vagyok. Mi csuda, ha a sok gond és aggodalom előbb öl el Tégedet is, engemet is, mint különben az idő előlne?!

Vale.

Esedezzél az egeknél tartson meg, mert szükséges még életem gyermekeimnek.

Íme egy levél gróf Telekihez; add Néki által, látni fogod Patakon; öleld helyettem is.

hív *Pipsz d.*

E napokban jelenik meg a II-dik negyed a Minervából. Küldd el, ha megvan, haladék nélkül ezen expressussal Birckenstock epitaphiumát Sándor Leopold felett. 1795- vagy 1796-ban jelent meg. Nem tudom ki vette el tőlem, elveszett, és a gondolatlan, halasztó Ellinger nem tudta megszerezni. Kérlek, szerezd meg Patakon, ha nincs meg, és küldd el azonnal; csak ez hátráltatja a Minerva II-dik negyedje megjelenését. Kassán teljességgel senkinél sem lehet megkapni. Szerezd meg okvetetlenül.

Tekintetes Úr!

Részemről nem tudok ez úttal szíves tiszteletemnél egyebet írni. — Grófom ő Nagysága hagyja nékem, különben én is igen nagyon kérném a T. Urat, nehogy ezen expressus a Cons. Birckenstock építaphiuma nélkül térjen vissza. Nagyon nagyon esedezem hát, méltóztassék szép kéréseinknek engedni s azt teljesíteni. Ha maga nem bírná a T. Úr, talán meglesz vagy a collegiumnak, vagy valamelyiknek a professor urak között. — A II-dik negyed Minerva 18 árkusból fog állani, és így kettővel szaporíttatik, ez is az oka hogy 25-ik előtt alig lesz készen hamarább, de Grófom ő Nagysága 18-ikban vagy még 17-ikben Sz. Mihályra megy, ahol 20-ikig vendégül várja gróf Teleki ő Nagyságát, a patiki curátort, azért óhajtáná ezen expressusnak, a Birckenstock Consil. építaphiumával való hová hamarább lehető visszaérkezését, hogy ennek segédelmével 16-ikig a Sándor Leopold volt palatinus biographiáját elkészíttethesse, kinek a képét Igaz úr Bécsből már elküldötte. — Jó volt-e a kék papiros? — T. Dókus úr megküldte Ellingernek az előfizetők neveit, s azt írta: hogy a pénzt a napokban a T. Úr is beküldi. Ellingernek írt, ő közlé velem a levelet, de én ezen tárgyban nem kaptam levelet, amint írni méltóztaték a T. Úr.

A gróf ő Nga valóban elgyengült, de jobban lesz. — A megmaradt könyvekkel mit tegyünk? eladjam-e, s hogy? s mi áron?? — Grófom ő Nga a megmaradtakat nem akarja, tehát én conscribálom kétszer, és az egyik conscriptióját kiküldöm a T. Úrhoz, s méltóztassék oztán megírni, mitévő legyenek azokkal?

Örökös tisztelettel maradok

a Ts. Úrnak

alázatos hív szolgálja

Dúlházy Mihály.

CCCXII.

Széphalom, júl. 15-d. 1825.

Tisztelt kedves barátom!

Ha itt nem találtam volna tegnap estve leveledet, ma már indulna levelem, hogy lássam, mennyire vala igaz az a rettentő hír, hogy *inhidegbe* estél. Elrettent annak hallására gróf Teleki, a superintendens, Vay Ábr., a szabolcsiak, és minden, aki azt tőlem hétfőn és kedden Patakon hallá. S kivált a szabolcsiak, akik kimondák, hogy ők ugyan Téged Zemplénnek engedni nem fognak, mert nekik nincs más senki a pápisták közül. Pálffy gyűlölik, utálják, haragszanak rá. Melléd, amint vettem észre, Bónis Sámuelet készítik. Az nem volna rossz. De sajnálom a tiszteletre méltó Pálffy; derék ember, tudós ember, nemes lelkű ember, s íme oly dolgok miatt, amit sem ő, sem más nem hiszen, gyűlölségbe jutott. — Édes barátom, csak Matolayhoz illik magát az effélékkel gyűlölségbe hozni; de mikor egy Pálffy, egy Wécsey Pál, egy gróf Dezsőffy József van gyanúban, már akkor fáj a szívem és bosszankodom. Vannak gonosz emberek, kik az ilyenben keresnek gonoszságoknak védelmet és ürügyet. Tudván ezt, legjobb semmibe nem keveredni, ami a gyanút támaszthatja. Wécseynek egy szava el nem oltja többé a gyanút. Az azon való felakadás, hogy a kálvin. Szilassy s a kálv. Zemplény, a kálv. templomban is hívá segédre a szentlelket, téged gyanúba nem vett; de sajnálja minden, hogy némelyek azt mondhatják, hogy Te is hajlasz azok felé, akik a közjót és az igazságot a magok igazságtalan céljoknak feláldozzák. Ciceró hajlott elfogadni a Caesar ajánlatát, mert szégyenlett egy révben lenni Clódiussal. Ha engem pápistának hívnának, ahogy kálvinistának hívnak, én protestálnék szóval is, cselekedettel is, hogy én Matolayval nem tartok, aki eléggé gondolatlan némely szavaival oda juttatni magát, hogy Zemplényben ugyan soha többé bizodalmat nem nyer, akármit csinál; s neki nem marad egyéb hátra, hanem az

hogy furiosus antiprotestáns legyen, s legalább az ilyekkel tekintesse magát nagynek. Látván némely dolgokat, amiket papiroson nem írhatok, (szóval elmondanám), én magam is furiosus protestáns vagyok. Mi existálunk, s törvény mellett existálunk. Mi jusa van tehát másnak bántani bennünket, hogy existálunk? hogy a mi templomunkban hívuuk segédre Szentlelket, holott mi a *nem mi templomban* is hívtuk azt? Fáj a becsületes embernek, ha *bántatik*; fáj, ha a *nemes lelkű katholikust*, mint egy gróf Dezsőffy József, *gyanúba vétetni látja*; fáj, hogy midőn egyiknek kellene lennünk, vastag bolondságok és bolond gazemberek rést keresnek s találhatnak, bennünket *két részre vonni*, s ahol egyetértésnek, békességnek kellene lenni, ott zavart csinálnak. Két tisztelt nyavalyást nevezhetnék, aki mellett szégyen lenni, és káros azon felül.

Ezen polgári szakadásban mind a kath. mind a protest. legjobban tenné, ha a maga cultusát tiszteletben tartja — az szent kötelesség, — de különben óvna magát mindentől, ami úgy jöhetne ki, mint az ellenfél vagy bántása vagy gyűlölése. B. Wécsey Pál bizonyosan nemes lelkű és tiszta fejű s szeretetre méltó ember; de *vádolta* a protestánsokat, mert vádakát hallott Matolaytól és a Matolay társától s társaitól. Matolaynak szájából és tollából hallánk gondolatlan s álmélkodást érdemlő tetteit, szavait; Wécsey társa, barátja Matolaynak és a Matolay társainak. Menjen most, és lássa mit nyer ezután.

Édes barátom, ha ismét akad valami, ami neked panaszosan jelentetik a Matolayánusok által, nagyon kérlek, s nem magadért kérlek, *aki előttem soha sem veszthetsz*, hanem a közjó nevében kérlek, szólj *velem*, és ne *olyanokkal* akik szavadat meg nem érthetnék. Én ezt a polgári tüzet nem gerjesztem, hanem oltogatom. Piarista prof. Szakálas úr megjelené Patakon látni a collégiumot és bibliothekát. Én vezetém fel Telekihez, a superintendenshez, az asztalnál Telekinek, a superintendensnek és Szakálasnak az egészségéért ittam, és csak e háromnak; s a harmadiknak megköszöntem, hogy megjelenése is bizodalmat, szeretetet mutat hozzánk. Excellenter viselé magát ez a pap, és ha minden így viselné,

jó volna. Szomszédja az asztalnál valamit monda, amin Szakálas látá, hogy ez benne nem az *embert*, hanem a *pá-pista papot* nézé; s ezt mondá: Minek az, Uram? *Non sum ego talis*, — azaz, amilyennek a predikátor gondolá. Ilyen kel-lene sok, s nem volna baj; midőn más még gyúlasztgatja a bolondokat. Nem kell nékem Téged sem a tiszta gondolko-zásra, sem a szent érzésekre, sem a böles magadvisedetére kérnem, annyival inkább nem kell tanítanom, ipse docendus: de el kelle mondanom, hogy még neked is kell némely csele-kedettedet *magyaráznom*, mert jobbnak néznek mint Wé-cseyt, de még is *tartanak tőled*. Rettenetes gaz idők!

Az ilyenre kár a tintát vesztegetni; de szükség vala tudatnom veled, mik esnek. Sok Tégedet és Wécseyt kíván diétai követnek; sok Szemerét és Sóos Pált. — Bár veled lehetnék, hogy elmondjam amit tudok, hallok, gyanítok.

Leveled, és a bibliothekáriushoz írt levelem, hogy küldje, ha van, Birkenstockot, eddig Patakon van. Most ott nagy a zűrzavar. Kiki haza takarodik. Sok a vendég. Sok a dolog. Nem hiszem hogy a bibliothekárius ma rá érjen a könyvet kikeresni, ha van is. Emberedet tehát visszaeresz-tem. Elküldöm, ha hoznak. *Ha nem veszed e napokban le-veletem, vedd jelölül hogy nincs*. Mihelyt leveledet vettem, minden csomóimat végig hánytam, tegnap estve is, éjjel is, ma reggel is. Nálam az nincs, és nem is volt. Amit Birken-stock Friedrichre írt, azt küldöm, noha arra *most* szüksé-ged nincs.

Könyveimet nem azért küldém, hogy megvedd vagy el-add. Nem, hanem hogy bibliothekádat gazdagítsam, amint tőlem kitelik. Így küldék egyszer egy kis, másszor egy nagy ládával ajándékban cancellarius Telekinek, s az elfogadta ajándékomat, noha ő nekem egy babot sem adott soha. — Gróf Dessewffy József, aki nekem oly sokat adott, czen, ne-kem csaknem haszontalan lomjaimat elfogadni nem akarja! — Értelek. De kérlek fogadd el, minden vonogatás nélkül. Én megmutattam hogy *kérni is tudok tőled*. — Mihelyt haza

szabadúlhatok és rá érek, keresztülmegyek könyveimen, és újra küldök egy csomót. Neked bibliothekád van : nekem az nincs, mert nem lehet. Illő tehát hogy az oly könyvek, amikre nincs szükségem, nálad álljanak, nem a tiéd, hanem bibliothekádé, legyenek.

Teleki nagy rakás könyvvvel ajándékozá meg a pataki bibliothekát. Nagy tisztelettel nézém a Heyne Virgiliusának azon részét, melynek nyomtatott lapjaira Heyne maga tevő azon igazításokat és bővítéseket, amikkel az újabb kiadást akará tétetni. Ismerem a Heyne kezét.

Palóczy főnotár. Patakra azt a hírt hozá, hogy két regimentünk új proprietáriusokat kapott, az egyike ezeknek b. Splényi Ignác, a második

Gottorp, Kronprinz von Schweden ;

így oda a Bernadotte fia, s a *legitimitás* aligha tüzet nem támaszt északban.

Vay Ábr. ott vala. A borsódiak alig tudnak eszméletre jutni. Hic vir, hic est, tibi quem promitti audisti. Tisztársai szeretik és rettegik. Irtóztató kemény, és a legnagyobb mértékben jó minden eránt. A szolgabírák repülnek teljesíteni amit hágy, és bizony csudát érdemel amit hágy. Vasárnap virradtakor ment ki rendelése, hogy a predikátorok virradta után (azaz minél előbb) tartsák a cultust igen kurtán, s a nép azonnal oszoljon keresni a gyilkos tolvajt ; s akkor nap vagy más nap elfogattak a nem tudom hány esztendő olta hajházott gonosztevők. Legesküdtebb ellenségei, Puky István és Ragályi István a volt viceispán, most legnagyobb magasztalói lettek. Ragályi István feljár a gyűlésekre, sedriákra, elébb oly szándékkal, hogy kitolóját, valahol lehet, csipkedje ; most azt beszéli, hogy bár 10 esztendő előtt adott volna ily férjfinak helyet. Vayt fiának fogadta, Vay ötet atyjának, s oly barátok, *amilyen* ellenségek voltak. Ha Vayhoz semmi közöm nem volna is, örvidenék rajta.

Ha diéta lesz, ő ott lesz, s látni fogod mit csinál. Bor-

sod imádja mind ötét, mind főispánját, kit valóban imádni kell. Elhültem restorationális beszédén.

Bodó mondja hogy Rhédey egy hét oltá betegen fekszik Beregszászban; Bodó is ágyban lelte. — Rhédey restaurálni fog még júliusban vagy augustusban. — Nagyon megszerettette magát, amint megjövendölém. Neki csak ez az útja van hátra. A rossz világ azt mondja, hogy természete bizonyosan *recurrálni* fog, akár mint kezdi a Neronis quinquenniumot.

Zsiday Sándor pesti prókátorommal tegnapelőtt Patakon valék. Bizonyossá teve, hogy Aspermont Mária úgy transigált a sógorommal, hogy ki nem lesz fizetve, ha feleségem és Delvóné neki nyugtatót nem adnak, hogy excontentálva vannak a Wécsey Susána successiója eránt, melyet Onodba tett a feleségem nagyatyja. Minapi leveledben nem értéd miért nem feleltem egy cikkelyedre. *Akarva* tettem azt, s *tudhatod* miért. Most sem szólok. Szólanék szóval. De sorsom részvételét úgy köszöntem **Neked**, mint tőlem illik. A kázméri executio után sem leszek gazdag: de addig koldús vagyok. Élj boldogúl, gondok nélkül, teljes örömben. Ezt kérem istentől, magadnak, a mélt. Grófnénak, gyermekeidnek.

CCCXIII.

Újhely, augustus 1-jén 1825.

Tisztelt, kedves barátom,

Tegnap valamit kelle keresnem rettenetes sokaságú papirosaimban, s behozatám azokat, s a Birkenstock által dolgozott, Sándor nádorunk epitáphiumát egy magam által

összevarrt kézirati csomóban találom. Nem emlékezni nem vétek, mert az nem *akará*s munkája. És mégis vádlottam magamat, hogy emlékezetem hibája miatt nem volt teljesítve parancsod. Imhol, édes barátom, talán méltónak látod, hogy a latínt a Minerva 3-ik füzetében felvétesd. Sok okok tanácsolják. Kicsiny a munka, s ki bírja? így örökké fogja bírni a nemzet.

Ez a soknemű gond engem alkalmatlanná teszen mindenre. Bár csak az archivumon eshetném által becsülettel. Sem gazdaságomhoz, sem gyermekim neveléséhez nem láthatok, s feleségemtől, gyermekimtől távol kell lennem. Meddig élhetek? s ezt is ellopjam-e magamtól s tőlök?

Főnotárius úr nálad lesz, s beszél a dolgokról. Mind Zemplény óhajt, mind Szaboles; s kit is óhajthatna méltóbban. De mint szabad embereknél kell, az *akará*s szabad, s sok vagy rossz, vagy dolgot nem értő, sok hiú vagy titkos czélú, szeretne rontani. Báró Wécsey Pállal e napokban ebédelttem. Szabadon szóla ő is, én is. A pastorálét emlegette, s annak ismersz, aki annak amit hallottam, *gonosz hasznát* venni soha nem fogom. Zemplényből sokat lehetne küldeni; hála istennek itt jók vagynak. De illik-e vallás felől tüzeskedni? Nec nominetur in vobis! ezt mondá szent Pál. W. is tele van a Calvin fiai ellen panaszszal.

Nem jobb volna-e nem panaszolkodni, s nem nagyítani a tüzet, hanem oltani. Az utolsó restaurációkor mindenfelé ment a panasz a püspökökhöz, hogy Zemplény készül a katolikusok ellen. Itt vala a sok pap, s azt vallá, hogy több moderációval lehetetlen bánni. Mi akik *alól* vagyunk, nem *felül*, nem csuda ha viczkádozunk, de minek érezteti erejét az erős? Almásy, kit én soha nem láttam, kinek keresztnevét sem tudom, azt hirdeté Egerben, hogy ha kálvinista, hajdúvá sem kell tenni. Borsodban visszaadák, s jól tették. Csakhogy ott nem a kálvinisták tették ezt. Ha valamit, azt méltóztassál nekem elhinni, hogy nagyon sajnálom, hogy Wécsey a vallás miatt hozza magát kedvetlenségbe olyankor, akiknek semmi vallások, de a vallás mellett lángolnak, s olyak miatt akiknek semmi vallások, de nem állhatván bosszút egyébben, ezt feszegetik. A mi kedves Szögyénink

buzgó pópista, és őtet mégis minden kálv. szereti; nem bánt más, s eszesb, mint hogy a darázst ingerelje. Én rosszul leszek belé, ha az ily haszontalanságot hallom.

Szenvedem a szükségét, nézem hogy a sógorom hogy nem gondol a testvérével, s örvend hogy a diéta késlelteti dolgaimat; csudálkozom, midőn egy nemeslelkű ember az én gyilkosomért retteg. De emberi dolgok! s mindennapiak!

Kérem istent hogy egésséged álljon teljesen helyre. Teleki még Patakon vette leveledet.

Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának, kit a mai asztalnál is érdeme szerint magasztaltam, s melegen. Mely háznép!

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

CCCXIV.

Kassa, aug. 7-d. 1825.

Édes kedves barátom!

Egynehány nap előtt érkezett meg Dókus levele, mely nálad volt, a praenumeránsok lisztájával. Dókus igen szép-lelkű ember, igaz barátod, nagyon becsülöm és szeretem őtet, senkivel sem mennék szívesebben a diétára; azt lehet róla mondani: tu non corpus eras sine pectore — nála kezett fogott a szív az észszel és tudománynyal. Bár sok Dókus lenne Magyarországon. Gondold meg csak, lefizetett helyetted 100 ftot, a többit is megigérte, ha igen sokáig tartának szorúltságaid.

Engem a diéta jó hátra lök megint, mert akár választ valamely vármegye akár nem, megyek, feleségemmel és gyermekeimmel. Feleségem még nem látta atyjafiait mióta férjénél van, pedig mind azok, mind ők, kíváncznak látni egymást és látni gyermekeit. Én csak abból a vármegyéből me-

gyek követnek, mely engem a nélkül hogy a gyűlésben legyenek, és a nélkül hogy az instructióba személyes és nyilvános befolyásom legyen, legelőbb választ első követnek — ez büszkeség, de fontos okaim vannak rá, non egoistico, sed patriotico respectu. Nem fogok neheztelni, ha nem választanak is, hazámat úgy fogom szeretni mint eddig, a felső táblához megyek, és nem fogom elmúlatni mind azt a jót tenni a hazámnak, amit tehetek. Feleségemet minden esetre vissza fogom küldeni gyermekeivel együtt, kivéven Auréliust, october közepe felé Sz. Mihályra vagy Olysóra. — Csak az isten jobb egészséget adna! zúgnak mindég füleim, de jobban leszek, ha új mediumba, új sphaerába általteszem magamat.

A híres Angyalffyt, kiről igen derék emberektől igen jó tudósításokat vevék, gazdasági directoromnak fogadtam fel, némely régibb jó tisztjeim mellé. Nagyobba akarom vinni a spanyoljuh-tenyésztést — ez, ha áldozatokkal is, hihetőképén, ki fog rövid idő alatt ragadni adósságaimból. A köz környüállások kívánták meg ezt az új elszánást, új elhatározást és új combinációt. Egy esztendőre kötöttem vele, mert minden esetre kell gondolkozni, mind neki, mind nekem — reméllem össze fogunk férni, mert minden tekintetben, észre is, tudományra is, és szívre nézve is kimívelt embernek látszik. Azonban az idő nyilatkoztat ki mindent és minden oldalról.

Rendes a megbotránkoztatás azon egyenességemen, melynél fogva bátorkodtam megjegyezni a viceispány előtt, hogy furcsa ugyanazon egy Szentlelket, egy azon nap, két külön templomban segítségül hívni. Én jó czélból tettem ezt a megjegyzést, mert szintúgy ismerem a pápista, mint a fanaticus reformátusokat; tudtam én, hogy ez így történt gr. Eszterházy alatt is, de gr. Eszterházy katolikus volt, és Zemplénynek a reformatio olta, azaz Ferdinánd vagy Rudolf olta, nem volt protestáns kormányozója. Épen az, amit némelyek legnagyobb politikának tartottak, hogy t. i. a constitutio említése nélkül a monarchia magasztaltassék egy predikációban, és épen a ref. templomban, legkevésbbé volt politika; és pedig épen azért, mert alkalmatosságot adott a kath. papoknak a politikát általlátni. Nem úgy kellett volna

cselekedni, habito respectu eorum, quae acciderunt, hanem egy okos katolikus pappal kellett volna a pápista templomban egy olyan kirekesztőleg monarchica orációt elmondadni, Ő Felsége magasztalásával, hogy nem csak minden vallásbeli különbség nélkül választja a vármegye kormányozóit, hanem hogy oly szerencsés volt a választott személyre nézve is ezen maga választásában, mely választáson minden vallásbeli méltán és okkal örvendhet. Hoc posterius fuisset et verum et politicum. Ha másod ízben jött volna el Szilassy, akkor lehetett volna a három külön templomban is hívni segítségül a Szentlelket. A praecedált monarchica oráció a pápista templomban paralyzálta volna pápista papjainkat. Be kár, hogy némely emberek csupa gyanúból vannak összefűzve, nem akarják teljességgel a jó és okos embereket megismerni, és a magok belátásának keskeny mértékét a messzebb látók gondolatjaira és mind emberi, mind hazafiúi érzéseikre akarják alkalmaztatni. Be szererencsétlen ember lennék én, ha engem a magam lelkiismerete és céljaimnak nemessége az efféle subsumptiók felett nem vigasztalna! A kik közelebbről esmernek, és a részrehajlatlanabb posteritás meg fogják vallani, hogy én minden politikus és minden religiosus fanatismustól egész életemben távol valék. — Csókkollak ezerszer. Te esmersz, és ez több mint ha 10,000 akár kálvinista, akár pápista esmerne.

Vale animae dimidium meae!

Tuus *Pipsz.*

Sajnálom, hogy Wécsey magát depopularizálja, Matolay pedig gyűlölteti; azonban, noha pártjokat nem fogom, még sem merem őket kárhóztatni minekelőtte bizonyos legyenek vétkeikről; mert ahol még felőlem is gyanakodnak, ott ugyan nagy mértékben kell uralkodni a pletykáságnak. Igaz az, amit én mindig mondtam, hogy nincsen talán az országban pletykásabb vármegye Zemplénynél! — Be kár annyi szép lélekerőket nem a köz egyezésre, hanem gyanúkra és bizodalmatlanságok terjesztésére fordítani. Multa non debent intelligi, alia dissimulari, nonnulla enim nonnisi interpretatione fiunt mala.

Próbáltad-e sógorodat azolta meghívni az egyességre amiolta szerencsés kötést tőn? Ha most se puhúl, duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tygres. — Feleségednek kezeit csókolom, gyermekeidet ölelem. — Nagyon nagyon köszönöm Birkenstockot; be fog teljesedni tanácsod. — A más két darabot is köszönöm. Élj szerencsésen, bibliothékám nemes gazdagítója — de majd ha rám kerülhet a sor, Te se légy kegyetlen az elfogadásban. — Sub rosa mondom: Aurélius, vagy Dúlházy, vagy egyszer az egyik, egyszer a másik, fogják rapiálni a jövő diéta titkos pragmatica históriáját; le nem fekszünk, míg az elélt napnak históriája nem leszen ledictálva. Felette concentrate és tömötten leszen az írva, és minden legkisebb részrehajlás nélkül. — Vale!

CCCXV.

Tisztelt kedves barátom,

Hogy Szaboles Tégedet távollétedben tisztele meg bizodalmaival, az Néki úgy válik tiszteletére mint Néked. Hány példánk van még ma is, hogy az Aristidesek nem jutalmat vesznek, hanem büntetést! s midőn a magyar John Bull ily igazságos, mint Teerántad vala Szaboles, akkor mind azok, akik az igaz érdemet meg tudják különböztetni attól, ami csak szeretne ennek látszani, örvendhetnek. Kísérjen a Szerencse, s adja hogy nagy fényben ragyoghass; mert arra nem csak érdem kell, hanem szerencse is.

Én csendesen nézem mint játszanak az emberi indulatok a haza szeretetének lárvája alatt, és akik céljokat minden mesterségeik mellett elérni nem reménylik, mint haragszanak, s mint vádolják hol a vallást, hol egyebet. Ha bajok nem volna magokkal, kevesebbé zajganának. — De mire való a vallásról csak beszélni is: ezt mondom mind az egyik, mind a másik fél embereinek; és hogy amit mondok szívemből jő, bizonyítom, midőn a buzgó katolikus Bodót és az

efféléken nem töprönkedő piaristákat szívesen szeretem. A mi vallásosságunk, vagy inkább, az, hogy egyikünk pápista, másikunk kálvinista, a születés és neveltetés munkája, s mi kár van abban azon tekintetben mely felől szólok, hogy ez így, amaz amúgy gondolkozik? De én szégyenlenék azon felül annak nézettetni, aki ebben kereshetek valamit. Jónak, rossznak, eszesnek, elmétlennek, azt predikálom, hogy bánjunk egymással philanthropikus érzéssel, s el lesz fojtva az a veszedelmes s nevetséges daemon.

Egyébbe én nem avatkozom, s sem Szemere mellett, sem Szemere ellen nem ezimboráskodom. Világosan kimondottam mind szóval sokaknak, mind írva b. Wécsey Pálnak, hogy ha voksomat kellene adnom, kit küldjön Zemplény követjének, értelmemet így adnám: Zemplénynek sok fejei vannak, akik bizodalmát érdemlik, ilyen gróf Schmidegg és báró Wécsey Pál, Boronkay Gáspár és a rákóczi Szirmay Tamás, Soos Pál és János, Szirmay József a perceptor, és az öcsese Szirmay Antal, két jó fejű és jó érzésű férjfiaink, főnotárius Dókus, és Matolay, s Nyomárcsai, s a két viceispánunk. De minekutána itt nem csak a fej és a szív jóságát, hanem egyebet is kell tekinteni, s a két viceispán nem úgy viselte magát hogy elmellőzésünket érdemlettnék ítélthetőség: én a magam voksomat a kettőre adnám minden mások felett, s ezzel végezném vélekedésemet: Ceterum censeo omnes, qui turbas cient, aqua igneque intercidendos. Szemere és Szögyéni cum dignitate jelenhetnének meg a haza atyái közt, és benne sokat találhatni, amiket nem találhatni azokban, akik könyv nélkül tanulták meg Filangierit, s csapkodó lángokkal égnek. S ámbár a diétai követek megválasztásában legkisebb gond az, hogy valakinek complimenteket tegyünk, jól tennénk, ha kár nélkül tehetnénk, hogy a personálisnak tegyük azt az örömet, hogy testvérbátyját láthassa megtisztelve. — Nem szégyenlem ezen érzésemet, s annál bátrabb vagyok azt kimondani, mert a gondolat Szemere és Szögyéni felől kebelemben támadt.

Én a diétai követben fejet is kívánok és a dolgok ismeretét: de semmit nem annyira mint tántoríthatatlan jóságot, hűséget. Azok a lángok nekem ritkán embereim, kivált ha

látom, hogy ragyogni szeretnének, és kívánságaik, szükségük vannak. Hány jött úgy haza, mint oda ment? Nevezem-e őket?

S ámbár levelem elején eltiltottam magamtól minden tudását annak, hogy ez vagy az Rómát hiszi-e Jeruzsálemnek, vagy Debreczent és Patakot; minekutána a vallás úgy is tekintethetik, mint *corpus politicum*, ha rám nézve nem bánom is, ha vármegyém gróf Dezsőffy Józsefet és b. Wécsey Pált vagy gróf Schuidegget választotta volna: másokra nézve óhajtom, hogy a daemon felingerlésének elkerülése miatt egy kath. és egy kálv., s ne két kath., s még inkább ne két protestáns küldessék. Szégyenlem ami a bihari restauráción történt. Hogy Borsod két protestáns követet választta, mint Sáros két katolikust, azt azért nem bánom, mert oly két követet mint a borsodiak, nem könnyű együtt találni. Különben én két középszerű fejet, de nem középszerű karaktert inkább választanék, mint két láng fejet, de akinek szüksége van. Mondhatnék példát rá.

Úgy tetszik, tisztelt barátom, hogy amit néked a protestáns *Veni Sancte* eránt írtam, téged tűzbe hozott. Azt nem láttam előre, de megírák vala, ha előre láttam volna is. Ismerem én gondolkozásodat, s minden ismérheti: de szükség volt tudatnom veled a mi téged illet, s azt az érzésemet közlenem veled, hogy pápistának kálvinista ellen, kálvinistának pápista ellen a legszelídebb érintéssel sem kell szólni, mert a vastag fejek balra magyarázzák. Én a kálvinista ellen szólok, ha szólhatok: de a pápisták felől vádolva soha nem szólok. Csak ingerleném vele a daemont és a vastag főket.

Ha Néked könyveim legkisebb örömet tehettek volna, örvendenék. Csak arra kérlek, hogy azt oda ne magyarázd, hogy érettek, vagy általok valamit kerestem. *Rexque paterque audisti coram, nec verbo parcius absens*. Kértem én tőled, mikor kelle kérnem, s vettem, mint attól, aki adhat és örömmel ad. Alacsonyáságnak tartanám erántad üzni ravasz játékot. — Leveled vétele olta nem voltam Dókussal, hogy gyönyörű tettét megköszönhettem volna. Szívem nagyon köszöni. Valamint azt is, hogy elmondta ő Nagyságának, hogy a grófnét és Comtesst még nagyobb elmelegedéssel szoktam

emlegetni mint magadat. Ezt így **kell**, mert téged itt minden tisztel, minden csudál : de ő Nagysága és a Comtesse ezek előtt isméretlenek.

Midőn tegnap a városból kijöttem, Balásházy János egy darabig kikísért keveset; tart Angyalffy felől, s nem jövendől jót. Én neki, azaz Angyalffynak, nagy dícséretét halálám Klingensteintől. Kiki a maga szemével lát, s Balásházynek nem veszem balúl hogy ő is ember, mint én és más.

De balúl veszem annak, aki eránt kérdesz, ha nem teve-e erántam megelőző lépést, hogy most is az aki volt. Én szólítanám meg, de minek? Hogy ne volna ő igazságtalan most is, midőn *barátja* az ő hangján beszél? Rendes hogy a moralitást pengetjük, azt akarjuk hogy *egy* rossz érezze *útálatunkat* : de aki *perjurus* is igazságtalansága, rapinája, praedociniuma mellett, az — Ehrenmann. Különben tán csak nem szeretnénk oly igen nagyon hogy *még reszketünk is azért*, hogy kénytelen lesz kiadni amit tartóztat.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom. Tegnap este jöttem ki Újhelyből, s mindjárt megyek vissza. Leveled, mely aug. 7-d. vala írva, *aug. 19-d.* jött kezemhez postán *Kassáról*! nincs velem. Megengedj, ha egyik vagy másik czikkelyét felelet nélkül hagyám. Ő Nagyságának kezeit csókolom, úgy a Zseni tanítójáét. Zseni Ruszkan van, Thalie Regmeczen. Feleségem mind ő Nagyságát mind a Comtesst tiszteli, mind magadat.

Széphalom, aug. 21-d. 1825.

Adja isten, hogy a mi követválasztásunk lárma nélkül eshessék meg. Félek; látom a pezsgést, s undorodom tőle.

CCCXVI.

Itt volt és megölelt, de csupán lelkével, epedve
 Gondjai közt a szegény Jóska szabolesi követ.
 Hon kívánt csendben békével rejtve maradni,
 Választák s nevelik köz bajok ön bajait.
 Így mikor ég a ház, szél támad, lángba borítja
 Végig a durva falut, nincs aki oltani tud:
 Mert nem tudja hová, vagy honnan hordja kupáját,
 Nincs akkor forrás, csak szemeinkben a víz.

Cito citissime, 23-d. aug. 1825.

Pipsz.

CCCXVII.

Újhely, aug. 28-d. 1825.

Tisztelt barátom,

Szent-Mihályra utasított leveledet azon órában midőn
 vevém általadtam vicensotárius Szemere Péter öcsémnek, ki
 Nagyfaluban lakik, s kértem főszolgabíró Bónis urat, hogy
 azt azonnal küldje Dolinszkynek. Szemere Péter, a Kazinczy
 Péter unokája, megígérte, hogy sebesebben veszi Dolinszky
 mint ha postán menne. Ha ezt nem kellett és lehetett volna
 reménylenem, magam küldöttem volna le expressus által.
 Kedves nékem az a pillantás, melyben éretted tehetek
 valamit.

Képzeled hogy miolta elmentél innen, mennyi beszéd
 lehetett itt a történetek felől. Tudod hogy én Szemereista
 vagyok, de azért Anti-Schmideggista nem vagyok, s még in-
 kább nem Anti-Dókusista. Azt nem értem, hogy mint
 érdemi Szemere azt, *oly nagy szolgálatjai után*, ami vele
 történt. Azt fogod kérdeni, hogy szálljak kebelembe, s vall-
 jam meg, ha Szemere alkalmatos-e mind arra, amire Dókus?

Dessewffy és Kazinczy. III.

s én feleletképen ugyanazt kértem, ha gróf Schmeidegg, és akárki más, alkalmas-e arra, amire Szemere. Azon felül hogy az efféle kérdések, amint közönségesen tapasztalád, igen nagyon fájnak, én azt mondom, hogy dietalis ablegátusban nem csak czifra beszédű s jó tollú ember kell, hanem sok egyéb kell benne, s Szemere egyebet is tud, de kivált a vármegyei szolgálatnak minden nemeit úgy tudja, ahogy kevés ember; s még ellensége is kénytelen megvallani, hogy hatalmas praeses, mely csak olyantól telik, aki tudja amire szükség van. Szeretem én aki Montesquieut, Filangierit, Beccariát, Sonnenfelset megtanulta: de az én vélekedésem szerint a követben semmi sem kívántatik annyira mint a reménységtől s félelemtől szabad lélek, s én Szemerét ilyennek ismerem. Mit tevé a diétán, én is tudom; ott mind az 52 vármegyének mind a két követe nem beszéll: elég ha ott áll ahol kell, és onnan magát semmi tekintetek által elmozdítatni nem engedi. Semmit annyira nem rettegek, mint az oly követet, aki paradíroz hazaszeretetével, aki magát czifra beszédeiben hallatni akarja, s vagy a *sokaság tapsait* keresi, vagy *egyebet*.

Gróf Schmeidegg is minden tekintetben méltó a mi bizodalunkra s tiszteletünkre, s ámbár én a magam vótumomat a két viceispánra adtam volna, mert lelkét mindkettejének ismerem, s inkább bíztam volna e kettőhöz mint a czifra beszédek mondóihoz (ilyen sok van az országban, s ennek nem nagy hasznára): hogy a gróf tiszteltetett meg, annak szívesen örvendek. Dietáinkon soha sem szóla lelke ellen, s életét, vérét, vagyonát kész vala feláldozni. Elsőnek tétetett a kormányzó böles közlése által, nem a sokaság által, mely hogy nagyobb számú volt a bal oldalon, az kétséget nem szenved. Bár a collegátusban úgy ne légyenek mint a nagy Scípió és a nagy Cátó. De ha úgy találnának is lenni, azon fel nem akadok. Barátok lenni nem tartozunk: az szükség, hogy a *köz üggynek* legyünk barátjai.

A jobb oldal mind a gyűlésben mind azolta inkább hágtá által a határt, mint a jobb oldal. Ott kezdék az illetlenséget: itt követték, de nem annyi mértékben. La politesse est la vertu des esclaves: de vagdalkozni nem szükség a

szabad léleknek is, s a jobb oldal emberei ezt tévék mind a gyűlésben, mind azolta. Szakadások támadtak ezen holnapban s gyűlölségek, és a gyűlölség még paradiroz vadságai-val; ma is paradiroza egy igen nagy ebédnél 70 vendég közt. S ily emberek tehetnek-e jót? Ezt Te hinni bizony nem fogod. Mentsen meg isten engem az olyaktól, akik efféle vadságokban gyönyörködnek.

Dókust senki a nap alatt inkább nem szereti, nem tiszteli, mint én. Szegény vagyok, de sokat adtam volna érte, ha ez nem történt volna. Egyenességemet azon vallástételből fogod mérsékelni, hogy ha Dókus volt volna viceispán a Szemere érdemeivel, és ha Szemere volt volna főnotárius a Dókus érdemeivel, én nem Szemerére, hanem Dókusra adnám voksomat. Nem csak az a kérdés, hogy egyike vagy másika bírja-e amit bírni óhajthatunk, hanem az is, hogy egyik vagy másik érdemli-e megtiszteltetését. Én úgy hiszem, hogy a tiszta lelkű s erős lelkű Bónis Sámuel sem fog ragyogni a diétán, mint gróf Dezsőffy József: de a követséget oly bizonyosan meg fogja érdemleni mint gróf D. J., s kárára Szabolesnak nem lesz. Pedig nem hiszem hogy ez az igen igen tiszteletes ember csak nevééről is ismerné Filangierit és Beccariát. Sokféle védőre van szüksége a jó ügynek, s Bónis egyike lesz ezeknek. Ezen hitem meghazudtolva soha sem lesz.

Menj, édes barátom, s szerettesd meg újra magadat jó fejedelmünkkel és a hazával. Fejedelmünknek egyik nagy érdeme az, hogy midőn maga választ, dicsően választ. Ilyen az erdélyi püspök, ilyenek sokan mások. Az isten boldogítsa szándékiban mind a fejedelmet, mind a hazát. Nem ellenségi oppositio kell a kettő közt, hanem az az ellensúly, amely a mértékekben adja meg a horizontális intézetet, s azt cselekszi hogy a két észsze közül az egyik feljebb nem áll mint a másik. — Kövessen az isten áldása, s hozzon vissza elborítva dicsőséggel. Nekem diétai dolgokat ne írj, azt úgy is fogom hallani. Ha holmi anekdotákat írsz, azt grátiául veszem. Szeretek örvideni is, nevetni is, haragudni is.

CCCXVIII.

Kassa, mart. 21-d. 1826.

Kedves barátom,

Megjöttem egynehány hétre nyugodni, vagy legalább más forma és nemű bajokkal küszködni. A magyar akademiával bajlódók, kiknek némely ideáik tetszenek nékem, némelyek pedig nem (én azomban nem gátlom, és nem is fogom gátolni őket azokban, melyek nekem nem tetszenek, az időre bízván, mutassa meg, ők láttak-e messzebb vagy én?) kivált Vay és Wesselényi, azt izenik néked, lenne-e kedved, hogy az akademia örökös secretáriusává neveztesse? 1200 conv. ft. fizetéssel, és ingyen való kvártélylyal Pesten. Ott kellene laknod. Döbrenteire vetették elejénte szemeiket, de én Tégedet juttattam nékik eszökbe, és egészen capacitáltam magát Döbrenteit, hogy minden tekintetben rád néz ez a díszes és hasznos hivatal. Semmit sem kívánnak tőled, csak hogy mérsékelj magad a neologismusban; az a magyar nyelvet emelte ugyan intensive, de extensive fogyasztotta a hazában. Nem akarják ők kiirtani a neologismust, hanem csupán mérsékletét kívánják, és azt is csak addig, míg inkább közönségessé válik a magyar nyelv a hazában. Felelj hát nékem, és írd nekik is minél előbb.

Ő Felsége, amint mondják, jobban van, de ez a jobbulás nem lehet tarthatós, annyira megfogyott Urunk. Nagy jövőndöket rejt kebelében az idő, és nem lehet többé messze azoknak vagy kifejtődése vagy kipattanása.

Vale.

Nem akartál semmit hallani a dietális dolgokról, és így hallgatok. Bár mind te, mind mások ne ítélnék a diétáról és az országos követekről, míg a mostani diéta a história köribe nem fog tartozni; mert most még narratio rerum pa-

triae ob metum et invidiam falsa, vel recentibus odiis aut studiis composita.

Vale

hív Pipszed.

Aurél csókol; nem kevés dolog- és emberismeretet szerzett magának; nagyon szerették mindenütt és mindnyájan, annyira, hogy elrontották volna, ha én nem mérsékeltem a kevélységet gerjesztők kedvezéseit, és haszonnal nem integtém és szoktatám fiamat a szerénységre. Leczkéim ebből állottak: „Gazdálkodj, fiam, egészségeddel, időddel, eszeddel, nyelveddel, azaz szavaiddal, és a pénzzel; nem egykönnyen léssz szegény, ha a gazdálkodás ezen öt nemeiben fogod magadat gyakorlani.

Telekivel beszéltem, mondta, írni fog neked.

Megesmerkedtem Mednyánszky és Hormayrrel; az elsövel kivált nagyon sympathizálok.

CCCXIX.

Széphalom, mart. 31-d. 1826.

Tisztelt barátom,

Számtalan s minden becses meghaladó jótétidnek az tenné fel koronáját, ha megtehetnéd amit tenni mennyei szíved áhít, s én azt inkább szeretném elérni mint a nagyvilágnak minden czimereit és pántlikáit, ha ezekre kívánságimat kiterjesztenem szabad volna is. Életem eddig mindig falun folyt, melyet boldog nyugalmaért inkább szeretek mint a városit; de mennyit nyernék isméreteken, ha városi lakossá válhatnék, s annyi jövedelemmel, hogy gond nélkül éljek, s így egyenesen ügyemnek élhessek. Amit készítgetek, együtt olvasnám a neologismusok barátjaival s ellenségivel; kihallgatnám egyik félnek is, a másiknak is okait, s azt tenném,

amit a dolog és maggyőződésém kívánna. Minden esztendőben meglátnám Béceset, még pedig kétszer, hogy ismérteim a festésben, faragásban, muzsikában, architektúrában, a Polytechnikon dolgai körül gyarapodjanak. Vedd ezekhez, hogy fiaimat, kik Patakon elvadúlnak, s nem tanulhatják amit óhajtok, velem jönnének. Hol Zseni, hol Thalie volna az dasszonyom, s feleségem a telet velem töltené, akkor a házi gazdálkodás neki időt engedhetvén. Nemes lelkű halandó, te, kinél nemesebb lelkűt én soha nem ismertem, kérek, tedd amit kezdél, s légy rajta hogy a titoknokság enyém lehessen; s mind foglalatossága, mind gazdagabb fizetési miatt, mire szükségem van. Pompa nélkül akarok én ott élni, sőt az az ideám, hogy falusi életet éljek a zajos városban, s asztalom *magyar* ételnél egyebet ne lásson. — Ha ezen szép fizetés mellé fát és gyertyát kaphatnék, és ha szabad volna *nagyot* is kívánnom — kocsit és két lovat: *Persarum vigorem rege beatior*.

Fiaim így dolgoztak is, nyelveket is, városi módot is tanulnának, s ez igen nagyok, hogy az általad nékem készített szolgálatot óhajtsam. És mely szépen végeződnek az az élet, mely harmincznégy esztendőnk oltá oly szerenestlenül folyt el.

Levelednek megérkezése oltá, melyet öt nap előtt vettem, ez minden álmodozásom; ez az óhajtása feleségemnek is. De mi erről senkinek nem szólánk, sem nem fogunk. Légyen titok valamíg el nem sült. Gróf Teleki Józsefnek azonban ma írok, s ennek is kérni fogom boldogításait.

Odafel, amint leveledből látom, az az idea uralkodik, hogy a neologismusok használtak in intensione, ártottak in extensione. Igazságtalan aki az abusus miatt kárhoztatja az usust. Én is sokat buktam, amit kész vagyok kitörölni, mások is igen sokan; de ott volna-e nyelvünk ahol áll, ha nem buktunk volna? Nem igaz-e, amit Te mondál a Minerva lelkes praefatiójában? nem igaz-e amit Thaisz monda lelkesen talán 1824. a Tud. Gyben? nem igaz-e amit Wielandból én adék a Minerva egyik füzetében? — Mentsen isten attól, hogy az olvasó parancsoljon az írónak; ez rontá el a franczia nyelvet midőn annak símaságot és praecisiót ada, de elvette erejét és *sok színűségét*. Ha meglenne amit Te óhajtasz ne-

kem, és amit én nélkülöd óhajtani nem mertem volna, úgy én egy felolvasandó értekezésben összehasonlítanám a francia és német nyelveket, s ezeket a rómaival, s megmutatni igyekezném, mely veszedelmes út volna a francia kimívelődése útját követnünk.

Sallust elrémíténé a Döbrentéieket — most ez is nagy gyűlölője a philoxeniának, melyet nem csudálhatok — és így elébb a Ciceró Orációit és Leveleinek első két könyvét adom ki, s úgy Sallustot. — Utolsó postával vettem hírt hogy Referend. Nopcsa Elek úr az Erdélyi Leveleket *nagy gyöngörűséggel* olvasta meg — ezt írja Cserey Bécsből. Reménylem, ha ezt és Cicerót bocsátom előre, a neologismus ellenségei meg lesznek elégedve velem.

Én februáriusban forró nyavalyába estem. Ismerem a nyavalya menését, kétszer hozván életemet veszélybe, s siettem megelőzni. Orvosaim, s Gosztonyiné és Bartos majorné megtartottak — mert Újhelyben lettem rosszúl, s ott ők látogatának meg, ők gondoskodtak feleségemmel s lányaimmal felőlem.

Soha én nemesebb lelkű s bájosabb férfit, soha lelkesebb, míveltebb elméjű, nemesebb érzésű asszonyt, soha tiszteletemre csudálásomra méltóbb háznépet, mint Te vagy, s ő Nagysága, s a ti gyermekeitek, nem ismertem — ezt mondam magamnak, feleségemnek s gyermekeimnek, s minden másoknak, s bizonyosan ezt fogom haldokolva elébb utóbb mondani.

Mely gazdagságot gyűjte gróf Aurél Pozsonyban, s mint ért meg tiszteletes atyjának szemei előtt, ki soha semmit egyebet mint azt, hogy a jóktól jónak ismertessék, s úgy szólhasson ahogy lelke sugalja, nem óhajtja — könnyű képzelnem. Adják a haza istenei hogy nem sokára ez a páratlan ifjú ragyogjon úgy mint első ifjúságában atyja. De a nagyok és jók nem mindég kerülhetik el a kedvetlenségeket, s erre példa Phócion és Scípió. Az én hitem a jókba soha nem fogyhat el; smég az itt mindenek által szidott Zichy Károlyra is azt kérdém, *ha oly igen bizonyos-e, hogy ő ellensége hazájának, hogy szidnunk kelljen őtet*. De azt látni, hogy a Phócionok és Scípiók, *mások által megc salva*, gyanúba jönnek,

felette kínos, az pedig a Phócionokon és Scípiókon is megtörténhetik és megtörténik. Külömben én inkább szeretem a szirtek közt bölesen és valamit engedve evező kormányzókat, mint a lángfejűeket, kik még a szirtek közt is egyenesen akarnak menni; csak hogy azt látni, hogy a jók gyanúba jönnék, és a rosszak felé közelíteni látszanak, irtóztató; ez pedig, a Pozsonyból vett levelek és Pozsonyból jött emberek szerint, még a lelkes Prényin is megtörtént, ki felől tudja minden, hogy egyike a legjobbaknak. Fogadd el határtalan tiszteletemnek szükségtelen, de soha el nem fogyható bizonyosságát, és míg kegyességeidre érdemetlen nem leszek egészen, légy nékem ami annyi esztendők olta valál.

CCCXX.

Kassa, apríl. 3-d. 1826.

Édes barátom!

Holnap írok Telekinek és Vaynak. Leveledből azt közlöm velek, amit közlendőnek találok és ami egyenesen a tárgyat illeti. Esmervén az embereket, kivált azokat, kik most a diétán vannak, mert elég időm volt őket kiesmerni, és ha vágnék inkább vezető lenni, mint az igazságtól vezettetni, képes levén az ő vezetőjük is lenni: mivel ügyed pártfogástól függ és kérőben vagy, kérlek, ne írk nekik egy szót is a neologismusról vagy akármi egyébről ami nem egyenesen ügyedet illeti, mert a practica, azaz végrehajtó és gyakoroltató életben legfőbb dolog, ha valakinek az a szándéka hogy célját elérje, sem többet sem kevesebbet mondani vagy írni, mint ami okvetetlenül szükséges. Egészen más helyzetben van a dietális Vay, a dietális Teleki, mint a diétán kívül való; hogy pártfogókat szerezzenek Néked, szélyt fogják mutatni leveledet; és így nem kell őket abba a helyzetbe tenni, hogy vagy ne mutogathassák, vagy, ha mutatják, a köz előítéleteket felzajdítsák.

Végeznem kell, siet ispányod, véghetetlen sok dolgom van oly rövid mulatásomhoz képest. Majd írok neked Pozsonyból május elein. Ha akarod hogy még Szent-Mihályon vegyem leveledet, szolgáltatd kezemhez akár postán, akár más alkalommal e folyó hónap 16-dikáig. Én Pestnek megyek; ottan mulatni fogok egynehány napot.

Ferencz Károlyt .....
 ..... a koronaörökösnél. — Íme minden esetre némely ideáim, melyeket szeretnék ugyan az egész országban elszélesztve látni, de mégis oly vigyázva és annyi okossággal, nehogy bajba keveredhessem, mert kimondhatatlanul üldözik a mostani ministerek a koronaörököszt, az ország Rendei pedig elég gyávák ezt szenvedni. Láthatod ezt az utolsó örömfelirásból is ő Felsége fellábolása után. De ez e fellábolás nem lehet tartós, és így minden esetre készen kell lenni. Én gróf Illésházyval tartok, aki még jobban tudja mint én, hogy a koronaörökös energicus ember lesz, és hogy több esze van mint hírlelik, és amint akarja magáról véltetni. Kényes az ő helyhezete, és mindent megmagyaráz. Apjával már most jobban van, miolta emelni kezdtük némelyek a diétán, bár ellenünk lett légyen, de csak színesen, a gyáva, a nem merő és azért magát helytelenül okosabbnak tartó többség; de még sincs még olyan jól apjával mint kellene. Azonban szepeg a mostani ministerium, nem tudván mitevő legyen ezekben a környülállásokban, kivált mivel a koronaörökös energiája és a sanctio pragmatica nem igen engedik az orosz példa utánözását. Ott sincs még egészen vége az abból származott következtéseknek. Hihető, sok dátumokból, hogy a mi ministeriumunk míve volt az egész orosz birodalmi abdicatio. Erről sokat kellene és lehetne szólanom, de nincs időm, és félek; és ezeket is csak azért írhattam, mert ispányod viszi e levelet. Tudjad, hogy nincs zárt levél a postán, vigyázz tehát mit írsz, és a legnagyobb okossággal vedd annak hasznát amit Neked írtam, sőt szakítsd el ezen levelet.

Vale.

ARGUMENTUMOK A NETALÁNTÁN TÖRTÉN- HETŐ LEMONDÁS ELLEN. 1826.

1) A Pragmatica Sanctio nem csupán pactum familiae vagy az uralkodó házat illető rendelkezés, mint az orosz birodalomban, ahol I. Péter az autokrata határozta meg az elsőszülöttséget; hanem pactum bilaterale egy olyan uralkodóház és nemzet közt, mely az egyenes férfiágnak magva-szakadása után régi választási jussát visszanyerte.

2) Az orosz birodalomban az elsőszülöttség actája csupán tudokra adódott a többi udvaroknak; de a Pragmatica Sanctio a többi európai udvarok által diplomatische garantíroztatott.

3) Eleink a lyányágból származott elsőszülött fiúkra nem tétették volna által a successiót, ha csak gondolhatták volna is, hogy ez unilateraliter, sine consensu nationis, per abdicationem succedere debentis natu maximi megmá-soltathatik.

4) Maga Gustermann, aki azt állítja hogy a nemzet nem bírt határozatlan választási jussal sub prima periodo, hanem csak úgy, hogy csupán az egész királyház férfi ivadéka között választhatott, sehol se beszél az unilaterális abdicatio jussáról ex parte electi.

5) A választási jus azért abrogáltatott, hogy a pártosságoknak véget vessen annak abrogáltatása; a határozatlan és a meghatározott választási jus közt, a következő pártosságokra nézve, csak az a különbség, hogy az első esetben a külsők által is élesztetik a pártosság, a másodikban pedig az otthoni szakadások belőlről jönnek, és így az első esetben nagyobb körre és nagyobb mértékre terjednek, a másodikban pedig kisebb körre és kisebb mértékre szoríttatnak a pártosságok.

6) Ha az elsőszülött abdicatioja után a második szülött nálunk csak a választás által léphet a trónusra: az első-

szülöttnek a nemzet elébbi megegyezése nélkül következett lemondása, a másodíknak pedig a trónusra emeltetése által a Pragmatica Sanctio mind állana, mind nem állana.

7) Ha a Sanctio Pragmatica pactum bilaterale per Europaeos etiam tractatus sanctionatum, és mégis helye van az abdicációnak, úgy ezen abdicációnak okokon kell fundálódni és ezen okoknak csupán a nemzet a bírója.

8) Lehet-e tudni hogy az elsőszülött gyáva, megtébolyodott vagy alkalmatlan az uralkodásra, minekelőtte uralkodott, és lehet-e csupán a fungens ministereket vagy csupán magát az abdicálót ezen alkalmatlanság bíráiá tenni?

9) A még élő fejedelem életében történt abdicáció az elsőszülött részéről bizonyossá teszi-e a nemzetet, hogy minden morális erőszak nélkül történt az abdicáció? és ha nem volt szabad a spanyol király, mikor a constitútióra esküdött, lehet-e szabadnak mondani egy koronaörököst, midőn apja életében abdicál?

10) Ha pedig apja halála utánconfirmálja apja éle tében történt abdicációját, és így a Sanctio Pragmaticát megszegi, nem áll-e helyre és vissza a nemzet részéről a választási jus? legalább a határok közzé szorított, azaz az egész királyi ház fiúi ivadékiban gyakorolhatandó választási jus?

11) Nincs-e ezer módja egy ministeriumnak az abdicációra kényszeríteni akármely herceget? és nem eszközölheti-e a point d'honneur, hogy az apja életében abdicáló herceg apja halála után az abdicációt confirmálja?

12) Ha az abdicáció principiuma áll, mi hátráltatja hogy némelykor a ministerium, némelykor pedig a nemzet, vagy némely hatalmasabb pártosok a nemzetben ne provokálhassa? — és kell-e egy olyan principiumot megállapítani facto, mely az udvari mesterkedéseknek szintannyi utat nyithat, mint a nemzeti pártoskodásoknak?

13) Nem örökösödik-e a ministeriális despotismus, ha az abdicáció által arra száll a korona, akire a ministerek akarják? s nem útmutatás-e ez nekik, azt a trónustól elmozdítani, kinek energiájától félhetnének? azt pedig a trónusra emelni, kinek háládatosságától netalán rossz kormányozásoknak maradhatóságát várhatnák?

14) A törvényes elsőszülött koronaörököstől is hihetők az igazságos concessiók, kivált mikor azokat az idő és igazság kívánja és parancsolja, a vágytárstól való tartás pedig javasolja. Az illetén concessiók valóban még tartósabbak, mert a Pragmatica Sanctio ellen a trónusra emeltetettől vett concessiók még a legkésőbbi generációkban is épen annál fogva könnyebben elvethetendők, mivel olyantól származtak, ki a bilaterale pactum ellen emelkedett a trónusra.

CCCXXI.

Széphalom, apríl. 16-d. 1826.

Tisztelt kedves barátom,

Delvóné leméne Krassóba, s Kassáról jöven azzal vádola, hogy én Téged *kétszínűnek* hirdettelek. Akarám tudni, ezen felül miben áll még vétségem, s ő ennél egyebet mondani nem tudott. — Örvendek sorsomnak, ha csak ezzel vádoltathatom, mert úgy lelkem előtt tiszta vagyok. Vannak emberek, akik ily vádak szeretnek költeni, s a vád oly hihetetlen, oly vastag, hogy nem szükség szót vesztegetnem meghazudtolására. Soha az én ajakom a Te vádolásoddal magát meg nem fertéztette, mert én soha nemesebb lelkű halandót mint Te nem ismertem, és ismerni soha nem fogok. De engem Tefeléd nem csak a tisztelet, hanem a legforróbb hála is vonsz; ezt nem kellene felejtetni vádlóimnak. Te és én különbözhetünk nézésinkben, érzésinkben, cselekedetinkben. Ilyenkor azt fogom mondani hogy a dolgot nem látod azon pontból, melyet én nézek a legjobb nézőpontnak: de sem szívedet, sem fejedet, mely épen oly jó mint szíved, vádolni soha nem fogom.

Ámbár szükségtelennek gondolom mentségemet, kérek, engeddd, hogy erről szólhassak. — A diéta elején egy valaki, ki haza jöve a diétáról, viceispánunk kandallója mel-

lett b. Wécsey Pálnak jelenlétében mondá ezt: Pips ist ganz im Skart. — Épen ezt terjeszté el, de amit csak másoktól hallék, nem magától, Matolay. Én ismerem lelked nagyságát, tisztaságát, s tudom hogy különbözni a sokaság ítéletétől a diétán úgy nem vétek, mint a neologismus dolgában, s ezért ugyan soha nem vádoltalak, noha a jóknál lenni gyanúban épen nem kedves dolog, s tudtam hogy akármit mondjon minden más, gr. D. J. soha sem juthat skártba, sőt ragyogni mindég fog. De eszembe juta, vagy inkább nem felejtém, hogy a nagyok sorsa végre a vádoltatás. Lejőve a diétáról egy Lasztóczi nevű ifjú, s mi körülvevénk, beszélleténk, s azt hallánk felőled tőle, hogy a köz vélekedés téged a féljók közzé számlál. — B. W. Pál kevés nópok múlva előjött, s tőlem tudakozá mi hírt hallék Lasztóczitól. Wécseynek, a Te hív tisztelődnek, elmondám bátran amit Lasztóczi mond, nem is tudnám még most is, hogy Wécseynek miért nem kellett volna a *Lasztóczi* de nem a *magam* vélekedését elmondanom. Ez lehete a vétkem, de én azt Wnek elmondani merém; olyannak, aki Téged nem szeret, nem ismer, el nem mondtam volna. Kihihetné, hogy az ily szót gr. D. J. felől a K. F. száijából magyarázhassa félre az, a ki ismeri hűségemet?

Ezek nem méltók hogy rólok szóljak: de vedd hűségem jeléül ami következik. — Épen azon időtájban, talán octóberben, midőn az történt amiért vádoltatom, ugyanazon kandallónál, de a viceispán távollétében, szó lévén rólad, és az elterjedt nem kedves hírek szerint, midőn én kérdém, ha felőled, aki egész életedet arra fordítád hogy *tisztának ismertessél*, s ennyi lelki s testi adománynyal, tudománynyal s a minden összehasonlítást eltiltó ékesen, sőt bájosan szólassal, semmi hivatal, semmi külső dísz nem kerestél, el lehet-e hinni, hogy most öreg napjaidban változzál el. — Ezen szavamra Nagy Lázár szörnyű tüzze fakada ki ellened, hogy mit csinálál, midőn Lónyayn az a gyalázat történt. A becsület eltiltana itt Nagy Lázárt megnevezni, ahogy amott Matolayt nevezém meg; de szükségesnek tartám őket megnevezni; egyért, mert bizonyosan tudom, hogy Te ezen megnevezést sem ellenek sem ellenem nem fordítod — másodszor, hogy az a gondolat ne férhessen hozzád, hogy engem

isten tudja mely Szemereianismus lángoltat, mert én azzal vádoltatom, hogy a Szemere szeretete engem tiszteletlenné hálátalanná teve az én dicsőségem s jóltevőm eránt. — Mit tettél az itt említett nap, nem tudom; annyi igaz hogy a Nagy Lázár fele általad megcsalva hiszi magát, legalább oly valamit pengetnek. — Én, tisztelt kedves barátom, sem Szemerét, sem az Anti-Szemeréket nem tartom csupa angyaloknak, s mind az egyik felen mind a másikon látok sok holmit, amit nem lehet javallanom: azonban ha csak az isten újjá nem teremt és érzésimet egészen el nem változtatja, nem hihetek egyebet mint azt, hogy elég okom van, elsősegeidnek mély megismerése mellett, más felen lenni, mint Te voltál. Én itt forgom, és sokat látok amit Te nem láthatsz, mert itt nem vagy. *Iliacos intra muros multum peccatum est, et extra.*

Nékem, minden atticusi félrevonulásom mellett az minden igyekezetem, hogy a tüzet oltsam ahol lehet, és ne gerszszem, s hogy példám buzdítson másokat, úgy nem gondolni azzal amivel gondolni nem kell, mint én *igazán* nem gondolok. — Midőn a követek választásának napja közelgett, az egyik fél buzgó és törekedő pápista leve, holott külföldben a vallás eszébe sem jut, a másik heves és törekedő kálvinista, s még az oly fejek is lángolgattak, mint b. Wécsey és Matolay s Pupinszky. — Viczmándi prépostnak csak zászlót kellett volna emelni, s készek voltunk volna ölni egymást. Én b. Wnek néhány levelet írtam az eránt, ha a *jó fejeknek* illik-e ily balgatagságokba ereszkedni, s a vallásnál fogva akadozni egymásba, s kértem hogy adjunk inkább példát, mi, az egyik és másik fél jobbjai, hogy az afféle gyalázat. Az én vélekedésem az volt, hogy követeknek küldeszenek két viceispánjaink. *Érdemlették tiszteletünknek ezt a hálás bizonyítását.* Ha nem acceptálták volna, ott vala a hazafiúságáról ismeretes Schmidegg; ott az igen gyönyörű, valóban tiszteletes érzésű Wécsey; ott a minden kérdésen felül való, teljesen elkészült, munkás, tiszta lelkű Dókus, és a Pest vármegyében notáriusságot, fiskálisságot, szolgabírósságot viselt, és így dolgokba tanult, s virilis eloquentiájú, gyönyörű tónusú, gyönyörű lelkű Fáy Ferencz — ezek közzül vaktában is lehetne választani, s vármegyénk gyalázatot és

kárt nem vallott volna, dicsőséget és hasznot nyert volna. A természet a maga adományait nem osztja egyformán, azt ez a négy sem bírja egyformán, de ez nem kár: én szeretem a nem hallgatót, de olyan is kell egy egészre, s elég ha valaki a jó fél mellett van, ha keveset vagy éppen nem szól is. Hány kotyogó van, aki bizvást hallgathatott volna. — Mindent összevévén azt hiszem, hogy azon egymás ellen való törekedésre, mely a követek választásakor mutatta ki magát, semmi szükség nem volt, és hogy mind a nyertesek, mind a meggyőzöttek vesztek, s jó lélekkel nem tudnám megmondani, melyik fél veszte többet.

Édes barátom, az oly fejű, az oly szívű, az oly tudományú, az oly tekintetű *nagy* férfinak illik példát adni a kicsinynek mint *Te* vagy. Mi jót várjunk, ha *Te* nem teszed azt? Én a világ minden csillogásáért nem akarnék *Tőled* ismertetni nem tisztának. Engedd tehát hogy ott némely dolgok elbeszélésével kínozzalak el, amiket hallanod hóhéri tortura ugyan, de Zemplénynek hasznot ígér.

Elmellőzöm amit már talán panaszlottam, hogy a lutheránusból pápistává lett Matolay (úgy mondják, mert nekem nincs kedvem az affélet investigálgatni; én magam pápistává soha nem leszek, de miattam kiki azt teheti a válásával amit akar) azt írta az újhelyi eklezsia Komáromy Ferenczné ellen 500 ft. eránt indított liquidi perébe: qui potest postulari ab assecla fidei solius salvificae, ut debitum communitati non catholicae solvat? — elmellőzöm, hogy azt mondá, hogy ő nem mer egy szobában hálni kálvinistával — (azt mondod hogy az tréfa: de, joco inepto res ineptior nulla est), csak azt mondom, mi történt itt e napokban:

Dietális írásaink vétetvén a deputatio által tanácskozás alá, Matolay a puszták impopulációikra ezt mondá: Én kénytelen vagyok itt azt tenni *elsővé*, ami különben *legutolsó*; detur immigrantibus liberum religionis suae exercitium, etiamsi Sociniani fuerint. Majd meglátod alább, ez a *világos fejű vallástalan* mely toleráns lesz. — Szó esvén ugyanazon sessióban, hogy a haza nem nyer ha hazafiak szállíttatnak le az alföldre, hanem külföldiek jöjjenek, Viczmándi prépost azt vitatta, hogy nem kell németországi; van nekünk a

Krajnyán elég emberünk, aki kész lesz lemenni. Úgy hittük hogy ezt vele csak a németek gyűlölése mondatja, s elálmodánk midőn fenn szóval kimondá ugyanazon gyűlésben, hogy a német azért ne jöjjön, mert protestáns lehet: a krajnyai azért jöjjön mert azok katolikusok.

Ugyanazon sessióban Matolay azt akará, hogy a pusztákat bíró földesurak tartozzanak a magok allodiális földeiket is oda adni. Lásd most ugyanez a földesúri jusokat összetaposó és esprit-fort ember mint viselé magát e héten.

Elővétetvén a diet. írások, midőn a magyar nyelv dolga fordúlt elő, Matolay felkele: Rettgek kimondani érzésimet, mert látom mi a közönséges vélekedés: de kénytelen vagyok, mert én meg vagyok győződve lelkemisméretében, hogy a magyar nyelv behozása veszedelmet hoz constitúciónkra s minden jusainkra.

Elborzadáánk. A lelkes és derék b. W. Pál felállá: Tek. Táblabíró Matolay úrnak szent hazafiúságát mindnyájan ismerjük stb. de én nem titkolhatom el, hogy ezt a szavát csudálkozással hallom stb. stb.

Viceispán Szögyéni úr azt kérdé, ha rosszabb-e a magyar mint az orosz, akiknél a russziai nyelv a köz dolgok nyelve.

Molnár Antal megmagyarázá, hogy a francia revolutiót nem a francia nyelv, hanem az udvar vesztegetése és az udvar romlottsága hozta be.

Fáy Ferencz s utólszor főnotárius úr hosszasan, lelkesen, nagy tudománynyal és tüzzel feleltek neki.

Viczmándi prépost felkiálta: Oda a religió, ha a deák nyelv eltolatik. Erre (azt mondja egy *szavahihető*) Matolay kinyújtá ujját Viczmándi felé, s ezt kiáltá: Hoc est quod dicere volui.

Én jelen valék, s mind ezeket hallám; de rettenetes lármánkban (csupa *futó tűz*, Lauffeuer, volt a sok szó Matolay ellen) nem hallám a Viczmándi szavát és a Matolay feleletét.

Ítéld meg ezekből, ha lehet-e csudálni, ha Matolay titkos Polizeynak tartatik, és ha a zemplényi sokaság nincs bizodalommal azok eránt, akik vele szorosan együtt tartanak. Én a derék és általam szívesen tisztelt W. Pált sajnálom leginkább.

Visszatérek oda, hogy a tüzet oltani kellene nem gerjeszteni. Hosszú annak az útja, aki azon igyekszik hogy Magyarországon csak egy vallás legyen: jobb volna azt tenni, hogy egyiknek se legyen panasza a másik ellen.

Édes barátom, *Te*, aki önmagadtól gondoskodál rólam, tedd azt minekutána erre kérlek is, és ha eldől a kérdés, engedj tudnom. Van Pozsonyban elég, akivel parancsolhatsz nekem írjon.

Tartson meg az isten épségben, s adja hogy dicsőségérhess haza. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen bágodba.

CCCXXII.

Kassa, július 28-d. 1826.

Tekintetes Úr!

A II-dik negyed kész. Ide a tulsó lapra iktattam más azon paranesnak, melyet a Libr. Revisor, P. Mészáros ezelőtt csak körülbelül tíz nappal kapott. Ezen kívül egy más is kapott csak a múlt napokban, mely pedig ennél előbb költ, u. m. 10-a May. Ez gyengébb; ezen leírott a censort csak figyelemre inti a meghalálozott Mokry Benjamin munkája miatt, ki a poesis fejtegetése mellett politicumokba keveredett. Mindenkép el kell enyészni Minervának

nem sokára. De hogy is ne, mikor a szegény, istenben boldogult Igaz Sámuel szerzette bécsi 50 előfizetőkől e folyó 1826-ra egy sínes. De hogy is lenne, mikor csak erga schedam sem kaphatja ki senki Bécsből IV-dik tavalyi negyedét; hogy is, mikor az egész Debreczenben csak egy praenumeráns van: a collegium; Patakon csak egy: a collegium; Zemplényben ez idén csak kettő: t. Dókus László és b. Vécsey Pál ő nsga. Beregben, Beregszászi után (ki nagy karzot tett a Minerván), ahol tavaly 16 előfizető volt, ez idén egy sínes, mert a tavalyi félesztendő árrát még sem küldték be. A collector urak sehonnan sem küldik be tavalyi pénzeinket. Pozsonyba a Schwaigernek küldött ez idei exemplárok I. negyedjei Schwaiger által (melyek neki sub spe ratii . . . . .) kiosztogattattak, de fizetni, senki sem fizetett. Így Ellinger nem folytathatja soká, mert nem győzi, mert olvasói ninesenek, mert ötöt nem fizetik. De ő sem engem

. . . . .
 kétségbe kell esnem. Örök munkában élek, és éhel kell elhalnom. El nem képzelheti kínaimat a Tek. Úr. Nem neheztelésből nem írtam én a minap is a Tek. Úrnak, mert én arra nagyon kicsiny pont vagyok; de a legmélyebb keserűségeimtől elnyomattatva, melyek lelkemre szállának, eszembe sem jutott. Örökké a szívemen fekszik nékem a Tek. Úr. Örök zavar munkálkodásaim közepette. Bocsásson meg a Tek. Úr! enyhítse méltatlan szenvedésemet, ha csak vigasztalásával is, és a szegény Bogádyról meg ne felejtkezzék, aki nagyon esedezik szenvedelmei között . . . . .
 Kár volt becsületes embernek születtetnem.

Éljen boldogul a Tek. Úr. Bocsásson meg nékem és engem továbbra is szeressen, s tartson meg kegyeiben, ha teheti. A szívem majd összeszakad fájdalomaim közt.

Dúlházy Mihály.

SSmae Caes.-Regiae et Apost. Mattis Consilii Reg. Loctlis Hung. nomine Regiae Superiori Studiorum per Districtum Literarium Cassoviensem Directioni decretandum;

Si quidem in hic advoluto scripto periodico sub titulo *Felső Magyarországi Minerva* Cassoviae trimestraliter prodeunte a pag. 501 usque 505 occurrat Oda *A szép példa* inscripta gravibus adeo obnoxia reflexionibus, censuraeque regulis tam manifeste adversa, ut eandem e librorum commercio prorsus exulare debere suapte pateat. Hinc de positivo Altissimo Jussu Regio praecipitur: ut praedicati Scripti volumen, Odam, a *Szép példa*, sibi insertam habens, omnibus, penes quos forte adhuc reperiretur: bibliopolis, typographis, item Institutorem libros erga pensum quoddam legendos praebentium (Leih-Bibliothek) proprietariis absque omni mora adimatur, eo suapte intellecto, hanc ipsam rationem cum illis etiam Odae in quaestione versantis exemplis, quae fors separatim vulgari contigisset, ineundam, et si prae-fatae Odae fors nova quaedam editio pararetur, hanc quoque nequitiam admittendam esse. Quae proinde Altissima Ordinatio Directioni huic fine indilate in suo Districtu penes quosvis typographos, bibliopolas, aut praedictorum Institutorem proprietarios procurandi effectus hisce intimatur. Ne autem talium ac quas praesens casus sibi deposcit, dispositionum attentionem utique excitantium necessitas saepius recurrat; Eidem Directioni una de Benigna mente Regia committitur; ut cunctos Districtus sui Revisores serio commoneat, ut illi in explendo munere suo nihil seu diligentiae, seu circumspectionis ab se unquam desiderari patiantur, censuraeque regulis a quibus utique sufficiens relate ad omnia scriptorum genera cynosura repeti valeat, semet exactissime accommodent; cum autem Concernens Revisor, cujus inadvertentia, aut incuria, quaestionata Oda attractum Opus periodicum irrepsit, aut ille, quem Odam hanc typo illicito fors excudisse comperiretur, una ad responsionem vocandus benigne jubeatur, ut pro re nata promeritae animadversioni subjeci valeat; Eidem Directioni ultro hisce injungitur: ut concernentem Revisorem Cassoviensem, super eo audiat:

quomodo quaestionatam Odam prout praemissum est, gravissimis reflexionibus obnoxiam, ad typum admittere potuerit? ejusdemque Declarationem comite circa imputationem opinionis ocyus isthuc perferat. Ex Consilio Regio-Locumtenentiali Hungarico, Budae, die 30-a May 1826. celebrato.

Comes Jos. Sigray, m. p.

B. Emer. Redl, m. p.

CCCXIII.

Sz. Mihálytt, sept. 30-d. 1826.

Kedves Ferenczem!

Reményltem: elesap Szaboles vármegye; ez az elesapás a hazának nem ártott, magamnak pedig, gazdaságomnak és gyermekeim nevelésének hasznára szolgált volna. Sok éljenkiáltások között vevék a kérdésre vonatottnak magát mentő feleletét, holott azt a sok mindenféle bajok, zajok és foglalatosságok közt megszakasztva írtam, és abba, amint gyanítom, egy kimaradási szarvas hiba is csúszott belé; ezt csak egynehány nappal azelőtt vevém észre, a cöpiát, melyről a purum leíródott, magával az első compositióval összevetvén. De írtam már a főnotáriusnak. — Hogy legyen az én, annyi okoknál fogva levert, lelkemnek mindenkor elégséges felelőszelése? nehéz magát az én helyheztetésembe belé gondolni. Igaz ugyan, amint Caesar mondja: „Cuique suae injuriae maximae videntur“; de ha bírása lenne a méltatlan mindenféle üldöztetéseknek és károknak és bosszontásoknak, melyekkel mindenünnen illettetem, kisülne akkor, mennyivel alábbvalók üldözőim és házam mindennemű megrontói nálamnál. Csak arra kérem az istent, hogy éltesse gyermekeimet, kivált Auréliust. — Köszönöm sok ajánló leveleidet, melyekkel Erdélyben oly dicséretesen fel-

léphet. Szabolesban nem voltam egy gyűlésen is, pedig tudom, nékem fogják tulajdonítani az ott történt dolgokat. Bónis helyébe Jármy Tamást választották, és két hetet engedtek neki a készülésre, csakhogy én magam üritsem ki Pozsonyban a keserűség poharát. Ezek mind a legnagyobb dicséretetek és magasztalások közt történtek, itthon pedig, míg Pozsonyban a népet is, a nemességet is védelmeztem, aszentmihályiak instantiáját nem is communicálták velem, hanem egy szolgabíró-t küldtek ki, hogy tegyen vizsgálat; de ő tovább ment, nagyon szidta a lakosokat, de nem büntette, szóval adott nekik parancsolatokat, a tisztjeimnek pedig írásban. A szabolesi igazság *peculiare genus justitiae*; oly rövidlátásúak ezek a szabolesiak, hogy nem látják azt, hogy én az nem vagyok, és hogy én keresztüllátom minden ravaszságaikat. A főispán, az egész Kállay-Pistancizmus cum omnibus accessoriis ellenségeim; a derék Bónist szintűgy üldözik alattomban, mint engemet üldöznek; az egynehány jók semmi jót nem tehetnek.

Szemere igen jól viseli magát az országgyűlésen. Vay Ábrahámnak kár volt haza menni. A mostani országgyűlése, a körülállások összefűzésénél fogva, legkisebb jót sem hozhat, de hozhat sok rosszakat; vagy azt kell kívánni hogy tartson még egy ideig minden resultátum nélkül, vagy hogy resultátum nélkül eloszlassa ő Felsége. A *praeferentialékre* még nincs felelet. A *legpraeferentialissimum* volna a mostani időben aludni egy pár esztendeig, és azután felébredni. — Vale. — Én egynehány nap múlva indulok Olysóra, s onnan Kassának a gyönyörű fekvésű, de végzetetlen ügyes és bajos mulatású Pozsonyba. Tudod, reménylem, mint üldöztetik a kassai censor Széchenyire írt ódám miatt; engemet legalább e részről kéméltek, pedig engem kéne üldözni, ha rosszat vagy rosszul írtam. Öszhajú vagyok, de még soha sem láttam oly sok embert, kik mindennel bírjanak, még pénzzel is, ezekben a sanyarú időkben, csak józan észszel nem.

Gyalázatosan megesalt és tetemes károkat okozott nékem Angyalffy; ez valóságos ördögfi karakterére nézve: gyávat játszik, hogy megnyúzhasson; soha sem fordult még meg előttem kevesebb becsületérzésű ember, soha sem tudat-

lanabb tudós a maga nemében. Én az ő javát a magaméval állandóul akartam összekötni, de ő a maga rövid ideig tartó javának az egész házam javát feláldozta volna, s még se lesz soha semmie, mert nem lehet minden embert megcsalni, mivel nem minden ember jószívű. Elhiheted nekem, hogy az ő szentelenségének, hálátlanságának és tudatlanságának nincsen határa, de még alacsony lelkének sem.

Vörösmarty Zalán Futása nagy figyelmet érdemel; bár csak elszaladhatnék vele ad terras alio sole calentes !!!

Nagyon sokat kellene írnom, ha mind azt, ami szívemen fekszik, közleném veled. Midőn nagyon nagyon bús vagyok, előveszem Hamletedet, mely fordítást én már legalább is tizenkétszer életemben nagy figyelemmel általolvastam. Te véghetetlen nagy és jó fordító vagy, de meg kell vallanom, soha sem fordítottál semmit szerencsésebben, pedig még abban az időben nem követted az *ikistákat*, és mégis tovább fog élni fordításod a nagy Beregszászi, a nagy Kassai munkáinál.

Pipszed.

Feleségednek kezeit csókolom.

CCCXXIV.

Tisztelt kedves barátom,

Gróf Aurélnek ez estve vevém octób. 31-d. írt levelét már Szent-Mihályból. Mely férfi gyermek. Ki hinné hogy ily levelet egy 18 esztendőös ifjú írhat. Már hatszor olvastam el azt, s el nem tudok vele telni, mint a szerelmes a magalyánykájáéval.

Nagyon megszerette Erdélyt, s a szászokat azoknak találta amiknek én. Mindenütt szívesen fogadtatott, báró Jósika János a gubernii praeses pedig úgy, hogy azzal gróf Aurél még dicsekszik is. Gróf Aurél az én leveleimnek tulajdonítja ezt a jól fogadtatást, én pedig úgy hiszem, hogy azt magának köszönheti, és atyja nagy nevének. Ismeri azt Erdély is, nem csak mi.

Cserei Miklós felől azt írja, hogy ötöt (azaz Csereit) irigylő Erdélynek. Én azon a földön nem ismerem nagyobbbat mint a gubernii praesest, ezt a Csereit, és fejevármegyei főnotárius Kis József urat, ki felől gróf Aurél azt írja, hogy egészen annak lelő, akinek festő; tudnillik az Erdély Vay Józsefének.

Ímhol gróf Aurélnek tulajdon sorai :

„Én Erdélyt a hálá és szeretet igaz érzeményivel hagyám el. Jó emberek, jó fejek. Mindenütt úgy láttak, idegent, mint ha atyafi volnék. A nálunk vándorbotra jutott vendég-szeretés és nyíltszívűség e hegyes országban keresett s talált menedéket.

Erdély magyar nyelve sokkal míveltebb a mienknél. Mi alig tudunk módosok lenni magyarul, az erdélyi pedig igen tud magyarul francziáskodni.

A szászok hidegsége annál szembetűnőbb, mennél nagyobb a magyarok melegsége.“ —

Én kész vagyok szüretemmel. Három szőlőm 25 hordó bort ada. Húsos volt a szőlő és levetlen, mert van három holnapja hogy nincs esőnk, s így a szem nedvet nem szedheté magába. Asszúm több van a proportione mint színborom. Az egész Hegyalján sok az asszú, kevés a bor.

Egy holnapja hogy a várost nem láttam, s ki sem léptem házamból. Feleségem szüretelt, engem beteg fiam örzésére hagyott, de az már felgyógyúlt kevés nap olta.

Édes barátom, gyönyörködjl gyermekidben. Mit ada neked isten Comtesse Virginieben, mit Aurélban! A kettő még kisebb, mint hogy ezek mellett ragyoghasson.

Az istennek légyen gondja igen becses életedre.

Novemb. 4-d. 1825.

Éjjeli 12 órákor.

örök tisztelő

Kazinczy Ferencz.

CCCXXV.

Édes kedves Ferenczem!

Több rendbéli leveleidre tartoznám válaszszaal, ha időm engedné a Tiédet fogyasztani, minékutána tudom, miként foglalja el a haza haszna és dísze minden szempillantataidat. Most tehát csak egy esetről, mely Tégedet közelebbbről érdekel. — Bács vármegyei követnek Szucsicsnak fia, ki egyzersmind bácsi cancellista, azt találta mondani egy vendégfogadóban több külföldiek hallatára, hogy a magyar nyelv felette ügyetlen és tehetetlen, és ha ő valamely levélnek írásához fog, nem tudja három sornál tovább folytatni, hanem más nyelvre kell azt általfordítani.

Akarta-e czzel honni nyelve tudatlanságát kivallani, vagy a maga németnyelv-tudását fitogtatni, kétséges. Jelen vala Barkasy Borsod vármegyei cancellista és több más ifjak; azt mondja Barkasy, hogy mindnyájan hallgattak, mások pedig azt, hogy többen pártját fogták a honni nyelvnek. Megtudván ezt az ifjúság, a dictatúrán egyik szószóló ifjú a történetet elbeszélte, zúgás kezdett támadni: Ki, ki vele, az elfajúlt korescesal! vala a köz kiáltás, mely az országházát, hol a dictatúra szokott lenni, végig futotta; lehunczfutozta a többség Szucsicsot. Belép épen akkor a szalába a szabolesi Zoltán Mihály, Jármy collegámnak cancellistája, szép, karcsú, derék ifju, ismétli József öcséddel a többség szitkait. Szucsics öszvehunczfutozza a felzúdult ifjúságot. Zoltán tűzbe jön és pofon vágja a kilódulni nem akarót, és öcséddel együtt kijelentik, hogy ők Szucsicscsal együtt nem fognak írni, és oda hagyják a dictatúrát; a többi ifjúság pedig addig lármáz és fenyegetődzik, míg Szucsics kimenni kénytelenítettik.

Szucsics, a követ, a dietális salvus conductust megsértettnek állítván, hivatalosan panaszolkodik a personális előtt; a personális megbékéllést akar eszközölni, de el nem sül;

tegnap az országgyűlés végén jelentette, hogy vizsgálatát tétetni kénytelenítették, és az ifjúságot szelídségre intette, nekünk pedig rájuk felvigyázást ajállott. Ez a vizsgálat, hiszem, megfordúl a státusok előtt, mert a királyi tábla az országgyűlése alatt a státusok meghagyása nélkül nem ítélhet az országgyűlésén történt vétkekről. Megválnak, mi lesz a dologból. Én részemről nem tartom ugyan a pofoncsapást valamely nyelv tökéletessége próbájának, azomban el kell beszéllem egy hasonló történetecskét, melyben bíró valék. Húgom Palocsay Luiza egy igen sok kellemű és gyönyörű szép nyájas leánynak fraja Bécsben egykor a magyarok ellen szitkozódott, tüzről pattant húgom felpofozta komornáját; hozzám járult Luiza anyja, s bírónak kért ki engemet. Nem mondék ezen szóknál egyebet Luizának: Ne tedd ezt többé, húgo eskám, bármi szépen és érdemesen csattant a pofoncsapás. — Ha valamelyik fiaim közül azt tette volna, amit az ifjú Szucsics, én, apja, szégyenlenék elégtételt kérni, és aligha nem toldanám a magános pofoncsapást, hogy páros legyék.

Azonban kedvetlen a történet; úgy látszik, nem gondol Szucsics, fia gyalázatjával, csakhogy bosszút állhasson. Eddig a szépnem, mely mindég a szép és bátor fiúk mellett áll és a pofoncsapókat mindég jobban kedveli a pofoncsapást szenvedőknél, valamint a jobb és okos emberek nem igen hajlanak a Szucsics ügyére, és nagyon sajnálnák, ha a szép okú bár éretlen fiatal tüzeskedés egész életekre szerencsétlenné tenne egynehány hevesebben érző ifjakat.

Mindezeket csak azért írtam neked hogy testvéröcsédet megnyugtasd és vigasztald. Ez olyan történet, melyben még a vétek sincs dicsőség nélkül; reménylem nem lesz a dolognak rossz kimenetele, és ha elküldenék is innen öcsédet, az neki idővel nagyobb díszére fogna válni mint maga is gondolja.

A praeferentiálékra még nincs felelet. A Státusok és Rendek minél többet panaszkodnak a nép szegénysége felett, annál többet ígérnek.

Ajállok neked a kassai Minervát. Kölcsey nem talál benne legkisebb használhatót is. Beregszászi pedig, ki még

a nyomtatási hibákat is a szerzőnek tulajdonítja, szoros grammatikus létére nem tudja megfogni *quemodmodum aliquis sciens facere possit solecismum*. Én soha sem hallottam hogy egy hatvan esztendőös grammatikus tudott volna aesthetikussá válni vénségére. Nem szűnnek, hanem szaporodnak korunkkal mind testi mind lelki nyavalyáink.

Fogadd el feleségeddel és gyermekeiddel együtt öleléseimet. Fogyni kezd mind testi mind lelki egészségem, de ideje is már : amit az idő elvetett, azt az idő lassan lassan learatja és földön földdé szárítja.

Maradok változhatatlan tisztelettel és szeretéssel

Pozsonyban 20-d. decemb. 1826.

hív barátod

gr. Dessewffy József.

CCCXXVI.

Tisztelt kedves barátom,

Ha levelednek az a megbecsülhetetlen kegyesség, melylyel nékem és az öcsémnek megnyugtatóságunkról gondoskodni méltóztattál, és amelyet illőleg megköszönni nem tudunk, nem adná is érdemlett becsét, már az a franczia atticismus, mely azt egészen eltöltötte, Téged e szép nemben egyetlennek kiáltana közöttünk. Valakiknek azt itt olvastam — és kiknek nem olvastam már, s kiknek nem fogom még — eltöltek csudálásával. Ily szeretetre méltó az az ember, az kinek micsak nevét ismerjük, holott ha komolyb philosophiai írásait s beszédit olvasni erőnk felett valónak tekintjük is, gyönyörű leveleit bátrak lehetnénk forgatni! Téged ezen levél írása alatt az ő lelke szálla meg. — Azon sorod, hogy a po' nem elég bizonyossága a nyelv tökéelyeinek, szóbeszéddé vála Új-helyben. Szucsics azt békével hordhatná, hogy ily gyönyörű levélre ada pofával alkalmat.

Az öcsém elbeszéli az atyjának mi történt. Azt írja, hogy ő nem teve egyebet mint 200 mások; de másoknak leveleiből látom, hogy Szucsicsot meg akará *székelni*; zemp-

lényisen, nem megszékelni, hanem *le*. Érted a czélzást; — de hogy Szucsicsot csakugyan nem illette. Szeretném, ha az öcsém nevemet ismertetésbe hozná, s akarom, hogy vitam silentio ne transeat, de nem a *meg* vagy *leszékelésekkel*, s ne a dictatúra helyén, s a lármás kifakadásoktól őrizkedjék. De a pofot inkább hordja az, aki tiszteletlenül szól nyelvünk ellen, mint aki mellette szól. — Rút tett; de non male cecidit.

Minekutána minden híreink hallgatnak, nem csak a magam s az öcsém, hanem minden zemplényiek nevében kérlek, méltóztassál tudatni velünk, mi lett a dologból.

Minerva nem rossz darabokat veve fel itt is. Az Ilyés-házy István élete alatt *D. B. Á.* betűk állanak, de azt Mednyánszky után én dolgoztam, nem *Debreczeni BárányÁgoston*. A Bárányét gróf Aurél kénytelen vala elvetni, oly hibás volt amiket monda, és bizony rosszul monda.

Amit a Rákóczyak genealogiája felől mondtam, nem lehet az olvasó előtt nem kedves. Mennyi munkával jutottam azoknak tudásához. Mások készen veszik.

A Góró munkáját innen kevés fogja érteni; de ködvet kaphat, meghozatni a Góróét, ha erszénye bírja, s talán a gazdagok meg hozatják, s az isméret elterjed.

Közelít februar. 13-dika; hogy az nekem ünnepem, tudod. Kérni fogom istent, hogy adja meg amit érdemlesz. De néked szép sors jutta: nézd magadat, nézd háznépedet. Van-e több olyan a magyar földön.

Élj szerencsésen, édes barátom. Hozzon isten haza minél előbb, megkoronázva azon érzéssel, hogy most is nagy vagy, jó vagy, tiszta vagy, mint mindig.

örök hálás tisztelő

Kazinczy Ferencz.

Ha meglátod gróf Mailáth Antalt, ki főnotáriusunk vala, s most Fiumében secretárius, kérlek, tudakozd tőle, hol az a két csomó, melyet kezében nagybátyja gróf János tevele számomra. Mind eddig nem vettem. Azt izené egy tudakozóm által, hogy már elküldötte; de nekem kezemhez nem jutott. Ha megizeni, kitől küldötte, utána járhatok.

CCCXXVII.

Újhely, septemb. 11-d. 1827.

Tisztelt barátom,

Gróf Aurélnak megpillantása nagy gyönyörűséggel töltö el. Mely szép ifjúvá nevededék ki! s mely nemes módú ifjúvá! hol ismerek én, vagy bárki más, ifjat, akit vele össze lehessen hasonlítani! Mert midőn ezeket mondtam magamban, míg még köztünk múlata, s midőn ezeket, midőn elméne, nem kérdém ezt lelkére, tudományaira nézve; ezt vártam: amaz haladta meg reménységemet. Nem én egyedül, úgy találá főnotárius Dókus úr is, hogy a grófban össze van ömölve atyjának és anyjának physionomiája, s ennél nagyobb dicseretet nem mondhatni.

Administrátorunk itt lesz septemb. 20-d. amint hiszszük. Én főnotárius úrnak azt a gondolatot adám, hogy gróf Aurélt tétessük táblabíróvá, melyet főnotárius úr azzal tolda ki, hogy még ezen gyűlésből oztán valamely kiküldetést is kapjon. Ezt előre kelle Előtted bójelentenem, hogy, ha valamely okod volna ellenére, bennünket ettől eltilthass. Reményljük ugyan, hogy akkor közöttünk meg fogsz jelenni; de az is megtörténhetnék, hogy a szabolesi gyűlés napja a miénkkel összecsap, s így itt nem lehetsz, hanemha a reduplicatio csodatéte rád is kiterjedne.

A diétáról haza érkeztek közzül mi még senkit nem látánk egyebet mint consil. első alispán Szemere urat; mert gróf Schmidegg nem erre jött, Bernáth Zsigmond nem múlata, Szerencsy pedig éjjel méne keresztül. Comáromyt keresém Mikóházán, de nem találtam: ellenben a gróf Károlyi ház jurium directora Röth úr most vasárnap ebédle itt egy kedves barátomnál major Barthos úrnál, vélem is; de ezzel a dieta felől nem igen szólánk; én Bártfay által lévén elfog-

palva, kivel inkább literatúránk felől szólék, mint a másikkal a dieta felől. Hogy ez a dieta meg nem felele a bizonyos reménynek, s nem érdemlé hogy oly sokáig tartson, az nem szenved kérdést; megingatá az alkotmány talpköveit, és szerencsénk, hogy oly religiosus fejedelem kezében van a kormány, kinek örök tiszteletére válik az a két beszéd, melylyel ezt a dietát megnyitotta és bezárta, mint az a tiszteletes választás, melylyel némely igen érdemes férfiakat vive fentebb polczokra. Mert ki nem örvend, a gróf Cziráky, gróf Batthyány Vince, gróf Reviczky, b. Malonyai, gróf Teleki József megválasztásán? Tudom én hogy gróf Cziráky ellen mely zajgás van; de én készebb vagyok azt hinni, hogy maga az a vétek is virtus amelylyel Cziráky vádoltatik, mint azt, hogy Cziráky rossz lehessen valaha. Azt kesergem, hogy az oly dicső férfiak, mint Illésházy, elkeserítették. De az a sorsa az emberiségnek, hogy olykor a legtisztábbakat is a legrosszabbak bére éri.

Gróf Aurél alig ére ki a városból, midőn viceispán Comáromy úrnak vevém levelét, egy bohó hírrel, melyet itt közlök. Septembernek talán 3-dikán felolvastatott Kassán Sáros vármegyének meghívó levele a ma tartott installációra. Akkor felkele Zombory Ferencz s ezt mondá: — Tek. N. vármegye, Szokása a vármegyének, hogy az ily esetekben a szomszéd vármegyék innepét egy kiküldöttség által fényesítsék. Ezt egyéb okok mellett a beiktató kir. commissárius és a beiktatandó főispán tiszteletéért is teszik, ha ezek azt érdemlik. Itt tehát az a kérdés, ha van-e érdem? s azt felelem, hogy nincs, melyet a dieta naplói világosan bizonyítanak. Én tehát, ámbár Sáros vármegyében birtokos vagyok, ezen installációnak feléje sem megyek, s aláz. vélekedésem az, hogy Sáros vármegyének ezen meghívó barátságos levelére semmi deputatio ne rendeltessék. — Erre némelyek vivátokat hallatának, consil. Szent-Imrey pedig, soká csóválgatván fejét, ezt mondá: ez elmaradhatott volna. Meg kell valani, hogy Zombory szava annál bátrabb szó, mivel az az abaujvári főispánt, s ennek fiát csipkedte meg; de éppen ezért a Szent-Imrey félhallatszón ejtett sopánkodása is elmaradhatott volna; neki vagy többet kellett volna mondani, vagy

csak hallgatni. Főnotárius Vitéz azt tanácslá, hogy maradjanak meg a szokás mellett s neveztessek ki a kiküldöttség; de a két b. Eötves felől hallgatott. Az ő szava gyenge volt a Rendeket egy értelemre hozni. Most tehát Comáromy szólala meg, s ő is elmellőzé a kinevezett főispánt és commissáriusát, s csak a főispáni méltóság tekintetét fogta fel, s így a kiküldöttség tagjai kineveztetének. Ezeknek számában megnevezé Szent-Imrey úr Zombory Ferenczet is, azt reménylén, hogy ez többé vonakodni nem fog. De Zombory felkölt, s kimondá, hogy ő, *a kijelentett okoknál fogva* menni nem fog. — Csak azért csördíteni ostort, hogy *pattanjon* és hogy *mi* pattantsunk, nem nagy dolog. De valljuk meg, olykor az sem rossz.

Consil. Szemere által Thewrewk nekem megküldé a Magyar Pantheonnak 30 képét. Kimondhatatlanul örvendek, hogy ez a gyűjteményünk van : de sajnálnám ha csak ezek a fejek jelentek volna meg, s elmaradnának azok, akiket még most itt nem látunk. Kajdaesit az isten oly arczczal bélyegezte meg, amelytől borzadva fordul el a szem, s amint hallok, neki haja is veres. A Császár Sándor feje mutatja, mely lelkű, a Bittóé pedig a Lavater tanításai szerint rosszat gyánítat. Gróf Aurél azt hagyja hinni, hogy Thewrewknél és Lütgendorfnál jó emberek fejei is vagynak hátra. — Matolaynál láttam a gróf Illésháziét, s azt nagy tisztelettel láttam, örvendve hogy annak a jónak képe is jó kéztől jó. A Nagy Pálét Szögyéni viceispán úrnak ajándékuł hozta meg szolgabíró Kozma ; az igen rosszul van dolgozva, ha talán hív is. A mívész össze tudja egyeztetni a szépséget a hűséggel, s mindég igaz amit Lessing tanít, hogy a *portraitban* fel kell lelni a *lelket* ; azt a Nagy Páléban ugyan fel nem találhatni.

Gróf Aurél talán eddig elindúlt. Megígérém, hogy közleni fogom a Cserei Miklós leveleit, s azért ígérém meg, mert a gróf szereti Csereit, és Cserei gróf Aurélt. Midőn Olaszországból visszaérkezik, venni fogja azokat.

Én alig várom, hogy pénzt csinálhassak, s mégyek Pestre s Bécsbe, s ott töltöm az ősz utolsó napjait s a farsangot, nem az öröm, hanem a baj miatt. Három esztendővel

hátrálá peremet ez a fatális dieta. Tizenkét esztendő oltá nem látván Pestet, és akik ott együtt laknak, új világba lé-
szek általtéve, s örvendek annyi derék ifjabb társaink is-
meretségeknél. Onnan gyakran fogod venni tudósító leve-
leimet. — A Magyar Társaság számára tett ajánlások di-
csőségére vagynak nemzetünknek; adja isten hogy hasznára
is lehessenek. Én most is azt óhajtom, amit mindég; hogy a
könyvkereskedés dolga tétessék kedvezőbb lábra, s a dolog
hagyassék minden idegen befolyás nélkül az írókra. Ha az
írás hasznot fog hajtani, minden azon lesz, hogy jól írjon, s
el lesz érve a cél. Az akademiák rontanak, nem építenek.
Ezt meg tudnám bizonyítani, ha kellene.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom, háza népe
nyugalmas birtokában, melytől oly sokáig valál elszakasztva.
Gyermekeid, bár különbözőségekkel, hasonlítani fognak Aurél-
hez, s így Te vagy a legszerencsésebb atya mind azok közt,
akiket ismerek. Augustusban én egy igen híres orvossal is-
merkedém meg, a Rimaszombatban lakó Tóth-Pápayval. Az
úgy beszéllé, hogy a szent Vid táncza ellen az artemisia vul-
garissal igen szerencsés gyógyítást tud. Le akarám írni a
módot, de nem engede kérésemnek. Az egyéb orvosok azt
mondják, hogy azt minden orvos ismeri, és hogy hathatós
szerek is vagynak.

Ajánlj, kérlek alázatosan, ő Nagyságának a mélt. Gróf-
nénak s Comtesse Virginienek kegyességeibe, kiknek kezei-
ket mély tisztelettel csókolom, s tarts meg megbecsülhetet-
len kegyességében

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Ezen leveletem viszi kenízlői Farkas úr, ki épen innen
indul. — Ezt a tabellát csak azért teszem mellé, hogy na-
gyobb legyen a nyáláb, s inkább el ne vesszen a levél.

CCCXXVIII.

Tisztelt barátom,

A kenízlei Farkasnak izentem is, hogy küldje hozzám válaszat, szólottam is ma vele. Azt mondja, hogy ő semmi választ nem látott. Ezt kötelesség volt béjelenenem, hogy ha talán azon levedben parancsolál valamit, tudhasd, miért nincs teljesítve.

A mi új viceispánunk nem megfelel a várakozásnak, hanem azt véghetetlenül meghaladja. Olyan, amilyenek a Vay Miklós és Vay Miklósné fiát látni Te óhajthatod. Tu dományainál, munkásságánál még többet ér ritka szerénysége, mely még ősz hajjal is nagy becsű s ritka tulajdon: hát még egy 25 esztendő emberben. Mert a báró 1802. ápril. 29-d. született.

Tegnap az ebédjénél a Matolaynál patvaristáskodó, most Velenczéből s Genuából haza tért Bujanovicsesal ismerkedtem meg. Mely kár hogy az ily ifjak magyaroknak nincsenek nevelve.

Hallád-e, édes tisztelt barátom, hogy a sógorom rosszul van: azt mondják, életéhez nincs remény. Megkértem valakit, hogy ha az ő betegsége megengedi, s nem lehet félni hogy általa megrázattatik, ajánlják neki jobbot. Én nem felejttem, hogy ő fia az én kedves ipamnak, s testvére annak az asszonynak, akinek szeretetre méltó lelkét én inkább ismerem, mint hogy rajta kívül valakit szerethetnék, ha még szabad volna is szeretnem.

A sógorom betegsége a Péter bátyám halálára emlékeztet, ki decemb. 4-d. aludt el, inkább ereje teljes elfogyásában, mint betegségben. Szül. 1747. június 19-d. s így nyolczvan esztendőt élt és, 15 nap híján, hat holnapot. — *Nulli bene nupta marito*, ezt lehetne róla mondani, ha a vers oly nyelven nem volna írva, mely sexualitással bír.

Én januáriusban Pesten leszek. Jankowich Miklós már

tavaly vendégének híva meg, de én inkább Szemeréhez ígérkezém. Most ismét meghíva, hogy pesti három házainak egyikében végyek szállást. Ez a jószág meghatott; később valék ellenni a Szemere társasága nélkül mint hálátlanság gyanujába esni. Eszembe juttat a *quinque dies tibi pollicitus* — melynél Horátnak egy epistoláját sem szeretem inkább. Az engem egy epistola írására gyúlaszta, s közlöm azt. Pesti barátim minden egyéb epistoláimnál inkább kedvelik, s annak örvendek; mert az első helyet adom annak magam is. A Horátn nyomain kedvesen pongyoláskodom. Mik azok a panegyrica epistolák ehhez képest, s még inkább az az idéetlen stoicismus, mely juvenálisi elkeseredéssel szól, holott a rényt szebb nyugalomban szeretni, festeni, tanítani, vagy, mint Horátn cselekedett, víg elmével, játékosan.

Régen nem írtam neked, tisztelt, egyetlen férfi, hasonlíthatatlan barátom, s levelem olyan mint az újságlevelek — Engedd, hogy még egyet említsek. — Utolsó postával revém egy pesti barátomnak levelét, s csak abból tudom, amit meg sem álmodtam, hogy a Rómából haza tért és Canováól kedvelt Ferenczy fejemet carrári márványból faragta, három vagy négy rajzolások, és a Döbrenteinél függő képem után. Bizonyosan azért, hogy a hír engem meglepjen, ezen említett levél megérkezéséig, nem tudtam hogy a fej készül, s ma még azt sem, ha az profil-e vagy büste. Igazságos vagyok megvallani, hogy Ferenczy által látnom megtiszteltetésem, annak nagyon örvendek. Nem tudom, örömemben mennyi része van a hiúságnak, mennyi a mesterség szeretetének; mert én örvendének, ha azt hallanám is, hogy Verseghy s Bacsányi vannak metszve; de azt nem is kérdelem. A vizsgálat nyugalmas órát kíván, én pedig *örülök*.

De imhol az epistola. Magadtól fogod érteni, mint örvendek azon soraimnak ahol a németeken egyet csípheték benne. — Aza „*Becsületes legény a németecske*“ érezteti az olvasóval, hogy a magyar mint szereti ökemeket.

Két leveled a vármegyéhez, melyeket ő Nagysága a mélt. grófné írta le, az archivumnak azon kötetében áll, melyet az archivum vendégeinek fog előmutatni az archivárius. Ott a mélt. grófné anyjának kezével aláírt levél is, melyben

férje halálát jelenti. De gróf Sztáray Mihálynak az egész archivumban nincs több kézírása mint egy czédulácska, melyet egy kedvetlen adósság eránt írt a szolgabírónak, s azt ide tennem nem lehet. A cancellárius aláírásainak nem lehet elmaradni, valamint azon levélnek is, melyet gróf Eszterházy János és Ferencz írtak atyai bátyjoknak az egri püspöknek halála felől. Itt van az Eszterházy Antalé is, ki Rákóczyval tartott.

Engedd kérdenem, édes barátom, ki volt a Te atyád, ki anyád; mind vezeték, mind keresztnévét kérem. Tudom hogy a nagyatyád Sámuel volt, s sárosi főispán és talán még egyéb. Mondd el mi volt, s ki volt hitvese, hogy az autographonok kötetében feljegyezhessem. Azt kedves lesz látni az archivum vendégeinek. Azt teszem, valahol tudom, másokkal is.

Mélt. Fáy Barnabás úr itt ebédele decemb. 9-d., de sem restaurációját, sem a szabolcsi dolgokat elő nem hozta. Mely szép, szeretve látnunk magunkat!

Ő Nagyságának a mélt. grófnénak, valamint a tiszteletre oly igen méltó Comtesse Virginienek is mély tiszteletmet, a szívnek minden szent érzéseivel. Úgy gróf Aurélnak is különösen, s szeretetre méltó két testvéreinek. — Éljen szerencsésen, tisztelt, nagylelkű s széplelkű férfi, s lásd magadat minden jóktól szeretve.

Decemb. 13-d. 1827.

örök híved

Kazinczy Ferencz.

CCCXXIX.

Szent-Mihály, decemb. 24-d. 1827.

Édes barátom!

Annak aki hozta leveledet, adám, szintúgy levélben, válaszat; kenizlei embernek mondá magát, Farkas úrtól küldetve; őt tehát megkértem a levélhozó s vívő által, juttatná kezedhez. Sajnállanám (mert hozzád volt) vesztét; talán csak eltévede, járjon végire Farkas, vegye üzőbe a lovast vagy gyalogot, ki leveledet kezemhez szolgáltatá.

Semmit sem mondatsz nekem az új viceispánról, amit régen nem sejtettem, nem reménytettem volna.

Sógorod jobban érzi magát; nálam volt itten egyik fia egy ideig, és még jobban gyúlasztá fel vadászai hajlandóságát Emíl fiannak; ennek következtetésében sült el szerencsétlenül a puska; de nem sült el a szerencsétlen lövésnél szerencsétlenebb hazugság. Két egész hétig akará velünk elhitetni a két vadász (és számtalan segédjeik valának a csalásra törekedő igyekezetben) hogy kiugorván a ladikból, Mili meg-sikamlott s lebukván, nádtorzsákon sebesíté meg karját — tantum caedis amor potuit suadere malorum, félt t. i. a vadászat megtiltásától Török Nimrod-Napoleon, meg nem gondolván, hogy ha rajta érjük a csaláson vadászainkat, még nagyobb lesz a félelem, a fájdalom, a neheztelés, és bizonyosabb a tilalom.

Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus. —

Epistolád valóban gyönyörűségesen gyönyörű. Horátz maga nem írhatta volna sajátabb lelkével. E remek, hiszem, majd inkább segíti elé peredet minden igazságodnál, minden prókátoroknál és prókátorkodásnál, mert nehéz egészen hidegen maradni a bírónak ily darab szerzője iránt. Minő bol-

dog helyezésbe teszi lelkünket a remény. Valld meg, kelne-e remek állapotra ez az epistolád, ha hihetően Pesten megnyerendő perednek netalántán veszte annak írását megelőzte volna? Ne kárhoztasd hát Juvenált, tedd által gondolatoddal Horátzot Juvenál későbbi idejébe, Juvenált pedig a Horátzéba, és azonnal a tépő csipkedőnek, a csipkedő pedig tépőnek és szaggatónak fog átalváltozni. Horátz Augustus korában élt, mikor a belső háború iszonyai szűnni kezdek, s az erkölestelenségnek még sok nevetséges oldalokat is mutatának az érzékeny költő reménynyel eltelhető lelkének; de ugyan mi vala nem irtóztató az erkölsekben Juvenál korában? még a honi béke közepette is.

Nekem is Pestre kell mennem hanyatló egésségemmel. Soha sem váltam el nehezebben a magaméitól, mint most fogok; úgy látszik, mintha egy kevés hypochondria kezdene belém harapódzni; jó hogy Pesten lésszsz; orvoskodhatik épebb lelked a barátod roncsoltabbé körül. Eltűnt az a lelki derületességem, az a mindenek felett könnyűséggel lebegő víg kedvem; nehéz a darabos valóság szüntelen korbácsoló mindenféle bajait mindég egyforma erővel győzni. De talán még erőt veendek hypochondriámon, ha ez nem rajtam. Fiam Aurél is Pesten lesz, Teleki Józsefnél fog lakni; ő és anyja méltóztattak neki szállást ajánlani; mérheted szívem hálálkodását; ugyan hol lehetne jobb helyütt? — Ad-e nekem a város jó szállást? nem tudom. Pozsonyban senkinek sem adata gróf Eszterházy József silányabbat mint Schmideggnek és nekem; azonban mindég jobbat ígért, számtalanszor ebédre hívott és összecsókkolt. Igaz ugyan, nevetközni kellene az ilyen csókok felett, de nem természetes-e bosszankodni is az efféle alávalóságokon, mikor a bélek a sok üléstől és gondoktól meg vannak tömve, és nem akarnaktisztulni, bármennyit mozogj és akármennyi rebarbarát végy.

Anyám báró Vécsey Anna Mária vala, apámat Istvánnak hívták, első feleségét a gróf Klobusiczky házból vevé, a harmadikat a gróf Windisgrätzokéból. Apámat kamaráskules ékesíté zsebe — anyámat keresztesesíllag melye körül. Atyám semmi hivatalt nem viselt. Nagypám felesége született báró Palocsay Klára volt. Fog-e ezeken törődni a jö-

vendő? nem tudom. Addig sürgeté nálambigraphiámat báró Hormayr, míg azt neki végre almanachja számára Pozsonyból deák nyelven meg nem küldém; összeszorítottabban által kelle magyar nyelven engednem Ponori Thewrewk úrnak; ő, szokása szerint, kifinnyásítá, a censura pedig némelyeket törölt, p. o., hogy a dietákon a vocalis, nem pedig a consonans követek közé igyekezém számláltatni.

Különös szíves barátom báró Mednyánszky Alajos által küldém meg szintűgy Pozsonyból báró Hormayrnek rézre metszett képedet, mert nagyon kért és forrón kívánta. A jászok egyik követének, Mihalovicsnak segedelmével szerzém meg igen szívesen azt egy pozsonyi prókátortól. Látnod kell, mint tisztelnék mindenfelé, az ország szélén szintűgy mint azon túl; ha tehát Ferenczy tartós márványon akarja magát rajta örökösíteni, azt mindenki helybenhagyja, és rajta szintűgy örül mint Te. Mit taglalod örömezéseid okait? nem rejtődzik-e csaknem minden örömeink alatt egy kis önszeretet? Ugyan miért ne szeressük egy kicsit magunkat is, mikor mások is szeretnek? vagy miért szeressünk mindég másokat jobban magunknál? holott oly kevés a valóban szeretetre méltó ember a világon, és annyi érdemlené a kinevetetést vagy épen a gyűlölést is? Helyesen mondja Tassó Goethénél:

Und haben alle Götter sich versammelt,
Geschenke seiner Wiege darzubringen,
Die Grazien sind leider ausgeblieben;
Und wem die Gaben dieser Holden fehlen,
Der kann zwar viel besitzen, vieles geben,
Doch lässt sich nie an seinem Busen ruhen.

Feleségem már egy hét oltá Kassán van; új esztendő előtt, vagy mindjárt utána, fogom követni. — Szerencsés boldog ünnepeket és új esztendőt mindennek, ami csak lehet házádban. — Hízelkedés nélkül ismétlem, a Minervának egyik legszebb éke lészen Jankowich Miklóshoz írt epistolád. Engede végtére a köz ízlésnek Ellinger, s nagyobb nyolczad rétbén jelenend meg Minervája, hogy lehessen útközben is olvasni; mert nem minden olvasó kíméli szemét, és gondol-

kozik az ötvenen túl, mikor még 30 esztendő. Ellinger azonban nem azért, hogy kevesebb vak vagy gyenge szemű magyar találtsék, adá ki Minerváját elébbi formájában; győzné az ember polgártársait mindenben kímélni? úgy nem kellene se rumot, se rakot, se pálinkát, se bort árúlni, mert véghetetlen a szédelgős, az iszákos, és teli tömve azzal minden város, minden falu, minden ház. — Vale — már levelem színéből és tónusából is észreveheted egy kis ízét a hypochondriának, bocsáss meg, ez nyavalya. Öllelek száz-ezerszer.

Ágyon kívül is valóban beteg hív barátod

Jóska.

U. I. Ma vevém leveled, melyre ez a válasz. Tudom már, hiszem, túlesését Sztáray Vinczének a világi alkalmatlanságokon. Midőn bátyján Kristófon a halál nem fogott, s még a kemény őn golyó is keményebb homlokáról az erős életűnek lepattant, azt mondá : még az ördögnek sem kellek.

Ne add soha a lizskai postára leveled. Pap István, ki ott helyben lakik, egykor a 3-dik hónap végén vevé innen az enyémet, Bostonból pedig egy taksásomtól a hatodik hétben jöve kezemhez a levél.

CCCXXX.

Tisztelt barátom,

Elrémitene leveled azon hír által, hogy lelkedet a hypochondria beteggé tette. De Te azt oly gyönyörűen írt le-
vélben panaszlod, hogy ha ilyet csak a hypochondria tud iratni, kérném az isteneket, bocsássák azt rám is ; ily levelet a legegészségesebb lélek sem ír. — Egyéberánt el kell mondanom, hogy én azt csudálgom, és már sok esztendő óta, hogy Téged az a sokféle gond mint nem sülyeszte el már régen. Neked csak levelezéseid is igen sok idődet rabol-

ják el; nem szólok a városi társalkodásról, mely némelyeket úgy elfog, hogy egyébre nem érnek. Végyük ehhez olvasáso-
dat, az igen széles kiterjedésűt; végyük azt, hogy házi kö-
rödért mit téssesz; mit téssesz vármegyéink gyűlésein, die-
táinkon; s mennyi idődet rabolja el gazdaságod. Pap
István beszéli, hogy csak néki is, kire azoknak a gondjainak
csak egy részét raktad, mennyi dolgot ad a végig tekintés is.
Briareuszi erő lakik benned, hogy ezt mind győződ, s ily
szeretetreméltó hypochondriával. Nem óhajtok én neked egye-
bet, mint amit Horácz óhajta magának: *Det vitam, det opes.*

Viceispánunk néhány nap olta itt van. Én nála még
csak egyszer voltam. Amit az orvosok deák és német nyelven
folyosónak neveznek, s talán görögül is annak (*ήεσμα*), de a
folyosó magyar neve a *Rothlaufra* vitetett által, engem e té-
len sokat kínozt, s most is kínozt: fogaim kegyetlenül fájnak,
s ez miatt hozzá mind addig nem megyek, míg pofám meg-
dagad, s a dagadással együtt ördögöm elhagy. Ez a 26 esz-
tendő ifjú, kit vice és főnotáriusságában is csudálunk, vice-
ispánságában is csudálkozásra ragadozt bennünket; a hatvan
esztendő emberben sincs annyi nyugalom és szerénység.
Mint fogja a pártszöveket lecsendesíteni, nem tudom; de úgy
hiszem, fogja. Mavult invenisse bonos, quam fecisse. — Ma-
gától nem hallottam vélekedését gróf Aurél felől: de igen
a secretáriusától, s úgy hiszem, hogy a secretáriusa echója a
maga principálisának; az ily rollájú emberek ritkán ellen-
keznek vélekedésekben a magok isteneikkel, itt pedig gróf
Aurél felől nem is lehet egyéb vélekedésben sem a secretá-
rius, sem az ura; csudálják mind tudományait, mind lelkét
mind gyönyörű tüztét. Ezt én Néked örömmel írnám, ha gróf
Aurél életet, lelket, nevelést, tudományt, példát Tőled nem
vett volna is.

Gróf Aurél emlékeztet arra, hogy két lelkes ifjú, Thaly
Antal Komárom vármegyei viceispán fia, és Farkas Károly,
a Nagy Pál képét köre metszeték, s egy példánnyal engem
is megajándékoznak. A képpel együtt jött levél ére annyit
mint maga a kép, mely hív kép lehet, de nem szépen van
dolgozva. Nagy Pálnak érdemeit én nem csak nem tagadom,
sőt melegen vallom, de ha engem szólnokká teremtettek

volna az istenek, mire épen nem teremtettek, én inkább szerettem volna *nyugodalomban lenni nagy*, mint *lármás beszédimben* taláztatni annak; Nagy Pál pedig a lármás beszéllők közé tartozik. Azonban egy 69-ik esztendejébe belépett ember tudhat annyit, hogy az nem kárára van az egésznek, hanem javára, ha tagjai különböznek a színekben, csak a dologban legyenek azok, amiknek lenni kell; pedig hogy Nagy Pál hív volt a dologhoz, nem szenved kérdést, s az az ő egy szava: *Sem javalláson nem kapok, sem a feddő zajt nem rettegem* — mutatja tisztaságát. A Thaly Antal és Farkas Károly ajándéka tehát nekem igen kedves ajándék vala. Prózában köszöném meg nekik, de még el nem ment a levél, midőn azt jámbusokba öntém. Ímhol az:

Egy néma pillantás olykor beszédes
Mint a hosszúra nyújtott harsogások.
Vegyétek hát szó nélkül amivel
Érdeklett lelkem néktek tartozik.
Örültök ti, hogy istenink hazánknak
Ily tiszta férfit adtak: én viszont
Hogy ilyen ifjakat. S ha majd idővel
Feléritek nagy fényét, és ha majd,
Mint ő, ezt hallatjátok: *Tapsot én
Nem kérek; a feddést nem rettegem:*
Gondoljatok rám, hős ifjak. Lehat
Hamvaimhoz a szó, s áldva tér felétek.

Ez a Nagy Pál képe emlékeztet, hogy a Thewrewk Pantheonja felől említést tevék a Minervában. Gróf Széchenyi felől írják, hogy neheztele ezen szólásomért, nyilván, mivel a Pantheon oly emberek képeit adja, mely képek inkább illetek volna a Pandaemoniumba. Én nem látom vétkesnek szólásomat, s nem tudom Kajdacsit mit monda, mikor olvasá, hogy az *arcz magán hordja, amit az emberről mondhatni* — mert én irtóztatóbb physionomiát mint a Kajdacsié (a képen, magát nem láttam) nem ismerek. Hát az a Bittóé, Császáré, a czipfrákat szerető aulae familiárisé! — Én nem szeretnék valamit tenni, amit gróf Széchenyi nem javallhatna: de itt nem vétket látok, hanem érdemet.

Követek felől lévén szó, el kell mondanom, hogy az ungvári Bernáth Zsigmonddal egy estvét tölték a minap. Azt vitatá, hogy az uralkodó Magyarországról csak egy tőjást sem kap. De csudálkozásom még tovább ment, midőn azt is vitatá, hogy a Pragmatica Sanctiót az udvar nem a maga javáért tette 1723, hanem a magyarokért, kik régen elvesztek volna, ha ez nem történt volna. Midőn Bernáth ment, Bodó azt mondá, hogy nem csudálná, ha így Szerencsy szólana.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom! Áraszsza rád, ő Nagyságára a mélt. Grófnéra, s nagy reményű gyermekidre az ég minden áldásait.

Január 10-d. 1828

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCCXXI.

M é l t ó s á g o s

Gróf DESSEWFFY JÓZSEF úrnak

KAZINCZY FERENCZ

hálás tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem Te, és a szíve, lelke s nagy kimiveltetése által oly igen tiszteletes asszony még nehezteléseknek szomorú ideje alatt is éreztetetek, újabb bizonyosága magas lelkeknek, melyet nálamnál inkább senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mind azokért a legforróbb hálát. Míg az a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszthata, tartott, hallgattam, — tiszteletből Erántad — és, miért ne légyek egyenes megvallani? azon büszkeségből is, melyet tisztasága érzése a szerencsétlennek mindég ad : most, minekutána még Döbrentei is kénytelen nekem azt a bizonyosságot adni, hogy a szóban forgott epigrammát még az ő Erdélyben lakása alatt írtam.

szólhatok. Orgyilkosul támadni meg, akit a tiszteletnek, hálnak, szeretetnek minden érzéseivel szeretünk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett : de viszont az is fáj, midőn az ily vádat nem érdemlettük, és vele mégis terheltettünk, és midőn az ily vádat elhíresztelve látjuk magunk felől. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyeltem a mentegetőzést, amint Guzmicsnak is írtam, mintha azzal vádoltattam volna, hogy loptam. — Tisztának ismersz, s az nekem elég.

De Te Csokonai miatt is neheztelél, s ez eránt a szabadság férfitjával szabadon szólhatok. — *A fari quae sentiat*, nekem nem inkább igazom mint mindennek másnak : de nem is kevésbbé. Ha nem jól ítéltém, könnyű megczáfoltatnom. Én Csokonait nyugalomban feddém, nem irigységből, nem gyűlölségből, s vétkei azzal mentém, hogy hamar elholt, s pórdalait, azaz a pór nép ízlésében írt, nem pedig pór népnek írt dalait magasztaltam, csudáltam, irigylettem ; Csokonait e pályán utólréhetetlennek hirdettem. Hol itt akár Csokonainak, akár másnak a bántása ? Ha énfelőlem 25 esztendő múlva ezután hogy kidőlök, így fog egy újabb recensens szólani, én előre megköszönöm neki kímélő sanyarúságát.

De én Csokonai ellen epigrammát is írtam, még pedig élest. — Boileau még Corneille ellen is írt, s Goethének és Schillernek ismeretesekek Xeniaiák. Az tehát a kérdés, ha az a szép Crimen raptus, és amit neki a rím miatt mind elébe raktam, érdemlé-e a vesszőzést, s a Csombók Jankók és Csombók Sárák, kik Csokonaiban élnek halnak még ma is, érdemlé-e, hogy eszméletre hozassanak. — Ne vedd tiszteltlenségnek, hogy ezeket elődbe terjesztem ; ha más neheztelt volna rám ezért, hallgatnék.

A te szereteted nekem kevélységem volt, s örökkön az marad, s én magadat, a mélt. Grófnét, Comtesse Virginiet, s azt a három másatlan ifjat utolsó lehelletemig fogom áldani. Élj oly igen szerencsésen, ahogy ragyogó érdemeid által élni méltó vagy.

Széphalom, apríl. 9-d. 1830.

CCCXXXII.

Tisztelt barátom,

Egy szeretetre méltó, még iskoláit járó ifjú, Szalay László, be fogja Neked nyújtani ajándékomat, a *Perlen der heiligen Vorzeit* nyomtatványát velinen. Fogadd azt megbecsülhetetlen kegyességed szerint. Hexametereket, még pedig gyönyörű hexamereket prózában adni, bár poetai prózában, nem a legszerencsésebb gondolat; de sem erőm, sem eszten-deim, sem gondjaim nem engedék különben; s legalább a munka előtt álló Bevezetés fogja érdemlenni, hogy azt megolvasd. Örvendek hogy ennek a csuda nagyságú férfinak életét közölhetém a magyar világgal. Amit a velencei rév felszabadíttatása felől mondék, az egy oly tiszteletes hazafinak, mint Te vagy, tántoríthatatlan lelkű ember! könnyeket fog esavarni szemeiből — örömkönnyeket.

Mely úton vezetete keresztül engem a múlt két hónapban az isteni kéz! Feleségem az eperjesi s egeri út miatt a siberiai hidegben tüdőgyulladásba esett, s május 10-d. kassai orvos Horn úr nekem kimondá, hogy özvegyen maradok, de nem mindjárt; azonban Mikóházán még az nap megvallá, hogy 14 napig élni nem fog. Eljöve a sógorom is, Dercsényi; ő nem ijeszte el, de Lónyay Gábornál Olasziban megmondá, hogy 14 napot nem ér. Az én életemnek ez a megbecsülhetetlen, ez a tiszta lelkű, ez a semmit nem affectáló asszony minden öröme; képzeled tehát mit szenvedtem. Hét gyermekkel maradni el tőle, kik közt az utolsó kilencz esztendő, s ennyi bajban, mely rettenetes kinézés: de én felejtém a hasznót, s csak az ő elvesztését forgattam. Azonban 26 piócza, s a két orvos segéde megtartotta; s amely nap exequens bírány nyakamat szegte Kázmérban, az nap jobban lett, s 7 heti fekvése után június első napján kikölt ágyából. Mihelyt lehetett, bejött Újhelybe, s kevélykedve mondom, hogy

amint szekere a patika előtt megállott, a patikárius és felesége elöbe szaladtak, s ez az igen nemes lelkű ember, a feleségemet, örömeiben hogy él, az útezán csókolta össze.

S mit cselekvék az alatt a sógorom és az öhozzá méltó felesége?

Látván hogy sem én, sem Dellevauxné magunkat pénzzel, még pedig 12,000 forinttal váltó czédulában kifizettetni nem engedjük, oda hajtá exequens bíránkat, hogy az egy köblös őszi vetés hasznát 3 ftra becsülte, a tavaszt felényire — holott mi megmutattuk, hogy az őszi vetés egy köblös földjétől a szomszéd Lasztócson 8 fíot fizetnek a föld urának — egy szőlő esztendei tiszta jövedelmét 30 forintra, holott mi a helybeli tanácsossal 260 forint haszonra becsültettük; — egy három ablaksorú nagy granárium hasznát 16 forintra; — a lakóház, a minden ólak és istálók s a rettenetes nagy kő csűr esztendei hasznát (mindezeket egyetemben, nem külön) 40 azaz negyven forintra; — a napam halálával maradt marhát in natura ítélte ide, nem vévén fel sem hasznát, sem szaporodását; egy 7000 forintra menő articulust egy filérbe sem; s így oztán, mikor azt hittük, hogy a sógorom a rátán felül nekünk még pénzt is fog fizetni, azt csapta fejünkhöz, hogy mi fizessünk neki 12,081 fíot 34 $\frac{5}{6}$ krt, — én ennyit, s ennyit D'Ellevauxné. Ezzel elment, megígérvén hogy mihelyt neki a pénzt Eperjesre megvizszük, kijő s rátáinkat kiszakasztja. Engem a búcsúzásakor megkövette, ha kedvem nem teljesítette volna, s én neki tisztelettel és nyugalomban ezt feleltem: Legalább az az örömöm van, hogy a Tekint. Úrra magára provocálhatok, hogy *kedvezésért* soha nem kértem, s csak azt kértem, hogy ne engedje, hogy aki engem és az én hét gyermekemet ölte, tovább is öljön.

S hogy a 12,081 fírtot ki ne csinálhassam, mit tevé a sógorom? Épen az nap, mikor Kázmérban most harmadszor állott az executio, creditoraimmal egyetértve, vagy hamis contractusaimat beváltva, intabuláltatá. S így ott állok ahol 1810, sőt rosszabbúl, mert mennyit adtam el, és mennyi adósságokat tettem. Ha most is tartoznék felelettel bírám, mint II. József alatt, nem történt volna ez.

Ő Nagysága a mélt. Grófné, a maga mennyei szívével mely imádást érdemel, mint igyekezett gróf Aurél által segíteni rajtam! ah, édes barátom, hogy felejthetném én ezt! Szíves tisztelettel maradok

Újhely, június 29-d. 1830.

örök hálás híved

Kazinczy Ferencz.

CCCXXXIII.

Szent-Mihály, júl. 27-d. 1830

Édes kedves barátom!

Köszönöm a Hajdankor Gyöngyeit; vevém azokat még Pesten, leveledet pedig, melyben említettnek, csak tegnapelőtt már itten. A patriarcha adhatott volna mostani pénzt kölcsön a Hajdankor Gyöngyeiért, mert ő nem vak mint Homérosz, és látja bajaidat, és gazdagabb Ílion feldúlásának éneklőjénél.

Sógorod por és hamu; őt mors odio et gratiae jam exemit.

Reményllek látni Kállóban is, Újhelyben is, avagy itt, vagy ott legalább. Nagyok a készülétek. A magyar elpompázza feleslegét, és olykor szegénységben vagy szegénységig pompáskodik.

Az új országgyűlés kapu előtt áll; tárgyai a meghívó levélben foglaltatnak, minek említsem hát? Én semmi esetre nem megyek, sem az első, sem a másik táblához, hosszas távollétem miatt rendbeszedésre lévén szüksége házi dolgaimnak, magamnak pedig kipihenésre. Fiam Emíl, szabolesi jegyző, menend, és Aurél alkalmasint ott lesz a cancellaria részéről. A szabadabb szólású Marcellt Fiumére küldöm, bezzélljen ott a tengerrel, melynek visszahangzatjai legalább veszedelmetlenebbek. Nem tudom, kikerült-e már a prés alól

válaszom Zajbaj úrhoz — Nem lehetett tovább tűrni a gladiátorok minden mértéken túl ment illetlen paczkázásaikat; a szerénység becsét akartam velek megesmertetni, melyre az öregnek, botlásai emlékezete után, a fiatalnak pedig bukások félelme miatt, van szüksége.

A sok mindenünneni unszolásokra bévégeztem Észrevételeimet gróf Széchenyi Hitel című munkájára; észszel s ideákkal hemzsegő könyv, csupán nagyításait, szélsőségeit és túlságait kell szerényen a szükséges mértékre visszaszorítani, hogy hasznos gyümölcsöket hozzon és hozhasson. De nem elég csak mustrálgatónak lenni, meghatározottabban kell kijelelni a nemzet részéről teendőket, mindennek okát kell adni; nem lehet szaladnunk, de kell indúlnunk. Köszönni kell a szerzőnek és dicsérni szabad szokását s hasonló egyenességgel kell tagolni ideáit, nagy, nemes, felséges érzéseitől el kell ragadtatni hasonló érzetekre és magasztalni kell az így érzeni tudót; bésavanyozott keserűségeit észre kell ugyan venni, de egyszersmind megengedni annak, ki gyönyörű nagy tettel előre megvásárlotta a bátrabb szólás szabadságát; holmi csipősségeket hasonló legyintő csipősségekkel kell viszonzni — így olyan lesz a kritika, amilyennek lennie kell: használni fog a kritizált könyv, használni a kritikus, és a haza meg király java s dísze fog következhetni. Szeptemberben szabadúl ki a prés alól e dolgozásom. Magyarúl van írva. — Hiszem, olvastad a sajtó szabadsága mellett adott különböző votumomat, római nyelven, csak helylyel-helylyel szükségből magyar-deákságunkkal vegyítve. A közdietatúrán kívül sokan írátták le magoknak, és többen rosszul és hibásan. Nagy figyelmet gerjesztett még a cancelláriánál is; nem rossz mag, a jövendőség számára elvetve. — Isten hozzád, én nagyon vénülök testemre nézve — sok évek hajai fejemen telelnek, de vigasztaljuk egymást Ciceróval: „necesse fuit esse aliquid extremum, et tamquam in baccis arborum ac terrae frugibus tempestiva maturitate victum atque caducum.“ Sem Te sem én nem múlathattuk magunkat eléggé a szerencsével, hogy nagyon nehezen eshessék nekünk e bojtoryányos világ elhagyása: non semper satur, sed quandoque etiam male nutritus conviva recedit. Csak kevesebb gondot

várhatnánk magzatainkra, de a jövőndöt nem láthatja az ember, bármint nyomta a jelen, és bármint örülhet a múltnak mulandósága miatt. Maradok

hív barátod
gr. *Dessewffy József.*

CCCXXXIV.

Tisztelt barátom,

Megtettem amit hűségem és hálám, s szívem szent érzései s az igazság parancsoltak, s sietek azt veled láttatni. Bár, amit tettem, javallhatnád! Nekem ugyan jól esik, hogy tisztaságomnak ezt a jelét adhatám. Ma vevém ki a példányokat a nyomtató műhelyéből, s első dolgom az volt, hogy egy példányt Guzmicsnak küldjek meg, másik, hogy Neked, harmadik hogy Himfynek. Holnap bémutatom ülésünkben is. Ideje hogy ezek a garázda faragatlanságok valaha némúljanak el; de ne feledjük hogy mind ezeknek a Döbrentei dölyfe az oka. Ötet régolta bárdolgotom leveleimben, melyek eránt megírtam neki, hogy, ha meg nem szűnik, ezen hozzá írt leveleimet kinyomtattatom. De azoknak elbeszéléssére most nincs időm.

Jelentsd, kérlek alázatosan, hív tiszteletemet ő Nagyságának a mélt. Grófnénak, és a leglelkesebb, legjobb leánynak, s tarts meg kegyességében.

Pesten, május 1-sőjén 1831.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCCXXXV.

Tisztelt barátom,

Hogy gróf Emil a fényesen kiállott prókatori censúra által magára és Reád fényt vont, annak szívesen örvendek. Nincs az áldásnak az a neme, melyet én Nektek ne óhajtsak. Bár az a szerencse, amely Tégedet került, ily példátlan nevelés után gyermekeidnek jusson.

Örvendve hallok a lyányomtól, hogy Szent-Mihályt kerüli az isten öldöklő angyala. Attól én is ment vagyok itt. De Újhelyben jún. 29-d. oltá júl. 19-dikáig 180 ember holt meg, ami a hely kisdedségéhez képest sok. — Júl. elsőjén a pataki professorok az egész ifjúságot, bé nem várván a július 10-d. rendelt exament, önmagoktól, s a patronátus híre nélkül, széllyel eresztették; s ez volt az első signál nálunk az elrémülésre. S ezt ugyan bölcsen tették; mert ha Pataknak is be kell vala záratni, ahogy kevés órák múlva azután Újhely zárattott bé, az ifjúság éhen holt volna meg. — Ugyanazt tevék a piaristák nyolez nap múlva. Maga a viceispán, az újhelyi piaristák és némely más ott lakók a szőlők alá vonták ki magokat, s Dókus a filagoriába. — Én Pestről jún. 30-d. érkeztem meg, s örvendve hogy végre honn vagyok, ki sem léptem házamból egész maig, s mi történt körüllem, alig tudom. — Csakhamar azután látám, hogy a kishídon, mely házamtól 600 lépésnyire, Zemplényt és Abaújt elválasztja, örök állíttattak ki, s a bemirigylett Újhelyből Abaújba senki nem bocsáttatott. Így valánk itt minden hírek nélkül szinte júl. 9-kéig. Akkor jöve fel hozzám az újhelyi piaristák általam nagyon szeretett rectora Tamásy úr, s kért, parancsoljak az öröknek, hogy öt szekerével és embereivel ereszszerk által a hídon. Elébe terjesztém, hogy én azt nem tehetem, mert az ör tőlem nem függ, s az áltjövést más is azon jussal fogná kívánhatni. Tamásy úrnak vissza kelle menni Újhelybe, és Gálszécs felé kerülve ment Kékedre a

ferdőbe, hová sokan a mirígy előtt futottak, és ahol, amint tegnap hallom, a mirígy magát már kiütötte. Tamásy úr akkor hozza ki nekem Újhelyből leveleket, egyszersmind kérést major Barthosné assztól, hogy ami tojáást és apró marhát neki egy abauji barátja hozzám küldeni fog, tétessenem által a hídon, s egy zemplényi lakossal küldjem be hozzá. E szerrel tettem magam correspondentiába ezzel az igen jó asszonysággal, a patikáriussal és a postamesterrel. Én, feleségem és gyermekeim látjuk a majd reánk is terjedhető bajt és veszélyt, de hasztalannak látjuk a félelmet, s legalább nem rettegünk.

A viceispán Velejtére vette magát, oda vitte ki a vármegye cassáját is; életet vásároltata az elzárt újhelyieknek. Imreg, ahol az emberek rakásra hálnak, s talán Jesztreb is, el vannak zárva. — Vilyban is sokan elholtak. — Újhelyben egy sem holt az urak és a magokat jobban bíró mesteremberek vagy kereskedők között. Képes fiskálisné igen, de forró nyavalyában; Kecskeméti ref. predik., de öregségben; Nagy Lázár negyedfél nap igen beteg volt, de felgyógyult — Cholera-e ez vagy az éhség következése inkább, nem merem elhatározni; én az orvosi tudományhoz nem értek. De emlékezem, hogy magamnak jövendőlte meg Dr. Metzner az ősszel, hogy most tavasszal és nyárban rakásra fognak veszni mind azok, akik tavaly hideglelésők voltak.

Újhelyben 4 nap előtt 24 óra alatt csak két ember holt el.

A dolognak ezen zavaros elbeszélése után azt kell inkább beszélnem, mely szép utat tévék Pestről. — Szemere Ungvárt, Bereget, Szatmárt, felesége pedig nógrádi és gömöri rokonit akará látni. Kértek jöjjenek velek. Péczelt tehát jún. 12-d. hagyánk el, s útunkat Nógrádnak vettük. Június 20-d. jelen valék a Losonczon tartott nógrádi gyűlésen, Gyuresányi ült a kormányszéken, nyugalomban, méltósággal, ahogy én hosszú sorában esztendeimnek csak az egy *Malonyait* láttam. Felolvasák a barsi levelet a lengyelek eránt. Kubínyi Ferencz perorált, s vádolta Metternichet. Prónay János Metternichet mentette a vád alól. Akkor Kubínyi ismét felállta, s e kevés szókat mondván, és semmit se többet:

„Milyen ember legyen herczeg M... arról nem szükség hosszasán szólanom; elég ha ezt mondom, hogy testi lelki barátja Polignacnak“ — s leült. Egy vala az akarat; csak valami Sziójgyártó nevű assessor ellenkezett. Gyurcsányi úgy viselé magát amint előlülőnek mindég kellene: senki sem tudhatta mely részre hajlik. Akkor kimondá, mi a többség vélekedése. — Az az igazi előlülő!

Losonczi kimenék Videdfalvára Kubínyi Ágostonhoz. Láttatá velem zoologiai, numismaticai, mineralogiai s könyvgyűjteményét, és egy Szélim nevű török leveleit. Midőn tavaly Gyürkty sok nógrádiak lekísérék Lugosba, onnan elmentek Mehádiába is és Orsovába. Egy aga magyarul szóla velek, a tolmácsos olaszul és francziául. A renegát *Szölösi* nevet visele itt, s erdélyi születés vala. A basa neki neveli 13 esztendő leányát. Leveleznek egymással, Kubínyi és ő. Azt írja Szélim, hogy olvassa a *Hitelt és a Taglatatot*. — Szemere, és oztán Kubínyi kértek, írjak Szélimnek. Írtam, s Kubínyinál hagytam a levelet. Felidéztem neki a Voltaire sorát:

à tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!
Meg nem romlott szívnek ó mi szent a haza!

Az olta hogy itthon vagyok, megírtam nógrádi és gömöri útamat is, s az erdélyiekkel valahára ez idén kiadom.

Tegnap vevém azt a rettenetes hírt, hogy Pesten július 18-d. b. Palocsay Ferdinándnak a fia — (félek hogy a kis Eötvös is) — azt a zajt csinálá. — Tisztelt kedves barátom, nem szeretem ezt a mindent felforgatni akaró dúlás lelkét. Ezek a mi lángkeblű embereink meg nem gondolják, hogy midőn jobbat akarnak, a régi jót is elvesztik, az újat meg nem kapják. Az isten mentsen meg minket az ily sanscülotti patriotáktól. Bonus patriae civis formam reip. non mutat, ezt mondta Vay József. — Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának a mélt. Grófnénak, s Comtesse Virginienek, s fogadd el változhatatlan tiszteletemnek, s újabbi kegyességeidért tartozó hálámnak meleg díját.

Széphalom, júl. 26-d. 1831.

CCCXXXVI.

Szent-Mihály, aug. 8-d. 1831.

Tisztelt édes barátom!

A choléráról és az ellen tett rendelkezésekről egy igen hasznos könyvet lehetne írni, mely üdvösséges befolyással lehetne a jövőre, de a jelenben sok embernek visszatetszhetnék; legtanácsosabb tehát hallgatni, kivált annak, ki a prés szabadsága mellett írt, mert azolta még azt sem bocsátják tőle a prés alá, amit az ifjabbik királyné bájaira ajánló óda gyanánt írt a kassai *Nefelets* számára, meg lévén az iránt keresve Kovacsóczytól. A legrendesebb az, hogy nekünk már harmadik teljes hatalmú királyi biztosunk van a nélkül, hogy még most tudjuk, hova lett a legutólsó. Az is furcsa, hogy itten a dadai járásban, hol én a fiók deputációnak előlölője vagyok, három szolgabíráink és három esküdtjeink között, kik mindnyájan tagjai a vármegye határozása szerint e fiók küldöttségnek, még egyetlenegy se láttunk, akár tanácskozás, akár végrehajtás végett, mióta a cholera kiütött. Még jobban félnek a cholérától mint a restaurátótól. Kállóban a központi kiküldöttség körülsánczolta magát, nem hajtván semmit is a cholera ügyességére, mely még a sánczokat is a levegőn keresztül által szokta ugrani.

Ő Felségét és a külsőkre ügyelő testet, mely nem mindég bővölködik szívvel és lélekkel, azért küldötte a bécsi bölcsesség Bádenbe, mert mikor Mária Terézia alatt pestis uralkodék a fővárosban, Báden épen marada. — A pesti eset, valamint a füredi, terebesi, kassai esetek, tudva lesznek előtted. A sok elzárások több és nagyobb rosszakat hoztak azoknál, melyeket el akarának kerülni. A cholera csak épen úgy ragadós nyavalya, mint p. o. a forró betegség, melyet az akármilyen oknál fogva elgyengült elkap, de az erősebbre rá nem ragad. Ha a cholérát köldökesömörnek nevezték volna,

sokkal kevesebb ember hal el vala benne. Ha a népet akkor, mikor egészséges volt, az egészséget illető dolgokban felvilágosították, és egyáltalában szorosabb okos engedelmességre szoktatták volna, úgy még most is sok ember élne, kikből talán többen még élve temették el. Egy halála után vonagló asszony lázadástokoza Ó-Budán. Nálunk a falusi bírák határozzák meg azt a betegséget, melyet még a legnagyobb orvosok sem ösmertek ki eddigelé, és így, mivel a keresztelők tudatlan emberek, és nincs elegendő orvos, a nem cholera-ban, hanem más caniculáris betegségekben meghalók is mind cholera-ban halnak meg, amit megtudván odafent a remegő és sem dolgokat, sem embereket, sem a magyarokat nem ösmelő *dicasterialista* és *bureaucrata* bázlik, a mostani állapotot, mely minden tekintetben a legrosszabb következtetéseket fogja maga után húzni, még állandóbbá fogják tenni. Haszon-talan írok én a központi deputációnak Kállóba, úgy mint mindig és mindenütt elhangzik szavam a pusztában, és, mintha Cassandra volnék, megvettetik. Ó grands Dieux! a quels mortels livrez vous l'univers!? Pedig még mindenen segíteni lehetne; de sietni kellene, mert az orosz praktikák nagyon világosak, és világosabbak a francziáknál. A londoni és párizsi késedelmezések, a bécsi határozatlanságok mind a belső mind a külső dolgokra nézve, olyakat fognak szülni, melyekről a nem gondolkodó emberek nem is álmodoztak, és nem fog születni azon jó következtetés, melyet a jót akarók reménylenek, mert nem kell ugyan semmit halasztani, és kezdeni kell minél előbb, de nem kell olyan veszedelmes grá-sokat tenni, melyek bizonyosan ki fogják a lábokat fizetmíteni.

Gróf Széchenyi Világába még bele nem tekintettem. Mi kár, hogy ennek a jó akaratú és oly nagy czélú embernek oly kevés esmeretei vannak hazája minden részeiről, és hogy oly kevés józan ítélettel bír minden genicje mellett. Felséges mind az amit akar, de nem érti a módját és a lépéseket, melyeken azt végbe vinni lehessen. El volt hibázva első nevelése, és amit azolta gondolkozott, az nem pótolhatta ki azon esmereteknek hiányát, melyek nélkül hazájának nagyobb részeire nézve szűkölködik. Ha javítani akarom az

emberek állapotját, azt jól és minden oldalról kell ösmérem, és nem kell 40esztendős koromban, gőgösen magammal azt elhihetném, hogy mivel Angliát, Arábiát és Franciaországot ösmérem, a magyarok és Magyarország esmérete nélkül hazám sorsán tudok javítani. Gróf Széchenyit senki sem tiszteli és szereti jobban mint én, mert érzem, minő erő fekszik benne minden tekintetben, és minő szerencsés tünemény hazánk láthatárán: de éppen azért, mert nem csak tisztelem és szeretem, hanem ösmérem is őtet, valamint hazámat, kívánnám hogy genieje ne ragadja el annyira a döllyfösségig, mert bizonyosan többet fog ártani, mint használni honunknak. Engem úgy mint téged be fog maholnap az anyaföld borítani. Isten világosítsa fel a földfelettieket! — Addig is míg azok közzé számláltathatom, maradok

hív barátod

Pípsz.

Igaz-e hogy megholt az okos és virtuos Papp István fiskális? — Szemere Péter úgy viseli magát, hogy ha tőlem függne, ma lenne viceispán Zemplényben, vagy akárhol másutt is.

